

KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yayınları: 256
Kültür Eserleri: 14

Ali Rıza YALMAN (YALKIN)

CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI II

Hazırlayan:
Sabahat EMİR



ANKARA 1977



KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yayınları: 256
Kültür Eserleri: 14

ALİ RIZA YALMAN (YALGIN)

CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI
II

Hazırlayan
Sabahat EMİR

ANKARA 1977

Kültür Bakanlığının 21/7/1977 tarih ve 144 sayılı kararıyle birinci defa olarak 30.000 adet basılmıştır.

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1977

Millî kültür çalışmalarımızda rehber edinilen temel ilke, Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür" sözüdür.

Bir milletin hayatında o milletin, millî varlığının, özünden bir şey kaybetmeksizin korunmasında ve geliştirilmesinde, bütün unsurlarıyle kültürün, ihmale gelmez, vazgeçilmez çok önemli bir yeri ve değeri vardır.

Dilimiz, edebiyatımız, tarihimiz, dinimiz ve inançlarımız, sanatımız, folklorumuz, örf-âdet ve ananelerimiz, Türk milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançda ve tasada ortak yapan duygu,düşünce ve ülkülerimiz ile bizi diğer milletlerden ayıran kültürümüz; bu öze duyguya, ruha ve inanca bağlı ve sadık kalmak şartıyla, başka kültürlerle ilişkiler içinde bulunmak, onlardan da bazı değerleri almak suretiyle devamlı bir gelişme ve yenilenme içindedir.

Bu görüş ve anlayışla, Kültür Bakanlığınca, "Dünya Edebiyatından Seçmeler" Dergisi ile "Tercüme Eserler" serisinin yayımına başlanmıştır.

Böylece, çağdaş kültür, sanat ve edebiyat anlayışının, zamanında milletimize duyurulması ve aktarılmasının; genel dünya kültürü içinde milletimizin düşünce ufkunun genişletilmesi, insanlığın ortak değerlerinin ve özelliklerinin milletimize tanıtılması ve bunlardan yararlanılmasının kolaylaşacağına inanılmaktadır.

"Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz". Millî kültürümüzü çağdaş medeniyet seviyesine çıkaracağız" diyen Atatürk'ün isteğinin ve görüşlerinin de bu gibi çalışmalarla daha hızlı bir şekilde gerçekleşeceği inancındayız.

Ayrıca tercümeler yoluyla kendi öz kültür ve sanatımızı, bizi var eden değerlerimizi diğer milletlere tanıtmayı, sevdirmeyi çok gerekli ve yararlı buluyoruz.

Dünü bugüne yetiren ve bağlayan, bugünümüzün değerlendirilmesinde ve geleceğe ışık tutmasında devamlı ve kalıcı etkileri olan düşünce, kültür ve sanat eserlerinin; çocuğu, genci ve yetişkiniyle bütün Türk Milletinin okuma isteğini ve zevkini geliştireceğini ve artıracağını umuyoruz.

Özellikle gençliğimizin, bu gibi eserlerle; iyi - kötü, yararlı - zararlı, doğru - yanlış, haklı - haksız gibi millî ve milletlerarası değer hükümlerini daha çabuk geliştireceklerine; bu suretle millî ve mânevî değerlerimizle bağdaşmayan yıkıcı, bölücü, bozguncu cereyanlara kapılmayacaklarına inanıyoruz.

Bu düşünce ve görüşlerimizin gerçekleşmesi ümidi ile eserlerin milletimize yararlı olmasını diliyorum.

Avni AKYOL
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ KISIM

1 — ALADAĞ

DÖRDÜNCÜ KISIM

BEŞİNCİ KISIM

BİNBOĞA VE NURHAK DAĞLARINDA YÜRÜKLER ARASINDA

Kısım : III

ALADAĞINDA [1] VE YÜRÜKLER ARASINDA

Bilgi Araştırmaları

[1] Evliya Çelebi, Cilt 9, sy. 306.

[2] Bu bilgiler Türk Sözü gazetesinde tefrika edilmiş ve sonra da eksikleri tamamlanarak kitap haline konmuştur. Bundan böyle serimizin 4., 5., 6., 7. kısımları da yayınlanacaktır.

A.R.

ALADAĞ

Aladağ'la Bulgar Dağlarının farkı:

Torosların ikinci bölüğünün ismine halk "Aladağ" der. Bu dağın doğusunda; Seyhan nehrinin uzun yaylâdan gelen Zamantı çayı ve Kozan dağları, batısında; Çakıt[1] ve Bozantı[2] çayları ile Gülek boğazı ve Taşdurma dağları, kuzeyinde; Niğde ile Kervansaray dağları, güneyinde ise; Adana'nın Karaisalı kazası, Karatepeli ve Karsantı bölgeleri vardır.

Aladağın tabiatı ve genel özellikleri Bulgar dağına kıyasla ayrı ayrı durumlar gösterir:

1 — Bu dağın toprağı Bulgar dağının toprağından daha az kireçlidir.

2 — Aladağın taşları çakıl ve kısmen çakmaktaşı türünden olup, kalker taşı azdır.

3 — Aladağ, Bulgar dağı kadar yüksek ve büyük değilse de, ondan sarp ve korkunç yamaçlarla doludur. Bu dağın en ünlü tepeleri: Demirkazık, Ka-

---

[1] Çakıt: Çakmak taşına vurulan çelik aletin ismidir.

[2] Bozantı, dağların etrafının boz renkli olmasındandır. (Pozantı) Türkçe değildir, halk bu ismi Bozantı diye kullanır.

rınca, Karanfil, Akdağ, Kızıldağ, Bakırdağ gibi isimlerle anılır.

4 — Aladağ, halkın inancına göre bir maden dağıdır. Halkın bu bilgileri biraz eşilirse bu dağ baştan başa bir gümüş ve kurşun yuvası sayılır.

5 — Bu dağın ürünü, bereketi, ağaçları Bulgar dağından çok ve gürdür. Ormanları bol olup çam ile meşedir. Bitkileri içinde sanatta faydası görülen ve ihracat mallarımızdan olan "Kitre" keveni meşhurdur.

Aladağ, Torosların ortasında dik başlı, genç ve sarp olmakla birlikte ayrıca kendisinde özel bir güzelliği yaşatır. Hele Demirkazığın heybeti insana bambaşka bir yiğitlik hissi verir.

6 — Bu dağ ağıtları sağıt eden ünlü dereler ve pınarlarla doludur.

7 — Aladağın suları Bulgar dağı kadar az değildir. Bu dağda pek çok pınara ve küçük küçük ırmaklara rastlanır. Aladağın sularında kireç o kadar çok değildir. Halk bu dağın suları için "Dertleri arıtan, dertlilere derman veren pınarları var" der.

8 — Adı sanı alkışla söylenen bu dağın en meşhur yaylâları: Almatepesi, Alatepe, Başyayla, Üçkapılı isimleriyle sayılır. Başyaylâda yayılan davarın dişlerinin bile altınlaşmakta olduğu iddia edilir.

9 — Bulgar dağının kuzey ve güney kısımları sivrildiği halde, Aladağda bunun tersi olarak tam ortası sivri ve etrafı düzdür. Aladağın sivri ve sarp

yerlerine insan bile çıkamaz. Buralarda bol geyik avı bulunur ve bu geyikler koyun sürüsü gibi sürü sürü Demirkazığın en sarp yerlerinde yayılırlar.

10 — Bu yaylâlarda konar-göçer aşiretler Bulgar dağındakiler gibi yumuşak adamlar değillerdir. Buradaki oymakların halkı yaylâdıkları dağın tabiatıyla uyuşmuş haldedirler.

11 — Bu yaylâların en büyüğü "Üçkapılı" yaylâsıdır. Üçkapılı yaylâsı dededen, atadan kalma birçok armağanlarla doludur. Burada yaylâyan oymaklar kendilerini tarihin doruğuna çıkmış sayarlar ve her sene bu yaylâda yüzlerce çadır adeta kurultay havası yaşar. Üçkapılıda her oba adamı derdini, şikâyetini açık ve tok bir sözle serbest serbest söyliyebilir. Vaktiyle bu yaylâ, Aladağın meşhur bir pazar yeri olarak kullanılmış ve yıllarca buralarda büyük panayırlar kurulmuştur. Panayırın kurulduğu alanın ismine "Pazaryeri" denir. Bu yaylânın en anlı ve şanlı suyu "Kürt pınarı" ismiyle anılır.

12 — Yürükler arasında bu pınarın suyu çok övülür. Aladağda yaylâyan oymaklar şunlardır: Karalar, Karahacılı, Bozdoğanlı (pek az), Sarı Keçili, Kara koyunlu, Kara kayalı, Cerit, Aydınlı.

13 — Burada Türk kabilelerinden başka biraz kürt de vardır. Bunun için Aladağın millî inancı Bulgar dağına kıyasla değişiktir. Bu dağda çok defa önemli olaylar olur ve güvenlik bakımından halkının gözünden ufak bir şey kaçmaz. Bunu hazırlayan sebeplerden biri de şüphesiz çevrenin sarp olarak yaratılmasıdır.

ALADAĞIN SAĞIDI

Sarıkeçili aşiretinden İdris Kâhya, Aladağ hakkında bir sağıt okumuştu. Sevgili okuyucularıma bu kıymetli sağıdı aynen sunarak sözlerime son veriyorum:

Dumanlanır Aladağın alanı,
Ortasında sarı çiçek sarvanı,
Yiğit durağı[1] da, aslan yatağı,
Dilberleri hep de böyle ala mı?

Pınarında bir yenice sağlık var,
Çimeninde ıstar görmüş yağlık var,
Kızlarında bir başkaca ağlık var,
Irmağı da şu dağların ala mı?

Koçyiğitler cirit oynar dölekte,
Geyikleri yaylım eder salakta,
Bir koku var toprağında, ırmakta;
Gözüm yaşı davarında kala mı?

Dadalım der; binbir dağı gezerim,
Aladağda bir yapılı gözerim,
Hak vergisi şıvgalarım ezerim,
Bağışla gör, mor sünbüllü Alamı...

---

1 Durak: Makam karşılığıdır.

ALADAĞ YOLLARINDA

Gümüş köyler:

30.7.1928 sabahı Niğde'den yola çıktım ve Niğde'yi kuzeybatıda bıraktım. Yolumda neşeli bir çocuk gibi ilerliyordum. İki buçuk saat sonra Torosların güney eteğinde birbirine pek yakın olan iki köye geldim.

Eskigümüş Yenigümüş isimleriyle anılan bu şirin köyler meyva bahçeleri ve güzel manzaralarıyla insana ferahlık veriyordu.

Bu köyde karşılaştığım ilk insan, muhtar Şaban Ağa oldu. Şaban Ağa askerlik etmiş, açıkgöz ve aynı zamanda zekâsıyla sanki bir halk hekimi gibiydi. Bu civarda hasta olanların (daha çok kırık, çıkık işlerinde) başvurdukları tek kimse Şaban Ağadır.

Şaban Ağa ile birlikte aşağı Gümüşte yaylâya gelen Adana'lı Yusuf Ziya Beyle de görüştüm. Söz sözü açtı, sonunda Eskigümüş köyünde bundan altmışbeş sene önce yaşamış "Hüdaverdi" isminde bir şairin halâ yaşayan eserleri bulunduğunu işittim. Buna dair bir inceleme yaptım; ne yazık ki, bu şairin bir tanecik olsun parçasına rastlayamadım.

Hüdaverdi'nin Arif çavuş isminde 80 yaşlarında bir oğlu varmış, fakat o da babasının eserlerinden haberdar değilmiş.

Gümüşköyü halkı Hüdaverdi'nin kendi el yazısıyla yazılmış bir şiir dergisinin olduğunu haber verdi. Fakat o şiir dergisinin bugün Develi Karahisar kasabasında Bedirhan Bey oğullarından Rifat veya Yusuf Beyler tarafından saklandığını kesin bir ifadeyle söylediler.

Yenigümüş köyünde Şaban Ağanın yardımıyla çok zavallı ve önemli bir halk şairiyle görüşmeyi başardım. Bu şairin ismi "Âşık Sâdık" tır. Aşık Sâdık Efendi, Aslan Keçiaç köyünde doğmuş ve bütün ömrünü Adana ve Tarsusta geçirmiştir. Şimdi bu saygıdeğer ihtiyar hem sağır ve hem kördür.

Aşık Sâdık Efendi "1864" yılında doğmuştur. Hafızası ve şuuru sağlam olan bu şahıs, içinden geldiği şekilde, istenildiği kadar şiir okuyabilecek kabiliyettedir. Söylediği bütün şiirler hece vezniyledir.

Âşıkı biraz söyleteyim dedim, çok dokunaklı bir göğüs geçirdi ve Of... diyerek sözlrine devam etti:

— "Efendi, ben Adana'nın kuşatılması sırasında Tarsus'ta Makam çarşısında bir dükkânda (Bir elbise dükkânında) çalışıyordum. Göçte hastalandım, şimdi hem kör, hem de sağır oldum. Ve bugün kızıma muhtaç kaldım. Allah kimseyi benim gibi göze ve kulağa muhtaç etmesin."

Bu âşıkın babası çifçilik eden İbrahim isminde biriymiş. Âşık Sâdık'a ait önemli türküler Güneyde Türkmen Oymaklarının altıncı cildinde okunacaktır. Burada zavallı âşıkın dağınık olarak not defterimde kalan birkaç parçasını yayınlıyorum:

Âşık Sâdık'tan: 1

Ervahı ezelden yaratmış Huda,
Velekad kerremna nahnü kasemna,
Bizleri meniden, vareden Huda.

Ne ararsan benî Âdemde,
Bulunur elinde kabü kavseynde,
Şansına mutabık az var cihanda,
Ne güzel yaratmış Hallakı Huda.

Ebrular misali yayılmış saçlar,
Kudret kalemile çekilmiş kaşlar,
Yakut-u ahmerdir ol beyaz dişler,
Gözlere bir ak Nur bahşetmiş Huda.

Tabiat bahsine girilmez kalan[1]*,*
Kişizâdelerde olur mu yalan?
Adaleti atmaz ukbayı bilen,
Sâdıkın rızkını verecek Huda.

Âşık Sâdık'tan: 2

Uçurdum bülbülü altın kafesten,
Ben yanmışım pervam yoktur ateşten.
Halime merhamet eylesen ne olur;
Yüreğin berkimiş dilberden, taştan.

Açarım tuhfeyi okurum baştan
Haber veririm kurudan, yaştan.
Gece gündüz hasret ile yanarım;
Meraktan oldum ekmekten, aştan.

---

[1] Kalan: Yani, haniya, vaktaki, dolayısıyle v.s. gibi edatların yerine kullanılır.

Cemâlin şûlesi görünmez şavktan,
Nasibi olmayan doyar mı aşktan?
Şu âşık Sâdık'a nazar et bir kez;
Kalmadı aklım, dağıldı baştan.

Son Türk Zaferi

Âşık Sâdık'tan: 3

Milletin meclisi, meydanı kaldı,
Erenler, melekler savaşa geldi.
Düşmanın gözüne yedi, bin oldu;
Alındı Vatanda canı Yunanın.

Peşrevler gürlerdi, sazlar ötüyor,
Görünmez yerleri gülle tutuyor.
Düşman belâsını buldu ötüyor,
Leşkeri dağlarda kaldı düşmanın.

"Gaziler" bayrağın çekti, dolandı,
Alkanlara eğri kılıç boyandı.
Tüfekler yivlendi, süngü bilendi,
Kalbine giriyor işte düşmanın.

Yeşil başlı kuşlar semada döner,
Açılır camiler; kandiller yanar.
Düşmanın başına yıldırım iner,
"Çivril" i dolanıp kaçıyor düşman.

Razzakıdan yaptın şaraplar içtin,
Cihangirim derken hendeğe düştün.
Hiç ökçen yokumuş; tezce apıştın,
Yiğit ordumuza eğildi düşman.

"Kemal Paşa", şanlı hudut kuşadır,
Umarım; milleti serbest yaşadır.
Yunanın (......) değdi nışadır;
Eritmeğe koştu denize düşman.

Sâdık'ın sözleri çıktı ya haçan,
Düşmanın sırtına çekildi palan.
Açılmış cidavu binilmez kalan,
Gaybetmiş yuların, kaçıyor düşman.

Bundan sonra âşık, buna benzer daha birçok dinî parçalar okudu ve beni kendine hayran edecek derecede hayrete düşürdü.

Artık Gümüş köyünde fazla kalamazdım. İhtiyarı memnun kılıp teşekkür ederek ayrıldım. Yolculuğuma devam ediyorum.

Bu sabah saat 9 sularında güneydoğu yönünde yola koyuldum. Uluağaç bölgesinde Çalkama denen birkaç perişan çadıra rastladım. Bu çadırlar Bayburt göçmenlerinden bir kürt obasınındı. Saydım; tam on yedi çadır kurulmuştu. Obanın geçimi hayvan alımı satımıyladır. Çok susamıştım, bu adamlardan bir ayran istedim ve içerek yoluma koyuldum.

Artık güneş yuvasına giriyor, ortalığı esmer bir örtü sarıyordu. Tam gurup zamanında Molla İbrahim'in odasına girdim. Molla İbrahim misafiri çok seven dindar bir adamdı. İbrahim Ağa ile baştanbaşa Türklük ve Müslümanlık konuları etrafında âdeta münakaşalı bir gece geçirdik. Sabahleyin güneş doğmadan yola çıktım. İki saat doğuya doğru yürüdüm

ve sonunda (Gin... si ...) Ömer Ağanın dağ başındaki ıssız çiftliğine ulaştım.

Ömer Ağa, 85 yaşlarında bir ihtiyardır; elli yıldır bu dağda şehirden uzak yalnız yaşamakta, yaz, kış bu çifliğinden ayrılmamaktadır. Ömer Ağanın ayrıca bir yaylâsı yoktur; varı yoğu bu çiftliktir.

Ömer Ağa diyor ki:

"Efendi, bu dağların kadısı katran, müftüsü çam."

Ağadan biraz neşe istedim, anladı, güldü ve yanık bir sesle türkü okumağa başladı:

Ben deliyi söyledirler niderler,
Döleği korlar da sarpa giderler.
Malı olmadığın deli ederler,
İsterim bildiğim kalem bilmesin.

Ömer Ağa bu kıt'asıyla susmak istediğini ve kendisine soru sormamamı rica ediyordu. Ben ısrar ettim. Ömer Ağa içinden geldiği gibi yine sözüne devamla:

Üstümüzde duran ayyıldız ise;
Severler insanı aslı soy ise.
Akıllı sayarlar malın çoğısa;
İsterim, zerre dek aklım olmasın.

Ömer Ağa bu kıtaları büyük bir mananın içyüzü imiş gibi okuyordu. Yüzüne dikkatle baktım, sanki kendinden geçmiş gibi bir haldeydi. Ben hemen tam zamanıdır diyerek yine ihtiyarı kurcaladım:

Yenil derim, deli gönül yenilmez;
Eski günlerinden yâd ister gönül.
Viran bahçalarda bülbüller ötmez,
İkrarı bütünce yâr ister gönül.

Türküsünü bitirir bitirmez Ömer Ağa güldü ve "Ah efendi ah... bunlar bizden geçti ama..." dedi.

Ömer Ağanın bir derdi vardı. Onu yanık yanık anlatıyordu. Niğde'de bir şehirli adam varmış (Binbaşı Şakir Ağa) Ömer Ağanın bir miktar tarlasını ele geçirmiş. İşte Ömer Ağa bu derdini anlata anlata bitiremiyor ve bunu anlatırken ağlıyordu.

Kendisini ziyaretimden birkaç gün önce Ömer Ağanın gözüne perde de inmiş. Şimdi gözü iyi görmez olmuş fakat o bu göz ağrısından kurtulmanın kolayını da bulmuş ama vakit bulamıyormuş. Bakınız perdeden kurtulmak için nasıl bir çare keşfetmiş:

"Efendi, bunun kolayı var; bir keklik avlatacağımı; ödü ile kanını gözüme damlatacağım, gözümde hiç bir şey kalmayacak. Ama kaç gündür buna vakit bulamıyorum. Çünkü harman, orak falan filan işlerim bir türlü bitmiyor. Tam iş ve güç zamanı..."

Keklik Nedir:

Ömer Ağaya göre keklik, uğursuz bir hayvandır. Diyor ki: "Keklik, vaktiyle bir ulu atanın, bir ünlü dedenin saklandığı ağacı onun düşmanlarına göstermiş, hainlik etmiş ve düşmanlara o ulu kişiyi

öldürtmüş. Onun için o günden beri kekliğin gagası ve ayakları kana boyanmıştır; hala da kırmızıdır.

Bunu anlattığı halde hala zavallı ihtiyar gözlerinin perdesi için yine keklikten yardım bekliyordu.

Çok tatlı sözlü olan Ömer Ağanın konuşmasına doyum olmaz. Bu zavallı adam bir oğlunu büyük savaşta şehit etmiştir. İkinci oğlunu savaş ve anlaşma günlerinde Gümüşköyü yakınındaki Rum köylüleri öldürmüşler. İhtiyarın çocukları aklına geldikçe fenalaşıyor. Ben devamlı olarak onu avutuyor ve folklor üzerinde yürütmeğe çalışıyordum.

Bu sırada Ömer Ağa buruşuk gözlerinden bir iki damla yaş damlattı. (Altıncı kitabımın halk şairleri arasında yayınlanacak) "Âşık Kulbe" nin esrarengiz türküsünden okudu.

Türkünün arasında ismi geçen "Kolaş" aşiretinin nasıl bir aşiret olduğunu kendisine sordum. Dedi ki:

"— Kolaş aşireti vaktiyle Anadolu'da bir büyük aşiretmiş. Bugün onun yerinde yeller esiyor. Batmış efendi, o aşiret batmış...[1]"

Bu aşiret Horasan'dan gelmiş ve buralarda pek çok yıllar vakit geçirmiş. Sultanlarla iyi geçinmemiş, sonunda belirsiz ve sahipsiz adından başka bir şeyi kalmamış."

Burada saltanatın Türk aşiretlerine ne kadar acımasız bir kalple hakim olduğu düşünülürse, der-

---

[1] Bu aşiret (Koraş) ismiyle de anılır. Bulgar dağı bahsine ve (Kolaşin) ismine dikkat.

hal, bunun bir gerçek olduğu ortaya çıkar. Çünkü Ömer Ağa bu sözleri söyledikten sonra korkar gibi oldu ve "Efendi, beni söyletme" diyerek bu korkusunu açığa vurmaktan kendini alamadı.

Ben Ömer Ağaya Türkiye Cumhuriyetinin bir Halk ve daha çok bir Türk halkı hükümeti olduğunu açıkladım. Sohbetimizi tam bir güvenle ilerletmeğe başladık.

Deli Fakı:

Ömer Ağa eski zamanın tuhaflıklarını anlatırken dedi ki:

"303 yıllarında deli Fakı isminde bir hoca eline bir terazi almış, Aladağı dağ dağ, tepe tepe dolaşmış ve bu dağın bütün sularını tartmış."

Hayret ettim. Bu adamın suları neden tarttığını Ömer Ağaya sordum. Ömer Ağa sözüne devamla:

"Bu suların kimini ağır, kimini hafif bulmuş ve sonunda en hafif suyu keşfetmiştir. (Halk hafif kelimesini böyle anlar).

Anlıyorum ki; bu civarda Ömer Ağanın dediği gibi en hafif yayla suyu, Üçkapılı yaylâsında Kürt Pınarı suyu imiş. Merak ettim, bu suyun başına gittim. Ve suyu yalnız biraz fazla idrar verici buldum. Kantarla bir suyun niteliklerini ölçmek âdeti ilk defa söylendiği için gülmeden katıldım.

Ömer Ağa hür bir adamdır. Ve Abdülhamid'in ezelî bir düşmanıdır. Hayatında en çok istediği ve

kendi deyimiyle -dünyanın savranı[1] Türkün eline geçse- dediği gibi memlekette büyük bir uyanışı beklemektedir.

Ömer Ağa bu sırada bir hikâye anlatmağa başladı.

Hikâye:

"Vaktiyle bir koca herif oğullarını başına toplamış, onlara:

— Oğullarım, Osmanlı ile dost olmayın, yeniden (sonradan) görme ile alış veriş etmeyin, avrada (kadına) sır açmayın, demiş.

Herifin biri Osmanlı ile dost olmuş, sonradan görme ile alış veriş etmiş, karısına sırrını açmış, sonunda zindanlarda çürümüş." diye sözlerine ekleyerek bu üç ilkeye saygı göstermek gerektiğini kuvvetli bir imanla anlatmış.'

Toprak ve Bitki:

Burada toprak, kırmızı ve humusludur. Taşlar bütünüyle çakmak çeşidinden sert taşlardır. Bu dağların sakızlı keven ismiyle meşhur kendi kendine yetişen bitkisi bütün dağları kaplamıştır. Bu keven çalısından kitre (zamk) toplanır ve pazarlarda satılır. Her keven kökünden yaklaşık olarak bir buçuk dirhem kitre alındığı tecrübeyle sabittir. Çoluk

---

1 Savran: Deve kafilesinin reisidir. Bu reis tıpkı bir katar kumandanı veya ağırlık kumandanı gibidir. Kelimenin arapça olması ihtimali de vardır.

çocuk bütün halk işsiz zamanlarında bu dağlarda kitre toplamakla uğraşır.

Artık Ömer Ağadan ayrılma zamanı da gelmişti. Kendisiyle son defa görüşürken ihtiyar gülümseyerek dedi ki:

— "Efendi, sen çok iyi bir yol tutmuşsun. Eğer öteden beri her efendi senin gibi yapsaydı şimdi, bizim gibi garip ve belirsiz köylülerin derdine çare çoktan bulunmuş olurdu. Gel sana son armağanım olsun, bir türkü daha söyliyeyim, beni gezdiğin yerde iyilikle an."

Dedi ve okumağa başladı. Ömer Ağanın okuduğu bu son destan memleketin siyasî bir tarihçesi idi ki, halkın siyasî duygularına pek iyi bir örnek olur düşüncesindeyim.

Cihan fitne fucur oldu,
Bak Şarlara adû doldu,
Avratlarda perde kaktı,
Ne acayip hengâm oldu[1]

Vilâyetler gitti elden,
İyiler çıktılar yoldan,
Selânik'ten haber aldım;
Göğnüme kaygular doldu.

Alasonya geri dursun,
İşkodura virâne olsun,
Arap, kavlinde durmadı;
İngilize yesir oldu.

[1] Balkan savaşı kastediliyor.

Yemen, Bağdat tepelendi,
Kötüler haddini bildi,
Yiğitler sıraya girdi,
İyi günler geri döndü [1]

İzmir şehri şereflendi,
Bizim il serfiraz oldu.
Anadolu meydan aldı,
Ankara kavlinde durdu.

Şerefin askeri "Kurttur",
Düşmanın derdi büyüktür,
Cihanın yağı eriktir [2]*,*
Kadiroğlu, Hak görüktü.

Ömer Ağanın söylediğine göre; Kadiroğlu, geçen yıl yaylâda ölmüş, yüz yaşlarında ihtiyar bir Kara Hacılı Ağasıymış.

Kadiroğlu'nun öleceği sırada söylediği şu iki kıt'ayı da Ömer Ağadan alarak sunuyorum.

Kimi, bel ile bostan dikiyor,
Kimi, torba ile saman çekiyor,
Kimi de, yeniden cindarı ekiyor,
Devlete birşey yok, emeği yeyin.

Bu kıt'a bir sene önce 1327 (109-910) da görülen kuraklığa bir tarih sayılmaktadır.

[1] Cumhuriyet günleri.
[2] Eriktir: Ermiştir, olgunlaşmıştır.

Sağ yanım nurlu sol yanım celâl
Can hulkuma geldi; yastığım gel al.
Evlâtlarım hakkımı eyledim helâl,
Kadiroğlu'na gayri öldü, var deyin.

Ömer Ağa son kıt'asını uğurlar olsun kelimesiyle tamamladı ve beni yolcu etti. Şimdi, doğru Üçkapılı yolunu tuttum ve doğuya doğru ilerliyorum.

Üçkapılı Yaylâsı:

2.8.1928

Aladağın en ünlü ve en büyük yaylâsı, Üçkapılıdır. Bu yaylâ, buralarda yaylayan aşiretin sanki kutsal bir durağı halindedir. Güneyde kışlayan oymakların bu yaylâda yılda bir kere büyük haccı yaşar gibi dertleştiklerini görünce, insanın aşiretlerin bu teşkilâtına karşı memnunluk duymaması elinden gelmez. Oymaklar bu yaylânın kutlu ve mutlu olduğuna da inanırlar.

Üçkapılı'nın bir ucu; Dumludağ, bir ucu; Pınar Kale, bir tarafı; Kızıloluk, diğer tarafı da, Halilöreni ile Bıldırıç'tır.

Yaylâ çevresinin kırk saatlik bir değirmilikte olduğu sanılmaktadır.

Üçkapılı yaylâsı dağlarla çevrilmiştir. Bu yaylâya girmek için üç geçit vardır. Bunlar; Akdağ, Demirkazık, Kartalkaya geçitleridir. Kartalkaya geçidine Niğde geçidi ismi de verilir. Halk arasında bu geçitlerin ayrıca şu isimlerle de anıldığı duyulmuştur:

"Maden geçidi, Niğde geçidi, Kayseri geçidi". Bu üç geçitten başka geçecek yeri olmayan bu yaylâya verilen isim geçitlerinden alınmış mahalli isimlerle ilgilidir. Onun için bu yaylâya Üçkapılı ismi verilmiştir.

Pazar Yeri:

Üçkapılı yaylâsının Niğde geçidi üzerinde, Kürtpınarı yanında; Pazaryeri ismiyle anılan yerde, bir zamanlar yılda üç gün büyük panayırlar kurulurmuş. Bu panayırda önemli hayvan alım satımı olurmuş. Bu âdet, otuz yıldır kalkmış ve şimdi o yerin yalnız ismi kalmıştır.

Bu pazar yerinde vaktiyle Halep'ten, Şam'dan, Bursa'dan, Aydın'dan, Kayseriden, Adana'dan, Güzelhisar'dan bir çok eşya ve hayvan getirilerek büyük ticaretlerin yapılmış olduğu hala söylenmektedir.

Ben, 1928 yılında kuraklık dolayısıyle bu yaylâyı tamamen boş buldum. Ziyaretim sırasında bu önemli ve tarihî yaylâyı ancak üç dört obanın elinde çok ıssız bir halde gördüm.

Aşiretin sözüne bakılacak olursa; bu yıl, Üçkapılı'da kuraklık olmasaydı belki bugün burada bir kaç yüz çadır görmek mümkündü. Bununla birlikte yaylânın bundan kırk yıl önceki haline girmesinin artık mümkün olmadığına dair aşiret arasında kesin bir inanç vardır. Buna sebep; köy kanununun köyle çizdiği sınırdan dolayıdır. Çünkü, civar köylüler artık göçebe aşiretten ayrıca bir de mera pa-

rası almaktadırlar. Bu yüzden aşiretin ayağı kesilmiş ve şu dağlar yazın bomboş kalma durumuna düşmüştür.

Aşiretin bütün gezim sırasında dinlediğim şikâyetlerinin birincisi budur. Köy ihtiyar heyetleri oymaklardan aldıkları bu para karşılığında bir makbuz bile vermemektedirler. Bu kanunsuz vergilerin önüne geçmek gerekir.

Üçkapılı yaylâsı şimdiye kadar bir toplantı merkezi iken, köy kanununun yayınlandığı günden beri bazı muhtarların elinde âdeta korkunç bir yaylâ haline gelmiştir. Aşiret, bu yaylânın öteden beri göçebelere ayrıldığını iddia etmekte, fakat, buna dair kesin bir belge gösterememektedir.

Civar köylüler yaz gelmeden önce, yaylâ pınarlarının başına bir miktar arpa ekerek gelecek aşireti olupbitti karşısında bırakmaktadırlar.

Zavallı aşiret pınarın başında ekin olduğunu görünce çaresizlik içinde etrafındaki köylülerle anlaşmak zorunda kalıyor, köylünün tahmin ettiği zarar ve ziyanı vermeğe katlanıyor. Böylelikle oymaklar maddeten gördükleri bu ziyanlar karşısında, gün geçtikçe ellerindeki hayvanları satarak başlarının çaresine bakmak zorunda kalıyorlar. Bu karışıklığın aşiret arasında ne kadar süreceği şimdiden kestirilemez. Yalnız, temenni olunur ki; zavallı ve kimsesiz aşiretin derdine deva bulmak zamanı gelmiş ve geçmiştir. Bu haksızlık aşirete bir çok ağıtlar söyletmektedir.

Üçkapılı da aşiret müftüsü İbrahim Efendiden dinlediğim şu ağıdı okursanız, siz de, bir fikir edinirsiniz ümidindeyim.

İbrahim Efendi diyor ki: "Aşiretin Gülsüm Nene isminde bir hatunu vardır; bana şöyle bir ağıt okumuştu:"

Fermanlı yaylamız illere yurdoldu,
Bin pınar savcısı[1] köylere derdoldu.
Aşiret davarı acından öldü,
Açılın dağlar, biz de ölelim kalan.

Bu, çok yanık bir ruhtan kopan tesirli bir ağıttır.

KONAR - GÖÇER'LER ARASINDA[2]

1. Karahacılı Oymağı:

Üçkapılı yaylâsında ziyaret ettiğim ilk oba, Karahacılı aşiretine bağlı bir oba idi.

Karahacılı'dan Hacı Hasan Bey oğlu Ali Ağa diyor ki: "Biz Karahacılılar iki bölüğüz; bir bölüğümüz Adana'nın kuzeyinde ırmağın gün doğusunda 24 köyde yerleşmiş; ikinci bölüğümüz (bizler) ise, hala, göçebe yaşamaktadır. Aslımız 1279 (1862-63) yıllarında Aydın'dan gelmiştir. Yirmi yıl öncesine kadar bir yandan aşiretimiz hep buralara yürümüştür. Oymağımız yazın Üçkapılı'da, kışın Yumurtalık,

---

1 Savcı: Haberci, elçi.

2 (Cihannüma) sy. 58, Göçerevli.

Ceyhan taraflarında bulunur. Biz göçebelikten usandık ama yerleşmeğe vakit bulamadığımız gibi yardım da görmedik. Yerleşmek için hükümete başvurduk, Tanrı izin verirse, biz de, bir gün yerli yurtlu oluruz."

Ben, bu yaylâda Karahacılı, Kaçar oymaklarından meydana gelen, yaklaşık olarak üç yüz kadar aşiret çadırını hemen hemen bir bir gezdim. Bu oymakların hepsi de Aydın'dan gelmişler. Altmış yetmiş yıl önce, bu oymakları idare eden başçıları da tetkik ettim. Bu başçılar arasında en ünlüleri; Mehmet Bey, Hacı Hasan Bey, Ereğli oğlu İsmail Kâhya'dır. Bundan kırk yıl öncesine kadar aşiret, büyükleri tarafından idare edilirken hükümet, büyüklerin faaliyetine son vermiş -halkın dediğine göre- o günden beri aşiretin düzeni bozulmuştur.

Bu aşiretin bir kısmını Âkif Paşa yerleştirmiş. Diğer bir kısmı yerleşmeyi kabul etmedikleri için göçebe kalmıştır.

Ben bu aşirette sözün tamamen ayağa düştüğünü de gördüm. Birbirlerine saygı, bağlılık kalkmış. Öyle ki, oğlu babasına karşı gelmektedir.

Ali Ağa, çocuğuna bir emir veriyor, oğlu babasını şiddetle reddediyordu. Ali Ağa ağlayacak gibi oluyordu. Bana döndü dedi ki: "Gördün ya efendi, **Bey belirsiz meydan ıssız.** Bizim halimiz soyhadan da kötü oldu. Biz eskiden böyle değildik, başsız gövdesiz kaldık. Çocuklarımız kurt oldu, biz bir koyundan fazla ezildik, düzenimiz bozuldu."

Gerçekten, oymağın düzeni büsbütün çığrından çıkmıştı.

Üçkapılı'da arâzi:

Bu yaylânın toprağı düz ve yeşil bir halı gibi süslüdür. Koca yaylânın içinde bir tek taşa rasgelinmez. Aynı zamanda, bu yaylâda yakacak odun da yoktur. Yakacak olarak hayvan tezeki kullanılır. Bölge, yüksek dağlar arasında kalmış bir sepetin içine dizili elmalar gibi çeşitli tümseklerden meydana gelmiştir. Bu yaylânın çok meşhur olmasının sebebi; etrafındaki dağlardan eriyen karların tamamen yaylâya akmasından ileri gelmektedir. Civar yaylâlar da hiç ot olmadığı yıllarda bile bu yaylâda beş on bin davara yeterli olacak mer'a bulunurmuş.

Baş Yaylâ:

Demirkazık dağının gün doğusunda ve dağların yüksek bir alanında gezdiğim baş yaylâyı yaklaşık olarak, Üçkapılı'dan beş altı yüz metre daha yüksek buldum.

Oymaklar ve göçebeler arasında bu yaylânın havası, suyu, otu dertlere deva sayılır. Bu yaylâda otlayan hasta hayvanlar hemen gürbüzleşir. Bu yaylâda otlayan davarın dişlerine bir kaç gün sonra altın kaplanılmış sanılır. Çünkü bu yaylânın otu hayvanların dişlerini boyamaktadır. Aşiret bu maddeyi gerçekten altın sanır; bundan yararlanıp yararlanılmayacağını her gördüklerine danışırlar.

2. Kaçar Oynağı[1]:

Üçkapılı yaylâsının Bozağaç denilen yerinde yaylâmakta olan Kaçar oymağından Âdil Ağanın obasına misafir indim.

Bu oymakta Bulgar dağlarında olduğu gibi yaylâya göçme âdetlerinin hala korunmakta olduğunu gördüm. Kaçarlarda göç kafilesini çeken kızın ismine "Aladorlak" derlermiş ve bu kızın nişanlı olması da şartmış. Diğer oymaklarda bu âdet, hemen hemen kalkmış gibidir. Kaçarlarda oba ağası, konacak yer bulmağa giderken kafileyi idare edecek bir vekil seçer, bu adam bütün ağırlıktan sorumlu sayılır.

Bu kafile başı olanın ismine bütün oymaklarda "Savranbaşı" denir.

Yerleşme İstekleri:

Karahacılı ve Kaçar obaları arasında yerleşme isteği şiddetle hakimdir. Karahacılı aşireti on yıl önce, Ürgüp ile Kavaklı köyü arasında yerleştirildiği halde aşiretin başsızlığı ve bilgisizliği yüzünden çıkan dedikodular sonunda bu fırsat kaçırılmıştır. Bugün hepsi kaçırdıkları bu yerleşme fırsatından dolayı üzüntü ve pişmanlık içindedirler.[2]

---

[1] Kaçar: İran'ın Türk olan sabık şahlarının bağlı oldukları oymağın ismi.

[2] Ben bunları yerleştirme değil ıslah etme taraftarıyım. (A.R.)

Kaçar İsmi:

Adil Ağa, Kaçar ocağının vaktiyle aşiret arasında askerî bir görevle görevlendirildiğini söyledi ve dedi ki: "Bize kaçar denir. Biz savaşlarda ileri hücum eder ve sonra bozulmuş gibi yaparak geri kaçarmışız. Düşman Türkü bozulmuş sanırmış, hücuma kalkarmış, bu sırada geride hazırlanmış ordunun kucağına keklik gibi düşermiş. Onun için adımıza "Kaçar" denmiş."

Aşiret Kadısı:

Bizzat aşiret arasında başgösterecek davalara bakmak üzere önceleri devlet tarafından oymak oymak dolaşan bir kadı tayin edilirmiş. Üçkapılı yaylasında görevine son verildiği halde, hâlâ aşiret arasında dolaşan İbrahim Efendi isminde son bir kadıya rastladım. Bu adamın fahri olarak bu gün bile iş görmekte ve bazı davaları yürütmekte olduğunu ve bunun karşılığında ücret de aldığını öğrendim. Kendisi kışın Niğde'de, yazın ise Üçkapılı'da bulunurmuş.

Uzun yıllar aşiret arasında vakit geçiren bu Hoca Efendi türkü bilip bilmediğini sordum ve Hocanın aklında kalan türküleri yazmağa başladım:

Düşündüm düşündüm; fikir eyledim,
Şu dağ, şu dumana ne güzel uymuş!
El kaldırdım; Hakka niyaz eyledim;
Lânet, şeytana ne güzel uymuş!

Bayram gelir, ederler obada ziynet,
Mümine farzolan; beş vakit sünnet.
Kâfire Cehennem, islâma Cennet,
Bu armağan, bize ne güzel uymuş!

Camiye sererler kilimle halı,
Ben deli değildim; sen ettin deli.
Tanrının aslanı Hazret-i Ali,
Zülfikâr, Düğdüle ne güzel uymuş!

Engine der Karacaoğlan, engine;
Yıllar değmez yar zülfünün bendine.
Kurtlar, kuşlar beli demiş emrine,
Sultanlık, Süleymana ne güzel uymuş!

Kadı Hoca söylediği bu türküyü mümkün olduğu kadar mesleğine uydurmağa çalışmıştır.

Yalancı Doktor:

Üçkapılı yaylâsında bir de yalancı ve dolandırıcı doktora rastladım. Bu yalancı doktor Fertekli Ömer Efendi isminde Ermeniden dönme bir adamdır. Bir takım şişelere boyalı sular doldurmuş ve zavallı aşireti avlamaya çıkmıştır.

Her derde deva bulacağını yanında taşıdığı bir çığırkan vasıtasıyla halka ilân eden bu adam, aşireti aldatarak ücret diye halı, kilim, heybe gibi şeyler alıyormuş. Ne yazık ki, bunları benden başka gören de yoktu.

3. Karahacılı:

Karahacılı aşireti arasında okur yazar bir adama rastlanılmaz. Bu oymağın içinde zeki insanlar olan Ala Yusuf ile Habip Ağayı tanıdım, kendilerinden sorduğum herşeye güzel cevaplar aldım.

Vaktiyle yüzlerce oymağın toplantı merkezi olarak kullanılan Üçkapılı yaylâsının bugün, yalnız eski günlerini hatırlatan masalları kalmıştır.

Üçkapılı yaylâsından artık kuzey doğuya doğru ve Aladağın kuzey etekleri üzerinde gezime devam ediyorum. Bir tarafım; boz renkli Niğde ovası, karşım; göklere meydana okuyan Erciyaş, güneyim; üstü yalçın kayalı Demirkazık dağı. Ben bunların arasında azmim sayesinde tıpkı onlar kadar metin ve onlar kadar kuvvetli bir yolcuyum.

Himmetli Köyü:

Bugün Üçkapılı yaylâsının Kayseri geçidinden çıktım, doğuya doğru ilerledim. Dört saat sonra Himmetli köyüne ulaştım.

Himmetli; Niğde ilinin beş saat doğusunda elli evli bir yerli köyüdür. Köyün doğusunda Erciyaş, batısında Niğde, güneyinde Toros, kuzeyinde deniz kadar sevimli ve süslü renklerle ufuklara karışan Kayseri ovası vardır. Köye gelir gelmez Osman Ağanın odasına indim.

Osman Ağadan aldığım bilgiye göre; Himmetli köyünün kuruluş tarihi belli değildir. Köyde çiftçi halk, sebze, buğday, arpa, çavdar gibi şeyleri ekip

biçermiş. Fakat kurak geçen yıllarda mahrumiyet içinde kalırmış. Köyün toprağı kuvvetli killi; taşları çakıl ve çakmak türündendir.

Himmetli'den Erciyaş:

Erciyaş dağının gösterişli boyunu Himmetli köyünden seyretmelidir. Anadolunun bu büyük dağı, kuzeyden güneye doğru adeta Torosların önüne geçmiş, bir ayağını Torusun (Aladağın) yeşil koynuna gömmüş; veya uzayıp giden Toroslara canı sıkılarak ayağıyla onları güneye iter gibi bir durum almıştır. Erciyaş'ın burada efsaneler ve rüyalar yaratan bir güzelliği vardır...

Kayseri ovasının ortasında kafasını bulutların derinliklerine karıştıran ve tıpkı bir heykel gibi varlığını gösteren Erciyaş, benim gibi her yolcuyu büyüleyecek ve kendisi için bir kaç satır yazı yazdıracak kadar boylu boslu bir dağdır.

Yalnız, bu manzaradan yararlanabilmek için Himmetli veya Şıhlar dağları üzerinde bulunmak gerekir. Özellikle gün doğarken burada Erciyaş'ı görmek ömürdür.

Himmetli'de bir gece misafir kaldım ve ertesi günü erkence Şıhlar köyüne doğru yola koyuldum.

Şıhlar Köyü:

Doğuya doğru ilerliyordum. Birbuçuk saat kadar düz bir yolda yürüdüm. ve sonunda Şıhlar köyüne vardım.

Şıhlar köyü, adı üstünde, civar köylerin adeta bir mollası gibidir. Köyün minaresi, türbesi ona benzerleri arasında tabii bir softalık süsü vermiştir.

Köyün kuruluş tarihi belli değilse de kuruluşuna dair şöyle bir söylenti vardır: "Bu köy Ramazan oğullarından Emir ve Türk isimli iki oymak tarafından kurulmuştur. Bu köyü kuran yiğitlerin bir kısmı yeşil sarıklı imiş. Yeşil sarıklı oymağın ismine ise Türk denirmiş." Buna ait köyde bir de soy kütüğü varmış fakat şimdi kaybolmuş. Köyün 400 yıl önce kurulduğu sanılıyormuş.

Hoca Yahya Efendi:

Şıhlar köyünde Bekir Ağa isminde bir adamın Yahya adlı oğlu, tahsile karşı duyduğu sevgi yüzünden köyünden kaçarak İstanbul'a gitmiş, orada eskidenberi esnaflık yapan amcasını bulmuş, derdini açmış, bir medreseye girmeyi başarmış. Aradan yıllar geçmiş. Yahya Efendi mükemmel bir hoca olmuş. ve müderrislikle kendi köyüne tayin edilmiş.

Bu sırada bir yolunu bularak harem Ağalarından Cevher Ağayla dost olmuş ve padişahın emriyle Abdülhalim Ağanın mirasından Şıhlar köyünde bir de cami yaptırmayı başarmıştır.

Meşrutiyetten beş on gün önce 324 (1906-1907) yılında 400 madeni lira harcanarak yaptırılan bu cami kutu gibi kubbeli ve güzel yapılıdır.

Cami tamamlandıktan sonra Hoca Yahya Efendi tekrar İstanbul'a gelmiş ve 31 Mart 325 tarihin-

de hareket ordusu tarafından idam edilen Cevher Ağanın tesiriyle köyüne dönmüş ve sonra 334 yılında eceliyle burada ölmüştür.

Yahya Efendinin hayatta olan üç çocuğu vardır; Hakkı Efendi köyde, diğerleri İstanbul'da oturmaktadır.

Caminin yapısında köyün doğusundaki taşocaklarından çıkarılan taşlar kullanılmıştır. Bu taşocağı çok kıymetlidir. Bu ocağın taşı yumuşak ve mor renkli olup civarda eşi bulunmayan bir servet sayılmaktadır.

Şıhlar köyünde birkaç bakkal dükkânı var fakat okul yoktur. Bu köye bir okul binası yapmak ve bir öğretmen göndermek gereklidir. Çünkü köy yıllarca oldukça mutaassıp bir elin altında ezilmiştir.

Caminin kapısının üstünde bizzat Yahya Efendinin kalemiyle yazılmış olan kitabeyi aynen geçiriyorum:

Kitabe:

"Erike-pirâ-i hilâfet ve saltanat, mehd-i yetîmân-i din-ü devlet es-sultan ibn-i sultan el-gâzi Abdülhâmid Han sânî Hazretlerinin sâye-i diyânet vâye-i hilâfet-penâhilerinde her yerde âsar-ı hayrât inşâ ve bünyâd edilmekte olduğu gibi harem-i hümâyûnu cenâb-ı mülûkâne ağavatından merhum Abdülhalim Ağanın emvâl-i metrûkesinden ser musâhibi cenâb-ı Hazret-i Padişah-ı saadetlû Cevher Ağa Hazretlerinin nezâret ve delâlet-i âliyeleriyle müceddeten inşa ve ihya kılınmıştır.

Sene: 1324

(Hilâfet ve saltanat tahtının süsü, din ve devlet yetimlerinin beşiği Sultan oğlu Sultan ikinci Abdülhamit Han Hazretlerinin hilâfet sığınağı olan gölgelerinde, her yerde hayrat eserleri yapılmakta olduğu gibi harem-i hümayûn ağalarından merhum Abdülhalim Ağanın öldükten sonra bıraktığı mallarından padişahın baş musahibi Cevher Ağanın nezaret ve aracılığıyla yeniden bina edilmiştir.)

Yıl: 1324 (1906-1907)

Abdülhalim'in yaptırdığı bu son caminin resmini çekerken makinamı düşürdüm ve artık elim ayağım kadar kıymetli olan fotoğrafımın yardımından mahrum kaldım.

Şiyh Çoban Dede:

Bu köyde ne zaman yapıldığı bilinmeyen Şiyh Çoban Dede isminde bir de türbe vardır.

Bu türbe taştan yapılmıştır. Hiç bir yerinde kitabesi ve buna benzer bir örneği yoktur. Bu türbe hakkındaki efsane şöyledir: "Çoban Dede yedi kardeşmiş. Altısı başka köyleri fethetmiş. Bir tanesi (ak sarıklısı) bizim köyü kâfirlerin elinden almış. Babam rahmetlik sık sık bu dedenin kerâmetinden dem vurur ve onu överdi. Artık aslı var mı, yok mu, bilmem.

Hoca Yahya oğlu

Hakkı "

Bu civardaki bütün göçebe aşiretler bu türbeye karşı saygılıdır. Artık, Şıhlar köyünden de ayrılıyo-

rum. Köyde muhtar Rasim Çavuşu çok uyanık bir insan olarak tanıdım. Rasim Çavuş, askerlik etmiş, görmüş geçirmiş bir adamdır. Gezim ve misafirliklerim sırasında kendisinden dinlediğim hikâyeler önemlidir ve sırası geldikçe okunacaktır.

Kavlaktepe Köyü:

Şıhlardan sabahleyin ayrılıp düz bir yola düştüm, doğuya doğru ilerliyordum. Üç saat yürüdüm. Aladağın eteğinde, Demirkazık dengindeki dağlar arasında, şirin bir vadi içinde, 50 evli olan Kavlaktepe köyüne girdim.

Aladağın arasında ve bahçeler içinde gömülü olan bu köyün halkı lâzdır. Halkı, 50 yıl önce buraya Gümüşhane'den madencilik etmek üzere gelmiş ve burada yerleşmiştir.

Köy, bakımlı olup halkı çalışkandır. Köyün bir camii, bir okulu ve bir de tamamlanmamış caddesi vardır. Köyün kurucusu Hüseyin Efendi isminde biri olup köy, bugün, bu adamın oğlu olan Hasan Efendi'nin köyü olarak tanınır.

Hasan Efendi köyde herkesin saygısını kazanmış bir adamdır. Civar köylerin hiçbirinde okul olmadığı halde, Hasan Efendinin yardımıyla buraya kutu gibi bir okul yapılmış, böylelikle köyde çocuklar, delikanlılar arasında hemen hemen okuma yazma bilmeyen kalmamıştır.

Hasan Efendinin babası Hüseyin Efendi, 50-60 yıl önce Bereketli madeninde ustabaşılık yaparken bu

yeri beğenmiş ve hemşehrilerini toplayarak Kavlaktepe'yi meydana getirmiştir. Kurucu köyde yatmaktadır.

Köyde Hasan Efendiyi ve muhtarı bulamadım. Hasan Efendinin oğlu Raci ve muhtarın oğlu İbrahim Efendilerle bir süre görüşerek gerekli bilgileri aldım.

Merhum kurucu Hüseyin Efendinin Hasan Efendiden başka iki oğlu daha varmış. Bunlardan biri Millî mücadele sırasında İzmir'de şehit olmuş, diğeri ise, halen İstanbul'da İskân-ı Muhacirin kaleminde Talât Bey isminde biri imiş.

Köyün bir saat güneyinde Gümüş, kurşun madenlerine ait ocaklar vardır. Bu ocaklar vaktiyle işletilmiştir. Fakat bunlardan çok ilkel bir şekilde yararlanılmıştır.

Köy, arızalıdır. Halk genellikle koyuncu ve sıvacıdır. Hasan Efendi bir Bulgar ustasıyla ortak olarak kaşkaval peyniri yaptırtmak suretiyle koyunların sütünden de yararlanmaktadır.

Demirkazık:

Kavlaktepe köyünün iki saat güney batısında, göklere meydan okur gibi duruşuyla etrafındaki dağları korkutan Torosların biricik sivri kayası "Demirkazık"ın bu köyden görünüşü insana dehşet vermektedir.

Burada Demirkazık ne kadar kurulsa haklıdır. Çünkü, o ince ve uzun dağın etrafı kurşun ve gümüş

madenleriyle doludur. Onun için Demirkazık, şerefini gümüşten, gururunu kurşundan almış ve tıpkı bu iki madenin karışımı renge bürünmüştür.

Demirkazık'n sert ve haşin tepelerinde geyikten başka hayvan bulunmaz. Demirkazık'ın doğusunda kalan ve güney doğusundan başlayan büyük yaylânın ismine "Baş yaylâ" denir. Bu yaylâ, halk arasında bir masal yaylâsı gibidir.

Baş yaylâ:

Yaylânın geniş ve engin oluşu, pınarlarının çokluğu, yüksekliği, otlarının yararlılığı bakımından yaylâya verilen isim pek uygundur.

Demirkazığın koruyuculuğuna sığınmış bulunan Baş yaylâda yaylâyan aşiretler arasında fazla gurur ve benlik yaşar.

Ben bile şimdi bu yaylâda az çok sert konuşuyor ve biraz da benliğimin yüksekliğini hissediyorum. İşte, bu yaylânın ruhlar üzerinde böyle tesirleri de vardır.

Bu yaylânın en meşhur konalgaları: Başpınar, Kızpınarı, Geyikalan denilen yerlerdir. Halk, bu yaylâda otlayan davarların dişlerinin altınla kaplandığına inanır. Baş yaylâda doğan kuzuların damızlık olarak saklanması da âdet olmuştur.

Yaylânın Başpınar yakınında "Karaoğlan" isminde bir taş yığını vardır ki, sözde bu yer, dede mezarıdır. Bu dede Baş yaylânın sahibi imiş, dedenin pek çok hünerleri varmış; dede her türlü derde deva

olurmuş. Çocuğu olmayanlar, kısmetsiz kalanlar, hasreti olanlar dededen imdat umarlarmış. Karaoğlan'ın Horasan'dan gelmiş eski bir Türk dedesi olduğu sanılmaktadır.

Sulucaova :

Sulucaova, adı üstünde bir köydür. Dağ başında, Erciyaş dağının tam güneyinde sulak bir yerde kurulmuş olan bu köy vaktiyle bir hristiyan köyü iken, şimdi, mübadil muhacirlere ayrılmıştır.

Köyün toprakları verimli, manzarası ve havası hoş, suyu bol ve nefistir.

Vaktiyle, çoğunluğun sanatla uğraştığı 120 hanelik bu Rum köyünde bugün elli hane vardır. Bu elli hanenin 35 hanesi Rumeli'nin Kozana muhaciri, 15 hanesi köyün eski Türk halkıdır. Halk, köyünden memnundur.

Sulucaova, Aladağın zincirleme dizilmiş tepelerinin eteklerinde, boz yamaçlar arasında kurulmuştur. Halk, eldeki toprakların kendilerini geçindirmeye yetmediğini söylemiştir.

Bu köyün toprağı bereketli, taşları sert, çakmak taşlı ve kireçlidir. Köyün güneyinde "Çobankaya" ismindeki dağda maden ocakları görülmekte, bunların vaktiyle işlenmiş olduğu söylenmektedir. Hatta, buradan İstanbul'a çok miktarda simli kurşun madeninin gönderildiğini bilen adamlar bile vardır.

Bu köyde Erciyaş dağının ayrı bir manzarası vardır. Erciyaşta daha zorlu ve daha heybetli bir en-

dam görünür. Buradan Erciyaşın karlarla beyazlaşmış asırlık kaş (sırt)ları açık seçik seyredilir.

4. Horzum Oymağı:

Bugün erkenden Suluova bekçisi Mürüvvet Ağa ile güneye doğru Aladağa çıkmağa başladım. Tahmin ediyorum ki, bin metre kadar yüksekteyim.

Dağların eteklerinde hala geçen kışın karları duruyor. Tam tepenin başına çıktığım zaman bir kaç çadır göründü. Sordum; Horzum aşiretinden bir oba imiş, hemen aralarına girdim.

Bu oba, yazın Minastepe, Çobankaya, Baş yaylâ ve Diş döken pınarında (çok soğuk olması yüzünden bu isim verilmiştir). karlar arasında yaylâr, kışları Çukurova'da kışlar. 20 çadırlı bir aşirettir.

Bu aşiret kırk yıl önce Aydın'ın Alaşehir kasabasından geldiğini iddia ediyor. Fakat tipleri hiç de Aydın tipi değildir. Bu oba sanki Türkistan'dan gelmiş yepyeni bir oymağı hatırlatmaktadır.

Bu oymağın Maraş, Kozan, Niğde, Kayseri ve Sivas taraflarında da obaları bulunuyormuş ve hepsi 2000 çadırdan fazla imiş.

Konuşmalarında bir biri arkasına gelen sorular bu aşireti Bulgar dağında Boynu inceli aşiretine benzetmektedir. Bugün ziyaret ettiğim Horzum aşiretinin bu küçük obasında Hacı Ali'nin çadırındayım. Sekiz çadırdan meydana gelen bu obada çadırların ağzı doğuya doğrudur. Halbuki şimdiye kadar tetkik ettiğim çadırlar daima güneye bakmaktaydı. Aşire-

tin çadırları kara çadır olup çok sağlam ve dayanıklıdır.

Kadın fesleri :

Horzum kadınlarının başlarına giydikleri fesler Kadirî dervişlerinin külâhları gibidir ve üzerlerinde birer gülü vardır. (Bu âdet Antep'de dere köylerinde de aynen hüküm sürmektedir). Bu işlemeli gül onbeş santim çapındadır. Bu fesin etrafına altın, gümüş paralar dizilmiş ve bu paraların etrafına birçok gümüş zincirler de eklenmiştir.

Bu aşirette gözden kaçmayan birşey daha vardır;, "kaval". Buna başkalarında rastlanılmaz. Hemen her çadırda mükemmel bir kaval bulunur ve hemen hemen her genç bunu çalar.

Çölek Dağ: [1]

Minas tepesinden yukarı doğru yarım saat yürüdüm. Tam dağın zirvesinde karşıma sarı renkte bir dağ çıktı. Bu dağın ismi "Çölek" dağıdır. Çölek dağının ara yeri korkunç bir uçurum, ortası sevimli ve renkli bir vadidir. Bu dağın etekleri tamamen seyyal, toprağının rengi kırmızıdır.

Korkunç Çölek vadisini kucağına alan dağın doğusuna döndüm, vadiyi takip ediyorum. Sağımdaki etekler penbe, sol yanımdakiler sarı Dağlar ağaçsız ve bitkisiz. Yükseklerde hala kar duruyor.

---

[1] Çölek: Kurakça ve susuz yerlere verilen isim.

Bu tabiat pek hoşuma gidiyor, çok neşeleniyorum ve yeni bir havayı içime çekiyorum.

Hafif hafif yükseklik azalıyor ve yavaş yavaş sütleğen, karamuk gibi otlara rast geliyorum.

Bu sevimli vadiyi güneyde bırakarak doğu etekleri üzerine tırmandım. İki buçuk saat yol yürüdüm. Sonunda düz bir alanda Karakoyunlu obalarından birisinin arasına girdim.

5. Karakoyunlu Oymağı:

Karşımda sekiz çadır var. Doğru ağa çalımına indim (Üç direkli). Vakit geciktiği için Hacı Musa'nın obasında misafir kaldım. Geceyi Hacı Musa'nın bitmez tükenmez hikâyeleriyle geçirdim.

Bu obanın asıl adı "Keşşaflı"dır. Oba, altmışbeş yıl önce Teke sancağından gelmiş bir bölüktür. Bu aşiret, yazın Aladağda "Alagöl", Bulgar dağında "Gâvur çukuru" yaylâlarında tahminen 150 hanelik bir çoğunluk gösterir. Aladağda aşiretin tanınmış adı "Karakoyunlu" dur. (Zaten Keşşaflı oymağı Karakoyunlunun bir bölüğüdür). Bu oymak, kışın Adana ve Ceyhan kasabaları civarında kışlar.

Hacı Musa'nın bugün ziyaret ettiğim obası Ceyhan'ın 35 saat kuzeyinde ve Alagöl bölgesindedir.

Alagöl, dağlar arasında yuvarlak bir ovaya verilen isimdir. Bu alan bir çimen gölü gibidir ve bunun için "Alagöl" denmiştir.

Hacı Musa Ağadan edindiğim bilgileri ve âdetleri etnoğrafya notlarım arasında yayınlayacağım.

Artık Hacı Musa'ya veda ederek Karaevliler arasına giriyorum.

6. Karaevliler:

Bugün sabah sabah Hacı Musa'nın çadırından çıktım. Doğuya doğru ilerledim.

Sarp dağlar, yalçın enginler, korkunç vadiler arasında tabiatla döğüşe döğüşe Göşdere adındaki yere geldim.

Göşdere'den Taşhan'a ilerlerken Karaevli aşiretine rastladım. Karaevlilerin yaylâsı; "Alagöl", güzlesi; "Taşhan"dır. Bu geceyi oba ağalarından İbrahim Ağanın Göşdere'deki konalgasında geçirdim.

Göşdere :

Göşdere'nin sağ ve sol etekleri yalçın ve yumuşak kayalarla adeta örülmüş bir takım korkunç uçurumlardan meydana gelmiştir. Bu korkunç vadinin her iki tarafı eski insanlar tarafından oyulmuş yüzlerce mağarayla dolu.

Aşiret bu mağara ve inlerin vaktiyle maden ocaklarında çalışan işçiler tarafından yapıldığı kanaatindedir. Fakat bence; bunlar maden işçilerinden birçok asır önce ilk insanlar tarafından yapılmıştır.

Bu vadide tuhaf bir dere vardır ki, ismine "Batandere" derler. Bu dere Göşdere'sinin 150 metre batısından çıkar ve 50 metre kadar karada yüzdükten sonra yeniden toprağa dalarak derinliklere gö-

mülür. Böylelikle bata çıka akıp giden dereye halk "Batandere" ismini vermiştir.

Batandere'nin suyu çok şeffaf, berrak olmakla beraber içinde balık da vardır. Derenin üstündeki harap olmuş köprüler, değirmenler ve inlerle bunların etrafında görülen maden taşları, madenciliğe ait eserler herhalde o kadar eski zamanlardan kalmamış olsa gerekir.

Karaevli:

Bu aşirete "Karakoyunlu" da denir. Aşiret yazın Taşoluk, Gümüşdere yaylâlarında yaylâr. Kışın Kayseri'nin Everek kazasına bağlı köylerde ve beş on yılda bir defa (daha doğrusu kıtlık zamanlarında) Çukurova'da kışlar.

Karaevli aşireti 65 yıl önce Antalya'nın Alâiye taraflarından gelmiş ve bu göçüşlerini çocuklarına bile öğretmiştir.

Bu aşirette geçen günlerime ait önemli notlarım etnoğrafya bilgileri arasında birer birer görülecektir.

Karaevliler aşiretine bu ismin çadırlarını sarp ve çok uçurum yerlerde kurduklarından dolayı verilmiş olduğunu Hacı Musa Ağa söylemişti. Bunun ne derece gerçek olduğunu öğrenmek istedim. Göşdere'de sordum. Bambaşka bir rivayetle karşılaştım.

Söylenenlere göre, Karaevli, mevcut Aydın aşiretlerinin Karaevli ismindeki bir adamdan türeyen

obasına verilen adınış. Bunlar, asıl aşiretlerinin "Karakoyunlu" ismiyle anıldığını ısrarla idrarla iddia etmektedirler.

Karaevli aşireti arasında çok âdetlere rastladım. Özellikle İbrahim Ağa'dan ve obasından öğrendiğim halk bilgilerine dair maddeler önemlidir.

7. Honamlı oymağı[1]**:**

Şafakla beraber İbrahim Ağa uyanmış, çadırları sökmeğe başlamıştı. Hepimizi tatlı uykudan uyandıran bu çalışma bir saat sürdü. Alaca karanlıkta yola çıktık. Yolumuz Göşderesini güneydoğuya uzatan büyük bir vadi idi. Saat onikiye kadar yürüdük. Göşderesinin güneye döneceği kıvrıntıda "Honamlı" oymağının güzlesine ulaştık.

İbrahim Ağa, doğuya (Taşhan'a) gitti, ben de Honamlılar arasına girdim. Honamlı oymağının konduğu yerin ismine "Bakırpınar" derler. Artık ağalarla görüşmeğe ve bilgi toplamağa başladım.

Honamlı aşiretinin bir bölüğü Amasya'da, bir bölüğü Aydın'da bulunuyormuş. Benim Aladağda karşılaştığım kısım aşiretin en küçük parçalarından biri imiş. Taşhan'ın beş saat kuzeyinde de elli çadırlık obaları varmış.

Honamlılar yazın Göşderesi, Bakırpınarı, Taşhan yaylâlarında yaylârlar; Kışın, Adana'nın Hocalı köyü yakınında kışlarlar.

---

1 Bu aşirete bazı Türkmenler (Hotamlı) ismini vermektedir. Bu isimde Bursa'nın Karacabey kazasında bir de köy vardır.

Bu aşiret şimdiki durumda hemen hemen "Kızılbaş" tır. Hatta mezhep ayrılığı yüzünden civardaki Sünnî aşiretler bunların isimlerini "Hor-namlı" diye anmakta ve kendilerine hakaretle bakmaktadırlar.

Fakat bu aşiret kendilerini diğer oymaklardan çok yüksek görmekte ve asıllarının hala Horasan'da büyük bir kabile olduğunu iddia etmektedirler.

Honamlı aşireti arasında koyun, keçi gibi küçük bacak hayvanları beslemek âdet değildir. Bunların bütün hayvanları sığır ve devedir.

Tarımla da uğraşmayan bu oymağın bütün geçim ve serveti, sığırcılık ve devecilikle sağlanır. Yiyip içtikleri; süt, yoğurt, tereyağı, bulgur ve benzeri gibi şeylerdir.

Burada karşılaştığım Honamlı Ağalarından koca sakallı Molla Ali'yi çok misafirperver ve cömert buldum. Ağanın bu dağ başında gösterdiği misafirperverliğe insan ne kadar hayret etse, azdır.

Honamlıların kondukları Bakırpınarı çok engebeli, havasız, yalçın bir dere içindedir. Bu derenin başında bulunan soğuk bir kaynağın ismine "Bakırpınar" denildiği için çevresi de aynı isimle anılır.

Ben yaylâyı beğenmedim ve açıktan açığa bu yaylâdan şikâyet ettim. Molla Ali'nin oğlu Veli bana şöyle bir cevap verdi:

"Yoksulu dağdaki su çeker,
Bay, istediğini ayağına çeker."

"Ne yapak (yapalım), bizim de kısmetimiz buraları olmuş. Adımız horlanmış, bir kere Kızılbaş demişler. Bize iyi yaylâlarda yurt verirler mi?" Veli, bu cümleleri derin bir kin ve nefretle söylüyordu. Ben kendi hesabıma, öz Türkler arasına bu ezelî geçimsizliği bir yılan zehiri gibi sokan ve yayan unsura lânet etmekten kendimi alamadım. Veli, biraz durdu; birden bire;

"Sevdim Ali'nin gözünü,
Çevirdim Hakka yüzümü".

beytini okudu ve kindar bir tavırla göğüs geçirdi. Sosyal bünyemize indirilen darbelerden biri de budur. Akıllı olanlar bu ayrılığı Türk topluluğuna sokanların ne kadar büyük günah işlediklerini hemen anlarlar.

O gün, saat on beşe kadar Honamlı aşireti arasında kaldım. Tam saat on beşte güneye doğru yola koyuldum.

8. Sarıkeçili:

12.8.1928: Sarıkeçili aşireti 1170 (1756-57) tarihlerinde Konya'dan buralara göçmüş bir Türkmen oymağıdır. Kendi söylentilerine göre; bu aşiretin büyük bir kısmı hala Konya'da bulunuyormuş.

Aşiretin 150 çadırı Maraş'ta, 35 çadırı Adana taraflarında kuruluymuş. Yaklaşık olarak, 30 çadırdan meydana gelen ziyaret ettiğim bu oymak, yazın "Binboğa", "Aladağ" yaylâlarında, kışın Adana ve çevresinde bulunur.

Sarıkeçili ve Mevlânâ:

Sarıkeçili'lerin 1150 (1737-38) tarihlerinde Konya ovasında yapılan büyük bir cirit oyununda çok büyük kahramanlık ve başarı göstermiş olmaları üzerine Mevlâna postnişininin (tekke şeyhi) takdirini kazandıkları ve hayır duaları almış oldukları aşirette büyük bir iftiharla hikâye edilmektedir.

O meşhur cirit yarışmasında Sarıkeçili obası aşireti reisi Gündöğen Bey imiş ve Mevlâna şeyhi bu beyin arkasını sıvazlamış.

Sarıkeçilinin meşhur beyleri: Torbacı oğlu Hacı İbrahim Ağa, Hacı Çömez Bey, Demirtaş Bey, Kara Yılan Bey, Gündöğen Bey gibi kişilerdir.[1]

Yaylâlar:

Sarıkeçili aşiretinin en meşhur yaylâları Tahrana, Dönberi, dereleri kenarlarında Sarıkeçili yaylâlarıdır.

Aşiretin en yaşlı ağaları "Kör Yusuf, Ali Ömer" ismindeki saygıdeğer kişilerdir. Kendilerinden not ettiğim türkülerle bilgileri sırası geldikçe okuyacaksınız.

Sarıkeçili oymaklarının yaylâdıkları yaylâda tabii bir özellik görütür. Yaylânın dört tarafı sakız ke-

---

1 Bu aşirete dair bilgisi çok olan Bakır dağında Hasan Kâhya isminde biri varmış, fakat kendisiyle görüşmek kısmet olmamıştır.

venleri, meşe fundalıkları ile çevrilmiş sanki bir mesire yeri gibidir.

Dönberi ve Tarhana derelerini geçtim. Kuzeydeki dağlar, çakıl taşlarından meydana gelmiş yanardağ püskürükleriyle kaplı bir arazi. Az ilerde vaktiyle işlenmiş madenlerin kalıntıları ve izleri. İnsana bu dağlarda gezecek uzmanların ne kadar büyük faydalarla karşılaşacağını ihtar etmektedir.

Şimdi, doğuya doğru giden yolumun üstündeyim. Halktan dinlediğim hep maden efsaneleridir. Halk bu dağlarda gümüş, kurşun madenlerinin çokluğuna sanki inanmış gibidir.

Vaktiyle her halde bu dağların çok önemli bir orman bölgesi olduğunu da hatırlamak gerekir. Arazide kısmen indifaî yarıklar da görülmektedir. İzlemekte olduğum ince uzun keçi yolu Yahyalı bucağı sınırları içinde ve o bucağın güneyindedir.

Böylelikle üç saat yürüdüm ve sonunda Sarıkeçili aşiretinden İsmail Ağanın konak yerine girdim.

İsmail Ağanın iki çadırı vardır. Bu adamın hali vakti de iyidir. İsmail Ağa ve obası kışın dörtyol kazasının Leçe köyünde, yazın ise, Dönberi yaylâsında vakit geçirir.

Sarıkeçili aşireti zeki, çalışkan, işini bilen bir aşirettir.

Taşhan:

13.8.1928 günü Taşhan köyüne doğru yola çıktım. Köye ulaşmadan yarım saat önce Kör Ali isminde bir ağanın çadırına uğradım.

Bu bölgede unsurlar oldukça karışmıştır. Şimdi ilgi kurduğum insanlar arasında Kürt Arap, Gürcü, Türk gibileriyle sık sık karşılaşıyorum.

Taşhan'da en meşhur ağa; Hasan Efendi imiş, bu adamı övmeyen yok... Fakat Hasan Efendi ile görüşmek kısmet olmadı. Çünkü kendisi obada bu lunmuyordu. Yalnız, kardeşi Ahmet Ağa ile bir kaç dakika hoş beş ettim.

Taşhan ve çevresi:

Burada topraklar çok verimli ve otlaktır. Yalnız yaylânın en büyük ihtiyacı sudur.

Karakoyunlu aşiretinin Taşhan güzlesinde oturan obaları kışa doğru ovaya inmektedir.

Bu ovada çeşitli oymaklar ve soylar arasında tarıma oldukça büyük pay ayrılmış verimli ve zengin topraklar vardır.

Taşhan Köyü:

Taşhan köyü Kayseri'ye bağlı bir köydür. Bu köy Kayseri'inin onaltı saat güneyindedir. Taşhan köyü vaktiyle bir ermeni köyü imiş. Bugün göçmenlere ayrılmıştır.

Köyün kurulduğu tarih belli değildir. Yalnız köyün ıssız ve harap kilisesinin tarihine bakılacak olursa bu köyde, bu kilise tam 40 yıl önce yapılmıştır.

Bugün köyde yerleşmiş olanlar; Karakoyunlu aşireti, Kozan göçmenleri ve doğudan gelen Kars

mültecileridir. Köydeki kadınlar ayrı ayrı terbiyelerin tesiri altındadırlar.

Karakoyunlu kadınlarda kaçgöç yoktur. Fakat göçmenlerle mülteciler arasında titizlikle kaçgöç ruhu hakimdir. Bu hal bu küçük köyde bir dedikodu konusu olmuştur.

Bu köye Taşhan denmesinin sebebi de vardır. Köyün kuzeyinde ve Kayseri yolu üstünde toprağın altındaki kayalıklara oyulmuş bir han harabesi vardır ki, bu han, yekpare bir kaya içindedir. Vaktiyle gelen geçen yolcular burada kalıyorlarmış. Bu yerin yalnız bir misafirhane olduğu biliniyormuş. Hanın eski ve yeni ismi "Taşhan" dır. Köy de bunun için aynı ismi almıştır.

Bu eski handa üç in vardır. Köy bu tarihî inlerin sarp sırtlarına kurulmuştur.

Arazi :

Ova, Toros ve Alma dağlarının kuzeyinde, Erciyas'ın güneyinde etrafı dağlarla çevrilmiş sulak ve bereketli bir yerdedir.

Bu ovada bol bol buğday, arpa, mısır, nohut, fasulya gibi sebze ve tahıl yetişir. Köyde yakıt namına bir şey yoktur. Halk bunun yerine kurumuş tezek kullanmaktadır. Bununla birlikte arazi orman yetiştirmeğe elverişlidir.

Köyde oturanlar arasında en görgülüleri birinci derecede doğu mültecileri ve sonra da yerli aşiret-

lerdir. Rumeli göçmenleri insandan uzak bir halde yaşamaktadırlar.

Taşhan köyünde muhtar Şükrü Efendinin evinde misafir oldum ve bu mülteci doğulunun insana hoş gelen terbiyesinden memnun kaldım. Köyde halkı çok az gördüm. Bu köye biraz daha insan yerleştirmek mümkün ve faydalıdır.

Sazak Köyü:

Aladağın son köyü olan Sazak yolundayım Sazak, Taşhan'ın bir saat batısında Rumeli göçmenlerine ayrılmış 30 evli bir köydür.

Köyün manzarası ve bulunduğu yer gerçekten çok sevimli olduğu halde ne yazık ki köy boştur. Yerleştirilen göçmenler kaça kaça ancak on bir ev kalmıştır.

Bu köyün güneyinden Seyhan nehrinin bellibaşlı ayağı olan Zamantı çayı geçer. Şimdi birkaç kürdün elinde kalan köy yalnız davar yatağı halinde kullanılmaktadır. Göçmenleri kaçıran sebeplerin biri de, kürtlerin ve davarcıların saldırışlarıdır.

Bu köyün ileri gelen ağası Kürt Mevlût isminde biridir. Bu mıntıkada yakacak çok kıymetlidir. Bölge yazın çok sıcak olduğu için, halk, köyün çevresindeki mağaralara kıştan kar saklar ve yazın bu kar sayesinde köyde yaşar.

Kocaman bir köyün tek adamın elinde kalışı kalpleri sızlatacak bir durumdur. Bu yol benim gibi yolcuları hergün üzecektir. Bu köyü çevrede göçe-

be olarak yaşayan Türkler arasında paylaştırmak her halde bhyük bir hizmet olur düşüncesindeyim.

Küçük Seyhan:

Sazak köyünden Karaköy'e gidiyorum. Eşeğimle Zamantı çayını geçtim, Kozan dağları toprağına ayak bastım.

Gümüşlenmiş iğde yaprakları ve ormanları arasında Adana'ya bereket ve sevinçli haber götürüyorum der gibi köpüre köpüre akıp giden Zamantı çayının gençliğini ve dinçliğini burada seyretmelidir.

Şimdi, çayın kenarındayım; onun efsaneler yaratan pek eski hikâyelerini dinliyorum. Halk, bu çayın Sıvas'ın Uzun yaylâsında, çok pis olan Kırkpınardan çıktığını biliyor. Çay, bulunduğum yerde Everek'in dört saat doğusunda Çataloluk'u batıda bırakarak Almadağının batı eteklerinden korkunç girdapları hatırlatan bir vadiden geçiyor.

Bir süre bu şekilde yürüyen Zamantı, hızla Fıraşa köyüne giriyor ve oradan da Karsantı'yı batıda bırakarak Eynerin üstünde Saimbeyli'den gelen Kozandağı suyunu (Göğsuyu) da alarak Adana'ya iniyor.

Burada bu çaya Zamantı ismi verilmekle birlikte Küçük Seyhan da denilmektedir.

Yoldaşım köy bekçisi Durmuş, bana bu çay hakkında bir parça bilgi verip onun efsanelerini şöyle anlattı:

Zamantı çayı:

1 — "Bu çay tekin değildir, onun sahibi vardır. Sahibi sarı saçlı, gök gözlü bir kızdır. Bu kız her sene bir kurban ister. Zamantı bir delikanlı alır ve kıza verirmiş. Geçen yıl yirmibeş yaşında sağlam bir yiğidi (Ali) bu kız yedi.

2 — "Bu çay yılda dört beş gün, gece vaktı altın akıtır ama o geceyi bilmek ve bulmak gerekir."

3 — "Bu çayın taştığı zaman belli olmaz, birdenbire taşar, bir çok hayvan insan alır ve boğar."

4 — "Bu çayın sahibi **Sarı saçlı gök gözlü kız** senede bir gün baharda çay kenarında bir taşa çıkıp saçlarını tararmış ama ben görmedim. Onun saçından bir tel bir adamın eline geçmiş olsa o adamı kurşun delmez, bıçak kesmezmiş derler."

Bekçi ile konuşa bu güzel vadiyi geçtik ve efsanevî bir an yaşadık. Nehrin öbür tarafında ve karşı yamacındaki değirmene geldik, bir ağaç altına yaslanarak dinlenmeğe başladık.

Artık Kozan dağında bulunuyordum, bu akşamı Karaköy'de geçireceğim.[1]

Karakepeli :

Aladağın güney eteklerini şöyle kuş bakışı gezerseniz yolunuzun sonu "Karatepeli" köylerine gelir.

---

[1] Karaköy hakkındaki bilgi (Kozandağı) kısmındaki başlangıç olacaktır.

Aladağın güney sınırı Çakıt çayının doğusunda, Alpı köyünden başlar. Ve doğuya doğru Ağsar, Kamışlı, Üskül, Aşcıbekirli derken, Karanfil dağı kuzeyinden gür ormanlarının bitmez tükenmez o güzel ve zengin manzarası arasında Sofulu köyüne ve oradan yolunuz sizi Karsantı bucağına götürür.

Karsantı bucağının belli başlı yeri kuzey doğusunda; kışın nehirler arasında sanki bir ada, yazın yarımada halinde bulunan arazide ve orman bölgesinde eski insanların yaşayışlarına tamamen bir model olacak "Karatepeli" köylerine girmiş oluruz.

Karatepeli ismini alan bu kimsesiz ve görgüsüz yurtta araları en az 5 er saat olmak şartıyla yedi tane köy kurulmuştur. Bu köyler: Darılık, Karaman, Küp, Mengez, Kızıldam, Kışlık, Darı çukuru isimleriyle anılır.

Bunların yaşayışı, görgüsü herşeyi çok ilkel ve sanki ilk insanlar devrine örnek olacak deercede geridir.

Karatepeliler başlı başına inceleme konusu olduğundan bunlara dair notlarım ayrıca kitap halinde yayınlanacaktır.

Oymaklar:

Aladağın güneyde yerleşik ve yarı yerleşik Aladağ aşiretleri oymakları da şunlardır: Bozdoğanlı, Türkmen, Akçakoyunlu,[1] Karalar, Karakoyunlu, Karahacılı, Sarıkeçili, Horzum, Kaçar ve daha birkaç aşiretin dağınık obalarıdır.

---

[1] Bk. Evliyâ Çelebi, cild 9, s. 242.

ALADAĞIN ÖZ ŞAİRİ DADALOĞLU

Güney Anadoluda yetişen Halk şairleri arasında Karacaoğlan'dan sonra en duygulu ve en heyecanlı olanlarından biri "Dadaloğlu" dur.

Dadaloğlunun mesleği: Dadaloğlu tek parçalar söylemekten çok tarih yazıcılığıyla uğraşır. Diyebilirim ki; güneydeki halk hikâyelerinin hemen büyük bir kısmı bu değerli şairin hikâyelerinden sayılır.

Gençosman hikâyesi, Ramazan ve Kozan oğulları arasındaki çekişme, Çapanoğluyla Kozanoğlunun arasında meydana gelen savaş, Han Mahmut ile Kamber'in yanık destanı, Gazi Aşık Mahmut'un acıklı olayı v.s. hep Dadaloğlu tarafından söylenilen hikâyelerdir.

Bu ince ve yüksek hikâyelerden başka şairin tek dağında parçalarıyla da karşılaşmak güç bir şey değildir. Dağınık şiirlerinde bile şairin büyük bir heyecan ve serüven geçirdiği belli olur. Bu arada şairin bazı konuşmalarıyla da karşılaşılır.

Fırat'tan Aydın'a kadar uzanan TOROS dağlarında daha çok Sivas, Kayseri, Niğde dolaylarında şair geçinen ve âşıkım deyip de Dadaloğlu'na dair bir hikâyeyi olsun bilmeyen azdır.

Dadaloğlu: Aladağın Karahacılı ismindeki Türkmen aşiretine bağlı Hocalı obası arasında doğmuş ve hayatını göçebelikle geçirmiştir.

Obadan obaya, çadırdan çadıra Türkün yiğitlik dolu kahramanlık hikâyelerini canlı bir uslûpla anlatan ve çevreye yayan bu şairin aşireti hala aramızdadır.

Karahacılı: (1279-1281) (1862-1864-65) tarihlerinde Adana valisi Halil Paşanın yardımıyla kısmen Adana'nın kuzeyinde Seyhan vadisi üzerindeki dağ eteklerine yerleştirilmiştir. Bu bölgeye hala Karahacılı bucağı denir ve toplamı 24 parça köyden ibarettir. Aşiretin bir kısmı hala yerleştirilmemiştir.

Dadaloğlu'nun soyunu teşkil eden bu bucağın Boruk, Boynuyoğun Sofular, Menevşe, Hacılı, Kılbaş, Aflak[1], Çiçekli, Şahrıklı ve Bocu köylerinin vaktiyle bu aşirete ait birer "Oba" ismi olduğu kuvvetle söylenmektedir.

1928 yılı içinde Üçkapılı yaylâsında bu aşirete bağlı Ala Yusuf, Dadaloğlu'nun okur yazar ve hoca bir âşık olduğunu söylemiştir.

Dadaloğlu, bazan imamlık yapar ve bazan da sazını omuzlayarak şairlik eder dururmuş. Binboğa'da görüştüğüm Cerit aşiretinden çoban Hasan, Dadaloğlu'nun asıl isminin Mustafa veya Veli olduğunu, bunu ihtiyarlardan işitmiş bulunduğunu anlatmıştır.

Üçkapılı'da karşılaştığım Ala Yusuf diyor ki: Maden Zamzama, Andavallı, Şeyhli, Gâvureyne köylerinden beş altı delikanlı sırf alay amacıyla Dadaloğlu'nun yanına gitmişler ve demişler ki:

---

[1]Aflak: Bir av kuşunun ismidir. Bu köye halk (Aflak) dediği halde resmî işlemde (Eflâk) olarak kullanılıyor.

— Şimdi yaylâdan geliyoruz. Sizin obanın konduğu alandan geçerken ölmüş bir adam cenazesi gördük, aşirete gayretin varsa cenaze meydanda kalmasın.

Hoca (Dadaloğlu) hemen fırlamış ve delikanlılarla birlikte yaylâya çıkmış. Cenaze şurada burada derken gençler şaire bir köpek ölüsü göstermişler ve gülüşmeye başlamışlar.

Dadaloğlu aşiretine ve kendisine yapılan bu hakareti soğukkanlılıkla karşılamış ve bu köpek ölüsünün kendi aşiretinden olmayıp çevredeki bir köye ait olmak ihtimalini şu şekilde tespit etmiştir:

Maden ağlarından haylı aralı,
Zamzamalı gibi burnu karalı,
Andavallı olsa çalar kavalı,
Şıhlılar gibi de ağzı dualı,
Gâvureyneli dersem aklı karalı,
Bilmem Eynerli, bilmem Yabandereli,
Öldürmüşler bu iti suçu ne idi?

Âşık bu ince nükteyle gençlerin hakaretine gerekli olan cevabı vermiştir.

Ala Yusuf'tan dinlediğim ve çoban Hasan'ın yardımıyla düzelttiğim Dadaloğlu'na ait bir türkü de buraya alınmıştır.

Oturmuş ak gelin taşın üstüne,
Taramış zülfünü kaşın üstüne,
Bir selâmı geldi başım üstüne,
Alırım kız seni, komam illere,

Bir taş attım karlı dağlar ardına,
Yuvarlandı düştü yârin yurduna,
Ben yeni de düştüm sevda derdine,
Alırım ahdimi, komam illere.

Atımın kuyruğu cura saz gibi,
Divana durmuş ta ergen kız gibi,
Alarmış yanağı bahar yaz gibi,
Getirin kır atım, göçem illere.

Dadaloğlu der de, oldum kastana (?)
Gelir geçer selâm verir dost bana,
Göçeyim mi bilmem Namrun[1] üstüne,
Çekilem mi kahpe Bulgar illere?

Son mısralar Bulgar dağıyla Namrun yaylâsının kendisine yabancı yerler olmadığını bütün açıklığıyla anlatmaktadır.

Dadaloğlu şiirlerinde en çok savaş ve döğüşten zevk almış olduğunu o kadar açık bir şekilde gösterir ki, insan, bu yaman ruhlu adamı bir savaşçı sanmaktan kendini alamaz.

"Ramazanoğlu ile Kozanoğlu" arasında geçen meşhur bir savaşta Dadaloğlu'nun düzenlediği bir des destandan söz açmıştım.

Adana'nın onbeş kilometre kuzey batısında Şambayadı[2] isminde bir köy vardır. Bu köyde, 80 yaş-

1 Tarsus yaylâsı.

2 Şambayadı: Karaman'da bir mahalle. Adana, Behsini, Afyon, Sivas'ta birer köye bu isim verilmiştir. Bu köyler, vaktiyle Şam araplarından kaçarak ana vatana sığınan (Bayat) yürüklerindendir sanırım.

larında Mehmet oğlu Ahmet çavuştan yazdığım adı geçen çarpışmanın hikâyesiyle, Dadaloğlu'nun bu savaş için düzenlediği destanı sunuyorum. Bu destan her ne kadar kuvvetli bir vezin ve kafiyeye sahip değilse de, o zamanın tarihçesine oldukça önemli bir belge vermiş olması bakımından önemli bir yer sağlayacağı ümidindeyim.

İhtiyar Ahmet Çavuş, odasında, döşeği içinde ihtiyarlığın yorgunlukları arasında koyu sigara dumanlarını savurarak hikâyeye şöyle başladı:

1. Hasan Paşaoğlu - Kozanoğlu Döğüşü

Bundan bir çok yıl önce Sultan Murat gününde Kozanoğlu ile hükûmetelli Ramazanoğlu Hasan Paşa arasında senlik benlik çıkmış. Kargılar, cidavlar hazırlanmış, iki tarafın yiğitleri atlanmış, silâhlanmış, her derebeyine bağlı Kıyı beyleri askerlerini ortaya dökmüş. (O zamanlarda derebeylerinin beş on tane de kıyı beyi bulunurmuş. Kıyı beyleri Derebeylerine vergi verir ve gerekli olduğu zaman da askeriyle yardım ederlermiş)

Savaş başlamış ve kan gövdeyi götürmüş, kelleler yuvarlanmış, ortalık mahşer yerine dönmüş. Bu gürültü arasında Kozanoğlu, Dadaloğlu'na haber salmış:

"Hadi âşık, göreyim seni. Beni aşağı düşürme, destanını hazırla."

Hasan Paşaoğlu da âşığı yanına çağırarak: "Doğrudan ayrılma" demiş.

Dadaloğlu apışmış kalmış; iki cami arasında binamaz gibi şaşalamış, ne olursa olsun diyerek türküsünü söylemeğe başlamış:

Sana derim sana da cebeli Kozan,
Yedi sene döğünesen alaman nizam,
Dâvada kalamaz şol Sadrazam,
Sınırın Bozoktan kur Kozanoğlu.

Sana derim sana da ey Kozanoğlu,
Sefer açıp üstüne kakmam var benim.
Bu devri de eski devirden sayma;
Pençe vurup himlerin sökmem var benim.

Dadaloğlu der ki, Bokluca beline[1] *çıkarım,*
Meydan yerlerinde meşkine de bakarım,
Ala kanın Adana'ya dökerim,
Ünüm gider Hind'e, Yemen'e benim.

Bu son kıtadan sonra Dadaloğlu artık bütün destanı Adana beyine ayırıyor ve kahramanlığı Hasan Paşa oğlu kıyı beylerinden "karalar"[2] tayfasına veriyor. (Karalar kıyı beyinin o zaman hükmettiği bölge; şimdiki Karataş, Tuzla çevresi ile Adana'nın doğusunda ve İncirlik dolaylarında Dededağ semtleridir.)

Karalar karalar ünlü karalar,
Davanızı ancak mahşer aralar.
Hacı Osman, tuttuğunu yaralar;
Ulaştı hayfını aldı karalar.

---

[1] Bokluca bel: Bir yer ismidir.

[2] Karalar: Bu isimde Ankara ve Maraş'ta iki de köy vardır.

Avradilen don yumaya giderler,
Yine de kavğasın yaman ederler.
Bozdoğan[1] gözünü ayırsın baksın,
Daha kime cidav atar karalar?

Hov; dedi de yarıya düştü,
Misis mehenk kurdu alasın açtı,
Karahacılı da, Kuzugüdenli,
Şambayadı bile hem yalın kaçarlar!

Dadaloğlu burada Karahacılı, Kuzugüden[2], Şambayadı aşiretlerinden Ramazan oğulları aleyhinde olduklarını anlatmaktadır. Şüphesiz bu da o aşiretlerin deveci, davarcı olmalarından ileri gelir. Çünkü bu aşiretler aksi tarafı kayırsalardı yaylâ zamanlarında göçecekleri yaylâlarda Kozanoğlundan çekeceklerini pekalâ tahmin ederlerdi. Zaten Karahacılı ve Kuzugüdenli'ye ait oymakların büyük bir kısmı yazın dağlarda buluşuyordu.

Dadaloğlu der de, şu bana noldu;
Aktı gözyaşlarım kanile doldu.
Saatim ay da, günüm yıl oldu,
Gelip geçmez kara günden sayarlar.

Bu ara ihtiyar dedi ki: "Eski zamanlarda derebeyleri kıyı beylerini çok yiğit adamlardan seçerlerdi. Bazen kıyı beyleri Devletelli beylere başkaldırır-

[1] Bozdoğan, "üçok" boyundandır.
[2] Şimdi de bu aşiretin var olduğu görülmüş değildir.

lar ve aralarında savaş çıkarırlarmış. Adana çukurunda Devletelli Beyleri; yalnız Hasan Paşa oğlu Adana beyi, Melenıenci oğlu hacı Ahmet Çeceli beyi ve, Kazoğlu Hacı Bekir bey, Şambayadı beyi ve Mersin, Tarsus taraflarında Kelinoğlu Mehmet Ağa gibi beylerdi. Bunların dışındaki beyler hep Kıyıbeyi sayılır ve fermansız olurdu.

2. Kelinoğlunun ölümü:

Kelinoğlu Mehmet Ağayı, Kozanoğulları ile Ramazanoğulları birleşerek hayrat yaptırdığı Tarsus yolu üzerindeki Nernek köprüsü başında öldürmüşlerdir.

Nernek köyü o zaman oldukça iyi bir kasaba cıkmış ve Kelinoğlu orada bulunurmuş. Dadaloğlu bu iş için şöyle bir parça okumuştur:

Nerneği dersen; küçük kasaba,
Kesilen kelleler gelmez hesaba.
Aşiret uşağı da dönmüş kasaba,
Çukur elden gitti der Mehmet Ağa.

Söylentilere göre, Menemencizade, Kelinoğlu Mehmet ile birleşerek Adana beylerbeyi ile Kozanoğullarına savaş açmışlar. Fakat Adana'dan gelen elçiler hüneriyle Kelinoğlu, aldatılarak askerleri salınmış ve ani olarak Kozanoğlunun Cerit Beyleri tarafından saldırıya uğramıştır. Bu hal Kelinoğlu Mehmet Ağanın ölümüne sebep olmuştur.

3. Gâvur kızı davası:

Ahmet Ağa devam ediyor:

"Efendi, Dadaloğlu'nun bir gâvur kızı ile davası vardır, sana onu yazdırayım; çok hoştur." dedi ve hemen hikâyesine başladı.

Dadaloğlu hak âşıkı bir gâvur kızını haber almış. Âşık âşıkı arar derler, duramamış; hemen gâvur kızının yanına varmış. Araya bir perde gerilmiş, ikisi de sazlarını ellerine almışlar. İlk önce gâvur kızı Dadaloğlu'na bir sorgu deyişi (Muamma) açmış:

Bire oğlan ıklaz[1] *oldunsa,*
Aşk ile ummana daldınsa,
Eğer beni âşık diye geldinse,
Gidebildiğin kadar git Dadaloğlu[2].

Oğlana meydan okumuş:

Bire oğlan, nerede idin yektep(?)
Senin için oldu camile mektep.
Göğden inmiş yüzdört Kitap,
Dördü sofuda, yüzünü bul Dadaloğlu.

Dadaloğlu bu muammaya şu şekilde bir cevap ile karşılık vermiş:

Bir ağız var mı bundan geride?
Yetim hakkıdır vermezsin baride.
Dördü sofuda, yüzü peride,
Sofu Cin elinde hay Gâvur kızı.

---

1 Hak âşığı.

2 Sorabildiğin kadar sor demektir.

Kız tekrar sazı eline alarak Dadaloğlu'na hitaben:

O kimdir deveye kendi meytin sardı,
O kimdir ki, Cennete sağ iken girdi;
Hak, dünya binasın hangi gün kurdu,
Viranesi Cma günü hay Gâvur kızı.

Dadaloğlu bu soruya şu şekilde bir cevap veriyor ve hemen gâvur kızını kendine bağlamayı başarıyor.

Hazreti Ali kendi meytin Deveye sardı,
İdris peygamber Cennete sağken girdi,
Dünyanın binası ulu Pazar gün kurdu,
Viranesi Cuma günü hey Gâvur kızı.

Kız Dadaloğlu'nun gücünü ve bilgisini teslim ederek islâm dinini kabullendi.

Bire oğlan! bunu böyle mi dedi Eyip (Eyyüp),
Deşir dizginini eyleme seyip.
Perdenin arada kalması ayıp,
Kalksın perde ben Veliyi görem.

Aradan perde kalkmış ve gâvur kızı İslâm olmuş. Bana kalırsa Dadaloğlu bu destanında bütün tekke şairleri gibi bir tasavvuf rolü oynamıştır. Gerçekte ne gâvur kızı, ne de böyle bir olay vardır. Bu, eski şairlerin hayal gücü oyunlarında sık sık karşılaşılan şeylerden biri olsa gerektir. Fakat halk bunu bir gerçek olarak kabul etmiştir. Nitekim bundan sonra Dadaloğlu'nun bir Kral kızı ile buna benzer

bir destanını yayınlayacağım ki, bu destan da bunun gibi hayalî bir aşk oyunudur.

4. Yaylâlar:

Şambayadı köyü muhtarı Hulusi Efendinin babasına evvelce işittiğim ve eksik olarak not aldığımı bir yaylâ türküsünü okudum. Adı geçen Dadaloğlu'na ait olan bu türkünün eksiklerini tamamladım. Bu türküyü Dadaloğlu'nun çoban edebiyatı sırasındaki yerini göstermesi bakımından yeterli bir örnek olacağından aynen sunuyorum:

Bizim yaylâmız ünlü olur,
Südü, kaymağı tatlı olur,
Kız gelinden kıymetli olur,
Kızlar gelir yaylâmıza...

Bizim yaylâmız meşeli,
Dibinde güller döşeli,
Eli top top menevşeli,
Kızlar varır yaylâmıza.

Bizim yaylâmız kayalı,
Pınarları süt mayalı,
Kelerinde kar dayalı,
Kızlar gelir yaylâmıza.

Bizim yaylâmız oluklu,
Akan suları balıklı,
Yaranısı[1] mor belikli[2]
Gelin gelir yaylâmıza.

Burada Dadaloğlu'na ait olduğu söylenen bir atasözünü de hatırlatmak isterim ki, bu atasözü folklor alanında oldukça önemlidir.

At, yiğit, öküz, tarla ve kızın en belirli meziyetlerini ortaya koyan bu konunun atasözü şudur:

Atın dik başlısı,
Yiğidin ağır başlısı,
Öküzün inek başlısı,
Tarlanın çakıl taşlısı,
Güzelin uzun saçlısı,
Baha olmaz devlet imiş.

Bu temsilin Dadaloğlu'na ait olduğunu Üçkapılı'da Ala Yusuf ısrarla iddia etmiştir. Belki Ala Yusuf'un iddiası doğrudur. Doğru olmasa da ortadaki parça her halde gene böyle bir halk şairinin buluşundan başka birşey değildir.

5. Osmanlılar:

Dadaloğlu'nun siyasî inançlarını inceleyecek olursak, onu Osmanlıların aleyhinde buluruz. Osmanlı

---

[1] Yaranısı: Örgülü ve birbirine bağlı saçları demekmiş.

[2] Belikli: Bölüklü, bölme.

hükümetinin idare ve icraatından zaten bütün Türkmenler daha çok onların aşiretleri hiç memnun görünmezler ve bunun için bir çok atasözleri söylerler. İşte Dadaloğlu'nu da aynı düşüncede olanlar arasında tanıyoruz. Osmanlıların Türkmen aşiretlerine yaptıkları herhangi bir haksızlık için bu şair Dadaloğlu'nun düzenlediği şu türkü bize bu şairin siyasî cephesini bildirmeğe yeterlidir sanıyorum.

Ilgınca, sılgınca görünen dağlar,
Yoksa Türkmen ili Başın boran mı?
Deli gönül kaynayıp da coşunca,
Hey ağalar da coşacağım güman mı?

Aşağıdan da akça koyun geliyor,
Bezirgânlar koç yiğide gülüyor,
Kitabın dediği günler oluyor,
Yoksa gün döndü de âhir zaman mı?

Aşağıda akça koğum ötünce;
Kater başım mayalarım sökünce,
Şahtan ferman, Türkmen ili göçünce,
Daha da hey Osmanlıya aman mı?

Dadaloğlu der de; gördüm düşümde,
Yiğide at verilir onbeş yaşında.
Alışkın bir piştovla dağlar başında,
Azrailden başkasına aman mı?

Ben bu türküyü Binboğa dağlarının güneyinde Kara Ömerli Köyünde dinlemiştim.

Burada görüyoruz ki, Dadaloğlu, bambaşka bir adamdır. Çünkü bu dakika onun şakrak ve şen ülküsü vatanî bir kaygu ile titriyor, satırlarında asabî, bir benliğe hakim olan şu parçası normal ve büyük bir haksızlığın soru haykırışı oluyor.

Millî ülkülerimizde yaşayan ve hürriyet havası içinde zulüm gören şair burada büyük bir heyecan duyuyor, isyankâr bir dil kullanıyor ve hatta en sağlam bir açıklıkla adeta meydana okuyor:

Daha da hey Osmanlıya aman mı?
Azrailden de başkasına aman mı?

Bu iki satır şairin bütün ruhunu ve sahip olduğu millî kültürünü göstermeğe yeterlidir.

Bütün bunlara rağmen Dadaloğlu aynı zamanda sevimli ve neşeli bir şairdir. Millî konulardan ayrı olan türkülerinde hissedilen şakacılığı, tahammülü ve şakraklığı -bazen bir olayı körüklemiş bile olsa- belirli bir şekilde uysal olduğunu gösterir.

6. Emmim kızı:

Gaziantep'in Nizip kazasına bağlı Sarılar isminde bir kızılbaş Çepni köyü vardır. Bu köyde Ali Dede isminde bir zatın şöyle bir hikâyesini kaydediyorum:

Biri kız ve biri erkek olmak üzere iki genç yeğen birbirini sevmiş, Aşkın acı eğlencelerini yaşamak için köyleri yakınındaki bir çam ormanına çekilmişler.

İki sevdalının bu hareketleri duyulmuş. Akrabaları atları binerek bunları aramağa çıkmışlar. Alev bacayı sarmış gençlerin kurtulmalarına imkân kalmamış. Erkek teslim olmayı, kız ise kaçarak kurtulmayı tasarlamış. İki genç arasında kaygının uyandırdığı heyecan ile maniler başlamış:

Oğlan diyor ki:

Arkamızdan atlı kovar,
Gelen atlı cana kıyar.
Anam, babam belki duyar;
Ben gidemem emmim kızı. (amucam kızı demektir)

Kız atımın nalı yoktur,
Arkasında çulu yoktur,
Bir gecelik yemi yoktur.
Ben gidemem emmim kızı.

Kız cevap veriyor:

Al şalvarım çul edeyim,
Kol halkamı[1] nal edeyim,
İncilerim yem edeyim,
Kalk gidelim emmim oğlu.

Dadaloğlu aşka murat,
Dağın yamaçları kanat,
Hızır bulur size kır at,
Üsküflenin[2] kaçın sizer.

---

1 Kol halkası galiba bilezik demektir,
2 Üsküf: Gözlük, maske gibi şeylerin karşılığıdır.

Dadaloğlunun bu mânevi seslenişi gençlere gayret verir ve ikisi birden kır ata sıçrayarak gözden kaybolurlar; böylece muratlarına ererler.

Şuracıkta; Kilis'in Ispanak Köyünde İdris Ağadan yazdığım bir manzum atasözünü sunayım. Bu sözün Dadaloğluna ait olduğunu halk şairlerinin hikâyelerini okuyanlar bilirler.

1 — Aptal iti kurbanda olur sılacı

2 — Değirmencilerden umarlar pağaçı[1]

3 — Ak it pamukçudan alır haraci

4 — Deveciden dost tutan
Genişletsin kapusunu

7. **İsa Güzeli:**

Suriye sınırları içinde kalmış; Kilis'in bir saat güneyinde, Kefergani isminde bir köy vardır. Bu köyde bir kısım halk Dadaloğlu'nun türkülerini bilir. Meğiçin oğlu Mehmet Ağadan Dadaloğlu'nun bir hristiyan kızı için söylemiş olduğu eksik türküyü yazmıştım. Bu türkü Dadaloğlu'nun bilgisi ve durumunun ölçüsü olacak derecededir.

Uyan kömür gözlüm, esiyor sabah yeli,
Benlenmiş kızıl dağ, ağarıyo tan yeri.
Mihrap olmuş kaşı, kâbemdir kipriği (kirpik),
Hacerülesvetten de kara serpme benleri,

---

[1] Pağaç: Poğaça, külde pişen ekmek, çörek

Aklı var mı sana meyil verenin?
Gece gündüz hayaline girenin,
İsa güzelinden, dilber sevenin,
Kalbi puthane olur, göğsü çanyeri.

Ne yazık ki bu türkünün sonunu kimse bilmiyor; bu yüzden ben de eksik olarak yayınlamağa mecbur kalıyorum.

8. Çiçek dağı:

Mehmet Ağadan yazdığım şu türkü de çok güzel bir parçadır. Her halde seveceğinizi ümit ediyorum.

Alaydım da cura sazım dizime,
Çekseydim sürmeler ala gözüne,
Cihan güzel olsa girmez gözüme,
Sende bir gümanım var çiçek dağı.

Şu karşıki dağda yanar bir ışık,
Aldırmış sevdiğin ağlar bir âşık,
Bir Ceren bakışlı, zülfü dolaşık,
Sende bir gümanım var çiçekdağı?

Şurada bir kıt'a daha olması gerekirken bulunamamıştır.

Dadaloğlu söylenmiyor borandan,[1]
Yıkılsın dağların kalksın aradan,
Elbeyli'den geldim koru Yaradan,
Sende bir gümanım var çiçek dağı

Bakınız, bu türkü ne kadar pastoral bir parçadır. İnsan okurken dağların uğultuları arasında sev-

[1] Boran - Fırtına, lodos rüzgârı demektir.

gilisini arayan bir âşıkı sanki gözüyle görüyor gibi oluyor.

9. Bir döğüş:

8.8.1929 tarihinde Gaziantep'in Kılavuz köyünde rastladığım Kilisli oğlu Veli Ağadan aldığım parçaları da sunuyorum.

Veli Ağa: Dadaloğlu'nun özel hayatı hakkında bilgisi olmadığını ileri sürmüştür. Fakat ne de olsa güneyi kaplayan bu şairin birkaç türküsünü her âşık gibi o da biliyordu.

Hey ağalar, Hey paşalar, beyler?
(?) oğlu benden şerrin ırmadı.
Benim gönlüm dönüp dövüşmek ister,
Ah neyleyem; Tayyar oğlu komadı.

Anlaşılan, şair gene önemli bir aşiret savaşından söz ediyordu. Fakat çok yazık ki, buna dair bilgi etmek mümkün olamadı.

Akşam namazı göç göçe geldi,
Çarhacılar birbirine düş oldu.
Balıkla derede zor düğün oldu,
Tayfun[1] *aldı baba oğlun bilmedi.*

Dadaloğlu der ki; belim büküldü,
Oynadı şalfesi, zırhlar söküldü,
Gelin, kız kalmadı yola döküldü,
Ağlaşır analar; oğulum gelmedi.

---

[1] Tayfun: Bir çeşit hastalık, belki taun demektir.

Ben bu türkünün daha uzun olduğuna inanıyorum. Fakat ne çare ki eldeki bu kadar.

10. Güzel at:

Gaziantep'in Cingife köyünde Molla Mehmet isminde biri vardır. Bu kişi Dadaloğlu'nun "At" lar için düzenlediği bir methiyesini okumuştu. Bu methiyi Türkün at hakkında duyduğu saygıya ve ata verdiği öneme canlı bir örnektir.

At, kulağını dikmiş gözünü süzer,
Güvel ördekler gibi çöllerde yüzer.
Çırpıştırınca akça cerendir tozar,
Eşkini seldir, yiğide eşkin gerek.

Bütün Türkler arasında atın eşkin yürüyüşlüsü makbul sayılır.

Hey ağalar, sözümün doğrusu böyle;
Noksanı varsa, beri gel; bana söyle.
Türkmene bir at, bir yaylâ, bir davarile,
Ala dilber, mor çimenli yurt gerek.

Atın timarın kendin yap da, ar sanma;
Çifte ver yemin de, eksiğin sayma.
Kendi elinle atın hoyrata salma,
Ağır devlet, eşkince bir atla gerek.

Dadaloğlu ata der, aşkın denizi,
Hiçbir şey bilmiyor da sanmayın bizi.
Binet atlar içinde yamandır doru,
Üveyikır bir sakarsıs al gerek.

Türk kültüründe en kuvvetli bir ilgi uyandıran "at" hikâyeleri halk şairlerinin hemen hepsini fazlaca meşgul etmiş konulardan biridir.

11. Kral Kızı:

1929 senesinde ilk defa Mersin Ticaret Odası muamelât memuru Lütfü Beyden kopya ettiğim "Kral kızı" destanını vakit buldukça halk şiirleriyle uğraşan âşıklar arasında okudum ve sonunda Antep'in Karapınar köyünde kör âşık Mustafa'nın bu destanı bütünüyle bildiğini görerek bu defa da âşık Mustafa'nın söylediklerini kaydettim. (Şimdi destan tamamlanmış bir haldedir.)

Dadaloğlu, bir kral kızına aşık oluyor. Olay şüphesiz hayalîdir. Şair, burada hayalî bir kıza ilân-ı aşk ederken Türkün karakteri hakkında görüş ve düşüncelerimizi de hatırlatıyor. Meselâ, kızın tehditlerine önem vermeyerek sevmek kararından geri dönmüyor ve sonunda kızı kaçırmayı başarıyor. Şurada bir şeye dikkatinizi çekmek isterim. Yukarda yazılan gâvur kızı olayıyla bu olay arasında ben şahsen çok sıkı bir yakınlık görüyor ve bu iki hikâyeyi herhalde bölge arasında birbirinden ayrılmış bir olay olarak tanımak istiyorum. Bununla birlikte ayrı ayrı da olsa, bize şairin olayları nasıl kaydettiği ve bunların üzerindeki nüfuzu gereklidir.

Dadaloğlu, kral kızına bir çeşme başında rastlıyor ve hemen sazını düzenleyerek kıza aşkını söylemekten çekinmiyor.

Çeşme başı bekleyen kız,
Koyma beni yollarımdan.
Uzat bir suyun içeyim,
Kral kızı kurban gelin.

Kral kızı bu samimi âşıkın kıtasını reddetmeyerek aynı vezinle cevap vermeğe başlıyor.

Yaylâ, yaylâ köçmedin mi,
Soğuk suyun içmedin mi?
Hiç de güzel seçmedin mi?
Oğlan oğlan deli oğlan!

Dadaloğlu hiç fırsatı kaçırır mı? Tam sırası diyerek hemen manzaraya kuvvet verir ve kızı büyüleyebilmek için sazının tellerini kuvvetle titretir.

Yaylâ yaylâ göçtüm geldim,
Karlı suyun içtim geldim,
Çok güzeller seçtim geldim,
Ey kral kızı, kurban gelin!

Kız şaire durumu anlatmakla birlikte onu başından savmağa karar verir ve korkutmak için şu şekilde söylenir.

Yolcu isen git yolunca,
Şal, kutnu perçem boyunca,
Beş kardaşım var doyunca,
Yok ederler seni oğlan.

Dadaloğlu hiç böyle tehditlerle kaçacak şair mi? O ne olaylar, ne çekişmeler, ne kanlı çarpışmalar gör-

müştür. Kızın sözüne önem vermeyerek soğuk kanlılıkla isteğinde direnir.

Yolculukta olur işim,
Kız yoluna kurban başım.
İster olsun on kardaşın,
Komam seni kurban gelin!

Kız sonunu düşünerek fazlaca tehdit emeliyle babasının kahramanlığından söz açmayı uygun bulur.

Benim babam pek delidir,
Duran başa kan yürüdür,
Öldürür de hem sürüdür,
Yok ederler seni oğlan.

Dadaloğlu, kararlı bir nağme ile güzel sesini sazının titrek çınlayışlarıyla süsleyerek kızın aşkına karşılık vermesini sağlar.

Odanızın hasırıyım,
Karıncanın yesiriyim,
Babandan üstün çeriyim,
Gelin gelin sarıl gelin.

Kız şairin boynuna sarılır ve teslim olur. Artık aralarında yapılan anlaşmanın ruh okşayan tesiriyle Dadaloğlu son parçasını okumağa başlar.

Dadaloğlu halin yaman,
Üçbeş adam bir de imam,
Nikâhımız kıysın bir can,
Düzgün yolun, yürü gelin.

Bunun üzerine Dadaloğlu kızı atının arkasına alarak memleketine döner.

Şair bu hikâyesiyle bize aşkın tükenmez ilhamlarının hiç bir kuvvet karşısında yenilgiye uğramıyacağını ve gençliğin seçkin ürünler verme kabiliyetinde bulunduğunu anlatmaktadır.

Bundan Türkün karekterini, azmini ve büyüklüğünün bir kısmını olsun çıkarmak zor birşey değildir. Artık Dadaloğlu'na ait olan yazılarıma burada son vermek istiyorum.

Şairin türkülü hikâyeleriyle yaygın koşmaları 6-7. kitaplarda okunacaktır. Buradaki yazılar Dadaloğlunun yalnız Aladağlı olması sebebiyle yazılmıştır.

TÜRKÜLER

Üçkapılı'da Döne kadından bir mani yazmıştım:

I

Kahve piştiği yerde,
Pişip taştığı yerde,
Ne güzeldir, ne çirkin;
Gönül düştüğü yerde.

Ay aydın ışığı,
Elinde bal kaşığı,
Aç yorganı gireyim,
Koynumun yakışığı.

Gümüş köyünde karşılaştığım âşık Sadık Efendiye Gülice imamı bir takım iftiralar etmiş. Zavallı âşık, bunları her nasılsa haber almış ve öğüt olması için şu kıtaları düzenlemiş.

II

Ey hoca, gafil bulunma gör Huda ne halkeder,
Etrafında var melâik, daimâ seni yeder.
Gayriye atma taşı; çok uzak yere gider,
Kendine yazık edersin, fırsat elinden gider.

Kalbini eyle mülâyim, son ucu çekme elem,
Her ne amel işlerisen, cümlesin yazar kalem.
Bir yudum acı su için sen edersin bunca zem,
Kendine yazık edersin, fırsat elinden gider.

Her ne âyâtı ararsan, cümlesin kendinde bil,
Bir gülersen iki ağla, gözlerin yaşını sil.
Kimsenin zemmini etme, Allahın emrini bil,
Bir alıcı kuş misâli cümlesi birden gider.

Sadıka şükreyle hele adem etini yime,
Kendine lâzım olunmadık kelâmı söyleme.
Dil yarası acıdır duyarsan da dinleme
Dinlediğin hayrüamal cümlesi elden gider

Göşdere'de Mehmet oğlu Ali'den dinlediğim iki türküyü de şuracıkta okuyalım:

III

Şu yalan dünyaya geldim geleli,
Ağrıları tas tas içtim sağ iken.
Felek soyum, konalgamı bilmedi,
Virân oldum, mor sümbüllü bağiken.

Aradılar bir duldada[1] buldular,
Yasladılar şıvga[2] larım kırdılar,
Yazbahar ayında bir avrat verdiler,
Yandım gittim Aladağda kariken,

---

[1] Dulda: Tenha, siper, rüzgârsız yer,
[2] Şıvga: Kaburga kemikleri, körpe fidanlar,

Sabahtan uğradım kavli[1] *yamana,*
Kalbim inanmaz yüzü gülene,
Süal edin bizden evvel gelene,
Kim var imiş biz burada yoğiken?

Karacaoğlan, gönül yârdan karımaz,
Akar gözün yaşı bir kez korumaz,
Şimden kelli benim hükmüm yürümez,
Uşak oldum güzellere pay iken.

Yol arkadaşım ve kılavuzum Karaevli oymağından Mehmet oğlu Ali bu türküden sonra tekrar elini kulağına attı:

IV

Ak saya[2]*'ya geymiş çuha fermene*[3]*,*
Görende yiğitler döner pervene
Ya nice doğurmuş doğuran ana,
Bizim ile yeni geldi bir gelin.

Altın küpe al yanakta çakşar mı[4]
Beyaz keten mor çuhayı okşar mı?
Tecirli mi[5]*, Reyhanlı mı*[5]*, Afşar*[6] *mı?*
Bizim ile yeni geldi bir gelin.

---

1 Kavl: Söz,
2 Saya: Döş, göğüs, bağır,
3 Fermene: Sırma ile işlenmiş kolsuz yelek.
4 Çakşek: Gevşek, laşka olmuş, sökülmüş.
5 Bunlar birer aşiret ismidir.
6 Evliya Çelebi, cild 9, s. 242.

Şahan desem, ispir desem, diyemem,
Kumru desem, suna desem kıyamam.
Dilleri şirindir, naza doyamam;
Bizim ile yeni geldi bir gelin.

Karacaoğlan, uğru sıra ölesi,
Boğum boğum ellerinin kınası,
Sual ettim, Reyhanlı'nın sunası,
Bizim ile yeni geldi bu gelin.

Ömer oğlu Ali Ağadan dinlediğim şu türküler de iyidir.

V

Sabahtan uğradım ben bir güzele,
Güzeller başı mıydı ne idi?
Aklımı başımdan aldı da geçti,
Huri miydi, melek miydi, ne idi?

Elinde kirkidi vuruyor defe[1]*,*
Şavkı düşmüş çadırdaki tenefe[2]*,*
Altın değil, göstereyim sarafa,
Beytullahın nuru muydu, ne idi?

Yönü öte idi, yüzün görmedim,
Eğlenip te illerinde durmadım.
Hiç kimseden bir haberin almadım,
Bir kötünün yârı mıydı, ne idi?

---

[1] Def: Kumaşın özel adı ve yüzü,

[2] Tenefe: Çadırın arkasındaki perde.

Karacaoğlan der ki; dile sağlığı,
Var git, sen ilinde eyle beğliği.
Hişbir ağa benzemezdi ağlığı,
Helete'nin karı mıydı, ne idi?

Ağa bu türküden sonra bir de koşma okumağa başladı.

VI

Kahpe felek, sen ağlattın,
Ciğerim aşka dağlattın,
Dertli dertli yas bağlattın,
Yârim orda, ben burada.

Turna gelir yeşil başlı,
İşimiz oldu savaşlı,
Koma felek gözü yaşlı,
Yârim orda, ben burada.

Turna gelir bir yırtıcı,
Koyunda narı, turuncu,
Verme felek bana acı,
Yârim orda, ben burada.

Karacaoğlan der; amanlı,
Dağların başı dumanlı,
Felek, kalbim pek gümanlı,
Yârim orda, ben burada.

Çarkıpare köyünden Hasan oğlu kör Hüseyin'den not ettiğim bir türkü daha vardır.

VII

Kız bana da gönlün yoğudu,
Evvelden meyil vermeyeydin.
Senin bakışın sevdaye misal.
Bakıp uğrun uğrun[1] gülmeyeydin.

Güzeller içinde sevda kömleri,[2]
Biz de severdik böyle canları.
Giyinmiş kuşanmış türlü donları,
Salınıp karşıma gelmiyeydin.

Karacaoğlan da der ki; Neslim,
Bürülmüş kirpikleri sanki müslim[3],
Severim güzeli zorsunma dostum,
Harcınsa, güzel olmayaydın?

---

[1] Uğrun uğrun: Gizli gizli.

[2] Kömleri: Çokluğu, kalabalığı.

[3] Muslin olması gerekir ki, sıkça dokunmuş, ince ve hafif bir çeşit kumaş demektir. (S.E.)

HİKÂYELER[1]

Aladağda halkın söylediği pek çok hikâye vardır. Bunlardan yalnız üç örnek seçtim.

Bu örneklerden biri ibret ve ahlâk, diğeri efsane ve gelenek, üçüncüsü de çok sevgili aşk için yapılmış türkülü bir tasvirdir. Zaten aşiret arasındaki hikâyeler hep bu üç unsura bağlıdır.

1 — Kurtla Koyun:

Bir kurt bir koyunla arkadaş olmuş. Günlerce beraber dolaşmışlar. Koyun yeşil otlardan yararlanırken kurt aç kalmış. Sonunda arkadaşı koyunu yemeğe karar vermiş. Fakat ne de olsa arkadaş; birdenbire yenmez ya... Buna mutlaka bir sebep düşünmek gerek. Kurt şöyle bir çare bulmuş; koyuna dönmüş, öfkeli öfkeli:

— Sen benimle neden böyle alay ediyorsun?

Koyun şaşırmış ve demiş ki:

— Benim bir şeyden haberim yok.

Kurt:

— Haberin mi yok,.. Karşıma geçmiş, ağzını kıvırıp duruyor ve dilini şaplatıyorsun. Ben senin eğlencen miyim?

[1] Türküler, hikâyeler birer örnek olsun diye azar azar yazılmıştır.

İş kızışmış, zavallı koyun geviş getirdiğini anlatmağa uğraşmış ama söz kâr etmemiş. Kurt söze devam ettikçe öfkelenmiş ve "Hayır sen benimle alay ediyorsun, bana hakaret ediyorsun" deyince koyun maksadı anlamış ve minnetsiz bir ifadeyle kurda:

— Bahaneye ne gerek? Anladım; sen beni artık yemek istiyorsun. Senin elinden kurtulmak kolay bir iş değil. Bari beni acele ye de sana yalvarmamış olayım. Çünkü ben, kaderime küsmesini de bilirim, demiş.

-Karakoyunlu aşiretinden Ömeroğlu Ali-

2 — Çamurdan adam:

Kızılbaş bir tahtacı açlıktan, yoksulluktan bıkmış, hayatı yaradana kızmış, can sıkıntısıyla bir köşeye işemiş ve kendinden geçerek sidikten meydana gelen çamuru eline almış karmış ve birtakım şekiller yapmağa başlamış. O sırada karşısına bir hoca gelmiş. Hoca gülerek:

— Koca zındık, orada neler yapıyorsun?

Demiş. Kızılbaşın canı daha fazla sıkılmış ve hocaya dönmüş:

— Çamurdan adam yaratıyorum, ne yapayım?

Hoca bu sefer büsbütün çileden çıkarak:

— Bire herif, onlara ahirette can vereceksin!

Kızılbaş bu defa kahkahayı salmış.

— Ulan avanak, bunlar da dünyada benim gibi aç kaldıktan kelli can versem ne olacak? diye cevap vererek yaradılan kulların hepsinin mesut bulunmadığını dolayısıyla bu yaradılışta da işin hocanın bildiği gibi basit olmadığını anlatmıştır.

-Çepne Türklerinden Ali Dede-

3 — Sultan kız:

Bu hikâyeyi aynen Çarkıpare köyünde Hasan oğlu aptal Hüseyin'den dinlemiştim:

"Ayıntaplı [1] âşık İsmail isminde bir güzel yiğit Ayıntap'tan Kırşehir tarafına göçmüş. Urum içinde (güneyde orta anadoluya urum ismi verilir) Sultan kız isminde bir kıza âşık olmuş. Derken, iş olmuş, birbirleriyle öpüşüp koklaşmışlar, birbirlerini almağa söz vermişler, konuşmuşlar, karar kılmışlar.

Oğlan kıza yüzük vermiş. Kız oğlanın atının kuyruğuna bir gök boncuk bağlamış, adaklaşmışlar, tonuklaşmışlar [2]. Bu sırada tekrar köye dönecek olan âşık İsmail'e kız demiş ki: "Babam beni başka birine verecek olursa ben sana haber iletirim, vereceği yere varmam."

İsmail memleketine döner. Aradan beş altı ay geçer. Kızın babası kızını bir delikanlıyla nişanlar. Kız, bir mektup yazar ve Hacınlı ermenilerinden birine para vererek bu mektubu İsmail'e gönderir.

---

1 Gaziantep.

2 Tonuk: Nişan demektir. Tonuklaşmak: Hediye alıp vermek olabilir.

Ermeni yollarda ufak tefek satarken fazla vakit geçirir, mektubu İsmail'e zamanında ulaştıramaz. Sonunda zavallı kız gelin olur ve evlenir.

Nihayet, bir gün, ermeni Ayıntap'a varır. Bir kahvede âşık İsmail'i bulup mektubu verir. Aşık İsmail o dakikada atına biner.

Allaha ısmarladık sizi,
Duadan unutman bizi.

Diyerek yola çıkar. Yolda Sultan kızını düşünmeğe başlar ve atın üstünde şu türküyü okur:

Atım gideceğin bir bellice yoldur,
Küheylânlık varsa dizgini kaldır,
Öğle namazını tatarda kıldır,
Bugün Maraş ilinde yatalım atım.

Maraş ilinde kendini sakın,
Boğazına atım hamaylı takın,
Engürü şehri de bize pek yakın,
O gün Sultan Hanında yatalım atım.

Gemerek'te nallatayım nalını,
Üç güzele sırıtayım çulunu,
Ak sultana döndüreyim yönünü,
Sonunda döşünde yatalım atım.

Günlerce at sürdü, dağ, taş, orman aştı. Bir gün akşam ezanında Ak sultan kızının obasına ulaştı.

Pınarın başına geçti, yamçısını çimenlere serdi. Pınarın başında geceyi geçirmeğe koyuldu. O aralık

kızlar pınara geliyorlardı. Sultan kız da bardağını eline aldı ve pınara geldi. Karşıdan atı tanıdı, yanına vardı, atın kuyruğuna taktığı gök boncuğu gördü, bağırmağa başladı:

— Vay âşık!.. Aşık İsmail kulun, kurbanın olayım, daha ne yatıyon? dedi.

Aşık İsmail yerinden kalktı ve kızı gelin kılığında görünce (aşirette kız ile gelinleri başları ve baş örtülerindeki işlemeleriyle ayırmak mümkündür.)

— Senin bana yarar yerin kalmamış, dünya ahret anam, bacım ol.

Dedi ve sazını göğsüne çekerek okumağa başladı:

Suya gelen allı gelin, has gelin,
Ben olayım al eline tas gelin,
Beş ay oldu bu sevdaya düşeli,
Gayri benden umudunu kes gelin.

Bahçenizde bir gül oldum açıldım,
Onüçünde, on dördünde seçildim,
Türlü libadeler aldım biçildim,
Uzun geldim ağ[1] memenden, kas gelin.

Karşımda ağardı Erciyaş dağı,
Kardan da beyaz şu göksünün[2] ağı,
Ben olayım sana güzel, saç bağı,
Dara dara ağ gerdana as gelin.

---

1 Ak

2 Göğsünün

Âşık İsmail der ki, ne oluk,
Bizim kavuşmamız mahşere kalık.
Dediler, Sultan kızdan şor gelik,
Herkes sevdiğine çeker yas gelin.

Türkü biter bitmez âşık İsmail atına biner ve gözlerinden kanlı yaşlar akıta akıta geri döner. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider.

Bir gün, "Mucuz özü" isminde bir düzlüğe iner. Çok susamış olduğundan çölde su aramağa başlar, sağa sola döner. Karşıda yere oturmuş ve oturduğu yerde arpa yolan bir koca herif görür. Bu adamın sakalı bir karış uzamış, dizinden aşağı sarkmış, suratı buruşmuş, ayağındaki donuna dağarcıktan yama yamanmış. Kötü duruşlu, ak saçlı, abdal bakışlı bir adam. Hemen yanına yaklaşmış, selâm vermiş. Koca sakallı herif oturduğu yerde selâmını almış. Âşık bu işe kızmış öç almayı sona bırakmış; ses çıkarmamış. İhtiyardan su istemiş. İhtiyar çadıra doğru dönmüş ve oturduğu yerden seslenmiş:

— Kız... Kız!

Çadırdan güzel bir gelin çıkmış. Aşık İsmail bakmış ki bu, kızdan daha güzel bir gelin... İhtiyar geline Eveti'den su getirmesini söylemiş. Gelin oğlana, oğlan kıza bakmış; birbirlerine âşık olmuşlar. Sonra gelin koşa koşa pınara varmış.

Aşık İsmail düşünceye dalmış ve kendi kendine şöyle demiş: "Bu adamın bu gelin dengi değil. Kızı veya gelini olsaydı ismiyle çağırırdı. Herhalde bu zındığın karısı galiba. Dur da sorayım." Sormuş. Ko-

ca sakallı adam "Avradım" demiş. (Aşirette gelin ve kızları isimleriyle çağırmak âdettir. Kız, banabak, hey aileleri çağırmak için kullanılır.) Aşık İsmail hemen sazını eline almış ve çalarak okumağa başlamış:

Aşıp aşıp da gider yolunuz,
Nereden düşmüş ince ele beliniz?
Yeni yetme de hopluğu zaman,
Kör yapalakta[1] *saldı yalnız.*

Açıktır gerdanı, usludur boyu,
Pınardan gitti doldurdu suyu,
Gücüne gitmesin ey kaba dayı,
Sudan gelen kız söyle nen olur?

İhtiyar, bu atlı, silâhlı delikanlıdan şüphe ederek cevap verir:

— Ehlim (karım) olur yiğit.

Aşık İsmail ağırbaşlı bir poz ve deyişle:

— Tanrı bağışlasın.. Gücenme, benim işim sohbet...

O sırada gelin pınardan bardağı doldurmuş, âşık İsmail'in gözüne bakarak gelir.

İhtiyar, âşıkın fikrini (maksadını) anlar, bundan kendisine zarar geleceğini kestirir ve ayağa kalkarak gelinin önüne çıkar ve der ki:

---

1 Yapalak: Baykuş.

— Bu adamın gözü göz değil; bir taraftan bardağı ver, bir taraftan kaç git. Bu herifin gözüne görünme'

Âşık İsmail bir yandan suyu içer, bir yandan terkisini bollatır, üzenginin bir tarafını boşaltır. Derken kız aceleyle terkiye atlar, savuşup giderler.

Âşık İsmail, gelini kaçırırken yolda keyiflenir, türkü okumağa başlar:

Sahibi değilsin bu Tavzu[1] *yamanın,*
Korkma mıydın karakuştan soya[2] *nın?*
Bak ağzına tavus kuşu sevenin,
Yağma yağmur püsenlenir çıgalar[3]*.*

Aşağıdan gelen güzel telliler,
Karışmış turnaya kazılan gelir,
Sancıdı kulağım sesini duydum,
Sansar olur bizim yerin cereni.

Gönül arzu eder eşi, dostu, yâreni,
Tuttu beni şu dağların boranı,
Gönül yârı buldu, buluştu hani,
Atım uğrun açık olsun çığırla.

Böylece İhtiyar Mucur düzünde kalır, iki nişanlı genç Antep'e varır, birbirleriyle tonuklaşırlar. Bayrak asarak düğün kurarlar, muratlarına ererler. Siz de eriniz...

---

1 Tavzu: Tâvûs kuşu.
2 Soya: Kuşun pençesi,
3 Çıga: Yüze dökülen saç telleri,

4 — Beyböyrek hikâyesi:

Dede Korkut kitabında Bamsibirek (Bamsıbeyrek) ismiyle yazılmış meşhur bir hikâye vardır.[1]

Bu hikâye tam kırkdokuz sayfadır. Oğuznamenin bir parçası olabilen bu meşhur hikâyeyi Dede Korkut'un Osmanlı Devletinin ilk kuruluş yıllarında yazdığına bakılırsa yediyüz yaşında olan bu hikâyeyi biz bu gün halk arasında dinlemeyi başardık.[2]

Şu sütunlarda yayınlayacağımız "Beyböyrek" hikâyesi Aladağ hikâyesidir. Hikâyeyi Kocaveliler köyünde Bekir Ağadan dinledim ve öğretmen Mehmet Beyin yardımıyla aynen Bekir Ağanın ağzından kopye ettim. Bakınız bu tarihî hikâye bugün nasıl bir uslûp almış ve aslını nasıl bir değişiklikle korumuştur.

BEYBÖYREK

Karaisalı kazasının Kocaveliler köyünde 45 yaşlarında Hacı Osman oğlu Bekir Ağa diyor ki: (11.2. 1933)

"Eski zamanlarda bir padişah varmış. Hiç çocuğu olmazmış. Padişah vezirini çağırmış ve ona demiş ki:

---

1 Dede Korkut. Sayfa 38-67.

2 Beğböyrek hikâyesini bir defa 338 (1919 - 182) yılında Tarsus gazetesinde (Gâvurdağı hikâyesi) ve aynı hikâyenin tamamını Adana Memleket Mecmuasında yayınladım. Bir de yayınlanmamış Kilis hikâyesi vardır.

— Git, iki çift demir çarık ve bir çift âsa yaptır.

Vezir çarıkları, asaları yaptırıp getirmiş. Padişahla vezir çarıkları giymişler, asaları ellerine almışlar, yollara, gurbetlere düşmüşler, dertlerine derman aramışlar. Bir kaç gün geçmiş, gide gide bir köprüye ulaşmışlar. Bu köprünün ismine "Baçköprü" derlermiş. Köprünün bir başından padişahla vezir girerlerken öbür başından karşılarına boz atlı bir derviş çıkmış. Köprünün orta yerinde birbirlerine kavuşmuşlar, selâmlaşmışlar. Derviş sormuş:

— Nereye gidiyorsunuz padişahım, vezirim?

Padişah hemen dervişe şu cevabı vermiş:

— Baba derviş, bizim padişah olduğumuzu bilen nereye gittiğimizi de bilir."

Padişah böyle deyince derviş koynundan bir elma çıkarmış, padişaha vermiş:

— Bunu götürün, soyun. İçini kendiniz yiyin, kabuklarını da kısraklarınıza yedirin. Allah size aslan gibi bir evlât verecek. ama ben gelmeyince onun ismini koymayınız. Ben gelinceye kadar isimsiz olsun. Demiş ve gözden kayboluvermiş.

Padişah oymağına dönmüş, valide sultan ile elmayı yemişler ve kabuklarını da kısraklarına atmışlar. Allahtan emir gelmiş, dokuz ay sonra valide sultanın bir erkek oğlu, kısrağın da bir erkek tayı doğmuş.

Doğan oğlanın ismi adsız kalmış. Çocuk sekiz yaşına girmiş hala derviş gelmemiş. Günün birinde

şehzade ile oynayan çocuklar arasında bir kavga çıkmış, çocuklar şehzadeyi adsız diye horlamışlar.

Oğlan ağlaya ağlaya saraya dönerken karşısına derviş çıkmış. Kalabalığın içinde:

— Bu oğlanın ismi Beyböyrek olsun, diyerek arkasını sıvazlamış. Ondan sonra ahıra gitmiş, tayı okşamış ve şöyle bir dua etmiş:

— Tayın ismi Bengiboz[1] olsun. Oğlan ve at dayanmasın, yorulmasın, her murada ersin.

Derviş gene gözden kaybolmuş. Padişah hızırdan bir hayır duası alamadığına kahırlanmış.

Bundan sonra Beyböyrek ile Bengiboz büyümeğe başlamışlar. Oğlan on sekiz yaşına gelmiş. Bir gün avdan gelirken bir koca karının kazlarını vurmuş, terkisine almış. Eve gelirken koca karı karşısına çıkmış:

— Hay gidi hay yiğit, dilerim, Akkavak kızının hışmına uğra."

Beyböyrek eve geldiğinde düşüp hastalanmış. Hekimler bu delikanlının aşk hastası olduğunu anlamışlar. Oğlan kendine gelince derdini sormuşlar. Hekimlerin dediği çıkmış; Beyböyrek Akkavak kızına âşık olmuş. Babası oğluna:

— Aman, ben o Akkavak kızıyla yedi yıl uğraştım, alamadım. Ondan vazgeç. İstersen sana res-

---

[1] Şimdiye kadar dinlediğim hikâyelerde atın ismi (Benli Boz) du.

mini göstereyim, gönlünü onunla oyala. Demiş ve sarayın içinde kapısı hiç açılmayan bir odadan bir resim getirmiş. Oğlanın aklı büsbütün başından gitmiş, biraz durduktan sonra ayılmış.

— İlle Akkavak kızını alacağım baba.

Demiş. Emir vermiş. Şehzadeyi alıkoyamamışlar. Babası bağrına taş basmış, bir terki altın doldurmuş, ahırdan at çektirmiş. Beyböyrek birkaç ata binmiş, atların beli kırılmış.

Padişah seyislere emir vermiş: "Bengibozu çekin" demiş. Seyisler atı çözememişler. Sonunda Beyböyrek ahıra girmiş, Bengibozu çözmüş, nallamış, altın takım vurmuş. Üstüne atlamış.

— Allahaısmarladık sizi, duadan unutmayın bizi, demiş ve atını sürmüş gitmiş.

Kendisine "Akkavak kızının hışmına uğra" diye beddua eden kadının kapısına gelmiş. "Akkavak kızı nerede?" diye sormuş. Kızın memleketini öğrenmiş. Günlerce yolda kaldıktan sonra bir gün bir şehire gelmiş. Atını şehrin kenarına sürmüş. Şehrin kenarına varınca atının kulağına eğilmiş ve demiş ki:

— Atım, eğer halis küheylan dölü isen, beni helâl süt emmiş bir karının evine indir.

At yürümüş, tozu dumana katmış. Bir gün başka bir şehire gelmiş, şehrin etrafını dolaşmış, bir kapının önünde durmuş. Beyböyrek kapıyı çalmış. İçerden bir karı çıkmış. ona sormuş:

— Beni misafir almaz mısın? Kadın cevap vermiş:

— Alırım ama atına yedirecek arpam, seni yatıracak döşeğim yok'

Beyböyrek çıkarmış bir avuç altın vermiş. Kadın sevinmiş:

— Oğlum, atına da, sana da yerim var, buyrun! Senin yiyeceğin pirinç pilâvı atının yiyeceği de arpa olsun!

Beyböyrek burada bir iki gün misafir kalmış. Bir akşam hoca karıya işi anlatmış:

— Anam, bacım ol, ben Akkavak kızına geldim nene, git ona söyle, bana varsın!

Kadın Beyböyrek'e:

— Senin aslını, neslini sorarsa ne diyeyim?

— Oğuz ilinden Beyböyrek geldi, seni istiyor, deyiver.

Kadın Akkavak kızına gitmiş:

— Kızım, seni Oğuz belinden Beyböyrek isminde bir yiğit istiyor, cevabını da bekliyor.

— Haydi git, misafirini yarın ava gönder. Ben de ava çıkacağım. Senin kapının önünden geçerim, peşimden onu da ava gönder. Beni alacak oğlanı bir göreyim.

Kadın eve dönmüş, durumu Beyböyrek'e anlatmış hazır ol demiş.

Akkavak kızı sabahtan kalkmış, atına binmiş, gürzünü eline almış, yürümüş gelmiş. Kadının evinin önüne elindeki gürzü atmış:

— Şu gürzümü misafirin alsın, arkamdan gelsin, demiş.

Beyböyrek kapının yanına çıkmış; ne görsün, kocaman bir demir parçası bir topuz, ne oynar, ne yerinden kımıldar. Geri dönmüş, atının yanına varmış atının karşısında başlamış ağlamağa:

— Hey atım; "başparmak, pâkparmak, ortadirek, lalakadın, küçükçelik" on parmağım, on tırnağım yakanda olsun. Sana yalvarırım atım beni horlatma... Demiş ve sazını eline alarak şu türküyü okumağa başlamış:

Akkavak kızı da geldi yarışa,
Kırk batman gürzün attı da gitti.
Zalim, Beyböyreğin de belini büktü,
Kaçalım mı benim atım ne dersin?

Allahın izniyle at dile gelmiş ve Beyböyrek'e cevap vermiş:

Akkavak kızı da gelsin yarışa,
Kırk batman gürzünü atsın da gitsin.
Zalim Beyböyreğin de belini büksün,
Korkma benim beyim, meydan senindir.

At Beyböyrek'e dönerek:

— Şimdi sen benim kolanlarımı iyice sağlamlaştır. Kapıdan çıkınca dizginlerimi gürzün kulpuna

bağla, ben onu kaldırır, terkine veririm, kızın arkasından yetişiriz. Sen kızı görünce: "Kız, gürzünü al, ben senin hammalın değilim!" dersin. O, gürzünü alır.

Beyböyrek atın dediği yaptı, kıza yetişti ve gürzü verdi. Kız bu kaba muameleye darıldı, geri döndü. Beyböyrek'de yine koca karının evine geldi.

(Bekir Ağa burada: "Efendi, işte bu bir efsanedir. At konuşur mu ya?" dedi.)

"Ertesi günü Beyböyrek koca karıyı yeniden gönderdi. Akkavak kızı kadına:

— Bire karı ebe, ne sert misafirin varmış! Kırk batman gürzü ehe demeden getirdi. Yarın gene ava gidelim. Git söyle.

Kocakarı eve gelmiş ve "Sabahtan gene ava gideceksiniz" demiş. Sabah olmuş. Akkavak kızı gelmiş, "Haydi gidelim." demiş. Oğlan atının yanına varmış, meseleyi söylemiş. At oğlanı şöyle uyarmış:

— Bu kız seni susuz bir dağa çekecek. Beni onun atının yanına bağlama. O bir av vurursa sen beş vur. Sakın susadım deme. Onun terkisinde zehirli portakal var. Sana yedirirse ölürsün.

Dağa varmışlar. Beyböyrek atının dediği gibi yapmış. Kız: "Gel oğlan avlarımızı pişirelim de yiyelim." demiş. Avları pişirmişler, kızın pişirdiğini oğlan, oğlanın pişirdiğini kız yemiş.

Kız avları çok tuzladığından oğlan susamış. "Kız demiş, susuz dağınız varmış, buralarda hiç su bulunmaz mı?"

Kız kalkmış: "Dur yiğidim, terkimde portakal var, getireyim de ye" demiş. Bu sırada Bengiboz kişnemiş. Oğlan: "Bire kız, atım dolaştı mı" diye yerinden kalkmış, atın yanına varınca almış at:

Benim yiğidim bağlama beni çınara,
Bakma mısın gökten inen şol nara?
Üçünü sen ye, dördün ver nazlı yâra,
Korkma benim beyim, meydan senindir.

Oğlan yedi nar bulmuş; üçünü kendi yemiş, dördünü Akkavak kızına götürmüş ve kıza demiş ki: "Kız portakal susuzluk mu alır? Nar ye nar." Kız narları yemiş ve oğlana "daha nar yok mu?" demiş. Oğlan: "Bire kız, hayvan mısın? Dört nar yemedim mi?" der demez kız gene küsmüş, evine gitmiş. Oğlan da atına binmiş, Bengiboz onu kızdan önce ulaştırmış. Çeşme başında Beyböyrek su içerken kız daha yeni geliyormuş, Almış at:

Korkma beyim salâvat getir,
Namazını kıl duanı bitir.
Akkavak kızının atını yetir,
Korkma beyim meydan senindir.

Oğlan çeşme başında namazını kılmış ve yine atına binmiş, kıza ulaşmış. Atbaşı yanyana şehire beraberce girmişler ama kız hala küsmüş. Oğlan lâf açmış, kız cevap vermiş:

1977 — Birinci Basılış — F. 7

— Sabah istersen güreş tutalım olmaz mı?

Oğlan:

— Oğuz elinden bir Bey gelir de Akkavak kızının güreşinden mi yılar! Tutak... Sen bana örde (Pey, rüşvet de olabilir) bile versen senin yakanı bırakmam...

Ertesi gün olmuş, meydan kalabalıkla dolmuş. Oğlan atın yanına varmış. At demiş ki:

— Beyim, kız seni üç defa göğsüyle havaya atacak. Sen ayaküstü düş. Dördüncü de fırsat verme. Sol elini belinden, sağ elini memesindn tut ve dön, kaldır hemen yere vur.

Oğlan atın dediği gibi yapmış, kızı yere vurmuş. Kız ayağa kalkmış, oğlanla dadaşmış[1] ve oğlana: "Sen benim, ben senin oldum."

Yükte ağır eşyalarını bırakmışlar ve oğlanla beraber Oğuz eline dönüp gitmişler, oğlanın babasının yurduna varmışlar.

Bayrak çekilmiş, düğün kurulmuş, babasının yurdunda şenlikler olmuş. Düğünden önce bir gece Beyböyrek düşünde bir boynuzu altın, bir boynuzu gümüş bir ceylân görmüş. Bu ceylânı pek sevdiği için uyanmış, düş olduğunu anlamış. Sabahtan cirit oyunu oynarken alayın ortasından, gece düşünde gördüğü ceylân önüne çıkmış. "İşte benim avım budur" diye atını ceylânın peşisıra sürmüş. Arkadaşları da onu bırakmamışlar, hep beraber at sürmüşler. Şurada tutacağız burada tutacağız diye bütün atlı ardına düşmüş.

---

[1] Dadaşmak: Ölçüşmek, müsavileştirmek.

Bir gün Uyuzpınar'a gelmişler, ertesi gün Uykupınarı'na ulaşmışlar. Kırk atlı orada birleşmişler ve sudan içmişler. Suyu içen yıkılmış, hepsi uykuya yatmışlar. Bu pınarın suyunu yalnız Bengiboz içmemiş.

Ceylân kaçmış. Meğer bu ceylân Urus kralının kızı imiş. Kız koşmuş babasına söylemiş. Kral atlı göndermiş, Uykupınarı başında uyuya kalan türkleri askerlerine toplatmış, tutsak etmiş ve hepsini zindanın içine atmış. Bunların arasından yalnız Beyböyrek'in atı kurtulmuş. Bengiboz yazın yaylâlarda çavdarlık otu, kışın çukurovalarda çalı kemirmiş.



Aradan yedi yıl geçmiş, Zındandakilerin çoğu unutulmuş. Yedi sene sonra, kral kızı babasına demiş ki:

— Baba... Sen duygusuz adamsın. Bu herifleri yedi yıldır bir traş bile ettirmedin.

Kral kızının hatırı için zındancıyı çağırmış, mahpusların traş olmaları için zından bahçesine çıkarılmalarını emretmiş.

Türkler zındanın bahçesinde traş olurlarken karşıdan bir kervan geçiyormuş. Beyböyrek eline sazını almış ve kervana bir danışayım demiş:[1]

---

[1] Bunlar zaten oğuz elinden Bezirgânız diye Beyböyreği; aramağa çıkmışlarmış.

Temelimiz oldu zındanın taşı,
Pınarlara benzer gözlerin yaşı,
Gelişiniz nereden bezirgân başı,
Eğlenin de haber verin hocalar?

Bezirgânbaşı cevap vermiş:

Gelişimiz bizim Oğuzelinden,
Alıp sattığımız dünya malından,
Söyle yiğit anlayayım dilinden,
Eğlenip de sağlık salalım dostlar.

Beyböyrek yine başlamış:

Oğuzelinden mi beri gelirsiz,
Kasafet gönlümün gamın alırsız,
Oğuzelinde siz kimi tanırsız,
Eğlenin de sağlık verin hocalar?

Yine bezirgân cevap vermiş:

Oğuzelinden beri geliriz,
Kasafet gönlünün gamın alırız,
Oğuzelini biz tümden biliriz,
Söyle yiğit anlayayım dilinden!

Beyböyrek tekrar başlamış:

Babam Hakandır, tahtında oturur,
Hükmünü dört köşelere yetirir,
Beyböyrek gibi evlât yitirir,
Ondan da bir haber verin hocalar!

Bezirgânbaşı cevap vermiş:

Ananı sorarsan beli büküldü,
Babanı sorarsan gözü köroldu,
Köleleriniz de mezata kovruldu,
Yiğit ilinizde bacılar ağlar, inilder.

Beyböyrek gördü ki, taç, taht gitmiş. Bir de şu Akkavak kızını sorayım, haberini alayım demiş:

Kolumdan uçurdum şahanı, bazı,
Yelgin indirdim de durnayı, kazı,
Bengiboz emeği Akkavak kızı,
Ondan da bir haber verin hocalar!

Bezirgân ona da cevap vermiş:

Kaleden kaleye toplar atıldı,
Öğle sularında bayrak çekildi,
Akkavağı vezir gelin götürdü,
Üç günedek kel vezire alalar.

Altun tas içinde kına ezildi,
Gümüş tarakla saçı düzüldü,
Gözüyün yaşı bir ırmağa düzüldü,
Kel vezire verecekler hey ağalar!

Beyböyrek ayılmış, yüreğine ateş düşmüş. Ağlaya ağlaya zindana girmiş. Kral kızı bunları damdan görüyormuş. Oğlanı (Beyböyrek'i) sevmiş.

Akşam olmuş. Kralın kızı bir haber yollamış, zindancı başından Beyböyrek'i istemiş ve Zindancı

bu adamı göndermeyecek olursa onun ayaklarını başından ağır getiririm" demiş.

Zindancı hemen Beyböyrek'i kral kızının huzuruna getirmiş. Kız: "Gel yiğidim, gel... Canım sana kurban, ben senin, sen benimsin." demiş. Biraz konuşmuşlar. Kız o gece Beyböyrek'i kaçırmağa karar vermiş. Fakat Beyböyrek'ten söz istemiş, o demiş ki:

— Eğer beni memlekete döndükten sonra beni alırsan, bu akşam seni o güzeline yolcu ederim.

Beyböyrek kıza dönmüş ve "A güzelim, seni babandan almak pek kolay mı?" demiş.

Kız cevap vermiş:

— Aman bire yiğit, babam korkak bir adamdır. Hiç bir şey bulamazsan beş on bin davar, koyun, manda, inek bulursun, boynuzlarına birer mum dikersin. Bir gece mumları ateşlersin. Babama: "Zindanda kırk Oğuzelili vardır, onları verirsen verdin, yoksa senin memleketini ateşe vereceğim" dersin. O zaman mahpusları sayarlar, 39 çıkar. Ayak direr, ille 40 olacak dersin. Babam sana para verir almazsın, sonunda kızını isterim dersin. O bana danışır, ben kabul ederim ve beni memleketine götürürsün.

Beyböyrek işi anlamış, ve "Böylece olursa ben de gelir seni alırım" demiş. Akşam olmuş, kral kızı Beyböyrek'i hapishane penceresinden sarkıtmak için gerekli yardımları yapmış. Sonunda Beyböyrek kur-

tılmuş çok sevinmiş, zındancıyı kesmiş ve türkü okumağa başlamış:

Kaleden atıldım Hurd(?) oldu belim,
Toprağa inince kırıldı kolum,
Oğuzellerine çevrildi yolum,
Mevlâm, ağlatmadan güldürmez beni.

O sırada Bengiboz çıkagelmiş. Oğlan atlamış, at dile gelmiş: "Bire insanoğlu, sizde hiç iman yok mu? Yedi yıldan beri ne çektiğimi sormadan üstüme atladın." Beyböyrek inmiş, atın eğerini kaldırmış. Atın omuz kısmı yara içinde imiş. Akkavak kızından aldığı mendili atın sırtına koymuş ve tekrar ata binmiş ve yola koyulmuş. Göz kapayıp açıncaya kadar kendisini Oğuz eline yakınlaşmış görmüş. Dağ, taş, dere tepe aşmış, Oğuz eline yaklaşmış. Yolda bir sazlı derviş gidiyormuş. At gene dile gelmiş, Beyböyrek'e demiş ki:

— Benim arkama bir çul çek, sen de boynuna bir tesbih tak, tesbihin ortasına bir taş geçir. Beni yedeğinde çek, önümüzde bir çeşme var, o çeşmenin başına git.

Oğlan dervişi kandırmış, elbiselerini değiştirmiş. Atın dediği gibi yapmış ve çeşmenin başına bir fakir âşık gibi yanaşmış. Çeşme başında kız kardeşini görmüş. Kızkardeşi Bengibozun kardeşi olan bir tayı suluyormuş. Yedi yıldır pineğinden çıkmayan tazı da kızla beraber gelmişmiş. Tazı Beyböyrek'i tanımış, üstüne sıçramış. Kızın canı sıkılmış tazıya bağıra bağıra:

— Gidi köpek, bugün kardeşimin karısı gelin oluyor da seviniyorsun demiş ve yerden bir taş alıp tazıyı taşlamış. Beyböyrek boynunda asılı duran sazını eline almış:

Vurma bacım vurma tazıya taşı,
Gözümden akıttın kan ile yaşı,
Elindeki tay Bengiboz kardaşı,
Mevlâm ağladır da, güldürmez beni.

Kız bundan kuşkulanmış, aşığa cevap vermeğe başlamış:

Başında saçın olmasa,
Buğazında taşın olmasa,
Arkanda postun olmasa,
Derviş, sana kardaş derdim.

Beyböyrek devam etmiş:

Başımda saçım var benim,
Buğazımda taşım var benim,
Arkamda kürküm var benim,
Bacım, sana gine bacı derim.

Kız Beyböyrek'i tanımış ve kardeşinin boynuna sarılmış, beraberce eve varmışlar. Beyböyrek'in babası kör olmuş. Beyböyrek kendini tanıtmamış. Anası bu tanrı misafirine Beyböyrek'in eski hırkasını giydirmiş, tamam gelmiş. Kadın demiş ki: "A oğlan, Böyrek'imin hırkası sanki sana biçilmiş." Beyböyrek: "Olur ya, insan insana uyar." demiş.

Düğün davulları vuruyormuş. Akşam olmuş, Beyböyrek'le kız kardeşi kına yakılan düğün evine gitmişler. (O zamanlarda kadınlar dervişlerden ve âşıklardan kaçmazlarmış.)

Beyböyrek'in kız kardeşi kına yerine girmiş ve "Size güzel bir âşık getirdim" demiş. Herkes sevinmiş, bir ağızdan "Çalsın, dinleyelim." demişler. Beyböyrek: "Ben oynayanlara çalarım." demiş. Kadınlardan biri çıkmış, oynamağa başlamış. Beyböyrek bu arada:

Evinizin önü derecik değil mi?
İtinizin adı "baracık" değil mi?
Kız, kocacığın Mustafacık değil mi?
Erin zındanda, sen düğünde oynarsın!

Gelin (Akkavak kızı), Beyböyrek'in yüzüne bakmış ve usulca yanındakilere "Vallahi billâhi, bu âşık, âşık değil, Beyböyrek'dir." demiş. Oynamağa çıkmış. Beyböyrek geline şu türküyü yakmış:

Ayağına giymiş altın nalini,
Kemere sıktırmış ince belini,
Şu oynayan kel vezirin gelini,
Duyun ahali bu gelin benimdir, benim,

Akkavak kızı Beyböyrek'in eline sarılmış, verdiği yüzüğü parmağında görmüş. Düğüne telâş düşmüş. Kel vezir dağlara kaçmış, halk Kel veziri öldürmek istemiş ama Beyböyrek buna razı olmamış.

Akkavak kızını almış, evine gelmiş, dünya muradına ermiş.

Sabahtan kalkmış. Beş on bin davar, manda, inek toplamış, dosdoğru Urus devletinin ülkesine gitmiş, kralın yurduna ulaşmış. Bir gece hayvanların boynuzlarında mum yakmış, kendi de kralın şehrine girmiş. Krala:

— Bire kral, oymağını, yurdunu başına geçirmeğe geldim.

Kral ağlamış: "Ne muradın varsa oğul, vereyim, bana yurdumu bağışla" demiş. Beyböyrek krala:

— Bire kral, senin zindanında kırk Oğuz elli yiğit var, onları verirsen kurtulursun, demiş.

Kral aceleyle zındancıya haber yollamış. Oğuz elli yiğitler serbest bırakılmış, sayılmış, 39 kişi çıkmış. Beyböyrek, ayak diremiş, "İlle kırk olacak, eksiğini alamam." demiş. Kral, para, mal, diyet vereyim derken oğlan razı olmamış. Kraldan kızını istemiş. Kral ses çıkarmamış, saraya varmış, kızını bulmuş, danışmış. Kız razı olmuş. Böylece kral Beyböyrek'e kızını vermiş.

Beyböyrek, arkadaşları ve kral kızıyla birlikte sabah namazı sıralarında Oğuz eline dönmüş. Kırk gün, kırk gece düğün dernek yapmış, kral kızını da kendisine eş edinmiş, muradına ermiş. Siz de erin... (Bundan önce gazetelerde yayınlanan Beyböyrek hikâyeleri bundan daha uzundur.)

ZİRAAT, SANAT

Aladağ, Toros dağları içinde tabiattan en çok yararlanan insanlarla doludur.

Bu dağda yazlayan aşiretler arasında yaygın olan dokumacılık ve yerleşik olanlarda yapılagelen pamuk ekimi sayesinde Aladağ aşiretleri arasında giyim bakımından geri kalmış insanlara pek az rastgelinir.

Pamuk Ekimi[1]:

Koza ekilecek tarlayı yaz sıcakları gelmeden hazırlamalıdır ki, yazın kavurucu sıcakları otların köklerini lâyıkıyla yakarak mahvedebilsin.

Bunun için geç yapılan felhanlar (tarla bozma) maksadı sağlayabilmelidir. Bundan başka kış sırasında koza ekilmek üzere hazırlanmış felhanlar üç demirli ile aktarılır.

Genel olarak mart başlarında koza ekimine başlanırsa da, bir çok çiftçiler tehlikeyi küçümseyerek şubat ayı içinde ekime başlarlar. Çünkü şubat ayı içinde ekilen kozalar eğer tehlikeyle karşılaşmazsa çiftçiyi güldürür. Çiğit (kozanın tohumu) ekildiği zaman, hava sıcak giderse, bir kaç gün içinde çimlenme faslı başlar. Koza toprağın yüzüne çıktıktan sonra hava biraz soğuk yaparsa bu kozalar derhal

---

[1] Evliya Çelebi: Adana'yı ziyaretinde pamuğu **pempe** diye yazar. Bk. cild 9.

etkilenerek ölürler; dolayısıyle o tarlanın sökülüp tekrar dikilmesi gerekir. Bu tekrar dikmek meselesi bir çiftçi için bir çok masraf ve külfeti gerektirir. Hatta, çok tarla söküldüğü yıl iyi biderlik koza tohumu bulmak da bir meseledir. Bir dönüm tarlaya ortalama olarak dört okka kozu tohumu ekilir. Bu biderlik koza tohumunun okkası sekiz kuruştur. Bazı yıllar onbeş kuruşa kadar çıkıyor.

Ekilecek koza tohumları akşamdan ıslanır ve kürekle toprak üzerinde saatlerce karıştırılarak üzerindeki pamuklar iyice yatıştırılır Ertesi gün, bu tohumlar toprağa atılarak üç demirli ile sürülür ve hemen tapan (sürgü) yapılır. Tapan çok önemlidir. Eğer hava kurak gidiyorsa koza tarlasının demir loğlar ile loğlanması yine baskı ile toprak içersinde bulunan rutubetin korunması gerekir. Kuraklık uzadıkça loğ işine devam etmek mecburiyeti vardır.

Bir koza tarlası bir mevsim boyunca ortalama olarak üç defa kazılır. Çapa işinin başlaması çiftçi için en önemli andır. Dışardan az işçi geldiği yıllar çiftçi kendisine gereken işçiyi sağlayabilmek için işçi komisyonunun biçtiği fiyatın üstünde fedakârlık etmek zorundadır. Böyle zamanlarda işçi başlarının şımarıklıkları çekilmez bir hal alır.

Esas itibariyle, Aladağ bölgesinde iki türlü koza tohumu vardır. Biri yerli, diğeri Mısır (buna iane çiğidi de derler) tohumudur. Bir de sarı koza tohumu varsa da bu, memlekette pek az ekilir. Yılda üretilen bir iki yüz balya sarı pamuktan, Adana fabrikalarında dokunan tabii renk sarı kumaşlardan güzel yazlık elbiseler yapılır. Bu sarı pamuklar he-

nüz pek az üretildiği ve dolayısıyla ihracat mallarımızdan sayılamayacağı için fazla bilgiye lüzum görülmemiştir.

Mısır tohumuna iane denmesinin sebebi! Diğerinden daha önce olgunlaşıp paraya çevrilmesiyle çiftçiyi malî sıkıntıdan kurtarmasıdır. İane pamukları yerli pamuklardan üstündür ve fiyatı da yüksektir.[1]

Buna rağmen Aladağ çiftçisi iane kozasını yerli kozadan daha az eker. Bunun sebebi de; yerli malı koza halinde toplandığı halde Mısır pamuğunun kültür (çiğidi ayrılmamış pamuk) halinde toplanmasıdır. Mısır, yani iane kozaları olgunlaşınca açılır. Bu zamanda kütlünün hemen toplanması gerekir, toplanmadığı halde rüzgâr ve yağmur fazla zarar verir.

Yerli malı kozalar kısmen fabrikalarda ve kısmen de evlerde şiflenir (çekirdeğinden ayrılır), kütlü, kabuğundan ayrılır.

Bir çeki kozadan ortalama olarak dokuz okka şif (kozanın kabuğu), onbir okka çiğit, beş okka da pamuk çıkar.

Kütlü; çırçır ismi verilen fabrikalarda çekilir, yani kütlünün içerisinde bulunan çiğitler ayrılarak pamuk elde edilir.

Pamuklar prese fabrikalarında çenberli balyalar haline getirilerek gerekli yerlere gönderilir.

Yerli pamuğun lifleri 17-19 milimetre, İnce (Mısır) pamuğunun lifleri 21-25 milimetre, Amerika pamuğunun lifleri 28-32 milimetre uzunluğundadır.

---

[1] Abidin Paşa'nın bu tohumu Mısır'dan getirterek iane olarak dağıttığı rivayet olunur.

Bu yılki (928-929) üretim miktarı 5000 balya iane, ve 35000 balya yerli tahmin ediliyor. Bir balya 160-170 okkadır.

Aladağ bölgesinde yapılan pamuk ekimi Adana'-da en geçerli elyafı sağlayan kısımlar arasındadır.

Aladağ bölgesinde buğday, arpa v.s. tahıl ekimi de önemlidir. Karsıntı, Üskül, Yeniköy, ve Demirkazık taraflarında yetişen kuru fasulya çok çabuk piştiği için meşhurdur. Bu bölgede bağcılığa da yeter derecede önem verildiği görülmektedir. Kamışlı bölgesindeki Ağsar bağlarında yetişen üzüm ürünü Aladağ halkı arasında oldukça meşhurdur.

Genel olarak ziraat işlerinde halkın bir kısım efsaneli inançları vardır. Ay ışığında tohum ekilmez, ağaç aşılanmaz, bağ budanmaz. Eğer bu zamanlarda tohum ekilecek, ağaç aşılanacak ve bağ budanacak olursa; mutlaka bunların meyvelerinin zayıf ve çürük olacağı inancı hakimdir.

Ürünlerin ekim ve biçim zamanlarına dair belli başlı ve ayrı bir efsane ve âdet yoktur. Bütün Aladağın yerleşik halkı sanat ve ziraat işlerinde göreneğe, daha doğrusu alışkanlığa bağlıdır. Biraz da fennin bu işler arasına girmesi gerekir. Ekinler hakkında önemli halk inançları yoktur.

Elbise, giyim ve âdetleri:

Aladağda erkek ve kadın elbisesi yün ve daha çok pamuktan dokunmuş zıbın, salta mintan isim-

lerini alan eşyalardır. Bunlar tamamen çulhalarda aşiret kadınları tarafından dokunur.

Kadınların başlarında fes ve altından süslerle gümüş zincirler takılıdır. Her kadının üç etekli entarisi ve önünde kırmızı bir futası bulunur. Entarilerin üstüne bir gümüş kemer sıkmak âdet ise de, bu, yalnız hali vakti yerinde olanlarda kalmıştır.

Kızların başında örtü bulunmaz. Başa örtü örtmek evli, yani gelin veya nişanlı olmağa işarettir. Erkeklerin, daha çok ihtiyarların bellerinde seyrek olarak eski zaman silâhlıkları bulunur.

Kadın başlıklarında gördüğüm özellikleri şuraya kaydediyorum:

1 — Kızların saçlarının ince ince örülmesi ve her örgünün kıldan yapılmış özel saç bağlarıyla bağlanarak bu bağların püsküllü uçlarının kalça kemiğine kadar sarkıtılması âdettir.

2 — Kızların başlarındaki fesler üç türlüdür:

a) Kırmızı bezden dikilmiş takkeler.

b) Etrafı kesilerek küçültülmüş bere büyüklüğünde âdi fesler.

c) Keçeden döğülerek yapılmış ve sıfır numara kalıba çekilmiş, üzeri sırma ile işlenmiş boz renkte keçe külâhlardır.

3 — Altın ve gümüş süslemeleri arasında mavi boncuk ve istiridye kabuklarıyla Kurt dişi gibi süsler de bulundurulur.

4 — Karaevliler arasında kızların saçları örülmüş ve başları tamamen açık, fessiz olarak görülmüştür.

5 — Yeni bir elbise giyen adam bu elbiseyi giymeden önce sağ ayağıyla bu yeni elbisenin yakasına basar ve üç defa şu duayı okur:

"Zıbın eski, ben yeni"

Bu âdet Bulgar ve Aladağlarında hemen hemen yaygınlaşmış gibidir. Bazı aşiretler arasında yalnız zifaf gecelerinde kullanılır.

6 — İhtiyar kadınların başında süsleme olmaz ve olsa da ayıp sayılır.

Misafir severlik:

Aşiretler arasında misafire gösterilen hürmet ve fedakârlık hakkında ne kadar değerli övgüler yazılsa azdır. Bu misafirseverlik bazen aşırı denecek derecelere kadar çıkar.

Bakınız, Göşdere'de bir gece misafir olduğum İbrahim Ağanın çadırında gördüğüm bir misafir âdetini anlatayım:

İbrahim Ağanın obasındaydım; uykumuz geldi, yataklar serildi. Çadırın sağ köşesinde ve girişi başındaki yatağın bana ait olduğu besbelliydi. Çadırın sol köşesi İbrahim Ağaya veriliyordu. İbrahim Ağa derhal yatağına yattı. Çadırı aydınlatan ufak bir ateş aleviydi. İbrahim Ağa ile benim aramda kadınlar, çocuklar yatıyorlardı. Hepsi yatınca ben de uzan-

dım. Ortada yalnız İbrahim Ağanın 17-18 yaşlarındaki kızı kalmıştı. Bu, obanın en yetişkin kızı ve İbrahim Ağanın en büyük çocuğu idi. İşlerini tamamlayacak hepimizden sonra yatacaktı. Benim yanımda boş kalan yatakta bu güzel kız yatacaktı! Benim yatağım ile kızın yatağı arasında ancak on santimlik bir boşluk vardı.

Aradan beş on dakika geçtikten sonra tahmin ettiğim gibi kız geldi, soyundu ve yatağına girdi, uyumağa başladı.

Şimdiye kadar görmediğim bu âdet ve bu aşırı misafirperverliğe hayran olarak bir süre düşündükten sonra ben de uyudum.

Ertesi gün uygun bir dille bu âdeti İbrahim Ağaya sordum. Ağa bana dedi ki: "Biz yürükler bize yakın büyüklere böyle ederiz. Bu âdetimiz ata, dede âdetidir, nidek (ne yapalım) âdet bulunmuş..."

Ben hemen "İbrahim Ağa dedim, bu âdetten ya bir kaza çıkarsa?" Ağa cevap verdi:

— Bizim kızlar nefislerine hakimdir. Ama biz misafiri de gözünden biliriz. Eğer bir misafir hainlik eder ve yan gözle bakarsa zorlu düşmanlığımız üstüne gelir. Biz öylesi adamı yaşatmayız. Buralarda ardıç hakim, çam kadı.

İşte öyle bir âdet ki, en medenî ve asrî memleketlerde bile benzerine rastlanmaz. İbrahim Ağa biraz düşündü ve sözlerine ekledi:

"Taşhan'da misafir bir adam, bir dul gelinin çadırına inmiş. Kalbini bozmuş. Kadın bu herife:

— Ulan, rahat dur. Ulan fikrini bozma, demiş. Herif aldırmamış. Sonunda gelin misafiri dana kazığına sıkıca bağlamış ve iyice ıslatmış. Bizim aşiret kadınlarında ve kızlarında senin bildiğin işler yoktur efendi, yoktur, dedi ve kollarını kabartarak iftiharla dehşetli bir öksürdü... [1]

Misafirlere yemek yedirmek:

Aşiret arasında çadıra inen misafirlere mutlaka bir miktar yemek yedirmek âdettir. Yemek yemeyen misafire karşı obada ve daha çok indiği çadırda kin uyanır.

Gıdalar:

Süt, yoğurt, koyun ve keçi eti (sığır eti makbul değildir). Etin en makbul yerleri; baş ve döşüdür. Misafire koyun kesmek yüksek bir ikramdır. Misafir için kesilen koyunun başı mutlaka sofraya bütün olarak gelir. Bazı yerlerde baş getirilmez. Yalnız, kellenin beyni ve diğer kısımları bir tabağa çıkarılarak misafirin önüne konur. Bu da aynı manayı daha nazik bir şekilde ifade eden âdetlerdendir.

Yürüklerde Kadın:

Aşiretler arasında kadının önemli bir yeri vardır. Erkekler kadınlara danışmadan bir işe veya pazarlığa başlamazlar. Kadın sanki obada bir danışma vasıtasıdır.

---

1 Cengiz Han yasasında (Kaydo) kabinesinin misafire ikram için kadın ve kızlarını verdikleri yazılıdır. Bu âdet, ermeniler arasında varmış. Bak. (Tüzükât-ı Timur) sy. 107, Mustafa Rahmi Balaban Tercümesi.

Aladağda kadınlara dair birkaç görüş daha vardır.

1 — Kadın fahişe bile olsa bunda suçlu kadın değildir. Hatta bu gibi olaylarda erkek sorumlu tutulur ve ceza vermek gerekirse kadından önce erkek cezaya çarptırılır.

2 — Kocası ölen kadınların acele olarak kocaya varması çok sevap sayılır.

3 — Kadınların çok çalışmaları aşirette onların saygıdeğer bir mevki kazanlarını sağlar ve çok çalışan kadınlar övülür.

4 — Kadınların âdetlerine, darbımesellerine kayıtsız şartsız herkes boyun eğer.

6 — Ölülere ağıt (Mersiye) okumak kadınların görevleri arasında önemli bir yer tutar.

Kadınlara verilen takma isimler:

Aşiret arasında kadınlara verilen bir çok tuhaf isim vardır. Şuraya not edebildiğimi kaydediyorum:

1 — Çorbacı, 2 — Küldöken, 3 — Köroğlu 4 — Kaşık düşmanı, 5 — Horanta, 6 — Avrat, 7 — Eksik etek, 8 — Kanayaklı.

Kan ayaklı ismini Aladağda karşılaştığım Erzurum mültecileri arasında duydum. Bu deyimi bizim yerli aşiret pek az kullanır.

Çeşitli âdetler:

Bulgardağında rastlanmayan bazı âdetleri Aladağ'da buldum. Şuraya geçiriyorum:

1 — Gelin güveyinin evine davul ve alayla giderken delikanlıların bazıları ara sıra yüksek sesle şöyle derler. (Gübent)

Kazanlar kaynasın,
Gömeçler oynasın,
Büyük kızlar gelin olsun,
Ufaklara sıra gelsin.
Pirimiz Hacı Bektaş Veli,
Aşkile, şevkile diyelim,
Allah... Allah... Allah..[1]

2 — Güveyinin kapısı önünde gelinin attan inmesi rica olunur. Gelin naz eder sonunda güveyinin yakın akrabaları geline adak vadederler; ve bundan sonra gelin attan iner.

3 — Gelin attan iner inmez, bir delikanlı ata sıçrar ve atı güveyinin evine doğru sürer. Eğer at, kapıdan içeri girerse o gelini çok namuslu ve uğurlu bir gelin olarak tanırlar. Aksi takdirde; bu gelinden herkes şüphe etmeğe başlar. Bu âdet, düğünlerde dikkatle incelenir ve ona göre geline not verilir.

4 — Güveyiler gelinden gelen çamaşırları bir ihtiyar adamın veya bir hocanın yardımıyla giyerler. Bu kişinin elbisenin düğmeleri kat'iyyen iliklenmez, gerdeğe düğmeleri iliklenmemiş olarak girilir ve bunlar ancak gelin tarafından iliklenir.

---

[1] Bugün bu aşiretler arasında Bektaşilik kesinlikle yoktur.

5 — Gerdek gecesi gelinin bakire çıktığını ilân etmesi için güveyi tarafından bir el silâh atılması âdettir.

6 — Düğünde kesilen davarların kelleleri zifaf gecesinin ertesi günü pişer. Çok yerlerde "paça günü" denilen bugüne buralarda "şarşaf" günü ismi verilir. Bugün obanın bütün kadınları gelin çadırına toplanır ve yatak çarşafını muayene ederlerken çarşafın üstüne para atarlar, ondan sonra pişen paça yemeğini yiyip giderler. Şarşaf günü oba hemen hemen düğün kadar büyük bir kalabalık sağlar. Eğer aksi olursa kurulan evin kısmeti güdük olurmuş.

Nazarlıklar: [1]

7 — Karahacılı aşireti arasında Aflak'ta karşılaştığım bir nazarlığı şuraya aynen geçiriyorum. Çocuğun salıncağının ipi üzerine gerilen bu nazarlık şunlardan ibarettir.

1 — Bir baş soğan (veya sarımsak)

2 — Birkaç gök boncuk.

3 — Bir parça beyaz bez.

4 — Bir küçük gözgü (ayna)

5 — Bir adet çuvalsız iğnesi,

6 — Bir veya iki parça âdi kurşun

7 — Bir parça kırmızı bez.

---

[1] İnsan bu nazarlığı çocuğun salıncağında görünce çocuk oyuncağı sanır.

Mutlaka yedi çeşit olacak olan bu nazarlıklar daha çok çocuğun salıncağına veya beşiğine bağlanır. Bu yedi türlü nişanın ayrı ayrı ve, efsanevi manaları da vardır. (Kırmızı: al anasını, beyaz: uğuru, ayna: günlüğü, çuvaldız: kuvveti, soğan: bereketi, boncuk: gözdeliği, kurşun: cesareti temsil edermiş.

Bu inanışlar her kocakarının ayrı ayrı anlayışlarına bağlı gibidir ve bazan bu yedi nişan ayrı ayrı birer nazarlık gibi de kullanılır.

Mezarlık ve avcı:

8 — Bir av tüfeği avı doğru vurmazsa avcı tüfeğini alarak mezarlığa gider 3-7 40 defa mezarlığın etrafında döner. Bu adet tüfeğin ondan sonra doğru vuracağına inanılarak yapılır.

Yeminler:

9 — "Yönüm ardıma dönsün" cümlesi Aladağ ve çevresinde kullanılan bir yemindir. Bunun bazı yerlerde "çarpılmak" olarak tercüme edildiğini görürüz. Şıhlı köyüne giderken kılavuzum bekçi Mehmet devamlı olarak anlatıyordu.

— Bizim köyde Niğde'lilerin tarlaları var. Efendi, biz her sene bunları ortak işlerdik ama Niğde'liler haklarına razı olmadılar. Köyde kavga gürültü çıktı. Biz de yumuş[1] ettik. Kolayını bulduk. Bundan böyle, o tarlaları kiralık kullanacağız, ortak-

---

[1] Yumuş: Toplanış, cemiyet. Adana'da pamuk otlarını kazmak için tutulan işçinin adına "yumu uşağı" derler.

lık etmeyeceğiz. Bütün köylü; yemin ettik, ant içtik, avrat boşadık, taşa tükürdük, değnek atladık, böyle yapacağız.

İşte, bunlar da birer yemindir. Türkmenlerde değnek atlama yemininin ismi çöven atlamadır. Çepniler arasında dolaşan babaların elinde birer bambudan yapılmış baston vardır. Çepniler bu bastonu pek kutsal bir ağaç olarak tanırlar ve en büyük yeminlerini bunun üstünden atlayarak yaparlar. Aşiret arasında çıkan davâları idare eden babaların veya ihtiyarların ismine "Pirbudak" deniyor. Çövenden atlama yeminini çok defa bu adamlar yaptırırlar. Fakat cumhuriyetten sonra bu işi yaptıran kalmamıştır. Şimdi bu âdet ölü âdetler arasına karışmıştır.

Bozgeyik Dede:

10 — Bozgeyik dede isminde var sayılan fakat bilinmeyen bir evliyaya hürmet etmek ve başına yemin içmek, aşiretler arasında âdettir. Bu adamın hüneri aşiretteki kavgaları halletmekmiş. Vaktiyle bu isimde birtakım dervişler aşiret arasında gezerlermiş. Bu dedelerin işleri güçleri küskünleri barıştırmak ve her iki taraftan da ücret almakmış. Şimdi bu âdetten yalnız şöyle bir yemin kalmıştır.

"Bozgeyik dede çarpsın"

İşte aşiret arasında böyle akla hayale gelmeyen birtakım yeminler ve âdetler vardır ki, bunların tetkiki folklor alanında yapılacak hizmetlerin en büyüklerinden sayılır.

Çocuk tedavileri:

11 — Horzun aşireti arasında not ettiğim çocuk hastalıkları ve tedâvileri şunlardır:

A — Uyuz hastalığına yakalanan çocuğun anası çocuğunu kutsal sayılan bir pınarda yıkar ve ondan sonra çocuğun vücudunu fışkı ile oğuşturur. Bu hastalığın ismine Daz[2] deniyor.

B — Kırkını çıkarmadan korkarak dudağında uçuk çıkaran çocuğa bir kara eşeğir südünü üç defa içirmek âdettir.

C — Yeni doğan çocuğun sağ dalında (sırtının sağında) bir beni bulunursa bu çocuk ulu sayılır ve çocuğun yıkandığı artık su zayıf çocuklara şifa yerine içirilir.

Bir takvim:

12 — Karakışta (aralığın ikinci haftası) yağmur çok olursa, zemheride hiç yağmazsa, martta, nisanda 7-8 saat yağmur yağarsa, o yıl bolluk olurmuş inancı aşirette esaslı bir takvim halindedir.

Harabeler:

1 — Üçkapulu'da: Gün doğusunda Kartalkaya hüyüğünde ufak bir mağara vardır. Bu inden içeriye girilince büyücek bir odaya rastlanılır. Bu oda taştan oyulmuş olup cilalanmış duvarları zaman geçtikçe mermer bir yüzey haline gelmiştir. Bu inin ağ-

---

[2] Dazlak: Traşsız, köse, kel adamlara bu isim verilir.

zı çok küçük olduğundan tamamen içine giremedim. Halk bu mağaraya çok önem vermektedir.

Halkın anlattığına göre; mağaranın benim gördüğüm odasından başka daha on tane odası varmış ve hatta bu mağarada yeterli gelecek kadar su mahzenleri bile bulunuyormuş.

2 — Eski eserler: Üçkapılı yaylâsının güneyinde, maden geçidi üzerinde, üç dört yıl önce kurulmuş bir köy vardır. Bu köyde iki buçuk metre uzunluğunda, bir metre genişliğinde yontulmuş yazısız ve resimsiz bir takım taşlara rastlanır ki bunlar, bu bölgenin eski eserler bölgesi olduğunu gösterir.

3 — Karsantı dolaylarında birçok Roma eserlerine rastlanır. Bu eserleri birer birer size de sunayım:

A) Mazılık köyündeki kilise ve etrafı kazıldıkça toprak altından çıkarılan avanî ev eşyaları.

B) Gira köyündeki çeşme ve köyün etrafındaki büyük bina harabeleri çok eski olan yıkıntılardandır.

C) Kızıldam'da görülen büyük binaların harabeleri ve nakışlı toprak lahitler ile çeşitli sütunlar.

Ç) Maseret köyündeki mezarlıklar,

D) Akören ile Kabasakal'a giden yolun üzerindeki kiliseler.

E) Karatepe bölgesinde arslanlı küristan. (Ben görmedim, işittim.)

R) Seyhan nehri kenarında Gübe[1] köyündeki han, kervansaray, köprü harabesi. Aladağın küzeyindeki enginlerde Kayseri, Niğde, Nevşehir dolaylarında bulunan eski eserler merkezleri daima göz önünde bulunduğu için kitaba almağa lüzum görülmemiştir.

S) Çakıt kıyısında ve Koca Veliler köyünün batısında Kesrihan ismindeki kervansaray.

Ş) Karataş bölgesinde deniz kıyısında Finike eserleri ve Romanın yeraltı mezarlarıyla türbeye benzer yapılar. Bunlardan başka Aladağ bölgesinde taşınabilir eserlere de az çok rastlanabilir. Yukarıda isimlerini saydığım yapıların isimleri halk tarafından verilen mahallî isimlerdir.[2]

Şamboyadı köyü:

Aladağ bölgesinde Alpı, Karahan, Şambayadı isimleri gibi önemli isimler taşıyan köylerimiz vardır.

Bunların içinde insanı en çok düşündüren Fuzulî ve Dede Korkut'un aşiretinin ismini taşıyan "Bayat" köyüdür. Ahmet Çavuş'un söylediğine göre: Elgazi zade Hacı Bekir Bey isminde biri yedi yüz yıl önce Bağdat'tan Şam'a gelmiş ve bin çadırlık aşiretiyle Şam'dan Anadolu'ya girmiş, beğendiği yerlere büyük bir saygı ile yerleşmiştir.

---

[1] Gübe: Gemilerin dümenlerine verilen isimdir.

[2] Karatepeliler heykellerin ismine toprak adamı derler.

Nevşehir'de, Behisni'de, Adana'da birer köy ve Karaman'ın bir mahallesi bu aşiretten meydana gelmiştir.

At nasıl seçilir:

Türklerde atın ne kadar önemli bir totem olduğu herkesçe bilinir. Aladağda ata verilen mevkii şuraya kaydedeceğim maddeler gösterecektir:

Atın topuğundaki kıllar bir dikiş yüzüğüne sığacak kadar az olmalıdır.

Atın kulakları makas gibi çatallı olmalı ve tüysüz bulunmalıdır.

Atın gözleri fincan gibi büyük olmalı ve beyazı karasından çok bulunmalıdır.

Atın yalı (yelesi) sağ yana devrilmiş olmalıdır.

Atın alnında kıvırcık tüylerden meydana gelmiş bir nişan bulunmalı (Bu nişana sadakat ismi verilir.)

Atın boynundaki damarlar dalına (omuz başına) kadar uzamış olmalıdır.

Atın sağrısı (kıçı) etli fakat geniş olmamalıdır.

Atın tımarı:

Atın ayaklarına vurulacak nallar önce tartılmalıdır. Nalların ağırlığı mutlaka eşit olmalıdır. Nallanan at en az bir gün dinlenmelidir.

At sert bir fırça veya keçe parçasıyla ve bol sabunla senede bir defa olsun iyice yıkanmalıdır. Yıkanan atlar güneşte kurumamalıdır. Yıkanıp gölgede kuruyan atlar yüz dirhem zeytin yağı ile iyice

oğuşturulmalıdır. Bundan sonra hemen güneşsiz ve hatta ışık almayan bir yere kapatılmalıdır. Yıkanan ve yağlanan ata hiç olmazsa bir hafta kaynamış arpa yedirmelidir ve bu yem her gün çoğaltılmalı, at en az bir ay ahırdan çıkmamalıdır.

Ata ait olan bu maddeleri Karaevliler, Bozdoğanlılar, Türkmenler ve Aydınlılar arasında dinledim.

Atasözleri:

1 — Tecirli at almış, üstüne binedini de almış mı? (Tecirliler hakkında bu atasözü Bozdoğanlılar tarafından söylenmiştir.)

2 — Atın, avradın beli berkolmalıdır. (sağlam olmalıdır.)

3 — Sağ yanın saracık, sol yanın Binboğa. (Mesut olanlara söylenir.)

4 — Güz güneşinde kızım, bahar güneşinde gelinim yansın. (Bu, kaynanaların gelinlere besledikleri kinin derecesini gösterir. Çünkü halkta ilkbahar güneşinin insanı çirkinleştirdiği inancı vardır.)

5 — Oğlum gelinimi çamaşır yıkarken, güveyim kızımı ekmek pişirirken görsün.

6 — Düğün aşıyle, dostunu davet yasağı savmaz.

7 — Ağaç dalıyle yiğit malıyla güler.

8 — Yılanın sevmediği ot başucunda çıkar.

9 — Dostunu yolculukta öğren.

10 — Dosta çayır, düşmanına çadır göster. (Yani, sevdiğini açık havalı yerde yatır, sevmediğini ışıksız ve havasız yerlere koy demekmiş.)

11 — Dostunun dostu, dostundan dost olur.

12 — Misafire divan durmayan kız, itilere kul olur.

13 — Kurt olmasa çaban seçilmez neye yarar.

14 — Ev olmuş, avın[1] olmamış.

15 — Hayvan dostunu bilmez, ıstını[2] bilir.

16 — Ağası yiğit olanın adamı yavuz olur. (İti yavuz olur da denir.)

17 — Kocadın gittin, taylarla kırkılın. (Yani, ihtiyarladın fakat hala gencim diyorsun demektir.)

18 — Ulu sözü tutmayan ulur.

19 — Evecen it gözsüz enik kunlar. (Evecen: aceleci, enik: köpek yavrusu, kunlar: doğurur demektir.)

20 — Örde[3] kapıdan girer, iman takadan çıkar.

21 — Eseme[4] yolda uz git!.. Dokunma kimseye düz git.

---

1 Avın: Hayvanların çiftleşme yerine derler.

2 Istı: Bozdoğanlılarda sahip yerine kullanılır.

3 Örde: Rüşvet, ateş,

4 Eseme: Tuzla, tuz inhisar memuru Memduh Bey bu kelimenin halk arasında (mantık) karşılığı olduğunu söylüyor.

Halk arasında atasözleri sanki eski bir kanunun parçalanarak dağılmış maddeleri halinde bir yasayı temsil eder. Aşirette en kuvvetli ikna vasıtası da atasözleridir. İddiasını, davasını sağlamlaştırmak isteyenler mutlaka bir atasözüne başvurmak ister. Aşiret davalarında atasözleri vasıtasıyle bir çok davalar hal olunur.

Yüreğil ovası: [1]

Aladağ bölgesinin en değerli aşiretleri Yüreğil'de yaşar, Kırk elli yıl önce, bir kısım aşiret, bu topraklara yerleşmiş ve çifçilikle uğraşarak göçebeliği bırakmıştır.

Karalar aşireti arasında rastladığım sınıkçı [2] Hacı Ağa: "Buraların öz adı Yürükeli'dir. Sıcaklarda bu yerlere söykenemiyen [3] oymakların gidip gelmesinden Araplar, Kürtler buralarda tümbüldemiş (sivrilmiş) demektir. Bizi hüsüre (yünlerin ufak tefek tüyleri, işe yaramayan kıllar. Dokumacılıkta bunları pamuğa katarlar) çıkarmışlar." dedi. Ben bu kıymetli beyanatı tekrar ettirerek defterime aynen not ettim. Bundan sonra Hacı Hüseyin'e bu ovanın asıl ismini sordum. O da bu arazinin aslen "Yürükeli" olduğunu doğruladı.

Türkiye'nin çok değerli bir ovası olan bu verimli bölgede gerçekten bir kısım arap ve Kürt köyleri vardır. Hüseyin Ağanın dediği gibi, bunların bura-

---

1 Yüregil ovası: Bu ismin aslı mutlaka "Yürekli" dir.
2 Sınık: Kırık, çıkık; bu sanatı yapana (sınıkçı) derler
3 Yaslanamayan, istilâ edemeyen.

lara yerleşmeleri doğrudan doğruya yürüklerin davarcılığa düşkün olup çiftçiliğe önem vermelerinden ileri gelmiştir.

Hâlâ Havutlubucağı, Yalmanlı, Kayışlı, Güneşli, Yukarı oba gibi bir çok köy isimleri Türkçe olduğu halde, bu köylerin arasında ilâç için bir Türk bulmak mümkün değildir.

Yürükeli ovasında halen gezici ve yarı göçebe olanları da dahil olmak üzere yerleşmiş bulunan aşiretlerimizin en meşhurları:

1 — Karalar,[1] 2 — Karakoyunlu, 3 — Akçakoyunlu, 4 — Türkmen Beydili, 5 — Sarıkeçili, 6 — Bozdoğanlı gibi isimlerle anılır.

1. Karalar aşireti:

Çimeli, Terliksiz (Burada birkaç hane Avşar'da var) Halvacı, Oymaklı, Yüzbaşı (Bu köyün asıl ismi Yozbaşıdır.) Kamışlı, Sakalıağca (Harap olmuş bir köydür.)

2. Karakoyunlu aşireti:

Karagöçer, Tuzla'nın Hayri Bey mahallesi, Hasırağacı, Ganime, Dolaplı, İncirli köyleri.

3. Akçakoyunlu aşireti:

Tuzla, Tuzkuyusu, Nalkulak (Burada kürt de vardır.), Ziamet, Kabaklar Köyleri.

---

[1] Bak. (Küçük Asya) cilt. 3, sy. 158-166 da biraz bu bahse temas edilir.

4. Bozdoğanlı aşireti:

Yürük elindeki Bozdoğanlıların oymak ismine "Kütük Bozdoğanlı" denir. Dolaplı, Bebeli, Sırınsı, Feyziye, Bahçe (Kadirli'de Bahçe isminde bir Bozdoğanlı köyü vardır).

5. Beydili aşireti:

Sirkenli, Çakşırlı, Kesik, Çukurkamış, İncirli (Burada Karakoyunlular çoktur.) Adalı, Topraklı, Kırhasan, İsahacılı (Bu köyde halkın çoğu Malatya'lıdır) Kırmıtlı köyleri.

6. Sarıkeçili aşireti:

Karaoğlanlı, Develeröreni, Beyköy, Yenice köyleri. Yürükeli'de Sarıkeçililer hemen hemen genellikle göçebedir.

Yürükeli arazisine yayılan köylerin isimleri de incelemeğe değer bir konudur.

Bu bölgede her yıl aynı aşiretlere bağlı yüzlerce yerleşik olmayan göçebeler kışlar ve hepsi de Aladağ yaylâlarında yaylâ ederler. En meşhurları ve kalabalık olanları Beydili Türkmenleridir.

Karahacılı'dan İbrahim Ağa diyor ki:

"Bizi kötelekle (bir çeşit kavga değneği) dövmüş olsalardı biz buralara (Yürükeli'ne) konmazdık. Ama geçim daraldıktan sonra bak biz de Araplar gibi yaylâsız, güzlesiz yaşıyoruz.

Yürükeli bölgesinin hemen her yerinde mükemmel arteziyen kuyuları çıkarılmış ve halkın su ih-

tiyacı karşılanmıştır. Bundan onbeş yıl önce, içilen sular tamamen acı ve tuzluymuş. Bu suyun ismine "Çoraksu" denir.

Horzum aşiretinde karşılaştığım Hacı Ömer Ağa ile konuşurken söz Bozkurd'a geçti. Ömer Ağa:

1. Bozkurt:

"Yamandır Bozkurt yamandır. Kurdun dişini cebinde taşıyan adam nazar görmez, hem uykuda sayıklamaz. Bozkurdun gözü kurutulur ve toz edilerek sürme gibi göze çekilirse o göz çok görür ve ağrımaz" dedi. [1]

2. Deve, Koyun, Keçi, At:

Hacı Ali Ağa kurttan sonra keçi, koyun ve deve hakkında şöyle bir atalar sözü okudu:

Develer sunadır,
Koyun berber,
Keçi çerçidir,
At server...

Bunun sebebini sordum. İhtiyar gülerek cevap verdi:

— Deve başını kaldırmadan yiyemediği için sunaya, koyun merada santim şaşmadan bir düzüye otları biçtiği için berbere, keçi ise şurdan burdan çöplendiği için çerçiye at ise hayvanların yiğidi olduğu için uluya benzetilmiştir, başka bir şey değil.

---

[1] Bozkurda dair birçok maddeler yedinci kitapta okunacaktır.

3. Petrol, kibrit:

Horzumluar petrolu 1880 yılından beri kullanmağa başlamışlardır. Aşiretler arasında, daha çok Karaevliler içinde kibrit yerine özel olarak yapılmış kükürtlü pamuk ipliğinin kullanılmakta olduğunu gördüm.

4. Zilif:

Şehirlerde gelin hamamlarında bir kadının elinde olduğu halde üstüne mum yakılarak hamam eğlencelerine çıkarılan süslü bir âlettir. Uzun bir değneğin ucuna, ortasına ve biraz daha aşağısına takılan tahta çanberler bezler, kâğıtlar, tellerle süslenir. Üst çembere mum takılır. Adana'da bir kaç hamamda "zilif" denilen bu âletten birer tane demirbaş olarak bulunur.

5. Bir yalan yemin:

Halk arasında monolog yerine geçen bir takım tekerlemeler vardır.

"Kepenek ile mazara,
Onlar gider pazara.

Ekmekleri dürüm dürüm,
Pekmezleri şirin şirin,
Onlar nefsimi kör etsin,
Kül gözüme boz görünsün,
Ulu karga gözüm oysun.

Çiğ iplikle çörtene[1] *asılayım,*
Allak bullak dört tombalak,
Sivri sinek canım alsın,
Ben seni seviyorum."

Bu yemini ben Türkmenlerde, Lohan'da bir çobandan yazdım. Çoban yemin ederken yanımdaki delikanlılar katılarak gülüyorlardı. Bu gibi tekerlemeler aşiret arasında bir çeşit eğlencedir.

Türküler:

Şambayadı köyünden Ahmet Çavuş, Binboğa dağı hakkında şöyle bir türkü okudu. Dadaloğlu'na ait olan bu türkü güzel parçalar arasındadır. Aynen geçiriyorum.

Binbuğa da koç dağını gözedir,
Geyik, ceyran, lâle, sünbül, tazedir,
Ablak sığırları da boynun uzadır,
Fariz avcu ister sana Binbuğa

Binbuğa da Koç dağından otludur,
Kışın ağ giyer, yazın yeşil postludur,
Sağ yanı Saracık, solu Reyhanlıdır,
İlin avşar değil, cerit Binbuğa.

Başında var senin ak kuğulu gölün,
Senirden giderde on iki yolun.
Ayağından çekilişin kız ile gelin,
Aslın toprak değil, yağdır Binbuğa.

[1] Çörten: Damların su oluklarına verilen isimdir.

Bereket var toprağında, taşında,
Şeyfi kuşlar yuva yapar başında,
Kamalağın karardıcın kaşında,
İmil imil[1] *eser yelin Binboğa.*

Karlar yağıp karardıcı basınca,
Gıcılı, boranlı yeller esince,
İmaların kamalığa pısınca[2]*,*
Farız avcu ister çölün Binboğa.

Dadaloğlu der, şu bana ne oldu,
Gözüm aktı da kanile doldu;
Saatim, ay günüm yıl oldu,
Ne pek methettim veli Binboğa!

Ahmet Çavuş burada dedi ki:

— Dadaloğlu'nun asıl ismi Veli imiş. Kul Kadir isminde bir âşık Binboğa hakkında bir türkü okuyormuş. Dadaloğlu bu türküyü beğenmemiş ve kızarak: "Ulan, deniz kıyısında kuyu kazılmaz." demiş. Okuduğum bu güzel türküyü okuyarak Kul Kadir'e kendini göstermiş.

Millî Mücadele:

Aladağ bölgesinde Millî mücadele, başlı başına binlerce sayfa dolduracak kadar büyük bir inceleme konusudur.

---

[1] İmil imil: İçin için, pamuk yanması gibi.

[2] Pısmak: Gözlenmek, sinmek (Pusmak, pusu)

Bu mücadelenin millî kahramanlarından olup fedakârca şehit düşmüş Molla Kerim hakkında anası tarafından düzenlendiği söylenilen ağıtlar vardır. Bu ağıtları Çarkıpare'de kör Hüseyin söylüyor. Yazıların arasında millî mücadele hatıralarına biraz olsun dokunabilmek için adı geçen ağıtları aynen alıyorum.

1

Mulla Kerim, Mulla Kerim,
Ermeniler "Allah" kerim,
İsterseniz öldürünüz,
İşte benim; Mulla Kerim.

2

Belindeki firik kuşak,
Sarar dolayı dolayı.
Mulla Kerimi yüzmüşler,
Kana bulayı bulayı.

3

Evimizin önü yonca,
Yonca çıkmış diz boyunca,
Çeteler harp etmek[1] diyor,
Mulla Kerim olmayınca.

---

[1] Etmek, burada etmeyiz anlamında (S.E.)

4

Atları var dönecinde,
Ağır nalbantlar içinde,
Çete bozulmuş geliyor,
Mulla Kerim yoğiçinde.

5

Adana'dan bir yel esti,
Yenice'yi düşman bastı,
Ayan olsun Sinan paşa,
Mulla Kerim yesir [1] düştü.

6

Firezden yastık etmişler,
Üstüne beylik örtmüşler,
Garip miydin Mulla Kerim,
Yol üstüne uzatmışlar [2] ?

7

Yol üstünde ağca mezar,
Yelin eser, kumun tozar,
Öldürmüşler seni oğul,
Kır atın bak gemsiz gezer.

---

1 Esir
2 Kimsesizleri yol üstüne gömmek âdettir.

8

Seni vuran dağlı mıydı?
Kurşunları yağlı mıydı?
Neye çekip de vurmadın?
Elin kolun bağlı mıydı?

9

Çatal tepenin arası,
Azgın yiğidin yarası,
Çatlayıp da ölmemiş mi,
Mulla Kerimin anası?



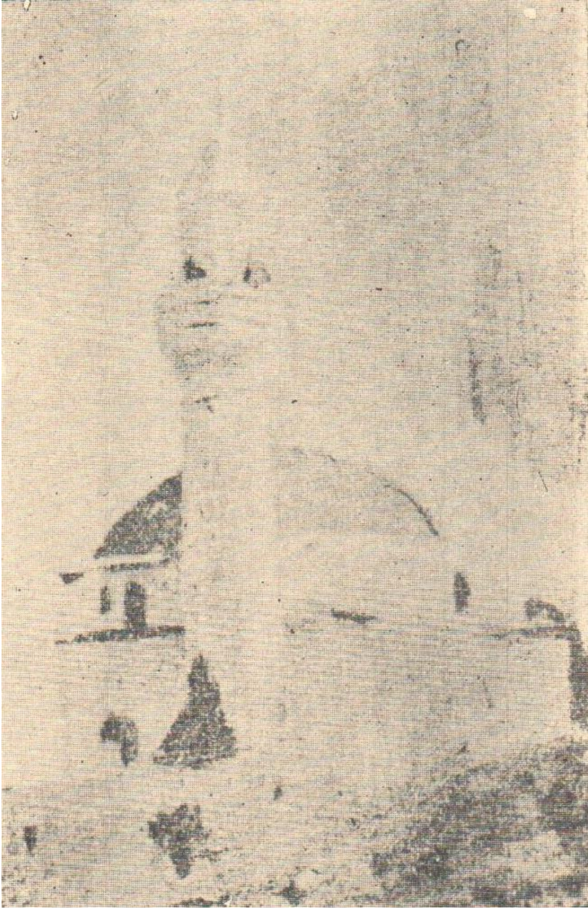
Gümüş köyü muhtarı Şaban Ağa.



Aşık Sadık.



Aşiret kışlaya göçerken bir güzle konalgasında.



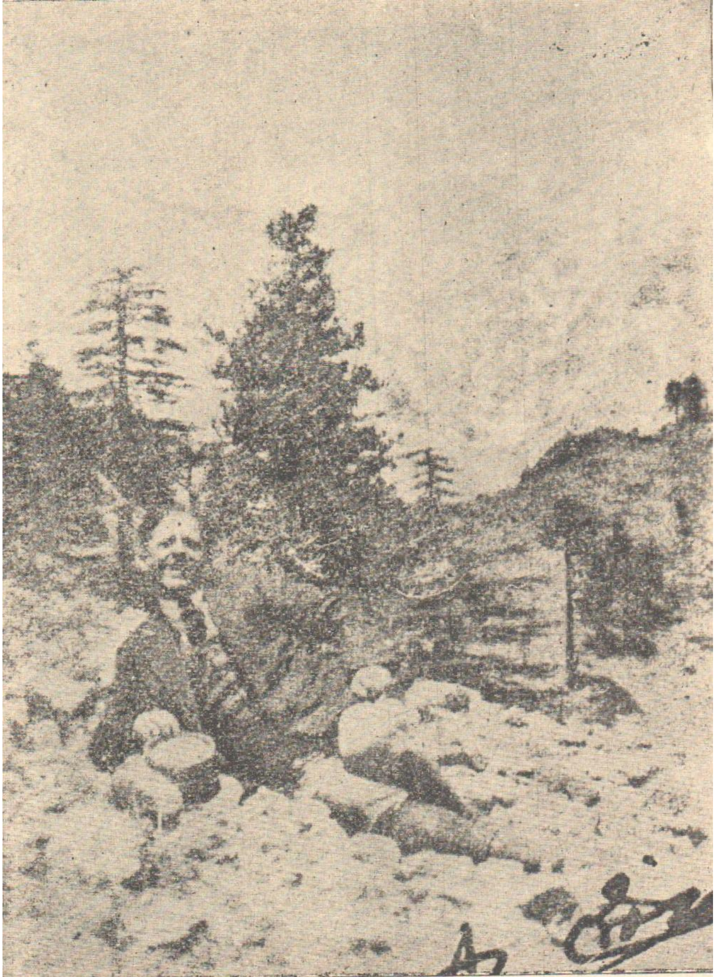
Şıhlar Camisi.



Bir Türkmen kızı.



Bir yayla yerinde



Karanfil dağının Koçak boğazından görünüşü.



Nazarlık



Kamışlı'dan Demir kazık; (Bir yağmurlu havada)



Yürükelinde bir Selçuk harabesi Hamam (Karataş).

Kısım: 4

KOZAN DAĞINDA VE YÜRÜKLER ARASINDA

Bilgi Araştırmaları[1]

[1] Bu bilgiler Türk Sözü gazetesinde tefrika edilmiş ve sonra da eksikleri tamamlanarak kitap haline konulmuştur. (A.R.)

KOZAN DAĞI [1]

Başlangıç :

Kozan dağının doğusunda: Kezil ve Hacıl deresi, Göğsün kazası; batısında Bakırdağı, Seyhan geçiti (Zamantı); güneyinde: Kadirli, Kozan, Ceyhan ve Çukurova; kuzeyinde: Yahyalı, Everek ile Erciyas dağı vardır.

Kozandağı, madenleri bakımından Torosların en zengin bir bölgesidir. Bulgar, Aladağlarında halk göçebe iken burada genellikle yerleşmiş durumdadır. Ziyaret edilecek aşiretler köylerinde bulunur. Bulgar ve Aladağları yalnız hayvancılıkla geçinirken Kozandağında aynı zamanda çifçilik yapıldığını görürüz.

Karacoğlan'ın öz yurdu olan Kozan dağları manzara bakımından da Bulgar ve Aladağlarından üstündür. Bu güzel yer psikoloji bakımından da çeşitli ve büyük bir tesir gücüne sahiptir. Bölgenin yalçın ve ormanlık kısımları insana dehşet verir. Göksu vadisi ve dolayları iklim ve tabiatıyla insana şairlik aşılar.

---

1 Halk bu dağa (Kuzan) der. Bunun manası gölgeliktir. (Kuz) dan.

Arazi; sulak, verimli olup göğe doğru uzanan çam, ardıç, meşe gibi ormanlara sahiptir. Toprağı; değerli ve kısmen humuslu (Bitkilerin çürümesiyle meydana gelen koyu renkte organik toprak) dur. Taşları; kalker ve daha çok çakmak cinsindendir.

Gerek Bulgar ve gerek Aladağ halkına kıyasla Kozan halkı daha asabî ve daha hırçın bir yaradılışa sahiptir. Burada halkın kültürü de çeşitli tesirler altında kalmış ve çeşitli kültürler almıştır.

Korku, Bulgar dağında bir hayal, Aladağda ciğerlere çekilen bir hava iken Kozan dağında tam manasıyla bir hakikattır. Bu dağda insanı herşey korkutur. Çamların uğultusundan tutunuz, vahşi hayvanların sadalarına kadar tabiatın her şeyi gezginlerin ruhunda korkular, kuruntular doğurur. Bu dağ, işte böyle heyecanlı bir dağdır.

KARAKÖY

13.8.1928

Karaköy, Seyhan nehri ayağının güney sahilinde, şirin bir manzarası olan haşin bir arazi üzerinde kurulmuş eski bir Türk köyüdür. Bugün yaz olması sebebiyle köy halkı tamamen yaylâya göçmüştür. Nehrin kenarındaki değirmende biraz dinlendikten sonra köye gitmekten vazgeçerek yaylâya hareket etmeğe karar verdim. Seyhan kıyısından güneye giden dar vadi içindeki dereyi takip ederek bir buçuk saat yürüdüm. Bu derenin ismine Menteş deresi derler. Karaköy halkını Menteş deresi kenarında Uyuzpınarı'nda buldum.

Karaköylülerin çadırları yuvarlak ve beyaz olduğu için karargâhları hemen gözüktü ve büyük çadır bizi misafir kabul etti. Bu çadır Karaköy ağalarından Emir Ağanın çadırıydı. Kendisi orada bulunmuyorsa da oğlu bizi çok iyi karşılamış ve misafir etmişti.

Emir Ağayı bulamadığıma üzülürken kendim gibi bir misafirle karşılaştım, üzüntümü geçiren bu kişi (Everek'li Aydınoğlu İbrahim Efendi) idi. Kendisiyle konuşmağa, görüşmeğe başladık.

Bu adam, önce benden ürktü. Fakat gezilerimdeki maksadın içinde siyasî bir emelin olmadığını farkedince derhal maksat ve konuya girdi. Bana Kozan isyanından, çevrede bunları iyi bilenlerden fazla bilgi ve not verdi.

Karaköy: Yirmibeş evli olup nehir kenarında, Aladağın batısında Örencik tepesinde kurulmuştur.

Kömür Madeni: Karaköy yaylâsı olan (Uyuzpınarı) nın iki saat batısında "Delialiuşağı" ismindeki köyde ham maden kömürü bulunmaktadır.

ŞIHLI KÖYÜ

15.8.1928

Feke kazasına 12, Everek kazasına 8 saat uzaklıkta olan Şıhlı köyü Alma dağlarının kuzeyinde; boztepeler arasında, yeşil bahçeler içinde 130 ev ve 805 nüfuslu bir köydür. Kozanoğlu Ahmet Bey ve çocukları bu köyde doğmuş ve yetişmiştir.

Köyün 3000 koyunu, 2000 keçisi, 600 sığırı, 55 at ve kısrağı bulunduğu halde arazi çok dar olup yeterli değildir.

Halk bütün şikayetlerini bu vadi üzerinde toplayarak, köyün yarım saat güneyinde Ermenilerin bıraktıkları "Avşar" ismindeki köyü borçlanma kanununa göre almak istediklerini söylemektedirler. Zaten adı geçen köy, göçmenler tarafından beğenilmediğinden halen boştur. Şıhlı köyünün 4000 dönümü geçmeyen ekilmiş ve tarıma elverişli toprakları vardır.

Köyün bir okulu ve Kozanoğlu çocuklarından Kazım Bey isminde bir de öğretmeni bulunmaktadır. Fakat tatil olması sebebiyle öğretmen görülememiştir.

Şıhlı'da Medrese ve Çeşme:

Kılınçoğlu'nun yaptırdığı medreseyi ve çeşmeyi gördüm. Köyde suyu bir olmak üzere Hoca üç çeşme yaptırmış ve üçüne de aynı kitabeden birer tane astırmıştır. Medrese kâgirdir. Bir dersanesi, bir camii, 24 hücresi vardır. Medresenin giriş kapısı üzerinde şu kitabe yazılıdır:

Fahrü'l-mülûk Hazret-i Abdülhamîd Han
Ol sâye-î huceste-i eltâf-ı Girdigâr
Hâzırladı ulûm-u fünûnun vesâitin
Her sınf ahâliyê o Şeh-î ma'delet-şiâr
İkdâmı sâyesinde o sâhib-muazzamın
Dârü'l-ulûm şöhretini aldı her diyâr
Ez-cümle işbu medreseyî ehl-i ilm içün
Bünyâd-ı adl ü dâd gibî kıldı pâydâr
Târîhi çıkdı cevv-i semâvâte Feyziyâ[1]
Bânîsidir bu medresenin Şâh-ı kâmkâr
1309

[Hükümdarların övünücü Hz. Abdülhamîd Han ki o, Allahın lûtuflarının uğurlu gölgesidir.

(işte) o adâletiyle tanınmış Pâdişah, halkın her sınıfı için ilimlerin ve fenlerin vâsıtalarını hazırladı.

O yücelik sâhibinin geyretleri sâyesinde memleketin her yeri bir ilim yurdu şöhretini kazandı.

Bu medreseyi de ilim adamları için bir adâlet binâsı hâlinde yaptırdı. Ey Feyzi, bu medresenin yapıldığı târih göklere çıktı (anlaşıldı ki) bu medreseyi yaptıran o bahtiyar pâdişahtır.

Uzak veyâ yakın her sınıf halk, her bakımdan onun ihsânıyle doymuştur.

---

[1] Ahmet BeByin kardeşi Fevzi BeByin yazdığı tarihtir

Feyzî kulu (da, çeşmenin yapılış) târîhini şu şekilde arzetti: Ülkeler süsleyen Pâdişah, (halkı) suya kandıran bu çeşmeyi yaptı.]

Şimdi harabeleşmeye yüz tutmuş olan bu medrese bugün on bin liraya yaptırılamaz.

Çeşmelerin kitabeleri:

Şâhenşeh-î bî-hemtâ Sultan Hamîd el-hak [1]
Gerdûn-ı inâyâtın hurşîd-i cihan-tâbı
Yâ bâid ü yâ nezdîk her sınf-ı berâyâsı
İhsânın olmuştur her vechîle siyrâbı
Bu çeşmeyi dě yapdı tâ kırrı olalar dilsîr
Eltâf-ı zülâlinden bû karyenin ashâbı
Feyzî kulu târîhin bû vechile arzetdi
Yapdı Şeh-i mülk-âra bû çeşme-î şâdâbı

Uzun Şıh Türbesi:

Caminin türbesinde Horasan'dan geldiği söylenen (Uzun Şıh) yatmaktadır. Şıhlı köyü bu türbeyi ata mezarı olarak tanımaktadır.

---

1 Pâdişahlar pâdişâhı, eşsiz Sultan Hamid, gerçekten kerem ve bağış semâsının cihânı aydınlatan güneşidir.

Uzak veyâ yakın her sınıf halk, her bakımdan onun ihsânıyla doymuştur.

Bu çeşmeyi (de) bu köyün halkı saf ve hâlis suya kansın diye yaptı

Feyzi kulu (da çeşmenin yapılış) târihini şu şehirde arzetti: Ülkeler süsleyen pâdişah (halkı) suya kandıran bu çeşmeyi yaptı.

Şıhlı Köyü:

Köyün evleri yüksektir. Bu köyde ihtiyar pek çoktur. Seksenbeş yaşında Abdurrahman Ağa isminde birisiyle karşılaştım. Bu adam dokuz ay önce yeniden evlenmiş ve evlâd yetiştirmeğe başlamıştır. Kadir Ağanın hikâyelerini tamamen tasdik eden Abdurrahman Ağa da benim gibi Kadir Ağanın hafıza ve zekâsına şaşmaktadır.

Şıhlı Camii:

Bu köyde tarihi bilinmeyen, yer altında yapılmış eski bir cami vardır. Caminin kapısında "Sahibül hayrat Esseyit Yusuf Ağa" (Sene 1225) yazılıdır. Bu kitabe, camiin son onarımına ait bir belgedir.

YENİKÖY

17.8.1928

Şıhlı'nın yarım saat doğusunda güzel ve sevimli bir yerde kurulmuş olan Yeniköy, elli beş evli, bir okulu ve öğretmeni bulunan, üçyüz beş nüfuslu bir köydür. Köyün muhtarı Hacı Osman Efendi ve öğretmeni Aydın'lı Emin Beyle görüştüm.

Köyün 150-200 yıl önce yapılmış eski ve harap bir medresesi vardır. Köyün doğusunda Kurşunluk ismiyle bilinen yerinde ve köy çevresinde "Tekkedağı" ismiyle anılan yerlerde vaktiyle kurşun madeni çıkarıldığı ve aşiretler tarafından kullanıldığı söylenmektedir. Köyde beş, on ihtiyar varsa da, en yaşlıları "Kara Naip Mehmet Efendi" isminde biridir.

Halk arasındaki söylentilere göre bu köy, Yozgat'tan gelen onbeş çadırlık bir oba tarafından kurulmuştur.

Tabiat:

Arazi, dağlar arasında ve Kozan dağlarının batısında killi, kumlu topraklarla örtülü bir haldedir. Köyün içinde her çeşit tahıl, meyva ve sebze yetiştirilmektedir. Köyün yerleşme şartları Şıhlı ve yüksek evlerden ibaretse de görgü ve giyinişi az çok göçebe yaşayan aşiretlerden farklıdır. Hatta köyde şehirleşmek zevkleri açık olarak görülmektedir.

Köyde taşıtlar; kağnı, merkep, at gibi şeyler ise de, atlara karşı yaygın bir düşkünlük vardır. Halk atları övmekle başlayan yiğitlik ve yararlıklar kahramanlık hikâyelerine tutkunluk göstermektedir.

Âşık Hacı Ahmet:

Yeniköy'de Mersin ve dolayları ile Kayseri ve diğer şehirleri gezmiş kısa boylu, ak sakallı, zeki âşık Hacı Ahmet isminde biri vardır. Bu adam, her ne kadar okuma yazma bilmiyorsa da irticalen [1] şiir söyleme kaabiliyetindedir.

Yeniköy'ün Millî Mücadelesi:

Fransız kuşatmasında Yeniköy merkez yapılmış ve Feke ermenilerinden Sarkis isminde birisi Nahiye müdürü olarak atanmıştır.

---

[1] İçten geldiği gibi

Ortaya çıkan millî kuvvet, önce bir Türk köyünde nahiye müdürlüğü yapmakta olan bu ermeninin vücudunu ortadan kaldırmış ve böylelikle ilk kutsal döğüş Yeniköy'de başlamıştır.

Yeniköy, bu suretle Millî Hareket tarihinde bir yer sahibi olmuştur.

Bakırdağ:

Bakır madenleri bulunduğu söylenen bu dağ gerçekten kalıbının dolgunluğu, görünüşündeki tombulluğu ile pek sevimlidir. Bakırdağ, Kozan dağlarının kuzeyinde düzgün bir yaylanın arasında küçük ve sıra dağların eşsiz bir tipini de yaşatmaktadır.

Bakır dağının etekleri çok şirin ve yüksek çam ormanlarıyla süslenmiştir. Bu ormanlar hem genç olduklarından ve hem de iyi korunduklarından gelecekte oldukça kıymetli bir servetin müjdecisi halinde bulunmaktadır.

Bakırdağının az güneyinde "Kurşunluk" isminde bir dağ daha vardır ki, bu da yine bir maden dağıdır.

Gerek Bakırdağı ve gerekse Kurşundağı manzara bakımından şimdiye kadar gördüğüm dağların en seçkinlerinden ve en sevimlilerindendir.

KALE KÖYÜ

18.8.1928

Köy, Bakırdağının güneyinde, kurşunluk dağının eteğinde ve 50 evlidir. Binaları köyün yakınında bulunan yumuşak taşlardan yapılmıştır.

Köyde evler önceleri alçakken bir kaç senedir tek tük yüksek ev yapımına başlanmıştır.

Köyün muhtarı İbiş Ağa isminde hoş bir adamdır. Arazi oldukça verimlidir ve halka yetecek kadar sebze de yetiştirmektedir.

Kaleköy, yaklaşık olarak 400-500 senelik eski bir köydür. Fakat binaların hemen hepsi yenileşmiştir.

Eskiden bu köyde birkaç ev Rum da bulunuyormuş. Bunlar 55 sene önce köyün havasıyla bağdaşamayacaklarını ileri sürerek kiliselerinin taşlarını da beraberlerinde taşımak suretiyle Hutçe ve Beşkardeş köylerine göç etmişlerdir.

Kale ismi konmasının sebebi:

Köyün ismi her ne kadar Kale ise de, buna benzer hiç bir şeye sahip değildir. Yalnız, küçük bir tepeye köylü Kale demektedir. Köyün çevresinde ufak tefek tepecikler vardır ki, bu tepelerin varlığı köye bir özellik verdiğinden bunların Kale denmesine sebep olduğu akla gelebilir.

Kale'nin havası:

Kale, kışın çok soğuktur. Yazın yaylâ halinde olmasına rağmen ne yazık ki altmış yaşını geçen ih-

tiyarı yoktur. Dolayısıyla hava veya suyu o kadar iyi değildir kuruntusunu vermekte ise de, durum böyle olmayıp geçen sene ani olarak ortaya çıkan hastalığın buna sebep olduğu muhakkaktır. Çünkü bu sene iki vefat olduğu halde geçen sene 25 köylü ve eski ihtiyarlar tamamen ölmüştür. Şimdiki durumda köyde en yaşlı olarak Ali Kâhya ve Mustafa Çavuştan başka kimse kalmamıştır. Bunların ise yaşları 55-60 arasındadır.

Avşarlılar :

Kale köyüne altmışbeş senedir Avşarlılar dadanmış ve bu süre içinde köyü 7 kere basarak perişan etmişlerdir. Bu hal köylünün zayıflığına ve başsızlığına yorumlanmaktadır. Avşarlarla aralarının bu derece gergin olmasına sebep ne yazık ki kan davasıdır.

Eğitim:

Köyde şimdiye kadar okur yazar olarak yalnız iki kişi yetişmiştir ki bunlardan biri 312 tarihlerinde ölen idris Efendidir. Diğeri halen köyün imamı bulunan İdris Efendinin kardeşinin oğlu Bekir Efendidir.

Meşhur bir yangın:

1907 yılında Kale'de iki küçük çocuğun sebep oldukları bir yangın çıkmış, köyün bütün harmanları yanmış ve hiç ürün kurtarılamamıştır. Bu üzücü olay üzerine hükümet nüfus başına 320 okka buğday dağıtmak suretiyle köylüye yardım etmiştir.

KİSKE KÖYÜ [1]

19.8.1928

Kiske: Bakırdağının kuzeyinde vaktiyle 50 evi Rum, 25 evi İslâm olmak üzere 75 evli bir köydür. Hristiyanların yerine bugün Demirhisar mübadilleri (Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türklere verilen isim) yerleştirilmiştir.

Köy, 500-600 yıllık çok eski bir köydür. Köyün doğusundaki tepe rum mezarlığıdır ve bu mezarlıkta bir kilise harabesi vardır.

Bu manastırın 3 kapısı bulunmaktadır. Kilisenin mimarî tarzı (haç)ı takliden yapılmıştır. Kapılarının baş taraflarında köfeke olmak üzere 1,5 metre uzunluğunda, 0,80 santim genişliğinde ve kalınlığında altı tane küp vardır. Bu bina yapılırken nedense yarım bırakılmış durumdadır.

Arazi:

Köyün toprakları iyi, verimli fakat arızalıdır. Köyün doğusu ve Bakırdağ etekleri çam ormanlarıyla çevrilmiştir. Köyde halkı idare edecek derecede su vardır. Köyün çevresindeki dağların taşları hep köfekedir ve sanki dondurulmuş minyatürler gibidir.

[1] Kiske: Kilise kelimesinin yanlış kullanılışıdır ve buralarda kilisenin ismine daima Kiske denmektedir. Köyün bir ismi de (Tatlısu) dur.

Lehçeler:

Köydeki göçmenlerle yerlilerin dilleri lehçe bakımından birbirine hiç benzememektedir. Hatta yerli halkın lehçesi rum şivesine benzemektedir ki, bu da, rumlarla beraber yaşadıkları zamanda onların tesiri altında kalmış olmalarından ileri gelir.

Tarihî İlişkiler:

Bor kazasının yakınındaki Kisisar (Kemerhisar) köyü ile Kiske köyünün birbirleriyle tarihî ilişkileri olduğu söylenmektedir. Köyde eski eser adına hiç bir şeyle karşılaşılmamıştır.

Evler:

Evler Sağlığa uygun olmayacak şekilde yapılmış çok eski, harap ve basık bir haldedir. İç kuruluşu da çok bozuktur. Bu durum rumların görgüsüzlüğüne en güzel bir delildir.

Şimdiki durumda köyde 16 ev Demirhisar göçmeni ve 24 ev yerli olmak üzere 40 ev vardır. Köyün havası ve suyu fena değildir. Fakat tabiat ve yerleşme şartları göçmenleri memnun edememiştir.

BÜYÜKKİNE KÖYÜ

20.8.1928

Köyün karşısında Ercıyaş dağı yüzünü batıya çevirmiş ve sırtını köye dönmüştür. Köy bu dağın güneyinde ve Seyhan nehri kenarında manzara ve arazisi bakımından çok kıymetli bir köydür. Kayse-

ri'ye 16, Saimbeyliye 10, Aziziye'ye 14 saat uzaklıkta olup yirmi evlidir.

Kine köyü çok eski bir köydür; kuruluş tarihini bilen yoktur. Bu köyün güneyinde Bakırdağı arasında "Küçükkine" ismiyle anılan bir köy daha vardır.

Tarih Bilgileri:

Büyükkine köyünde 1293 yılında meydana gelen kuraklık bu köyün 25 evli iken 20 eve inmesine sebep olmuştur. O zaman bu köyün bir kısmı göçerek Çukurova'ya yerleşmiştir. Köyün şimdiki halkı tamamen kozmopolittir. Hatta bir evi Van'lıdır. Köyün havası ve suyu güzel olup toprakları verimlidir.

TAŞÇI KÖYÜ

21.8.1928

Kine suyunun kaynağıyla "Kine köyü" nden beş kilometre süren yolun sonunda Taşçı köyü vardır. Taşçı köyü Bakırdağı bucağının kışlık merkezidir. Yazın bucak merkezi başka köylerdedir.

Köyün çevresi kireç taşlarıyla yığın haline gelmiş dağlardan ve taşlar arasında bulunan güherçilelerden oluşan bir araziye sahiptir. Köy yolunda vaktiyle yerden kaynayan sıcak suların eserlerine ve oyulmuş parlak yüzeylere, bir çok mağara ve yarıklara rastgelinir.

Yumurtaya benzer bir kaya üzerine kurulan bu köyün batısı ve doğusu güzel bir ovadır. Kuzeyindeki Seyhan (Zamantı) çayı ovanın üstünde yılan gibi helezonlar çevirerek bir yeşil atlas üstündeki sırma şerit gibi sakin ve durgun bir halde bucağı süslemektedir. Irmağın öteki tarafında Taşçı köyünün kuzeybatısında Pongu köyü de bu kordeleyi güneyine alarak yüksek bir yere konmuş ve ırmaktan hiç yararlanamayarak özlemle nehrin yüzüne bakakalmıştır.

Taşçı köyü 46 evli bir göçmen köyüdür. Bunların 28 evi Batum, 18 evi Rumeli göçmenidir.

Çok eski olan bu köy ile Büyükkine arasında biri harap olmuş iki değirmen vardır. Köyün ürünleri: çok miktarda mısır, fasulya olmakla birlikte diğer tahıl da vardır.

ÇATALOLUK

22.8.1928

Çataloluk Bakırdağı bucağının yazlık idare merkezidir. Bucak müdürü Arif Hikmet Bey isminde birisidir. Bu köyde Molla İsmail Efendi isminde saygıdeğer bir kişinin evinde misafir kaldım.

Çataloluk köyü, kırk evli bir köydür. Bu köyün bir okulu ve bir öğretmeni vardır. Okulun öğrenci sayısı 40 olup bu öğrenciler, kıymetli öğretmenleri Veli Beyden yeter derecede yararlanmaktadırlar. Çataloluk 24 köyden meydana gelen bucağın en zengin ve aydın bir köyüdür.

Tabiat:

Köy, etrafı meşe fundalıkları ile çevrelenmiş dağlar arasında kuzeye dönük bir sırtın üzerinde kurulmuş olup çok havadar ve güzel manzaralıdır. Bu köy eğitime susamıştır; ve hatta Remzi Bey isminde ziraat okulu mezunlarından bir gence de sahiptir. Köyün su ihtiyacını köyün kuzeyinden geçmekte ve doğuya doğru akmakta olan "İkizinsuyu" ismindeki ırmak karşılar. Bu ırmak değirmenler döndürür ve sonunda Zamantıya kavuşur. Köyde gerek öğretmenden ve gerek Molla İsmail Efendiden dinlediğim âdetleri aynen geçireceğim.

DEREŞİMLİ KÖYÜ

23.8.1928

Dereşimli, güzel bir vadide, dere kenarında ve söğüt ağaçları arasında yeşilliğe gömülmüş 25 evli bir çifçi köyüdür. Ömer Ağa ile görüşürken devamlı olarak şikâyet ettiği kaza münasebetini ben de uygun buldum. Dereşimli köyü kazara Saimbey kazasına bağlanmıştır. Meğer bu köy Everek kazasına sekiz saat iken Saimbeyli'ye 25 saatmış. Aynı zamanda Saimbeyliye gitmek için aralarında kocaman bir de Kozandağı vardır.

Yarım saat kadar Ömer Ağa ile konuştum. Ve sonunda köyden bir kılavuz alarak doğuya doğru yarım saatte yüksek bir yokuşu aştıktan sonra "Bebek" ismiyle bilinen Avşar beylerinden saygıdeğer

bir kişinin obasına ulaştım. Dereşimli'den Bebek'in obasına kadar devam eden bir saatlik yolum çam ormanları ve menekşe tarlaları içinden geçmiştir. Şehirlerde koklamağa kıyamadığımız menekşeler şimdi benim ayağımın altında ezilmeğe ve boynunu eğmeğe zorlanmıştır. Sonunda Bebek'in "Gölalan" yerindeki çadırlarına yaklaştım.

GÖLALAN

Dereşimli köyünün bir saat doğusunda (Köseler) köyünün bir buçuk saat güneyinde Bebek Ağanın tapulu malı olan Gölalan yaylâsına girer girmez medenî ve yüksek zevkler duydum.

Bir delikanlı çadırın içinde makineyle frenk gömleği dikiyor, yaşlı bir kadın çıkrığına yıkanmış yünleri sarıyor, Bebek Ağa da çınar ağacının altında püfür püfür esen rüzgârın getirdiği menekşe kokuları arasında öğlen uykusunu uyuyordu. Bebek Ağanın asıl ismi; Zülfükâr Ağa ise de, bu, isimle tanınmamıştır. Kendisiyle tam yirmidört saat hoşbeş ettik. Bu adamın en seçkin zevki; değerli insanlarla görüşmek ve ruhunu daima yükseklerde uçurmaktır.

İmamkulu Aşireti:

Aslan Avşar kabilesine bağlı olan Bebek Ağanın asıl aşireti İmam kulu aşireti imiş. Bebek Ağa uzun uzadıya bundan söz açarak dedi ki:

— "Biz, İmamali soyundanız. Elimde bir belge ve bir de ferman vardır. Eskiden biz Sultanlara is-

yan etmişik (etmişiz), sonunda onları kızdırmışık (kızdırmışız). Elimizdeki topraklarımızı almışlar ve Kozanoğullarına teslim etmişlermiş. Benim soyumun ismine "Esebeyli" oymağı denir. Biz ocaklıyık (ocaklıyız). Bize kötülük edenler mutlaka mahvolur.

Esebey Acemlerle büyük bir savaş yapmış ve Acemden bir de avrat almıştır. Soyumuz o kadar temizdir ki, ocağımız bu yüzden daima şen durur. Elimizdeki fermanlardan biri (Birinci Mehmet), diğeri (Sultan Mahmut) tarafından imza edilmiştir.

Esebey Battalgazi'nin oğludur. Konya'da bir medresesi, iki de camii varmış ama kısmet olup da ziyaret edemedim. Esebey'e ait eskiden birkaç tane türbe bilirdim. İhtiyarlık işte, şimdi unutmuşum. Aşiretimin bir kısmı Urfa'da, bir kısmı Sarıkamış'da bulunuyormuş. Avşar diyarı içinde bu soya bağlı benim."

Sohbet:

Günümüzü Bebek Ağanın hikâyeleriyle geçirdik. Akşam üzeri hava birdenbire bozdu. Sert bir kuzey rüzgârı çadırımızın üzerine lapa lapa kar yağdırırken Hacı Bey, beni eğlendirmek için nazikâne sorular soruyor ve gramafon çalıyordu. Artık karanlık olmuştu: lâmbamız yandı. Bebek Ağa bir hikâye anlattıktan sonra bize onun türküsünü de okudu.

Hacı Bey:

Erkek yaradılışlı olan Bebeğin oğlu Hacı Bey, kızdır (Zümrüt Hanım). Hacı Bey, ava çıkar, ko-

yunları idare eder, çok iyi ata biner, iyi silâh kullanır, isabetli nişan vurur, erkeklerin bile başaramayacakları işleri yapmaktan zevk duyar. Bununla beraber kızlara ait işler de elinden gelir, meselâ; süt sağar, çamaşır yıkar, yemeği herkesten iyi pişirir, makine ile dikiş diker.

Hacı Bey, millî mücadelede Hacın savaşında oldukça yararlıklar göstermiş ve erkeklerin hayretini uyandırmayı başarmış bir kızdır.

Bebek Ağa, her sözün arasında bana kendisini ziyaret eden saygıdeğer simalardan bahsetti. Ve kendisinin ne kadar değerli bir adam olduğunu hissettirmeğe çalıştı. Bebek Ağanın çadırında makine ile dikiş dikmekte olduğunu gördüğüm setre pantolonlu, kravatlı ve kasketli genç, meğer erkek değilmiş. Bu genç yaklaşık olarak 28 yaşlarındadır. Ömründe bir gün kız elbisesi giymemiş ve Hacı Bey ismiyle ün salmış. Bebek Ağanın ilk çocuğu, Zümrüt Hanımdır. Burada gördüğüm bu oğlan kılığındaki kız beni hayrete düşürdü. Şimdi ben merakla Hacı Beye baktıkça o da sıkılarak gözlerini benden saklamağa çalışıyordu. Giyinişi, yürüyüşü, duruşu, her hareketi olgun bir erkeklik saçan bu kızdan delikanlıya baktıkça bakmak, onu inceledikçe incelemek istiyordum. Sonunda dayanamadım. Kahvemi getirdiği zaman: "Otur kardeşim, konuşalım." dedim. O sırada Bebek Ağa da dışarı çıkmıştı. Hacı Beye (Zümrüt Hanıma) niçin bu hayatı seçtiğini sordum. Genç, gözlerini ufuklara dikti, biraz şaşkınlık geçirdikten sonra kızararak cevap verdi:

— "Erkekliği sevdiğim için... Benim halam da böyle imiş. Atını tutan, silâhına karşı duran bulunmazmış. Bütün Avşar ondan titrermiş." dedi.

VEDA

25.8.1928

Köseler'li Bebek Ağanın yaylâsından ayrıldım. Avşar dağlarına kar yağıyor. Yolda tiril tiril titriyordum. Güneye doğru bir uçurum gibi inen vadiyi takip ederek bir buçuk saatte Saraycık köyüne, Habib Ağanın odasına vardım. Fazla üşüdüğüm için ateşi yaktırdım, ısınmağa başladım. Ağustos gününde bu kadar soğuk olacağını tahmin etmeyenler bir kere bunları görmeliler.

KÖSELER KÖYÜ

Bebek Ağanın kışın oturduğu bu köy, binaları ve halkı bakımından şaşılacak bir durumdadır. Halkının büyük bir kısmı Amerika'ya kadar gitmiş görgülü ve tecrübeli insanlardır. Fakat birkaç yıldır malî buhran bu köyün halkı arasında müthiş bir dedikodu cereyanı uyandırmıştır. Şimdi köyde geçimsizlik çoktur.

SARAYCIK KÖYÜ

26.8.1928

Köy, Saimbeyli'de on iki saat batıda Avşar dağlarıyla Kozan dağları arasında, ormanlar içinde, ha-

vadar ve çok soğuk, 20 evli bir Avşarlı köyüdür. Misafir olduğum Habip Ağaya gezimin maksadını anlattım.

ÇADIRYERİ KÖYÜ

28.8.1928

Kozan dağlarının kuzey ucunda (Gezil) vadisi altında seksen evli bir kürt köyüdür. Köyün evleri, kalın çam odunlarını birbiri üzerine koymak suretiyle meydana getirilmiş bir takım acayip binalardır. Halkın dili Kürtçedir. Köyün çevresi tamamen ormanlık ve kereste kaynağı halinde ise de, iyi bir şekilde korunamamaktadır. Köyün en büyüğü, Dursun Ağa isminde biri olup bu zat, otuz yıl önce hükümetin müzayedesinden yetmiş madenî liraya satın aldığı bu köye onbeşer madenî lira karşılığında kırk ev kurmuş ve kendisine dünyanın arazisi kalmıştır. (Bilmem ki bu akıllar Türklerden başkalarına mı verilmiştir?). Seferberlikle asker kaçakları Ağaya vergi vermek zorundaymış ve Ağa aldığı haftalık bir sarı lira ücret karşılığında bu kaçakları saklarmış. Bunları bana yine o köy halkından olan kılavuzum anlatıyordu.

Dursun Ağanın bundan başka Hanyerinde Boncuklubel, Hırsızoğlu, Abdalcesel, Boyduran yaylâlarını da yersiz ele geçirdiği söylenmektedir.

Ağa, bu yaylâları her sene Halep aşiretlerine satarak şahsî çıkarlarını sağlamayı da unutmamıştır. Köy oldukça okumuştur. Dursun Ağanın bir oğ-

lu Feke'de öğretmen vekilliği yapmaktaymış. Köyde bu arkadaşı ziyaret ettim. Köy halkı bugün Dursun Ağaya sanki dargın gibidir. Bunlar beni ilgilendirmez değil mi?

HANYERİ KÖYÜ

Çadıryeri'nden bir saat güneyde Saimbeyli yolu üzerinde Hanyeri isminde yirmialtı evli bir Kürt köyü daha vardır. ki, bu köy, tamamen alevîdir. Halkı havanın kötülüğü yüzünden hastalıklarla harap olmaktadır.

ŞANŞA KÖYÜ

Yetmiş evli, gümüş gibi bir dere kenarında çamlar arasına gömülmüş olan Şanşa, bir Türk köyüdür. Köyün durumu çok eski olduğunu göstermektedir. Ancak, bugünkü halkı elli yıl önce göçebeyken yerleştirilmiş ve köyün ismine de "Şansa" denmiştir.

Bu köy halkının öteden beri yaylâcı olduğu söylenmektedir. Köyün toprakları her türlü tahıl ve sebze yetiştirmeğe elverişlidir. Köyün meyva bahçeleri ve çok miktarda erik, elma gibi meyvaları vardır. Yolumun her iki tarafı göğe doğru yükselmiş çam ve ardıç ormanlarıyla süslenmiştir.

Bir gün önce karın altında çektiğim acı şimdi zevk ve eğlenceye dönüşmüştür. Mesut bir halde vadiyi takiben sevine sevine ilerliyorum. Bu akşam Doğanbeyli köyünde ve millî hareketin tarihî bir

merkezinde kalacağımdan ayrıca ruhumda sevinç duyuyorum.

Yolumun batısında Kozan dağının sık çamlıkları, doğuda Maraş ve Binboğa silsilelerinin sert rüzgârları ile gürleyen ardıç ormanları bana sonsuz neş'eler bağışlıyor.

Güneye doğru meyilsiz devam eden yolumu artık vadiden kurtarmak üzereyim.

İşte karşıma düz bir yaylâ çıktı. Ufukları seyrediyorum. Doğanbeyli köyü de göründü; fakat yol bir türlü bitmiyor. Akşam ezanına yarım saat kala alaca karanlıkta köye girdim ve Jandarma karakoluna misafir oldum.

DOĞANBEYLİ KÖYÜ [1]

28.8.1928

Doğanbeyli köyü, elli evlidir. Bunun iki evi göçmendir. Köyün batısında İzzet Efendinin hızar (tahta ve kereste biçmeye yarayan ve çoğu su gücüyle çalışan büyük bıçkı) fabrikası ile evi bu ovaya medenî bir güzellik vermektedir.

Bu köy 1923 ten 1926 tarihine kadar Hacın kazasının idare merkezi imiş ve kaza 1926 yılında Saimbeyli'ye taşınmıştır. Doğanbeyli köyü 1920 yılında Ermeniler tarafından baştanbaşa yıkılmış ve burada (40-50) nüfus kadar Türk halkı da feci bir

---

1 Eski ismi (Urumlu) dur.

şekilde şehit edilmiştir. Bundan başka bütün köyün malları Ermeniler tarafından yağma olunmuştur.

Yüzbaşı Kemal Bey (Doğanbey) kahramanlık şöhretini burada yaptığından ve burası millî hareketler sırasında ilk defa kaza merkezi seçilmiş olduğundan köye "Doğanbeyli" denmiştir. Köyde birçok esaslı ve önemli savaş olmuş ve sekiz ay bu köy her türlü yoksuzluğa göğüs germiştir.

Köyde bol su bulduğundan tahıl ve sebze bahçeleri kıymetli ürünler yetiştirmektedir. Doğanbeyli köyünün değirmenleri civardaki 70-80 köyün ihtiyacını karşıladığından köy bu bakımdan da mesuttur.

Köyde bir karakol merkezi ile bir de bakkal dükkânı vardır. Köyün etrafını çeviren sıra dağlarının çam ormanları Doğanbeyli'ye şahane bir yer vermiş ve gerçekten sanatoryum olacak kıymeti bahşetmiştir.

Çok yorgun olduğum 28-29.8.1928 gecesini kıymetli karakol kumandanı İbrahim Efendinin yanında geçirdim ve ertesi gün sabahleyin şafakla beraber Hacın'a hareket ettim.

SAİMBEYLİ (HACIN) KAZASI

29.8.1928

Hacın köyüne öğle zamanı geldim. Köy vaktiyle 800 evli oldukça büyük binalara sahip güzel bir kaza merkezi imiş ve kazanın halkı tamamen ermeni imiş. Karşısında topraktan yapılmış bir kaç ev ile

bir sürü çadır var. Bunlar havası çok fena olan ve kaza merkezi seçilen Gürdeşen köyünden akşamları hayvanlarına binerek geceyi olsun rahat geçirmek için gelen bazı memurlarındı.

Hacın ermenilerinin 1921 tarihinde köyde yalnız memurlar için yaptıkları katliamda 363 Türkü feci şekilde mahvettikleri tesbit edilmiştir. O zaman Hacın adetâ Fransız ordusunun bir karargâhı halindeymiş.

Doğanbeyli'de kurulan kuvayi miliye kolları Hacın'ı Kanberli Osman Efendi, Ökke Efendi, Veli Efendi, Şükrü Efendi, Enver Bey, Cezmi Bey ve Gizi Duran isimli kişilerin idaresiyle kuşatmış ve bu kuşatma dokuz ay onbir gün devam etmiştir.

Kuşatma mart ayından kasım ayına kadar sürmüştür. O zaman Kozan kaymakamı ermeni olduğu için ermeniler istedikleri gibi hareket ediyorlarmış. Kuşatma sırasında kazada Cübbeciyan isminde bir ermeninin idaresi altında yapılan bir katliamda bütün Türk memurları öldürülmüş ve ermeni kaymakamının etrafını Fransız memurları çevirmiştir.

Türkler dokuz ay devam eden bu kanlı kuşatmada gösterdikleri fedakârlıklar ve savaşlar sayesinde kazayı tamamen yakmışlar, ermenilerin yaptıkları katliama bir misli karşılık vermişler, Türk kuvvet ve azminin ne demek olduğunu bildirmişlerdir. 800 ev ermeninin içinden yalnız zorba Aram Çavuş ile 150 ermeni kurtulabilmiştir. Bunları köyde bulunan çocuklar bile hikâye etmektedir. Hacın deresini güney batı doğrultusunda takip ediyorum. Derin bir

vadi içindeyim. İki tarafımdaki dağlar, uçurumlar tamamen bağlıktır. Fakat bu bağların çoğu bakımsızlık yüzünden harap olmuştur.

Böylece üç saat yürüdüm. Vadi biter bitmez Hacın deresinin güneyinde ufak bir tepe üzerinde (8-10) evli Gürdeşen köyü göründü. Bu köy geçici bir kaza merkezidir. Memurlar hallerinden hiç memnun değildirler. Köydeki "Garipöldüren" ismindeki pınar çok kötüdür. Halk genellikle hastadır.

Tabiat:

Güzel Hacın deresinin takip ettiği vadi ve dağlar pek şairanedir. Bu vadinin ismine "Hacınboğazı" denmiş ve Kozan'dan Hacın'a kadar dar bir şose ile bağlanmıştır. Bu köyün sekiz saat uzağında Kân köyü dolaylarında simli kurşun madenlerinin bol miktarda bulunduğu söylenmektedir. Aynı zamanda bu bölge eski eserler merkezidir.

Çam, meşe, kereste ormanları arasında bulunan Saimbeyli kazasının gelecekte iyi bir kereste yurdu olacağından şüphe edilemez. Halk, az miktarda çifçi ve daha çok davarcıdır.

Bu gece Gürdeşen'de kalmadım, tekrar Hacın'a döndüm ve geceyi havada bir çardakta geçirdim. Hacın'ın bir saat kuzeyinde (Orbukbeli) isminde bir dağ vardır. Bu dağın batı ucunda büyük bir kayadan çıkan kaynak Hacın çayını meydana getirir ve güney batıya doğru akarak Göksuya karışır.

HACIN'DAN FEKE'YE GİDERKEN...

Şafakla Hacın'dan çıktım. Orbuksuyu'nu takip eden güzel bir derenin kenarında büklüm büklüm ilerleyen bir şosenin üstündeyim. Güneşi gölgeleyen yüksek dağların çam ormanlarının hışırtısı ve Orbuk çayının şırıltısından başka ses yok. Güneş doğarken (Gürdeşen) den geçtim. Yol, yalçın kayaların bölmelerinden ve yarıklarından yapılmış haşin bir haldedir. İlerledikçe dağların arasındaki vadi daralıyor. Bir karanlık boğazıma sarılıyor gibi ruhumu sıkıyor; bazı yerler azıcık genişler gibi olurken ben de geniş bir nefes alıyorum.

Şimdi Himmetli köyüne geldim. Aman Yarabbi, gök kaybolmağa başladı. Bıçakla kesilmiş gibi arasından bir dere geçirilmiş şu tabiat içinde yalnız bir yolcu ne kadar korkulu bir yalnızlık içinde bulunuyormuş! Sol tarafımda yalçın kayalar ve çamlar vardı. Mübalağa olmasın; iki tarafım üç yüzer metre kadar yükseklere ve göklere çıkmıştı.

Daha sabah. Yollarda kimse yok. Dağlar üstüme yıkılacakmış gibi oluyor. Bir an önce bu vadiden kurtulmak istiyorum, fakat ben acele ettikçe o da boyunu uzatıyor ve bana esrarengiz efsaneler hatırlatıyor. Bu hal tam üç saat devam etti. Yolun iki tarafında yabani gül, ağır ve iri cüsseli çam ağaçları, Himmetli'nin iki yüz metre doğusunda Orbuğun karıştığı Göksu da sanki benim gibi sıkılmış da bu boğazdan kurtulmak istiyormuş gibi hızla ilerliyordu.

Nehrin ortasındaki küçük adacıklar çam ormanı olmuş. Yalnız, bu ağaçlar yamaçtaki ağaçlar gibi cüsseli değil, biraz bodur kalmış.

Oh, elhamdülillah Boğazdan kurtuluyorum, arazi değişti, vahşet sakinliğe dönüştü. Şimdi, engin, bereketli, bağlı bahçeli bir arazi arasından ilerliyorum. Köprüyü geçer geçmez şoseyi sol tarafta bırakarak kuzeye doğru yalçın bir keçi yolunu takiben dimdik bir yokuşu çıkıyorum. Üç saatte çıkabildiğim bu yokuşun tam zirvesinde Feke göründü.

Kalesinin dehşetiyle Kozan dağının bir bekçisi heybetini yaşatan Feke'nin yılanı andıran şosesini geçtim ve Feke'ye geldim.

FEKE KAZASI

31.8.1928

Tahminen 1200 metre yüksekliğinde bulunan Feke kazasının altmış beş evi vardır. Kasabanın en yüksek binası okul ile askerlik şubesidir. Kasabada bir cami, yedi dükkân, bir kahve çarşıyı temsil etmektedir.

Belediyenin senelik bütçesinin gelir kısmı 125 liradır. Ayrıca özel muhasebe dairesi yoktur. O işi maliye görmektedir.

Vaktiyle burada çok sayıda ermeni protestan varmış.

Hatırladığım türküleri yarım yamalak okurken ufak bir yokuş çıktım ve Belenköy yolu üstünde idim.

Belenköy, Şıhlı köyünde sık sık ismi geçen Kozanoğullarının meşhur köylerinden biridir. Şimdi Belenköy'den akarak önümüzden geçen çayı takip ediyorum.

Karşıma çok kasabalarda bile bulunmayan kocaman bir mezarlık harabesi çıktı. Bu mezarlıkların ismine Düşmüşün Mezarlığı [1] ismi veriliyor. Bir ihtimal; şimdi tepe üzerinde olan Göğceli'nin eski yeri burasıydı. Fakat bunu hatırlayan bir tek köylü yoktur. Yokuşa yarım saat kadar tırmandım. Artık Göğceli köyünün içindeyim. [2]

Göğceli, Feke'nin beş saat güney batısında, güneye bakan Göğlü tepesi üstünde yirmi evli bir köydür. Köyün karşısında Tekeş, Kazancı, Kabaktepe, Karaardıç dağları, batısında Garipdağı, kuzeyinde "Ziyaret" denilen sivri bir tepe vardır.

Doğruca Karacaoğlan'ın soyundan olduğu söylenen Çingircilerin evine misafir indim. Evde yalnız ev sahibinin oğulları Mehmet, Ali ve Osman vardı.

---

1 "Düşek" şehitliğin karşılığıdır. Yani, şehitler mezarı demektir.

2 Adana'nın güneyinde de bu isimde bir köy vardır.

Yılan, akrep, frengi:

Feke'nin en korkunç şeyleri yılan ile akreptir. Her gün bununla ilgili bir olayla karşılaşılmaktadır. Akrepten ölmüş adamların isimlerine de rastladım.

Feke'nin en salgın hastalığı ne yazık ki, frengidir. Hele köyler?..

Karaoğlan'ın yurdunda
Göğçeli

2.9.1928

Feke'den sabahleyin erkence çıktım. Büyük bir neşe ile çam ormanları arasında Karacaoğlan'a ait bazı parçaları mırıldanarak yoluma devam ediyorum.

Göğce idi benim yerim durağım
Evvel yakın idim şimdi ırağım
Felek beni nazlı yârdan ayırd.

Genç çam ormanları arasında yeşil ve tabii bir şemsiyenin altında devam eden yolumda ağaçsız yer yok. Gök görünmüyor, misk gibi çam kokusu ile emdiğim temiz hava beni kendimden geçiriyor.

Göğceden çıktım çocuktum
Fekeye geldim ayıktım
Kozanda sıcaktan bayıktım
Dön Karacaoğlan dön obana

---

[1] Kırklareli ilinde (Karacaoğlan) isimli bir bucak vardır

Bu köy halkının güzelleri meşhurdur. Burada çatma kaşlar, penbe yanaklar, beyaz vücutlar gerçekten bölgeye birkaç Karacaoğlan bağlayacak özelliktedir.

Ev sahibi Çingircioğlu Mehmet Ağa evde bulunmadığından ziyaretim istediğim faydayı sağlamadı.

Göksu kenarında çam ormanlarında cennet gibi vadiler içinde akşama kadar yürüdüm. Akşam üzeri kendime Kozan'a giden bir de yolcu arkadaş buldum. Fakat yolumuz daha altı saatlik bir yoldu. Geceyi yol üzerinde çulluuşağı köyü altında bir han harabesi yanında geçireceğiz.

Ateş yaktık, mısır pişirdik ve bu açık hava otelinde güzel ve serin bir gece geçirdik. Gece yarısından sonra yola çıktık. Yol yine çamlar, dereler çınarlar arasında.

Sabaha karşı "Hordum" denilen yere geldik. Aşağı inmeğe başladık. Devamlı olarak ilerliyoruz. Gün ışırken Ağa değirmenine geldik. Birkaç saat sonra da Kozan'da dinleniyorduk.

HİKÂYELER:

SON KOZANOĞLU İSYANI

— 1 —

Şıhlı Köyü
15.8.1928

Kadir Ağa: (94) yaşlarında Şıhlı Köyü halkındandır.

Şıhlı köyünde, en doğru biçimde son Kozanoğlu olayını işittim. Çünkü köyde olaya katılmış doksan dört yaşınhaki Kadir Ağa hâlâ sağdır. Kadir Ağa olayı şu şekilde hikâye etmektedir.

"1867 tarihinde Ahmet Bey'in babası Ömer Bey padişahın emriyle Adana'ya davet edildi. Dönüşünde elindeki derebeyliğin alındığı ve hükmünün kalmadığı ilân edildi.

O günlerde ben de zorunlu olarak asker gidiyordum. Bu haber bütün köyü üzdüğü gibi beni de kederlendirdi. Askere gittim; Sofya, Filbe, Tatarpazarcığı derken Sivastapol'u buldum. Askerliğimi geçirirken Ömer Beyin oğlu Ahmet Bey babasından beyliğin alınmasına razı olmayarak isyan etmiş. Fakat babası isyanına karşı olduğundan Kozandağını ter-

kederek Gâvurdağına geçmiş, hükümeti oyalamağa başlamış. O zaman aşiret Ahmet Beye şu türküyü yakmış:

Çıktık Fekenin dağına
Lengerler attık bağına
Aşiretin hain çıkmış
Geç kurtul Gâvur dağına

Ahmet Bey, Gâvurdağında Mustafa Bey isminde bir arkadaş bulmuş ve onunla birlikte işine devam etmiştir. Aradan bir sene geçtikten sonra Derviş Paşanın sayesinde İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'da yerleşmeğe zorlanmıştır. Ahmet Bey, 1868 yılında İstanbul'un Yediemirler mahallesinde mabeyinden aldığı ödenekle dokuz sene aynı evde oturmuştur.

1877 de Bulgaristan'da tezkeremi aldım, terhis oldum, tezkeremi boynuma astım. Artık memleketime geliyordum.

İstanbul'da bizi kayıklara yükleterek Mudanya'ya çıkardılar. Orada birisi bana Bursa'da bir hemşehrimizin hasta olduğunu ve hanlardan birinde misafir bulunduğunu söyledi. Bütün hanları gezdim. Sonunda Tahtakale yanında bir handa Hacı Bey'in hasta olduğunu ve başucunda Ahmet Beyin kardeşi Yusuf Beyin bulunduğunu gördüm. Arkadaşlar gittiler, ben Bursa'da kaldım.

Hacı Bey öldü, onu dönen dervişlerin (Mevlevîhane) tekkesi yanına gömdük. Burada Yusuf Bey ile birlikte otururken İstanbul'dan Tavşanoğlu isminde bir hemşerimiz bize haberci geldi.

Kozanoğlu Ahmet Beyin memlekete döneceğini söyledi. Ben, kayığa bindim, İstanbul'a gittim. Yediemirler mahallesinde Ahmet Beyin konağını buldum.

Ahmet Bey bana:

— Kozan'a beraber gideceğiz. Beni bırakma' dedi.

Orada tam bir buçuk ay kaldım. Sonunda emir çıktı, bâb-ı ser askeri (askerlik işleri ile uğraşan daire) den izin kâğıdı geldi. Moskof İstanbul'a geliyormuş. Zaten İstanbul'lular Bursa'ya kaçıyorlarmış. Onun için Ahmet Bey Konya'da eğlenecekmiş.

Bir harman günü mabeyin mızıkası (Bandosu) bir askerî birlik bizi Kordon'dan uğurladı. Doğru Bursa'ya geldik. Bursa valisi tel almış; o da bizi memurlarıyla karşıladı. Atlarımız Haydarpaşa'dan Ahmet Beyin amcası Hamza Bey idaresinde karadan Bursa'ya geliyordu. Bir hafta Bursa'da kaldı, atlandık, silâhlandık, arabalar aldık; yol hazırlığını gördük. Hamza Bey de bu sırada gelmişti. Ahmet Beyin İstanbul'da aldığı elli liralık atı da erdi ulaştı.

Yola çıktık, beş gün yürüdük. Gittiğimiz yolun ismine hem Şam, hem mekke, hem de Bağdat yolu diyorlardı. Sonunda, bir gün Haymana ovasında Alişaroğlu Ömer Beye misafir indik. Herkes bizim Kozan'a gideceğimizi sanırken Ahmet Bey burada gerçeği anlattı. Meğer Kozan'a değil, Konya'ya gidiyormuşuz, Padişah böyle emretmiş, Kozan'ı Ahmet Beye yasak etmiş. O Konya'da oturacak, maaşını alacak ve zevkine bakacakmış.

Biz, kadınlardan başka onbeş atlı kadar vardık. Alişaroğlu Ömer Bey bizim Konya'ya gitmemize razı olmadı ve devamlı olarak Ahmet Beyi Kozan'a gitmeğe kışkırttı. Ahmet Bey ise, on bin kuruş maaşı bırakarak Kozan'a gitmeyi uygun bulmuyordu.

İki gün sonra Konya'ya doğru yola çıktık. Alişaroğlu Ömer Beyin kardeşi Mehmet Bey yanında bir kaç kişi olduğu halde bizimle beraber geliyordu. Bizim arkadaşlar tam Kadınhan yanında Ahmet Beyin karşısına çıktılar:

— Biz, Konya'ya gitmeyiz; Kozan'a gideceğiz, dediler.

Ahmet Bey en çok güvendiği Belenköylü Tavşanoğlunun yüzüne baktı. Onun da bu fikirde olduğunu anlar anlamaz:

— Pekalâ, kaderde ne varsa görürüz, dedi.

Yolu değiştirdik. Memlekete gideceğimizden dolayı hepimiz seviniyorduk. Birkaç gün sonra Bor kasabasına geldik. Oradan acele acele Ayşe Pınarı köyüne geçtik. Bir gece orada kaldık, sabahleyin uykudan kalktık, ne görelim; üçyüz atlı aşiret bizi karşılamağa gelmiş. Ahmet Beyin kimi elini, kimi ayağını öpüyordu.

— Emret Paşam, başımız, canımız sana kurban, diyorlardı.

İşte, Ahmet Beyin fikri burada bozuldu. Zaten Konya'da kalmadığı için Padişaha karşı gelmişti.

Daha bir kaç gün yürüdük. Doğruca Şıhlı'ya, köyümüze geldik. Ahmet Bey daha kahvesini içmeden beni çağırttı:

— Şimdi Kayserili İsmail Efendi ile beraber Everek'e git. Orada ermeni Kuzuoğlu'nda bir at varmış. Onu al buraya getir.

Biz, İsmail Efendiyle beraber atlara bindik. Everek'e gittik. Fakat Ahmet Beyin istediği atı fena halde hasta bulduk. İsmail Efendi orada kaldı, ben döndüm. Köye geldiğimde burasını (Şıhlı Köyünü) karmakarışık buldum. Herkes silâhlanmış, köyde bir kıyamettir kopmuştu.

Ahmet Beyi aradım, kendisini atın üstünde gördüm. Yanına gitim, işi anlattım, Ahmet Bey çatık kaşla:

— Sen onu bırak, bizim Yusuf'la (kardeşi) beraber azıkçı (iaşe memuru) işini gör.

Biz, Yusuf Beyle beraber erzak toplamakla görevlendirildik. O da 600 atlı ile Kozan'a yürüdü.

Kozan'ı ele geçirmiş, mutasarrıf kaçmış, Kozan karmakarışık olmuş. Bu sırada fermeneli (işlemeli, önü kavuşmayan yeleğe benzer giyecek), kırmızı kaytanlı redif askerleri tezkere alıp memleketlerine giderlerken önlerine Akif Paşa geçmiş, bunları tekrar asker ederek Kozan'ın üstüne yürümüş.

Hiç unutmam; bir çarşamba günü Ahmet Beyin üzerine yürüdü. Ahmet Bey geri çekildi. Akşam üzeri "Kilken çayı" kenarında büyük bir savaş başladı. Aramızda bulunan bazı tabansız (korkak) kürt-

ler kaçtı. Kozan'lılar bozuldu. Ne yalan söyliyeyim, ben de savuşup köye geldim. Zavallı Ahmet Bey; herkes teslim olurken o, dağlarda kaldı. Bize o zaman Ankara karışıyordu. Validen ferman gelmiş fakat Kozan teslim olmamıştı. Aradan bir ay geçer geçmez bir gün, Karsantılı Yusuf Hoca, Ahmet Beyi dağda bularak boyun eğmeğe zorlamış ve onu Kozan'a getirmiş, Cevdet Paşaya teslim etmiş. Cevdet Paşa Ahmet Beyi, kardeşleri Yusuf, Mehmet ve Ziya Beyleri, kayın biraderleri Ali ve Feyzi beyleri ve Alişaroğlu'nun kardeşi Mehmet Beyi ve Ahmet Beyin yakın akrabalarından Düztaban Mustafa Beyi beraberine alıp İstanbul'a götürmüş.

Kozan'da yalnız Akif Paşa kalmıştı. Akif Paşa soruşturma yaptı. İsyana karışmış Şehli köyü imamı Kılıncoğlu Hoca Ali Rıza Efendiyi, Kozan'dan Abdullah Efendiyi, Çamurdanoğlu Mustafa'yı ve Yeğenoğlu Hüseyin Efendi ile Hacın müftüsünü yakalatıp Selânik'e sürdü. Bu zavallılar Selânik'te dört yıl kaldılar. 1881 yılında affedilip memleketlerine döndüler. Kılıncoğlu Ali Rıza Efendi İstanbul'a uğramış, hocalarla görüşmüş. Sonunda yüzaltmış altı bin kuruş bir bağış almış. Köye geldiğinde bu para ile bir medrese ve üç de çeşme yaptı [1]. Ahmet Bey ise İstanbul'da yedi arkadaşıyla fena sıkışmıştı. Bir gün Mehmet Bey, bir türkü yazıp padişahın selâmlık arabasının içine atmış. Padişah, "Bana kâğıt atan herşey atar" diyerek Ahmet Beyi ve arkadaşlarını on bin kuruş maaşla Trablusgarb'a sürdü. Ahmet Bey,

---

[1] Kitabeler bahsi, sy. 154 - 155

burada 1879 tarihinden 1908 tarihine kadar, 24 yıl sürgün kaldı. 1908 de hürriyet kuruldu. Ahmet Bey ihtiyarlamış olarak İstanbul'a döndü ve 1909 yılında İstanbul'da öldüğünü duyduk."

***

Ben Kadir Ağaya bazı şeyler sormağa başladım:

— İsyanda nasıl çalıştınız?

— Ben çok iyi çalıştım. Askeri bir gün aç bırakmadım. Büyük harpte Kilkeçayı kenarında Kozan'lılara pekmez bile yedirdim; ama sonra hepsi Akif Paşaya kaldı.

— Ahmet Beyin İstanbul'dan bir at getirdiğini söylemiştiniz. Bu at nasıl bir attı?

— Ahmet Bey bu atı elli liraya almıştı. Atın rengi aldı. Şimdi böyle bir atı adama iki bin liraya vermezler.

— Ahmet Beyin oğlu, kızı var mıydı?

— Hayır, onun avradı (karısı) kısırdı. Ahmet Bey çocuksuz ölmüştür.

— Şimdi akrabalarından kimi kimsesi var mıdır?

— Zannedersem İstanbul'da kardeşi Yusuf Beyin bir iki çocuğu ile Tavşanoğlunun Oğulları varmış.

— Ahmet Bey nasıl bir adamdı?

— Ahmet Bey dünya güzeli gibi bir adamdı. Konuşması yumuşaktı. Kendisi o kadar güzeldi ki, İstanbul'da gebe hanımlar kafeslerinin arkasına otururlar Ahmet Beyin geçeceği zamanı gözleyerek onu görmeğe çalışırlardı.

Güzel yüzlü adam gören gebe karıların çocukları da güzel olurmuş. Bunu bana Ahmet Beyin ailesinin yanındaki Katmer Bacı ismindeki bir arap karısı söyledi.

— Ahmet Beyi biraz tarif eder misiniz?

— Ahmet Bey, iri kara gözlü, çatık kaşlı, orta boylu, güzel yüzlü, geniş omuzlu ve konuşması tatlı bir adamdı.

— Ahmet Bey rakı içer miydi?

— Evet, her akşam bir şişe rakı içerdi. Bunu yolda bile bırakmadı. Eğlence ve zevkten de hoşlanırdı. Davul çaldırır, türküler söyletir, her zaman yanında birkaç şair bulundururdu. En çok sevdiği adam Âşık Sarı idi.

— Kadir Ağa, büyük savaş nerede oldu? Ve kaç kişi öldü?

— Savaşın en büyüğü Kilken çayı ile Akdeğirmen taraflarında oldu. Bu savaşlarda bizim 200 yaralımız ve 75 şehidimiz vardır. Akif Paşanın askerlerinden bir tek ölmüş adam yoktur.

— İsyana asıl sebep olan şey nedir?

— Hiç. Cahillik. Birkaç kürdün kışkırtması. Sonra onların kaçması bizi bozguna uğrattı ve kıyamet Ahmet Beyin başına koptu.

Kadir Ağa:

Orta boylu, zayıf, seyrek sakallı, müttefit fakat sert bakışlıdır. Hâlâ saçları ağarmamıştır.

Koca Yusuf:

Ahmet Beyin kayınpederi Koca Yusuf isminde bir kişi, köyde bir cami onarmış. Kadir Ağa bu adamı şöyle tarif ediyor:

Yusuf Ağa, çok şişman, 20 arşın[1] uzunuğunda zıbın giyer ve bir kuzuyu tek başına yer.

KOZANOĞLU AHMET BEY

Karaköyı Uyuzpınarı

13.8.1928 Emiroğlu çadırı

50 yaşlarındaki Everekli Aydınoğlu İbrahim Efendi

Kozanoğlu Ahmet Beyin Trablusgarb'a sürüldüğü zaman kızkardeşi Leylâ tarafından söylendiği sanılan ağıtlar:

Ne yatırsın hecin gibi
Kara bıyıklı sicim gibi
Ben ağlarım başucunda
Anan kızı, bacın gibi

---

[1] (aşağı yukarı metrenin üçte ikisine eşit olan uzunluk ölçüsü)

Çıktım (Feke) nin dağına
Karı dizleyi dizleyi
Yaralarım göz göz oldu
Cerrah gözleyi gözleyi

Odasında ağır maşa
Kalk beyim konağı döşe
Ne durursun Ahmet Beyim
(Sis)[1] *e girdi Akif Paşa*

AHMET BEYE YAKILAN AĞITLAR

Yeniköy
17.8.1928

75 Yaşlarında Hacı Ahmet

Yeniköy'lü Hacı Ahmet, Kozanoğlu İstanbul'a giderken dağlarda kadınlar tarafından söylenen birkaç ağıdı hikâye etmiştir.

Aynen alıyorum:

Koyunu vurdum eşmeye
Tâkatım yok bel[2] *aşmaya*
Ar değil mi Kozanoğlu
Akif Paşaya düşmeye

***

Çıktım Fekenin dağına
Remil attım da bağına
Aşiret sahip olmazsa
Geç beyim Gâvurdağına

---

1 Kozan'ın halk arasındaki ismi (Sis) dir.
2 Dağ sırtı

Ağalar da enli döşlü[1]
Hatunları yüce başlı
Eli zıngır zıngır kuşlu
Sürgün gidiyor beyimiz

***

Bak ağamın yatağına
Kekliğinin öteğine
Cümle âlem dökülürdü
Kozanoğlu eteğine

***

Kızılırmak akmam demiş
Kenarımı yıkmam demiş
Ünü büyük Kozanoğlu
Ben yerimden kalkmam demiş

***

Kızıl kızıl akıp gider
Kenarını yıkıp gider
Aşiret sahip çıkmamış
Beyim boynun bükük gider

Bu ağıtlar Kozanoğlu'nun halk arasındaki yeri ve kıymetine birer belge olabilir.

KOZANOĞLU'NA AİT SÖYLENENLER

Saimbeyli Kazası
30.8.1928

Saimbeyli'de müftüzade Mahmut Efendinin oğlu Ali Efendiden Kozanoğlu hakkında şu bilgileri aldım:

[1] Geniş göğüslü.

Kozanoğlunun, Gürdeşen köyünde bulunan Samur Ağa ile anlaştığını, Samur Ağanın Yusuf, Mehmet, Hacı Ağa isimlerindeki oğullarıyla buralarda önemli aşiret kavgaları yapıldığını ve sonunda Yusuf Ağanın hükümet tarafından öldürülmesi üzerine işin yatıştırılmış olduğunu öğrendim ve hattâ bu hâtıralara ait bir iki türkü de bulunduğunu gördüm. Not ettiğim parçaları buraya alıyorum:

Şu görünen ekin sandım
Ekin değil soğan imiş,
Şu kötünün beleninde
Düğün değil figan imiş

Atlas içlik yeleğinde
Cennet âlâ dileğinde
Öldürmüşler beyim seni
Şu kötünün beleninde

Bu iki kıt'a öldürülen Yusuf Ağaya ait bir ağıttır. Kozanoğlu Ahmet Beye de şu şekilde bir kıt'a düzenlenmiştir:

Kır atı da arslan postlu
Çift tabanca altın taslı
Sen söyle de Kozanoğlu
Çerkez Beyin kızı Nesli [1]

---

[1] Nesli: Ahmet Beyin İstanbul'dan getirdiği meçhul bir kadın.

TEPEGÖZ HİKÂYESİ

— 2 —

Hacı İsmail

3.9.1928

Aslında Arapgir'li olup hemen bütün Anadolu'yu dolaşmış olan dilenci Hacı İsmail, ak sakallı, iri yapılı, koca gözlü, gür bıyıklı, yaklaşık olarak 60 yaşında çok kesin ifadelerle derdini bildiren acayip bir adamdır. Bunun bir sanatı da hikâyeciliktir.

Yolda gelirken söz sözü açmış; cin, peri, şeytan gibi efsanevî dedikodulardan sonra konuşma (Tepegöz) lere geçmişti, Hacı İsmail, Tepegözler dediği zaman dikkatle ihtiyarı kurcaladım. Bunlara dair bir de hikâye bildiğini anladım. Eşeledim; ihtiyar konuşmağa başladı.

Efendi oğlum, bu olay vaktiyle olmuş bir iştir. Bunu rahmetlik babam ballandıra ballandıra anlatırdı ve anlatırken de ağlardı.

(Hikâyeyi yolda bir ağaç altında acele olarak not ettim)

"Bir Beyin oğlu varmış; bu oğlanın ismine "Pusat derlermiş. Bu oğlan aslana çok vurgunmuş. Ona atlı hızır kekirmiş (Beddua etmiş) olmalı ki, oğlan

bu avdan vazgeçememiş. Yememiş, hep av demiş, bir türlü bu sası [1] yoldan dönmemiş.

Bir gün Pusat Bey atlıları kırnak (uşak, hizmetçi) ları toplamış, dönmüş, ormanlarda aslan aramağa koyulmuş. Kırnakların hepsi bıkmış, söz birliği ederek ağaları Pusat Beye aman demişler, yalvarmışlar, yakarmışlar.

Beğim, ağam, senin ülle (mekân) lerin, ak sıvalı konakların dururken ahırlarında, otlaklarında estekli (at gemi) köstekli atların oynarken, seni obanda nikâhlı karıların, ergen beyler beklerken artık bir kereye mahsus olsun kendine Salman (Demirci) ol... Ayağına bukağı [2] vur, var babanın ilinde dana ve boğa güreşleri yap, deve güreştir, halay tep de şu aslan avından el çek...

Bu baba öğüdü Pusat Beye sinek vızıltısı kadar tesir etmemiş. Yine bu kötü yolda ayak diremiş durmuş.

Bir gün, bir yıl gezmiş, bir gün de yolu Kafdağının eteklerine ulaşmış.

Efendi, Kafdağında on sekiz türlü millet varmış. Bunlardan birinin ismine (Tepegöz) [3] derlermiş.

Uzatmayalım, Tepegözlerin bir kasabasına girmiş. Bu köyde herkesin bir tek gözü varmış, o da

---

[1] Sası: Şaşı, ters, aksi, batıl, kokmuş demektir.

[2] Bukağı: Eskiden ağır cezalıların ayaklarına takılıp ucuna pranga bağlanan demir halka, atların ayağına vurulan demir köstek.

[3] Tepegözlere dair Gaziantep hikâyecilerinden Tahtakıç Kadir Ağada bir hikâye vardır.

başının tepesinde imiş. Oğlan şaşalamış, okunu düzmüş, hazır vaziyet almış. Beş on gününü bunların arasında geçirmiş.

Bir gün aslan avına tövbe etmiş ve Tepegözler yurdundan ayrılırken memlekette gezdiği yerleri anlatmak ve herkesi inandırmak için Tepegözlerden gizlice bir de oğlan çocuğu çalmış, gün batısına doğru sürmüş gitmiş.

Çaldığı Tepegöz yedi sekiz yaşında bir uşakmış. Çok üzülüyormuş, her gün ağlıyormuş. Memleketine dönmek istermiş. Pusat Bey, bu oğlana ekmek vermiş, yememiş, katık vermiş, almamış. Derken, Pusat'ın canı sıkılmış, oğlanı azarlamış, zorlamış. Sonunda oğlan dile gelmiş:

— Efendi, Tepegözler söz söylerken Allahtan olacak, şeker pancarı gibi kızarırlarmış.

Sütten başka bir şey yemediğini anlatmış. Pusat Bey, çobanın birinden bir sütlü davar almış ve "Al Tepegöz, südünü em" demiş.

Oğlan bir emmiş, davarın damarlarında süt tükenmiş, bir daha emeyim demiş, davarın ağzına kan gelmiş. Pusat Bey şaşırmış ve oğlanın önüne geçerek:

— Hele dur, davarın canına da alacaksın, demiş.

Oğlanın kollarını tutmuş, ağzını kapamış.

— Oğlan, seni daylı[1] soksun; böceklere, yırtıcı hayvanlara yem ol, demiş.

Bir hileyle oğlanı insanoğluna benzetmeğe çalışmış.

---

[1] Daylı: Manevî bir ölüm kavramı, azrail gibi.

Kafdağındaki Tepegözler bize benzemezler, bambaşka bir şeylermiş, efendi. Babam anlatırdı; Tepegözler bizim gibi saçlı sakallı değillermiş. Onların hepsi anadan doğma dazlak[1] olurlarmış.

Ama içlerinden öyle şöhretli yiğitler çıkarmış ki, insanın onlara damla[2] diyeceği gelirmiş. Bunlar insanoğlundan şüphelenince bin türlü hilelerle onun canını alırlarmış. Tepegözlerin içine giren ve ölümden kurtulanların adak kesip türbelere dağıtması gerekir.

Pusat Bey, yolun devamına bakmadı, gece gündüz yürüdü, bu küçük Tepegöz uşağını kendisine martı[3] edindi. Kızdırmadı, kızdıysa da onu yumuşatmağa çalıştı. Derken oğlanı kendi köyüne getirdi. Oğlanı evlendirmek istedi; oğlan evlenmedi, bekâr kaldı. İnsanoğluna alıştı; insan gibi yaşamağa, ok atmağa, mükâfatlar almağa başladı. Akıllara sığmaz bir yiğit oldu."

Hacı İsmail'e "Pusat nedir?" diye sordum. Pusadın manasını bilemedi. Fakat, bazı köylerde "Pusat" ın düşmanlara verilen isim olduğunu söyledi. Kendisinden hikâyenin sonunu getirmesini rica ettim. Kozan'da otele gelecek ve hikâyeyi tamamlayacaktı. Bunun için benden bir lira da para aldı. Ertesi gün, koyduysan bul, bizim dilenci İsmail meydanda yok. Ne yazık ki hikâyemiz bu sebepten yarım kaldı. Gözlerim hala bu adamı araştırıyor.

---

1 Dazlak: Tüysüz, çıplak, kel.

2 Damla: Derin adam.

3 Martı: Öğrenci, çırak

CİN YUSUF OĞLU [1]

— 3 —

Gaziantep merkez kazasına bağlı Karakuyu köyünde Âşık Mustafa ismindeki bir kör adamdan dinlenmiştir: [2]

"Cin Yusufoğlu, atıcı, vurucu, bir büyük eşkiya imiş. Bu hal böyle olmakla beraber kendisi fakir bir adam da değilmiş. Kozan'ın hatırı sayılır hanedanlarından da biri imiş.

Hükümet bu adamı ele geçirmeğe çalışmış, mümkün olmamış. Sonunda, Adana'da Zahiroğlu isminde bir bey varmış; bu arap, bir gün Kozan'a gelmiş ve Cin Yusufoğlu'nun odasına misafir inmiş. Onunla konuştuktan sonra demiş ki:

— Bu dağlarda insan eşkiyalık yapmakla adam olmaz. Gel beraber gidek (gidelim), Adana Paşasına başvuralım; ben senin kusurlarını affettireyim. Gel de bundan böyle evinde ekmeğin yensin, kahven içilsin, rahat günler geçir, bana dua et, der ve üç taş atarak yemin eder [3].

---

[1] Bu hikâye Halk Bilgisi dergisinin 30. sayısında çıkmıştır.

[2] Aşık Mustafa'nın birinci kitapta resmi vardır. Kendisinden çok yararlanılmıştır.

[3] Üç taş atmak suretiyle yemin: Bir adamın eline üç taş verirler, fakat bu adam taşın üçünü birden atmaz, çünkü taş atanın karısı üç defa boş olur.

Cin Yusufoğlu Zahiroğlu'nun sözlerine inanır. Onunla birlikte doğru Adana'ya gider, ikisi birden Acem hanına inerler. Zahiroğlu Yusuf oğlunu handa bırakır, kendisi aceleyle Paşaya (valiye) gider. Paşaya der ki:

— Nola sana malûm ola, Cin Yusufoğlu dediğin çapkın herifi bugün buraya getirdim, Acem hanındadır. Bir alay asker ile bunu elde etmenin kolayı...

Asker gelir, savaş başlar, kapı çevrilir. Cin Yusufoğlu teslim olmaz. Sonunda, birkaç Adana beyinin içeri girerek üzerine çullanması üzerine Cin Yusufoğlu esir sayılır.

Cin Yusufu hapishaneye atarlar, iki saat sonra boynunu vurmağa karar verirler. Öleceğini anlayan Yusufoğlu "Paşaya iki sözüm vardır." der. Paşa buna cevap gönderir: "Söylesin bakak (Bakalım)". Yusufoğlu:

— Paşam, benim Acem hanında bir al atım, bir de cidavum var. Getirin bana, al atın üstüne binem, cidavumu omuzuma alam, sonra da size bir türküm var, söyliyeyim, ondan sonra bana ne ederseniz edin, der.

Paşa, askerle sarılmış hanın içinde Cin Yusufoğlu'nun türkü söylemesine izin verir. Cin Yusufoğlu, aldığı izin üzerine ata biner, cidavusunu omuzuna atar, karşısındaki Kozan dağlarına yanık yanık bakarak türkü okumağa başlar ve Acem hanında nasıl esir olduğunu anlatmağa koyulur:

Karşıki tarlaya ekin ekerdim
Sağ elimle ben cidavımı dikerdim
Sağ elimle ben cidavımı dikerdim
Nice vezirlere ipim takardım
Al atın üstünde bulunamadım

Doğan iller gibi doğdum büründüm
Nice samurlar giydim salındım
Yıkılası han ben içinde bulundum
Al atın üstünde bulunamadım

Al at boş gitti de kimse tutmadı
Kılıç girmiş oldu elim yetmedi
Benim aç kurtlarıma haber gitmedi
Al atın üstünde bulunamadım

Al at boş gitti ben de bağlıyım
Ciğerimden aşk ördüne dağlıyım
Cıdavu atar Cin Yusufun oğluyum
Al atın üstünde bulunamadım

Türkü biter bitmez Cin Yusufoğlu atını sürer, askerler korkar. Yusufoğlu, büyük kapıdan bir an içinde kaçar, gözden kaybolur, Kozan'ı tutar ve kurtulur.

Âşık Mustafa diyor ki: Şimdi Kozan'da bu kişinin bir kızkardeşi vardır. Bu kadın erkek elbisesi giyer, ata biner, cirit oynar, erkek gibi bir kadındır ve yediyüz evin ağasıdır. Fakat ben, geçen sene Kozan'da böyle bir kadını aradım, bulamadım; herhalde, bu hikâye eski bir hikâye olsa gerek.

TÜRKMENLERDE KADIN [1]

— 4 —

21 Nisan 1933 tarihinde Adana'nın Kadirli kazasında Hasibe Teyze isminde bir halk şairesine rastladım. Söz sözü açtı. Sonunda söz kadınlara çevrildi.

Hasibe Teyze [1] sorduğum kadın bahsine başlarken:

— Oğlum, avrat dediğin üç türlü olur, diye şu sınıflandırmayı yaptı:

1 — Zavratızort [2]

2 — Çepelimürt

3 — Hazretimülk

"Atalarımız: "Erkek sel, avrat göl" demiş. Karılar içinde iyileri olduğu gibi kötüleri de vardır. Biz bunu kusur görmezik (görmeyiz). Dünyada türlü türlü avrat, türlü türlü erkek olur. Bir bakın, size bu üç türlü avradın ne olduğunu anlatayım da öğrenin."

---

[1] Hasibe Teyze aslen Andırın kazasında Avşar aşiretinin (Haluşağı) obasına bağlı bir aşiret kadınıdır. 30 sene önce Kadirli'ye kocaya gelmiş ve artık Kadirli'li olmuştur.

[2] "Zort" kelimesi: Adana muhitinde hakaret etmek maksadıyla avurtları şişirerek yellenir gibi bir ses çıkarılır ve adına "Zort çekme" denir. Burhan-ı Katı Tercümesi, cilt, 2, sy. 980 de

Dedi. Ben, büyük bir dikkatle Hasibe Teyzenin anlattıklarını dinliyor ve mümkün olduğu kadar sözlerini aynen kopye etmeğe çalışıyordum.

Zavratızort avrat:

"İşin nerden geldiğini, nereye gittiğini, nasıl olup bittiğini bilmeyen avratlara -zavratızort- avrat derler. Bu avratların hesabı kitabı olmaz, onların sözüyle kuyuya inilmez.

Bu karılar iş görüyorum derler, herkese öğünürler, öğünürler ama işlerinin aslı astarı olmaz. Erlerine yardım eder gibi görünürler, kârları olmaz, misafir ağırlarım derler, misafir kovarlar.

Dedelerimiz bu biçim avratlara kötü dualar etmiş, söyliyeyim de yaz efendi."

Biraz düşündü ve aşağıdaki beyitleri okumağa başladı:

Kötü olur avradın kötüsü kötü
Çengellerde kokudur aldığın eti
Bir elden, bir ele yayılır meti (methi, övgüsü)
Yandım -zavratızordun- da elinden
Kurtar Allahım bizleri kötü dilinden

"Oğlum... Allah bir eve bunun gibi avrat komasın..."

Çepelimürt avrat:

"Çepelimürt avrat ta akşama kadar evde iş görmez. Çadırında çene çalar, öteki beriki ile kavga eder, yalancı pehlivan gibi adam aldatır.

Bu karıların evine tavuk pisliğinden giremezsin. Bak atalarımız bunlara ne demiş:

Üfürür üfürür yanmaz ocağı
Kanaralar [2] gibi kokar bucağı
Tavuk bokuyla dolar bucağı
Yandım, çepelimürdün elinden
Tanrı kurtar beni onun dilinden

"Allah adama bu şekil avradın yüzünü göstermesin... Bunlar ev batıran, yurt göçüren karılardır."

Hazretimülk Hatun:

"Bu şekil kadınlar; işini, idaresini bilen, herkesten önce kocasını seven, evin erkeğine, uşağına yardım eden, misafiri iyi bakan kadınlardır. Bunlar her zaman obanın şenliğidir. Bu kadınların girdiği yere saygı girer."

"Böyle hatunlara canlar kurban olsun; bunların ahiretleri ışık dolsun, bunlar bolluktan darlığa girmesin, günün akını görsün, düşmanın kara yüzlüsünü görmesin; bin yaşasın...

Dedelerimiz bunlar için şöyle demiş:

Kıyna kıyna [1] yıkıyor yükü
Bulunmaz dünyada biricik teki
Hep böyle mi? Hatının kökü
Birin de bana ver Hazretimülkün

---

[1] Kanara: Mezbaha.

[2] Kıyna kıyna: Aheste aheste, sakin, itinalı.

"Dede Korkuttaki hikâye ile pek sıkı bir bağlılığı olan bu konuşmadan çok memnun oldum. Hasibe teyzeyi tebrik ederek ayrıldım.

1931 yılı, ağustos ayında Tekir çayında yolumun üstüne Ahmet isminde bir genç çıktı, onunla konuşurken söz kadınlara döndü.

Ahmet dedi ki:

"Efendi, avradın kötüsü de çok kötü olur ha... Bak, Karacaoğlan ne demiş..."

Derhal sesi çıktığı kadar şu türküyü okumağa başladı:

Kötü avratlara etmen emeği
Midem çekmez pişirdiği yemeği
Kazandan çıktı bir kıl eneği[2]
Alman kötü avradı huri de olsa

Kötü avrat dersen cığıştan(?) düşmez
Üfürür üfürür mancası pişmez
Bir at üste versen kimse değişmez
Alman kötü avradı huri de olsa

Kaşını yıkmış ta yüzün şişirir
Samranı samranı[3] *manca pişirir*
Döşeği yaz deyince çulu devşirir
Alman kötü avradı huri de olsa

---

[2] Enek: Sermaye, yığın, demet.

[3] Samranı samranı: Suratla, istemeyerek, burun kırarak, omuz silkerek

Karacaoğlan der mevlâm yaratır
Çocuğunu varır ele beletir
Kabını yumaz da ite yalatır
Alman kötü avradı huri de olsa

Görüyoruz ki; halk, millî efsanelerini hafızasında başka da olsa bugüne kadar getirmeyi başarmıştır.

HİKÂYECİLER

Güney Anadoluda kış geceleri halkı gece yarılarına kadar eğlendiren ve bir çeşit halk eğitimi işi gören meşhur hikâyeciler vardır. Yakın zamanlara kadar bunların şehir ve kasabalarında bir kaç tanesine rastlamak mümkündü.

Söz arasında adı geçen Tahtakıç[1] Kadir Ağa Gaziantep'in meşhur bir hikâyecisidir. Kendisiyle yaptığım bir konuşmada hikâyeciliğin de ustadan çırağa âdeta izin verilmek suretiyle yapıla geldiği anlaşılmıştır. Kadir Ağadan meşhur bir kaç hikâyeci ismi istedim; zavallı topal sendeledi ve anlatmağa başladı:

Kadir Ağanın bir ismi de Hacı Araptır. Buna Arap denmesinin sebebi çocuğu olmayanların adaklanması yüzündendir.

---

[1] Bacağın ismine kıç denir. Gaziantep kuşatmasında Kadir Ağannı ayağını top almış. Şimdi ayağı tahtadan olduğu için "tahta kıç" denmiştir.

Çocuğu olmayan adam, buğday pazarında ilk karşılaştığı bir araba "Bir oğlum var, sana satayım" der ve adeta pazarlıklı alışveriş yaparak oğlunu araba satar. Araptan on para alır.

O günden sonra oğlunun bir ismine "Arap" denir. (Eski Türklerde bu âdet demiri demirciye satmakla yapılırmış). Bizim Kadir Ağa da böyle satılmış olduğu için kendisine Hacı Arap da deniyor.

Kadir Ağa ustalarının şeceresini şöylece anlatıyor:

"Benim ustam (Kör Şakir) dir. 333 yılında kırkbeş yaşında iken lekeli hummadan öldü. Biz iki çıraktık. Biri ben, biri de Kalfa Mehmet. Benim de bir çırağım vardı. Maraş savaşında şehit oldu; "Memili" derlerdi.

Ustamın ustası Haphapçı[1] Mustafa'dır. Yirmibeş yıl önce elli yaşındayken ölmüştür.

Onun ustası (Kendircioğlu Hacı) ve onun da ustası Sofu Hoca derler büyük bir adam imiş."

Arap Hacı (Kadir Ağa) 1877 doğumludur; 1900 tarihinden beri yalnız hikâyecilikle geçinir. Gözü tok ve yüksek onur sahibi bir adamdır.

Hikâyeciler tıpkı meddahlar gibi kahvenin bir tek köşesine otururlar ve ellerine 45-50 santimlik

---

[1] Nalıncı demektir.

bir değnek alarak önlerindeki masaya vururlar, sonra hikâyelerine başlarlar. Bunlarda kırk gün aralıksız devam edecek kadar uzun hikâyeler vardır. Ellerindeki değneği heyecanlı anlarda masaya vurarak dinleyicilerin meraklarını çekerler. Ve böylelikle hikâyelerini yaşatırlar.

Hikâyeye başlarken şöyle bir tekerleme söylemek hikâyecilerin âdetlerindendir.

Tekerleme Aynen:

"Hak dilâ yârân-ı safa, düneyin kıssamız budur karar

Gelin bugünkü kıssadan dinleyin vari

Eluhdetü alerravi." [1]

Yer yer buna benzer daha bir çok tekerlemeler söylenir. Yolda karşılaştığım dilenci Hacı İsmail de Kadir Ağa kadar ve belki de ondan daha kuvvetli bir halk hikâyecisi imiş ve zannedersem bu adam şimdi Kayseri ve Everek taraflarında bulunuyormuş. Ne çare ki; çok güzel bir lehçe ile konuşan ve bana canlı Türkçe kelimeler veren bu adamı tam zamanında elimden kaçırdım.

---

[1] Ey safa dostları, dünkü hikâyemiz budur, karar. Gelin bugünkü hikâyeyi dinleyin, var olun; bunun sorumluluğu anlatana aittir.

İNANÇLAR, ÂDETLER

Aşk, nişan, düğün, gerdek, kadın isimleri, hamile kadın, lohusa, çocuk ve bunlara ilişik âdetler, inançlar

Çataloluk
22.8.1928

Köy delikanlılarında aşk:

Kız ve delikanlılar gizli gizli aşk anlaşması yaparlar. Köyde dükkân varsa, delikanlı, leblebi ve şeker gibi şeyler alarak kıza hediye götürür. Eğer bu aşk, çiftlerin aileleri tarafından uygun ve yararlı görülürse iki âşık tokalaşmaya davet edilir. Eğer bu aşk ailelerin izniyle değilse iki sevdalı hakarete uğrar ve kararları aileleri tarafından bozulur. Bundan kurtulmak isteyen çiftler birbirini kaçırırsa aile reisleri günahkâr sayılmaz.

Nişan âdetleri:

Dünürcü uygun cevap alırsa kız evinde kahve içilir. Bunun tersi olursa; dünürcüler hemen evi terketmek zorunda kalırlar. Dünürcüler, uygun cevap aldıkları zaman oğlan tarafından hazırlanan şerbeti de beraberlerinde götürürler. Bunun tersi olduğunda; kız evinin kahvesini içmedikleri gibi şerbeti de içirmezler.

Uygun cevap alınıp söz kesildikten sonra Beylik ismi altında oğlan tarafından seçilen kadınlar kız evine giderler ve kıza nişan takarlar. Nişanlar: elbise, altın, gümüş gibi ziynet eşyalarıdır.

Söz kesiminde; oğlan tarafından kızın babasına veya velisine bir miktar para verilir. Bu paranın ismine başlık denir. Başlıklar yirmi liradan beşyüz liraya kadar para, tarla veya hayvan gibi şeylerdir. Bu başlık iki taksitte ödenir. Biri nişan töreni sırasında, diğeri de gerdekten öncedir. Nişan törenlerinde davetler yapmak ve durum iyi olduğunda çalgı çaldırtmak âdettir.

Samen:

Feke'li Şükrü Beyle görüşüyorum. Memleketine ait bir iki bilgi almak istedim. Sözden söze geçerken ortaya bir "Samen" kelimesi çıktı, bunu sordum.

Samen: Kız aramağa giden adama verilen isimdir. Buna ait mevcut âdet şudur:

Samen, bir köyden bir köye gider; kız isteyeceği köye girerken (tabii maksadı bellidir. Çünkü; samenin geleceği birkaç gün önce duyulmuş olur) köyün delikanlıları bir direğin üstüne bir soğan, bir yumurta kabı veya bir elma geçirirler. Samen köye gelir gelmez kendisine silâhla nişan atması teklif edilir. Bu, çok tehlikeli bir oyundur. Çünkü, samen nişanı vuramazsa delikanlılara bir hediye vererek hemen köyü terketmeğe mecburdur. Artık kız arayıp pazarlık kesmeye yüz bulamaz.

Çeyiz:

Oğlan, kızın elbise, mutfak ve diğer eşyalarını tamamen aldıktan başka kzın akrabalarına da uygun gelecek hediyeler vermeğe mecburdur. Bunun ismine (yol) denir. Kız, başka köyden gelecek olursa, oğlan babası davet edeceği köylerin her odasına ve her oda sahibine ayrıca birer (yol) göndermeğe mecburdur.

Bu yollar kâse, bardak, saban, şeker, kahve gibi şeylerdir. Oda sahipleri düğüncüleri odalarına davet ederek yedirip içirirler ve oğlan babasına düğün sahibiymiş gibi yardım ederler. Oralara inen misafirlerin misafirliği tamamen oda sahiplerine ait olur.

Gelin göçürme âdetleri:

Ay yıldızlı bir bayrak veya al bir bez gelin kapısının önüne asılır. Bundan sonra gelin evine önceden gönderilmiş olan bu çeyizler kapının önüne, sokağa çıkar. Gelin ata biner ve doğruca güveğinin evine gelirken yollarda sık sık çocuklar tarafından ipler gerilir; çocuklara hediyeler vererek çekilir.

Gelini güveğinin evi önünde yengeler indirir. Gelin attan inmeden önce güveyinin yakın akrabalarından biri gelinin başına üzüm, şeker, arpa, buğday, para gibi şeyler serper.

Gelin attan ineceği sırada kayın peder davet edilir ve geline attan inip oğlunun evine girmek için ne hediye istediğini sorar. Kız, hernekadar utansa da mutlaka bir hediye ister. At, tarla, ziynet

eşyası gibi. Oğlanın anası istediği hediyeyi neyin karşılığında alacağını sorar. Kız, üç, beş kuruş bir fiyat vererek hediyeyi bir sürü şahit huzurunda satın almış olur.

Gelin attan indikten sonra doğru güveyinin evine ve gelin odasına girer. Düğün süresince gelinin ve güveyin evleri önünde daima birer bayrak asılı kalır. Gelin atan inip eve girdikten sonra çeyiz içinde ayrılmış bazı eşyalar davetlilere dağıtılır ve orada bir de yemek yenir.

Gelinin indiği ata açıkgöz çocuklardan birisi hızla atlar ve önce takılmış olan bir heybe ve iki çevrenin gerçek sahibi olur.

Akşam olur; arkadaşları damada törenle elbise giydirirler. Fakat güveyinin giydiği elbisenin hiç bir düğmesi iliklenmez. (Düğme iliklemek temas kudretini bağlamak demekmiş).

Güveyi, elbiseyi giydikten sonra bir ihtiyar adamın evine götürülür. Vaktin gelişine kadar kendisine her türlü şakalar yapılır. Güveyi burada izin almadıkça yerinden kalkamaz, gülemez ve söz söyleyemez. Bundan sonra meclise köyün hocası gelir; güveğiye gerdeğe ait sıhhî ve şer'i öğütler verir. Kendisine hayırlı bir evlilik sağlaması için dua eder. Hocanın öğütlerinin başlıcaları şunlardır:

"..Akıllı olun, iyi geçinin. Hayırlı evlât yetiştirin, Bir yastıkta baş çürütün..." gibi sözlerdir.

Gerdek töreni:

Yatsı namazından önce damadı arkadaşları evine götürür; onu kapısı önünde düğünde bayrak taşıyan bayraktar ile yenge alayı karşılar. Evin giriş kapısı önünde hoca tarafından dua okunduktan sonra arkadaşları tarafından vurulan birkaç yumruk arasında damat eve girer. Evde bayraktar ve yengeden başka kimse kalmaz. Ertesi gün kızın yatak çarşafı meydana konarak herkese gösterilir. Cuma günü gelini ziyaret eden bütün kadınlar önce bu çarşafı seyrederler. Cuma günü yapılan bu merasimin ismine "Baş bağlama" günü ismi verilir. Kivre ve sağdıç tutma âdetleri yoktur.

El Öpme:

Bir hafta veya bir ay sonra damat gelinle beraber kayın pederinin evine giderek büyüklerinin ellerini, dizlerini öper. Öptükten sonra da kayınpeder ve vâlidesini evine davet eder. Bu davet günü kayınpeder de ayrıca bir gün için onları davet etmiş olur ki buna Elöpme daveti denir.

Kadın İsimleri:

1 — Durdu
2 — Menekşe
3 — Cennet
4 — Döne
5 — Eşe
6 — Emeti
7 — Biter (tohum demektir)

Hamile kadınlar:

Kozan dağında hamile kadınlar doğuruncaya kadar iş görür, hatta birçoğu ekin biçerken veya herhangi bir iş arasında doğurur. Çocuğunu eteğine sarar, evine döner. Lohusa yatağı töreni yoktur.

Kadın, hastalığını tedavi edinceye kadar evde yine ufak tefek işleriyle uğraşır (Albasma inancı her yerde olduğu gibi buralarda da vardır).

Lohusa hediyeleri:

Lohusa olan kadınlara komşularından çorba, tatlı, yemiş, yazma, basma ve para gibi hediyeler getirilir. Lohusaya verilen hediye paranın ismine "Göyün akçası" denilir.

Çocuk ve lohusa:

Lohusaya pekmez veya bal ile karışmış tereyağı yedirirler. Bu yemek lohusanın ilk iki günlük yemeğidir.

Çocuk doğar doğmaz ağzına bir parmak bal sürerler. Bu iş, çocuğun tatlı dilli olmasına hizmet edermiş.

Lohusa üç gün su içmekten alıkonur. Kırk gün sonra lohusanın niyetine kırk adet küçük taş yıkanarak kabirlere atılır. Bu işin yapılmasına "Kırklama" derler. Aynı günde, aynı şekilde çocuk da kırklanır.

Çocuğu yaşamayan kadınların kırk gün lohusa kadınların yanına ve ziyaretine gitmeleri yasaklanır.

İki kırklı lohusa bir evde toplanırlarsa aralarında iğne değiştirirler. Bunun sebebi, çocuğa kırk basmaması içindir.

Kırklanmamış lohusası bulunan bir evin üst tarafından düğüncü ve gelin geçirmek yasaktır. Eğer düğüncülerin evin civarından geçmeleri gerekiyorsa evin altından geçmeğe mecburdurlar.

Bir evde kırkını çıkarmamış çocuk bulunursa o eve et girmez. Girse bile önce çocuk evden çıkarılır ve et yerine konulduktan sonra çocuk içeri getirilir.

Kız ve erkek çocuklar:

Genel olarak erkek çocukların kıymeti kızlardan üstündür. Erkek çocuk çalışabileceği, anasına babasına hizmet edebileceği için kıymetlidir. Erkek çocuğu çok olanlar kız çocuklarının olmasını isterlerse türbe, muska gibi benzeri manevî vasıtalara başvururlar.

Çocuk terbiyesi:

Erkek çocuklara küçüklükten beri aşılanan şeylerin başlıcaları; cesaret, işe hürmet, büyüklere saygıdır. Kız çocuklarına ise kilim, halı, bez dokumak, dikiş dikmek, azık yapmak öğretilir; gideceği yaban yurtta (koca evinde) ailesini mahçup etmemesi sıkı sıkı tenbih edilir.

Ad takma derneği:

Buralarda yeni doğan çocuklar genellikle ay, hatta altı ay adsız kalırlar. Çünkü ad tal

törenle olur. Adı konacak çocuğun babası bir davar keser ve konu komşuyu çağırır; yenilip içilir. Ondan sonra çocuğa isim verilir. Bu âdet, daha çok erkek çocuklarına mutlaka yapılır.

Çocuk bakımı:

Çocuk belenir, beşikte, salıncakta uyutulur. Doğduktan sonra bir hafta süreyle günde ikişer defa banyo edilir. Yeni doğan çocuğun vücudu doğar doğmaz bal veya tuzla sıvanır.

Belek sırasında çocuk elenmiş temiz toprağa sarılır. Ebe, çocuğun başının yamuk olmaması için tülbentlerle sıkar. Çocuk bir sene belekte kalır. Bir senenin dokuz ayı toprakta belenmekle geçer.

Kale köyünde çocuklar serbest ve bakımsızdırlar. Halkın birbirine karşı saygısı azdır. Söz ayağa düşmüştür.

Çocukların bir keçi yavrusu kadar kıymet ve meziyetleri yoktur. Kadınlar da aynı durumda bulunmaktadır.

KADIN İŞÇİLERİ

Aşirette dokuma işleri:

Türkmen oymakları arasında en canlı halk sanatı, dokumacılıktır. Bu dokumalar: halı, kilim, çul ve benzeri gibi şeylerdir. Aşiret arasında bu gibi

⁂

şeyleri dokumasını bilmeyen yoktur. Başlıca dokuma eşyalarından bazılarının renkleri ve modelleriyle aldıkları isimler şunlardır:

1. Çuvallar:

1 — Ağbörek çuvalı: Birtakım dörtgenlerle süslenmiş çuvallara verilen isimlerdir.

2 — Altınterlik: Köşeli çiçeklerle yapılmış çuvalların ismidir.

3 — Çevşen çuvalı

4 — Kevkel çuvalı

(Bunların yazı ile tarifi zordur.)

5 — Yılan koğudu: Bu çuvalın hem süsleme ve hem de dokuma tarzı resimlerde görülecektir.

6 — Daban çuvalı: Küçük çizgiler ve çiçeklerle süslüdür.

7 — Bıçkı çuvalı: Çiçekleri kertikli olan bir çeşit çuvaldır.

8 — Bülbülbükü çuvalı: Dokuması diğer çuvallardan farklı bir çeşit çuvaldır.

9 — Belder çuvalı: Hem dokumasında ve hem de süslemesinde ayrılık olan bir çeşit çuvaldır.

10 — Kuşburnu çuvalı

11 — Doldurmalı çuval

(Çok basit dokuma ile yapılan çuvallardır.)

2. Kilimler:

1 — Âdi Cığcık kilimi

2 — Tokmaklı kilimi

(Bu kilimler Bozdoğanlı aşireti arasında yapılan en meşhur kilimlerdendir.)

Bunları vaktiyle bir çiftinin 15 madenî liraya sattığı söylenmektedir. Bu kilim Bozdoğanlıların Cığcık köyünde çokça yapılmaktadır.

3 — Seleser kilimi: Bu kilimin dokuması uğursuz sayılmaktadır. Aşirette bu kilim için şöyle bir de atalar sözü vardır:

"Seleser, gelmediği yere yel eser"

Bazı kadınlar bu kilimi dokurken kurban bile adar. Ve bu kurban sayesinde uğursuz sayılan dokuma uğurlu hale getirilmeğe çalışılır. Bu arada şöyle bir temennide bulunurlar:

"Seleserin uğursuzluğu bize gelmesin, kurban karşılasın"

Seleser kilimi dokuması ve süslemesi bakımından çok sevimli ve kıymetli bir kilim örneğidir.

4 — Zencir kilimi

5 — Kürtküpesi kilimi

6 — Bir el bir saray kilimi

7 — Darak kilimi

8 — Turunç kilimi

9 — Çiçek kilimi

10 — Hürriyet kilimi: Bu kilimi genellikle Avşar aşireti dokumaktadır.

11 — Kırkkıvrım kilimi

12 — Boynuz kilimi

13 — Aynalı kilimi

14 — Urumalası kilimi

15 — Sarman kilimi

16 — Köleker kilimi

17 — Gözümkaldı kilimi

Kilimlerin kenarlarındaki kenarlık süslerine "yelen" denilmekte ve bu yelenlere bir kaç türlü isim konulmaktadır.

3. Harar (Çoğu kıldan dokunmuş büyük çuval) lar:

Hararların aldığı isimler de şunlardır:

1 — Düz harar

2 — Seymen hararı

3 — Hatap hararı

4 — Boncuk hararı

Bunların içinde en makbul sayılan Seymen ismindeki harardır.

4. Heybeler:

1 — Kürüdişi heybesi

2 — Yaprak heybesi

3 — Turunç heybesi
4 — Dilicek heybesi
5 — Kurtağızı heybesi

(Heybeler içinde en çok sevilen yaprak ve turunç adını alan heybelerdir.)

Kilimlerin üzerlerindeki süslere göre aldıkları isimler:

1 — Yelen: Her kilimin kenarına Yelen ismi verilmiştir. Bu yelenler üç türlüdür:

A — Bülbudak Yeleni
B — Kerpiçli Yeleni
C — Yılanlı Yeleni

2 — Yelen ile ortagöbek arasındaki süslerin isimleri de şunlardır:

A — Düğmeli yıldız
B — Külafi yıldız

3 — Kilimin tam ortasındaki göbeğin ismine "Top" denir.

Bu (top) ismi kilimin süslemesine göre verilmez. Kilimin ismi ne ise top o isimle anılır. Meselâ: Çiçek topu v.b. gibi. Bunların incelenecek daha pek çok kısımları vardır.

Öyle sanıyorum ki; aşirette dokuma işlerine mahsus iyi bir inceleme yapılır ve buna ait çeşitli resimler çekilir, kolleksiyonlar toplanırsa meydana gelecek eser her halde 500 sayfadan eksik olmaz.

Tecirli'de dokuma isimleri:

1 — Kilim, (Nacak, küçük çıkçığı, büyük çıkçığı, bir el, bir saray, kâğıt örneği, zincir) isimleriyle meşhurdur.

2 — Haral: Sağınen, oyuklama, semerkaşı gibi isimler alır.

Geri kalan işler hep diğer aşiretlerde olduğu gibidir.

AŞİRETTE BOYACILIK

Aşiret oymakları bütün dokumlarında boyalarını kendileri hazırlarlar. Bitkisel bazı tesbitlerle kilim, halı, heybe ve çuvallarının ipliklerini dokumadan önce boyarlar.

Aşkar:

Sarı ve kırmızıya boyanacak ipliklerin çabuk solmaması için boyadan önce yapılan işleme "Aşkar" ismi verilir.

Aşkar işinde Maraş'tan geldiği söylenen Gök boya adında bir boya kullanılır. Her aşiret kadınında "İyi boya Kayseri'den gelir" düşüncesi vardır.

Boya ve aşkar yapılmasına ait edindiğim bilgileri kaydediyorum:

1 — Sönmüş kireç kaynatılır, bu kireçli suya dokunacak ipler atılır. İpler bu suyun içinde 24 saat

kalır, sudan çıkarıldıktan sonra bol ve akar suda çok iyi yıkanır, kurutulur; böylece hazırlanmış olur.

2 — Gök boya: Bundan sonra Maraş'tan alınan gök boya adamakıllı kaynatılır. Hazırlanmış ipler bunun içine atılır atılmaz gök boyanın içine bir miktar seğ (şap) katılır ve biraz daha kaynatılırken bu eriyiğe limon, nar herhangi başka ekşi su eklenir. Eğer ekşi bulunmazsa onun yerine birkaç damla kezzap damlatılır.. (Bu aşkar yalnız kırmızı ve sarı boyaya boyanacak iplere mahsustur). Ateşte kaynatılan bu kaba sarı veya kırmızı boya katılır. Hazırlanmış ipler eriyiğin içine atılır ve beş on dakika kaldıktan sonra çıkarılır, iyice yıkanır, böylelikle ipler boyanmış olur.

Karalık ve kara boya:

1 — İpler kireçli suda aşkar edilir ve hazırlanır.

2 — Karadal ağacı (Dış budağa benzeyen bir ağaçtır) veya Hayıt ağacı yapraklarıyla birlikte iyice kaynatılır. Bundan sonra içine bir miktar arpa veya buğday katılır, yine kaynar ve soğumak üzere indirilirken hazırlarmış eriyiğe bir kaç demir parçası (Nal, mıh, v.b.) atılır. Bu suyun ismine (Karalık) denir.

3 — Karalık üç gün bu halde kalır, kıvamını bulur ve ekşir. Sonunda, aşkarlanmış ipler bu suya konur 8-10 gün kaldıktan sonra çıkarılır ve karaya boyanmış olur. İplikler bol akar suda yıkanarak kurutulur.

Başka bir sarı boya:

Develik ağacı (bu ağaç penbe çiçekler açan zehirli bir ağaçtır), Uruşman (bu, bir çiçektir, ekinler arasında sarı sarı açar), Kaçkırt otunun kökü (Bu ot, su kenarlarında bulunur, kenevire benzer); bu üç bitki şapsız ve gök boyasız bir kap içinde kaynatılır, sonra içine ipler atılır; bir başka çeşit sarı boya meydana gelir.

Bu çeşit sarı boyanın aşkarı sığır sidiğidir. İpler boyaya konmadan önce 8-10 saat sığır sidiği içinde kalır ve aşkarlanmış olur.

Saz rengi:

Saz rengi; açık kahverengi olan bir boyadır. Bu boyayı şu şekilde yaparlar: Nar kabuğu dövülür, suda kaynatılır, içine ipler konur. Bir süre sonra ipler kaynar kazandan çıkarılır ve üstüne bir miktar ateş külü serpilerek bu külle yoğrulur. Böylece iplere hem aşkar verilmiş olur, hem de boya işi biter.

Koyu saz rengi:

Yukarıda yazılı saz rengine ait olan işlem yapıldıktan sonra eriyiğin içine bir miktar ocak isi ve şap eklenirse meydana gelen renge koyu saz rengi denir.

Kaynatma rengi:

Siyahlı kahve rengi, koyu kahve rengi olan bir renktir. İpler kırmızıya boyandıktan sonra karalığın (yani kara boya eriyiği) içine atılır ve süre sonra

çıkarılır. İplerin bu suyun içinde kaynamaması gerekir.

Bundan sonra ipler iyice yıkanır ve meydana gelen rengin ismine "Kaynatma" denir.

Güvel rengi:

Güvel rengi maviye yakın koyu bir rengin ismidir. Bu rengin yapılması şöyledir: kırmızıya boyanan ipler ürpeği (Mazı ağaçları üstünde tüylü bir maddenin ismidir) ile ayrıca kaynatılırsa meydana gelen renk, güvel ismini alır.

Renklerin isimleri:

Aşiret arasında renklere verilen isimler: kırmızı, yeşil, penbe, elması (gül rengi), altın sarısı, açık ve koyu saz, kaynatma, güvel, mavi, ağacamavi, kündükü, nariçi, turunç, karaboya.

ÇEŞİTLİ BİLGİLER

Komarlı Aşireti:

Kozan dağı güneyinde Tecirliler arasında Komarlı ismiyle anılan bir aşiret vardır. Bu aşiret dört obaya ayrılmıştır:

1 — Molla Ömer Uşağı

2 — İmat uşağı

3 — Solaklı

4 — Uyduranlı

Bunlardan Molla Ömer Uşağı obası Kayseri'nin Komarlı köyünden gelmiş olduklarını söylemektedirler.

Uyduranlı uşağının asıl isminin Akçakoyunlu olduğu söylenmektedir. 65 yaşlarında Ali Fakı isminde bir ihtiyar, bu aşiretin 350-400 çadırlı olduğunu, fakat bugün, bir kısmının Göksu'nun Çukurasar, bir kısmının Maraş'ın Camuscular, bir kısmının da Andırın'ın Acemli köylerinde yerleştiklerini söylemiştir. [1]

Kadın kıyafetleri:

Aşiret arasında kıyafet tetkiki önemli bir konudur. (70 sene önce)

— Aşiret kızları başlarına fes ve boncuktan yapılmış 15 santim uzunluğunda püsküllü bir başlık kullanırlardı ve bu başlığın üzerine kırmızı renkte bir de yağlık bağlarlardı.

2 — Kızlar üzerlerine üç etekli zıbın giyerler ve bu zıbınları kutnudan yaparlardı. Üç etekli entarinin üzerine gök bezden yapılmış "Dolama" denen bir de eteklik kullanırlardı.

3 — Ayaklarına "Küllü şeftali" isminde nar çiçeği renginde edik giyerlerdi.

4 — Nişanlı kızlar: nişanlanırlarken bellerine gümüşten saçaklı tas kemer takarlar ve alınlarına

---

1 Ben bu aşiretin (Komarlı) olduğundan şüphe ediyorum fakat aralarında fazla kalamadım.

Gazi, yanaklarına Altın köşe, Mahmudiye altınları takarlar ve bunların uçlarına da yine gazi altınları eklerlerdi.

5 — Gelinler nişanlılar gibi giyinirlerdi. Yalnız, bunların gelin oldukları üzerlerine giydikleri kaytanlı kırmızı veya mor çuha paltodan belli olurdu.

(Tecirli aşiretinden Araplar köyünde Mehmet Efendi annesi Tursun Hatun)

Irk:

Şıhlı köyünde medrese ve çeşmelerin kitabelerini kopya ettikten sonra yine Kadir Ağa ile konuşmağa başladım. Artık ben soruyorum, o da bana cevap veriyordu:

— Kadir Ağa, sizin soyunuz, kavminiz kimlerdir?

— Biz, Kayıhan kabilesiyle Horasan'dan çıkıp gelen Uzun Şeyh Uşağı kabilesine bağlıyız.

İnançlar:

Ocakta ateş yanarken (Hışşş) diye bir ses çıkarmaz mı? Bir ocakta böyle bir ses çıkarsa o ev halkının iyiliklerinin başkaları tarafından anıldığı inancı vardır.

Hastalık isimleri:

1 — Öz ağrısı: ishal demektir.

2 — Çora nezlesi: İspanyol nezlesi.

3 — İnce ağrı: verem hastalığı.

4 — Yıldırım inmek: nüzul hastalığı.

5 — Pis illet: Firengi

Pis illet ismi anıldığı zaman yere üç defa tükürmek ve nefret belirtisi göstermek âdettir.

Yağmur duası:

Kurak zamanlarda çocuklar bir bebek yaparlar ve kapı kapı dolaşarak yaptıkları bebeği her evin kapısı önünde iyice ıslattırırlar ve bazı evlerden bulgur, un, ekmek gibi hediyeler alırlar. Bu âdet Kozan'da da vardır. Bu sırada çocukların okudukları meşhur dua şudur:

Bodi... Bodi...

Neden oldı...

Bir kaşıcık sudan odu...

Madrabazın kuyusuna...

Çifçilerin tarlasına...

Koç koyun kurban ister.

Allahtan rahmet iste...

Ver Allahım ver... Sulu sulu yağmur.

VERGİ KOYMA

Olmuş bir olay:

Feke'den Kozan'a gelirken kiracım Mustafa anlatıyordu:

— Efendi, bundan iki, üç yüz yıl önce Devlet, Kozan'a büyük bir salgıncı (vergici, uzman) göndermiş. Bu adam koca sarıklı, zonturlu bir adammış. Her köyden birer adam istemiş: "Gelsinler onlara Kozan'ın baş işlerinden bir şey soracağım." demiş. Tabii, halk çoğaldığı ve o zaman bahar olduğu için gelen ağaları çay kenarında, ağaçların dibinde toplamış. Orada kuzular kesilmiş, közlemeler pişmiş; yemek yenmiş, ondan sonra köy ağaları salgıcının çevresini almışlar, bir güzel topluluk kurulmuş.

İstanbul'dan gelen hoca demiş ki: "Adana, Kozan, Tarsus, Maraş yurtlarına vergi bölüştürmeğe geldim. Bunun hakça doğrusunu sizlere soruyorum. Kârınız nedir?"

Herkes düşünekalmış, kimse bir çaresini bulamamış. Kozan'ın Hamam köyünde bir koca dayı varmış (Dursun Kahyâ), bu adam yerinden fırlamış: "Ben birşey diyeyim efendi" demiş. Vergici "Buyur" demiş.

Dursun Kahyâ konuşmuş:

— Ova köyleriyle dağ köylerinin ihtiyarları birbirinden ayrılsın.

Halk ikiye bölünmüş; sağ tarafa ova köylüleri, sol tarafa dağ köylüleri geçmiş.

Dursun Kâhya, salgıcıya dönmüş: "Sor bakalım demiş, bunların ovalarında, dağlarında hangi otlar biter, hangi kuşlar öter?" Vergici Hoca ova köylülerine sormuş:

— Ağalar, sizde hangi kuşlar öter? Hangi otlar biter?

Vergici bu sefer dağ köylülerine sormuş, onlar da:

— Bizde keklik öter, kekik biter.

Bundan sonra Durmuş Kâhya dönmüş:

— Efendi, işte vergimizi buna göre hesapla da biz dağlılara yazık olmasın demiş. Ve ondan sonra dağlılardan az vergi alınmaya başlanmış. Kekliğin öttüğü, kekiğin bittiği yerlerde yoksulluktan başka ne olur?

MADENLER, ESKİ ESERLER

Karaköy; Uyuzpınarı

18.8.1932

Maden kömürü:

Köylüler halen toprağın üzerinden aldıkları bu kömürleri yakıt yerine kullanmaktadırlar. Fakat bana gösterilen örneği ben biraz ham buldum. Bu kömür Karaköy civarında çıkar.

Kurşunluk dağı:

Bu dağda vaktiyle ilkel maden ocakları vasıtasıyla çok miktarda kurşun çıkarılmıştır. Hala saçma iriliğindeki kurşunlar dağın etrafına saçılmış bir halde bulunmaktadır. Kurşunlu dağının etekleri ormanlık bir bölgedir. Yirmibeş yıl önce gelen bir yağmur selinde bu dağların üstünde altın renginde çeşitli tabakaların oluştuğu söylenmektedir.

Yeniköy civarında Kaya tuzu madeni:

Aydın aşiretinden Ahmet Ağa, Bakırdağında yaylâr. Her yıl dağın gizli bir yerinden tuz çıkarır, hayvanlarını tuzlar ve iki yük de beraberinde götürürmüş. Fakat tuz yasak olduğu için bunun yerini kimseye göstermezmiş.

Feke'de Madenler:

Feke
1.9.1932

Kasabanın etrafında bakır, demir, kurşun, karga tozu (Porselen) madenleri ile Amyant bulunduğu zannedilmektedir. Birkaç yıl önce bir Alman mühendis bakır madeni bulmuş ve kırk sene işlenebileceğini de söylemiştir.

Şimdiki durumda kasaba halkı genellikle işçi gibidir.

ESKİ ESERLER

Büyükkine
20.8.1932

Bir hurafe:

Dikili ve üstü yazılı taşlar nedir?

Kine köyünün etrafında Roma eserlerini andıran, çok eski ve yazıları okunmayacak derecede harap bazı dikili taşlar vardır. Halk bunlara şu şekilde bir hurafe uydurmuştur:

"Karşısının karşısında; karşısının sağ yanında definemi bul, al! Fakat ben mayıs ayının ilk gününde, ilk güneşin gölgesindeyim; ona dikkat et!" [1] Kine köyünde bundan başka kaydedilmeğe değer bir şeyine rastlanmamıştır.

Taşçı köyü
21.8.1932

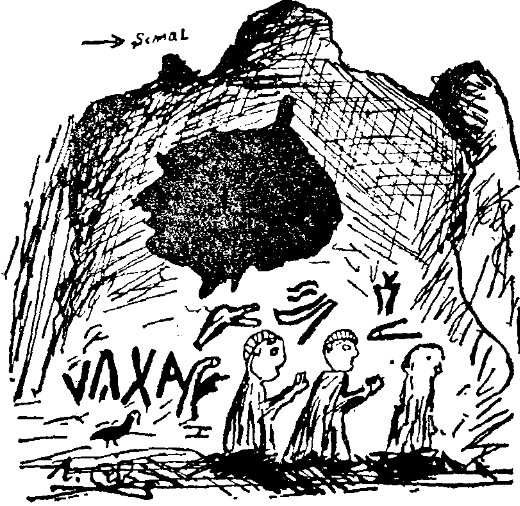
Çok eski bir köy olan Taşçı'nın güneyinde, Kine giden yol üzerinde yazılı bir eski eser vardır. Bu eserin yazılarının Hiyeroğlif olduğu kesin ise de eserin hangi zamana ait olduğu kestirilememiştir. Bir ihtimal, eserin ancak Hitit eserlerinden olduğu sanılmıştır.

Bu eserin bir çok yerleri harap olmuş ve aradan bir çok zamanın geçmesiyle kıymetini kaybetmiştir.

---

[1] Bu tertip, Rumlar tarafından hazırlanmış, ve yıllarca halkı boş inanca sürüklemiştir.

Bunu işleyen sanatkârın güneş ve rüzgâr yönlerine dikkat etmediği açık olarak anlaşılmaktadır.



Kine yolu üzerin yazılı kaya

Bu civarda buna benzer daha pek çok eserlerin ve özellikle eski mezarların bulunduğu işitilmiştir.

Saimbeyli

31.8.1931

Saimbeyli kazasının kuzeydoğusunda Şarköy isminde bir harabe vardır. Burada rastlanılan en önemli eserler şunlardır:

1 — Kapı: Beş metre yüksekliğinde, üç metre genişliğinde mermerden olup etrafı nakışlıdır.

2 — Bina: Kare şeklinde süslü bir plândan ibarettir.

3 — Zarphane: Onbeş dakika kuzeyde sade bir kilise harabesi.

4 — Olimıp: **Anfıteatr** şeklindedir (Osman pınarında da buna benzer bir harabenin bulunduğu söylenmektedir.)

Şarköyü harabesi: Tahminen İsa'dan 450 yıl önce, Komina isminde bir şehir olduğu ve burada harp ilâhlarının saklandığı yaygın olarak söylenmektedir. Sözde Aziziye kazası müftüsünde bu harabe hakkında önemli bir kitap da bulunuyormuş. Şimdi, Şarköyü harabesi üstünde yirmibeş ev Artvin'li, ve yirmi ev Narman'lı oturmaktadır. Şarköy, Kozandağı üstünde, yüksek bir nehir vadisi yaylâsı üzerindedir. Köyün yakınındaki yüksek dağın ismine Gülek ismi verilir.

Bizanslılar tarafından yapıldığı, Pompei devrine ait olduğu söylenen kalenin bir burcu vardır. İçinde bir de sarnıç bulunmaktadır. Kale kasabanın doğusunda yüksek bir tepe üzerindedir.

Kozanoğlu isyanında Ahmet Beyin bir kaç gün bu kalede barındığı söylenmektedir.

Harap Kilise:

Kasabanın güneyinde alçak bir yerde Kara kilise ismiyle anılan bir mabed harabesi vardır. Hara-

bede resim namına kıymetli bir şeye rastlanmamıştır. Yalnız, 2.50 uzunluğunda, 0,60 genişliğinde bütün bir taş vardır ki, üzerinde Yunanca bazı kelimeler görülmekte ise de, taş fazla harap olduğundan okunamamıştır.

Bu kilise iki parça harabeden ibarettir. Harabenin biri bütün, büyük siyah taşlardan, diğeri harçlı küçük taşlardan yapılmıştır.

Buradan kaleye bir iki de tünel bulunduğu ve zamanla girişlerinin kapandığı söylenmektedir. Kara kilisenin şimdiki durumda taşlarından başka hiç bir şeyinden yararlanma ihtimali kalmamıştır.

Bodrum kale :

Kozandağı, Torosların eski eserler bakımından en zengin bir dağıdır. Bu dağda hemen hemen meşhur olan her tepenin zirvesi bir kale ile süslenmiştir. Şar, Yılan kale, Dumlu kale, Anavarza, Kozan kalesi ve Misis harabesi hep bu bölgenin güzel yerlerindendir.

Benim tetkiklerim arasında bulunan Bodrum kale, Kadirli kazasının güneyinde Bozdoğanlılar yurdundadır. Bu kalenin en meşhur eserleri; anfiatr halindeki sergisi, hamamı ve sütunları, hala olduğu yerde duran büyük caddesidir.

Bu eski eserlerin tetkiki başlı başına bir meslek ve ihtisas işi olduğu için isimlerini kaydetmekle yetiniyorum.



TÜRKÜLER

Öğüt-Övüt-Ağıt-Yiğit-Yavuk-Düşman [1]

Güneyin halk türkülerinde güftelerin belli başlı manaları vardır. Hiçbir halk bestesi güftesinin gizli ve açık manalarına aykırı olarak hazırlanmış değildir.

Eğer bir halk türküsünün söylenilişinde güfteye uymayan bir eda ve hareket görürseniz hemen o türküyü çalan ve okuyanın bu işi yapamadığına ka-

---

[1] Bu deyim ve isimler Endol köyünde Bozdoğanlı Ömer Ağadan alınmıştır.

rar veriniz. Çünkü, halk musikisinde güftelere karşı samimi bir bağlılık görülür.

Halk arasında söylenen bu türküler şimdilik altı kısma ayrılır:

1 — Bu parçalardan birincisinin ismine halk arasında **"Öğüt üstüne türkü"** denir. Öğüt üstüne söylenen türküler; dinleyicileri millî geleneklere, âdetlere, ahlâkî ve insanî inançlara bağlayan bir çeşit vaız ve öğüt niteliğindeki türkülerdir.

2 — Halk türkülerinin ikincisine "Övüt üstüne türkü" ismi verilmiştir. Övütler; herhangi bir olayın veya kahramanın hikâyelerinden bahseden övgülere ait parçalardır. Bu türküler, halkın millî benliğini okşar ve dinleyenlerin ruhunda saygı ve yüceluk hisleri yaratır. "Övüt" çalan ve söyleyen adamı burada tetkik ederseniz, yine güfteye uymuş olduğunu, dinleyiciler gibi onun da göğsünün kabardığını görürsünüz.

3 — Halk güftelerinin üçüncüsü "Ağıt üstüne" söylenenler yaslı ve acıklı mersiyelerdir. Her ağıt güfteye bağlı olduğu gibi, her güfte de ağıt olarak söylenmez. Güftenin acılarına bestenin ince ve hassas olan yakıcı nağmelerinin karışması şarttır.

4 — Halk şairlerinin "Yiğit üstüne" düzenledikleri türkülerinde sazın gördüğü ve yapmağa çalıştığı roller dikkat çekicidir. Güftenin şairi coşkun kelimelerle nasıl kalpleri şaha kaldırmışsa; besteyi çalan ve okuyan da öylece tok sesler ve gür titreşimlerle dinleyicileri birer kahraman yapmağa çalı-

şır. Halk musikide başarıyı daima bu manalarda arar.

5 — "Yavuk üstüne" söylenen parçaların bir ismine de "Güzel üstüne" dir.

Güzel üstüne hazırlanan şiirler ne kadar şakrak olursa, musiki de güfteye o kadar uygun nağmelerle katılır. Türküleri iki cepheden dinleyen halk güfte ve bestedeki birliğin kuvvetinden yararlanır. Bunun bir cephesi azıcık aksasa dinleyiciler arasında istenilen zevk ve neşeyi yaratmaz. Onun için "Yavuk" okuyan ve çalanın sanatkâr olması gerekir.

5 — "Yağıt, üstüne" söylenen türkülere halk "Karaçor" veya "Düşman üstüne" ismi de verir.

---

[1] Düşmanın türkçesi (Yağıt) olduğuna göre bunu (düşman üstüne) diyeceğimize (Yağıt) desek daha iyi olmazmı? Belki eski adı da bu idi.

TÜRKÜLER

ÖVÜTLER: A

I

Döndüm dolaştım gurbet elleri,
Dünyayı çıkmağa yol bulamadım.
Bahçelerde gördüm hemmi gülleri,
Sevgilime benzer gül bulamadım.

Bıktım usandım acı dillerden,
Ağılarla dolu acı yıllardan.
İmdadım umarken ben şu sellerden,
Kendim gibi akar sel bulamadım.

Yandım yakıldım da, ah ateşlere;
Vardım takıldım da ben bir neştere.
Delindi yüreğim; serpildi yere,
Beni kaldıracak el bulamadım.

Benim bu dünyaya geçmiyor nazım,
Felekten de yoktur gayri niyazım.
Halimi sen anla, hey iki gözüm;
Derdim söyliyecek dil bulamadım.

Bağıran çağıran cılız bülbülüm,
Ne kadar bağırsam duymuyor gülüm,
Karacaoğlan, senin imdatçın ölüm;
Mezardan gayri bir yol bulamadım.

II

Nuhun gemisine bühtan ederler,
Yelken açıp yel kadrini ne bilir?
Süleyman kuş dili bilir dediler,
Her Süleyman dil kadrini ne bilir?

Arap atlarla olur fırkalar,
Kimi sarhoş gider kimi ırgalar,
Zibilliğe inip konan kargalar,
Hasbaçede gül kadrini ne bilir?

Dünya benim diye zenginlik satan,
Helâl ekmeğine haramlar katan,
Sonradan sonraya beğliğe yeten,
Zalım olur, el kadrini ne bilir?

Karacaoğlan der; belim büküldü,
Ağzımın içinde dişim döküldü,
Nebi Nuhun haddesinden çekildi,
Saz çalmayan tel kadrini ne bilir.

III

Bana kara diyen gelin,
Gözlerin kara değil mi?
Yüzünü sevdiren gelin
Kaşların kara değil mi?

Beni kara diye yerme,
Mevlâm yaratmış hor görme.
Alâ göze kara sürme,
Çekerler kara değil mi?

Çöllerde kogular olur,
Göksü ak kara benlidir.
Mısırda çok zengin olur,
Köleler kara değil mi?

Mestanedir gönlüm sana
Bak derdinden oldum kara
Hindistandan yetip gelen
Büberler kara değil mi?

Karacaoğlan der vallahı,
Toplan ve tanı Allahı!
Kâbe ile Beytullahın,
Örtüsü kara değil mi?

IV

Gönül ne gezersin sarp kayalarda?
İniver aşağı bile gidelim.
Benim gönlüm bir güzelle eğlenmez,
Gel güzeli bolca ile gidelim,

Saldım aşk kuşunu avını alsın,
Yârenim yoldaşım yanıma gelsin,
Gurbet ellerinde düşmanım kalsın,
Emmili dayılı yola gidelim.

Kolda götürürler şu alıcı kuşu,
Virana salarlar sefil baykuşu,
Bilmez oldu hatır kıymet her kişi,
Aşıkı sayılan ile gidelim.

Karacaoğlan der de; yeyip içmeden,
Güzeller usanmaz konup göçmeden,
Muhanatın köprüsünden geçmeden,
Düşelim denize sele gidelim.

V

Ben neyleyim yalan dünya elinden,
Akıbetin ölüm olduktan keri.
İsterse bahçelerde bülbüller ötsün,
Benim gonca gülüm solduktan keri.

Çözeydim düğmelerin döşünden,
Öpeydim gözlerinden kaşından,
Güzelliğin soyha kalsın başından,
Ben inili boranlı olduktan keri.

Karacaoğlan der; gülün dermedim,
Güllerin derüp de murada ermedim,
Âlem verse kalan yarim vermedim,
Yarın bende gönlü olduktan keri.

VI

Çıkıp yücesine seyrân ederken,
Gördüm ak kuğulu göller perişan.
Bir firkat geldi de durdum ağladım,
Öpüp kokladığım güller perişan.

Hayâl hayâl oldu karşımda dağlar,
Eşinden ayrılan ah çeker ağlar.
Dökülmüş yapraklar bozulmuş bağlar;
Bülbülün konduğu dallar perişan.

Yıkılmış bülbülün mâmur elleri;
Susmuş baykuş gibi söyler dilleri.
Dağılmış sünbülü, solmuş gülleri,
Yüzüne dökülen teller perişan.

Karacoğlan der; ben toyladamadım,
Arap atına binip boyladamadım.
Küstürdüm dilberi, söyletemedim;
Dilberi küstüren diller perişan.

VII

Aman Tanrı'm, bana yârim gücenmiş;
Beni görse yoldan çıkar, yan gider.
Gönül suyu gözlerimden akıyor,
Ah dedikçe ciğerimden kan gider.

Cesedimi gözyaşıyla yusunlar;
Mezarımı yol üstüne kosunlar,
Gelen geçen; garip ölmüş desinler;
Dünya bir yol, gedâ geçer han gider [1]

Ecel elin ömür ipin düğümler
Kıyâmettir bana bugün düğünler;
Karacaoğlan döğüş günü bugünler;
Kirpikler var, gönlüm ile cenkeder.

VIII

Dönder boyun benden yanı,
Âşıkını biraz tanı.
Kurban oldum işte sana.
Ettim feda ben bu canı,

[1] Dilenci de Han da sonunda dünyada kalmaz.

Nettim ben, niyledim sana?
Niye küstün yavru bana?
Bak kül oldum yana yana;
Hep sözlerim ciğer kanı.

Gayri bana baka mısın?
Yangına su dökme misin?
Sen, tanrıdan korkma mısın?
Yok mu kalbinin imanı?

IX

Yarde insaf yok, bende derman;
Yazık ki, işlerim Allaha kaldı.
Kaşları katlime yazıyor ferman,
Kanlı kirpikleri kalbime daldı.

Gözleri gönlüme zehir atıyor,
Zülfü, bir süngüdür cana batıyor.
Şehit mezarında gönlüm yatıyor;
Sevda kılıncını boynuma çaldı,

Aman Karacaoğlan, aman, bunaldın;
Aşkın çöllerinde şaşırdın kaldın,
Bir püsküllü derdi başına aldın,
Bu azgın dert seni gurbete saldı.

X

Deli gibi gezer gezer gelirsin,
Arı gibi her çiçekten alırsın,
Nerde güzel görsen orda kalırsın,
Ben senin kahrını çekemem gönül.

Santır mı istersin, saz mı istersin?
Güzeller içinde nazlı istersin,
Tomurcuk memeli kızlar istersin,
Ben senin kahrını çekemem gönül.

Çıkıp yücelere bakmam istersin,
Yelgin çaylar gibi akmak istersin,
Her gün bir güzelle yatmak istersin,
Ben senin kahrını çekemem gönül.

Karacaoğlan der; okurum yazam,
Keleş dileğim kervanlar bozam,
Geyinip kuşanıp bir hoşça gezem,
Ben senin kahrını çekemem gönül.

XI

Şu yalan dünyaya geldim geleli,
Deli gönlümün düzeni bozuldu.
Felek kuburunu belden çekince,
Avluğum, sulağım evim bozuldu.

Şu yalan dünyaya geldim geleli,
Uyudum uyandım bir mihnet gördüm.
Çınarlara belim vurdum oturdum,
Çınar çürük imiş; kökten bozuldu.

Şu dünyanın iki imiş kapısı,
Geldi geçti ak günümün hepisi,
Mermer sandım; kerpiç imiş yapısı,
Yağmur yağdı yapıları bozuldu.

Karacaoğlan der; neylesek gerek?
Yağları ballara katsak mı gerek?
Herkes göçtü, biz de göçsek mi gerek?
Derken bizim ahrik Şama çözüldü

Buraya yazdığım on adet öğüt 336 - 337 yılında Konya'da Babalık gazetesinde yayınlanmış parçalardır. Kozandağı gezisinde bu türkülere tekrar rastladığım için not etmedim.

Bu on parça, Karacaoğlan'ın Türkiye'de ilk olarak yayınlanan türkülerindendir. Baştan altı parçasını birkaç Kozan'lı askerden, geri kalan dört parçasını ise aslında Karacaoğlan'ın köyünde doğmuş Cahit Efendiden aldım. (Cahit Efendi şimdi Çunra'da oturmaktadır.)

XII

Bu türküyü Gölalan'da Bebek Ağadan dinledim:

Yaz gelip de beş ayları doğunca,
Kuru çayın kenarını sel alır.
İki gönül bir araya gelince,
Kız oğlana nerkis verir, gül alır.

Haşarıdır deli gönlüm haşarı
Iflâh olmam bu sevdaya düşeli,
Zülüflerin çıkarmışsın dışarı,
Rüzgâr gelir zülüfünden tel alır.

Kudretten aktır senin bileğin,
Hak yanında kabul olur dileğin,
Sarıl bana yeşil donlu meleğim,
İl ariftir gezişinden yel alır

Karacaoğlan kaynayınca coşunca,
Aşk dalgası boylarından aşınca,
Bir yiğit de gurbet ele düşünce,
O yiğidin sevdiciğin el alır.

XIII

Hüseyin Kâhya oğlu Hasan'dan dinledim:

Şu dünyaya geldim melûl, gettim melûl,
Aygır, seyis, harmanım mı var benim?
Azrâil gelmiş, can ister benden;
Can vermeğe dermanım mı var benim?

Hocam okusa da; alsam bir satır,
Kadir mevlâm sen eksiğimi yetir.
Bana derler gam yükünü al götür;
Götürecek dermanım mı var benim?

Yolcu olanı da yolda sayarlar,
Bazirgân olandan paçın alırlar,
Yolda harami var korku verirler,
Tor mayalı kervanım mı var benim?

Karacaoğlan bunu böyle tekerler,
Ağı oldu yediğimiz şekerler,
Güzel sevdim diye bühtan ederler,
Haktan özge sevdiğim mi var benim?

XIV

Gündüzlüye çıktım baktım,
Konar göçer ilin gördüm.
Yolun öğdüm, pacın aldım,
Akdeniz'in gölün gördüm.

Gündüzlüye gide gide,
Ufacık meşesin buda.
Kefelli'de Küküm dede;
Ak sakallı pirim gördüm.

Göğsün de yaylânın hası,
Silindi demirin pası,
Mor sümbüllü mağarası,
Dedebelin taşın gördüm.

Sevdiğimin adı Eşe (Ayşe)
Benleri var köşe köşe,
Uğradım koca Maraş'a,
Bedastanın şirin gördüm.

Şu dedede yatan erler,
Erciyaş'ta bölük karlar.
Zamantıda Elif derler;
Göğsü benli gelin gördüm.

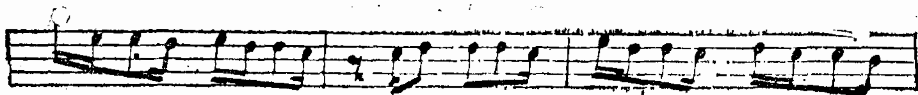
Çağır Karacaoğlan'ı çağır;
Taş düştüğü yerde ağır.
Güzel sevmek günah değil;
Dört kitapta yerin gördüm.

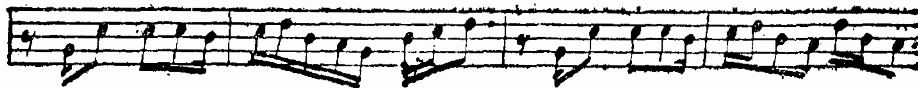
URFA AĞZI — ÖĞÜT ÜSTÜNE
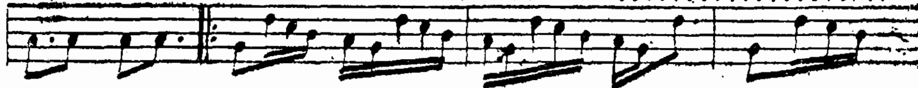
3 üncü türkü *"Bana kara diyen gelin"*
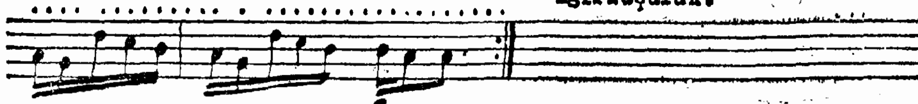
Notaya çeken: M. Sünbülî B.











4×4 heceli türküler hep bu makamda söylenir.

ÖVÜTLER: B

Şıhlı Kadir Ağa'dan

I

Sabahtan uğradım kıza,
Boyu selvi dala benzer.
Yanında bir gelin vardı;
Al yanağı bala benzer.

Gelin hurilerden biri,
Kızsa melekden biri.
Gelin, al çemenli koru,
Kız, tomurcuk güle benzer.

Kız, daha olmamış gerdek;
Gelin, yeşil başlı ördek,
Geziyor elinde bardak,
Kız turnada yele benzer.

Gelin güler için için,
Kız geline bulur suçun,
Gelin örseletmiş saçın,
Kızın saçı tele benzer.

Gelinin benleri beste,
Kız beni eyledi hasta,
Gelin şekerlenmiş tasta,
Kız süzülmüş bala benzer.

Gelin dedim; aktır yüzün,
Hiç menendi yoktur kızın,
Karacaoğlan ikinizin,
Kapısında kula benzer.

Saraycık: Kadir Ağadan

II

Yücesinde namlı namlı karın var,
Seni yaylâyacak zamanım dağlar.
Başından aşmağa yoktur dermanım;
Kalmadı dizimde mecalım dağlar.

Yağmur yağar, mor sünbüller bitirir.
Yel esende, kokuların getirir.
Sarı çiçek savran kurmuş oturur;
Karışmış güllere çimenli dağlar.

Sarı çiçek sallanıyor al ilen,
Yüce başın donanıyor kar ilen,
Aşayım başından nazlı yar ilen,
Günnüsün[1] pınarın gümanım dağlar.

Sarı çiçek sallanıyor naz ilen,
Dem sürdüm ben onbeşinde kızilen.
Şimdi öksüz kaldım kırık sazilen,
Ah ettikçe tüter dumanım dağlar.

Yaz gelir; iller çevrilir konar,
Güzeller suyundan içip de kanar.
Küpeler kulakta mum gibi yanar,
Gördükçe artıyor imanım dağlar.

---

[1] Gannü: Parlaklık, berraklık, safiyet.

Karacaoğlan der; soldum oturdum,
Bağ bahçe diktim de meyve yetirdim
(yetiştirdim)
Alnı top perçemli yavru yitirdim,
Bir köşende mi kaldı güzelim dağlar?

III

Gölalan: Bebek Ağadan

Çukurova bayramlığın giyerken,
Çıplaklığın üzerinden soyarken,
Şubat ayı kış yelini kovarken,
Cennet dense sana bu nam yakışır dağlar!

Ağacınız yapraklarla donanır.
Taşlarınız bir birliğe inanır,
Hep çiçekler döşünüzde güverir,
Pınarınız çağıl çağıl akışır dağlar.

Rüzgâr eser, dallarınız ötüşür,
Kuşlarınız birbirile atışır,
Ören yerler bu bayramda pek üşür,
Sümbülünüz niçin yaslı bakışır dağlar?

Karacaoğlan size bakar sevinir,
Sevinir de kalbi yanar döğünür,
Kılımdanır hep dertleri devinir [1],
Yasla sevinç ciğerimde yetişir dağlar.

[1] Devinmek: Alt üst olmak, aktarma olmak.

IV

Yeniköy: Hacı Ahmet **Ağa**

Yaz gelende beş aylar da doğanda,
Çiçekler açılır gülden ziyâde,
Ben eski yârimden ayrı düşende,
Şimdi birin sevdim ondan ziyâde.

Bir kuşak kuşanmış saçağı dizde,
Öz inanım kaldı böyle bir kızda.
Yarısı gerdanda, yarısı yüzde,
Sayılmaz benleri; binden ziyâde.

Selâm verir selâmını alırım;
El bağlarım, divânında dururum;
Âkibeti yâr yolunda ölürüm;
Armağanım yoktur candan ziyâde.

Karacaoğlan der; ne salınırsın?
Cevâhir pas tutmaz, sen silinirsin.
Ey kız, gözüme nur görünürsün,
Anan sevmez seni benden ziyâde.

Bu dört türküyü 1920-1921 yılında Konya dolaylarında toplamış ve Babalık gazetesinde aynı tarihte yayınlamıştım. 1928 yılı Kozandağı gezimde az farkla tekrar söyleyenlere rastladığımdan dördüncü kitabıma koymayı uygun buldum.

Şıhlı: Kadir Ağadan

V

Sünbül boylu, kömür gözlü karşımda,
Gündüz hayalimde, gece düşümde,
Bir güzelin sevdası var başımda,
Belâyı başımdan aldır Yaradan,

Irakta yitirsem; yakında bulsam,
Hak nasip etse de, yanına varsam,
Dudağında şerbetin emsem,
Yarimin yanağın baldır Yaradan,

Yüksek dağlarında avcılar gezer,
Durulmuş göllerde turnalar yüzer,
Güllenen dudakta şekerler ezer,
Tomurcuk göğsünü baldır yaratan.

Karacaoğlan der de; yakıp yandırma,
Seni öven gönlüm yere kondurma.
Azrail gönderip canım aldırma,
Sevdiğime canım aldır Yaradan.

VI

Avşar içinde ben güzel gördüm,
Kozan arasından çeker göçünü,
Kınalamış ayağın, başını,
Sırma ilen örmüş sümbül saçını.

Her sabah, her sabah kendini över,
Altın saç bağları topuğu döver,
Sade kaşı ile gözleri değer,
Acem ülkesinin taç ile tahtını.

Öpem dedim alyanağın gülünden,
Misk akıyor saçlarının telinden,
İnce belli nazlı yârin elinden,
Birkaç sene bekleyelim Hacın'ı.

Kadir Ağa bana döndü, "Efendi, bu türkünün karalamasını (kararname) unutmuşum, ihtiyarlık" dedi.

VII

Aflak sığınların boynun uzatır,
Fariz avcı ister yerin Binboğa.
Bereket vardır toprağında taşında,
Seyfilerin döner yanı başında.

Kırık kırık yelin eser Binboğa.

Binboğayı dersen, ünlüdür ünlü,
Yazın kendir, güzün çamurlu donlu,
Çayırın zemzemdir; kevserli sulu,
İlin Afşar değil, Cerit Binboğa.

Yağılarım mışıl mışıl erit Binboğa.

Dadaloğlum der ki; sen seni tanı.
Adam arap ata vermezdi yanı.
Sana derim sana, dağlar sultanı;
Yaman methin verdi veli Binboğa,

Sana eş olur mu Berit Binboğa.

VIII

Hüseyin Kâhya oğlu Hasan

Ala gözlerini sevdiğim dilber,
Sultan mı oldun ilin üstüne?
Cemalini gördüm eğlendim kaldım,
Durdun divanında gülün üstüne.

Toplamış yatıyor yarım elleri,
Acep neye varır işin sonları?
Ak göğsünün üstünde sıra benleri,
Sandım kan damlamış karın üstüne.

Toplanmış yatıyor beyaz kar gibi,
Uzatmış boynunu selvi dal gibi,
Cennetialâda huri yar gibi,
Yeşiller giymişsin alın üstüne.

Karacaoğlan der ki; nenim nedir?
Zekâtın vermezsen güzellik kemdir.
Kız senin bakışın cana bedeldir,
Giymişsin hırkalar şalın üstüne.

IX

Yaz gelip beş aylar doğunca,
Safası dağların sazıylan gelir.
El ele verir de gelinler kızlar,
Fidanlar sallanır, nazıylan gelir.

Tümsek olur koynunda yumrular,
Sakla da görmesin delikanlılar,
Cennet-i alâda dudu kumrular,
Ördeğe karışmış kazılan gelir.

Hezeli de deli gönül hezeli,
Güz gelince bağlar döker gazeli.
Hocasına metheylemiş güzeli,
Mushafı koynunda cüz'ilen gelir.

Yürü güzel yürü, yoluna yürü;
Yaz ayları kalkar dağların karı.
Ne kadar güzel olsa da yiğidin yâri,
O da sevdiğine naz ilen gelir.

Yürü yiğit yürü, yolundan kalma;
Her yüzüne güleni dost olur sanma.
Ecelden korkup da sen geri kalma,
Yiğidin alnına yazılan gelir.

Yiğide yiğitlik verir mi arlık?
Yiğidin belini büken murdarlık.
Sarpa mı çekildin kınalı keklik?
Beyoğlu üstüne bazılan gelir.

X

Hüseyin Kâhya oğlu Hasan

Bıktı gönlüm güzellerin oynundan,
Öğleden sonra belin ardından,
Koç yiğitler deli olur derdinden,
Saydım altı güzel indi pınara.

Candan saracak Fatma'nın beli,
Birisi Haylidir birisi Döndülü.
El tutup derecek Eşinin gülü,
Sandım ki, keklikler indi pınara,

Üçü ince belli, gayet de güzel.
Üçü usul boylu, kaşların süzer.
Dedim; ağceceren çölde ne gezer?
Eminem çok içti kandı pınara.

Karacaoğlan, bunu böyle söyledi,
Gönül aşkın deryasını boyladı;
Güzel gitti diye pınar ağladı,
Acıdı yüreğim yandı pınara.

XI

Başın görünmez borandan kıştan,
Çağrışır keklikler gamzeder kuşlar.
Dağların sultanı dillerde destan.
Yeşil küme giymiş mor çiçekdağı [1].

Enbiya sultanlar burada kışlar,
Çağrışır geyikler gamzeder kuşlar,
Yaprağın dökmüş, cümle ağaçlar,
Cezaya intizara da kal çiçek dağı

Başına bağlamış sırmalı serpuş,
Gelmiş meydana olmamış sarhoş.
Şöyle bir baktım ki; cemâli bir hoş,
Yeşil atlas geymiş ol çiçek dağı,

---

[1] Çiçekdağ: Keskin ile Mecidiye arasında halk şairlerinin çok sevdiği bir yaylâdır.

Karalar köyünde kaldı nazarım,
Yaylam seni koyak koyak gezerim.
Her gün arttı benim ahile zarım,
Derdim üç beş değil; on çiçekdağı.

Çiçekdağı, yine başın dumanlı,
Barınırdım geleceğin gümanlı.
Sarı çiçek, mor menevşe zamanı;
Gönlüm sende kaldı hey çiçekdağı.

Başından görünür Mekke, Medine,
Sorarsan ağacın palamut iyde,
Tıktın beni sen de aşkın evine,
Sen de benim gibi yan çiçekdağı.

Beşikli köyünde bir suna gördüm,
Ali Cemali'nin salını kıldım.
Beni yitme nazlı yardan ayrıldım,
Cezaya, intizara kal çiçekdağı.

Çiçekdağı derler yücedir yüce;
Dolandım etrafın üç gün, üç gece,
Başıma karanlık çöktü bu gece,
Şanlı güzellerin var çiçekdağı.

Çiçekdağına ait bu türkünün Dadaloğlu'na ait olduğu söyleniyorsa da şiirde buna dair bir işaret yoktur.

Turnam gelir katar katar,
Kanadın boynuna atar,
Seher ile bir kuş öter,
Ötüşü gülün dalında olur.

Kıratın mavi donlusu,
Yiğidin gözü kanlısı,
Güzelin göğsü benlisi,
O da Aydın ilinde olur.

Kederlenme deli gönül,
Yiğide hürmetler olur,
Namlı namlı kar istersen,
Bizim çiçek dağında olur.

Dadalım ben, yoktur malım,
Her sözlerim hakka malûm.
Allahın sevdiği kulum,
Sevdiceğim yanımda olur.

Sarıkaya: Halil Ağa

ÖVÜT ÜSTÜNE

Birinci parça: "Sabahtan uğradım kıza"

Notaya çeken: M. Sünbülî B.

4x4 Heceli olan her türkü bu makamda okunur. (Bu makamın adına varsağı denir),

AĞITLAR: C

Gölalan'da Bebek Ağanın oğlan kıyafetindeki kızı Hacı Bey (Zümrüt Hanım) Hacın ermenilerinin Türklere yaptıkları işkencelere ait olan ağıtları hatırlattı.

Hacı Bey, Kayarcık köyünde Yarpuz zade Gaffar Efendinin ailesi Melek Hanım hakkında şu ağıtı okumağa başladı. Melek Hanım, Hacın'da Ermeniler tarafından feci bir şekilde öldürülmüş bir Türk kadınıdır. Bu ağıt bütün Hacın olaylarını tasvir edebilecek mahiyette olduğu için aynen alıyorum:

HACIN AĞIDI

Bugün bizi kesiciler [1],
Çengellere asıcılar,
Ayan olsun Doğan Beye,
Urumluyu basıcılar.

Uyu Osman oğlum, uyu,
Hacın oldu kanlı kuyu,
Hücum ettik alamadık,
Soyka [2] *kalsın Sultan suyu.*

Mürsel Efendinin [3] *kızı,*
Haktan kara inmiş yüzü,
Ara kurşunu mu değdi,
Anan kadan alsın kuzu.

---

[1] Kesecekler demektir. Gelecek zaman kipidir.

[2] Soyka: ölünün üzerinden çıkarılan çamaşır.

[3] Mürsel Efendi; Hacın eşrafından. Şehit olmuştur.

Mert Gencoyu[1] yüzüyorlar,
Hep etleri oda oda,
Başkâtibi öldürdüler,
Değenekle döve döve.

Yaşa Doğan Beyim yaşa,
Şanın gitti baştan başa,
Kaytancı Hüseyin Efendi[2],
Sarığın sallatmış taşa.

Başucunda geziyorlar,
İfadeler yazıyorlar,
Ayan olsun Doğan Beye,
Memurları yüzüyorlar,

Bebek pişmiş ye diyorlar,
Et yapışmış gömleğine.
Kıyma Aram Çavuş[3] kıyma,
Yavrucaklar ölüyorlar.

Mahşer kazanı kurmuşlar,
Bebekleri kaynatırlar.
Gün görmedik hanımları,
Süngü ile oynatırlar.

---

[1] Mert Genco: Bir jandarma neferidir.

[2] Kaytancı Hüseyin Efendi: Hacın tapu memuru.

[3] Aram Çavuş: Hacın katliamında en büyük kötülükleri işleyen bir ermenidir.

VURULAN BİR GENCİN AĞIDI

Yürü bir elin oğlu,
Ellerin sokma koynuna.
Bu dünyada görüşmedin,
Ahrette dolan boynuma.

Elime helkeyi aldım,
Dolandım da suya geldim.
Şöyle döndüm baktım idi,
Tüfenginin ucun gördüm.

Çağırın da, bacım gelsin,
Çenemin kanını yusun.
El sözüne uyan kardeş,
Salımın ucundan tutsun.

Anam düşmüş bayılıyor,
Yaralarım sayılıyor,
Soluk göğsüme dizilmiş,
Hoca gelmiş bez ulayor,

Hüseyin Kâhya oğlu Hasan

MEHMET ÇAVUŞ AĞIDI

Hain ve eşkiya Dersimli bir kürdün takibine çıkan jandarma (Mehmet Çavuş) çarpışmaya baslamadan önce kürde teslim olmasını teklif ederse de kürt inatçılık edip çarpışmaya başlar. Hüseyin Kâh-

ya oğlu Hasan, çarpışmada eşkiya ile Mehmet Çavuş arasında şöyle bir konuşmayı temsil eden bir ağıt düzenlemiştir:

Kaçman kürtler kaçman, sizi tutarım;
Pişmiş aşınıza ağılar katarım.
Mavzerinizi alır ele satarım,
Gelin teslim olun der Mehmet Çavuş.

Kürtoğlu der ki; teslim olamam;
Göz görerek tersaneye giremem,
Elimdeki silâhımı veremem,
Yakarım canını geç Mehmet Çavuş.

Mehmet Çavuş der ki; yüreğim çatal,
Uçan kuş olsanız kıratım tutar.
Cephane boynumda tam yedi katar,
Gelin teslim olun der Mehmet Çavuş.

Kürt oğlu da der ki; Yedi yıl oldu,
Çekildi defterler çileler doldu.
Anam bacım memlekette yoz kaldı,
Yakarım canını geç Mehmet Çavuş.

Mehmet Çavuş der ki; atları çatın,
Kurşun yeri tutun sipere yatın.
Aman arkadaşlar, vurmağa atın,
Gelin teslim olun der Mehmet Çavuş.

Kürt oğlu der ki; yiğitlik kadim,
Dersim ellerinde söylenir adım.
Senin gibi nice çavuşlar yedim,
Şu fişek nasibin der Mehmet Çavuş.

Mehmet Çavuş sonunda şehit olur:

Vuruldum arkadaşlar; akıyor kanım,
Kıratım üstünde çırpınır canım.
Karalar bağlasın Zekiye Hanım (Karısı),
Kader böyle imiş der Mehmet Çavuş,

BEYOĞLU

Sen bir Beyoğlu idin, abdalım dedin,
Her vardığın yerde zehir mi yedin?
Ananı babanı yetim mi kodun?
Kalk kardaş gidelim iline doğru.

Sen beyoğlu idin, haylamaz iken,
Derin geçitleri boylamaz iken,
Olurolmaza söz söylemez iken,
Kalk kardaş gidelim iline doğru.

Sen Beyoğlu idin üşenmez iken,
Kuş tüylü döşeğin döşenmez iken,
İbrişim kuşaklar kuşanmaz iken,
Kalk kardaş gidelim iline doğru.

Altun bir çıngırak taktım koşuma,
Beşyüz atlıyı düşürdüm peşime.
Soğuk bir su kattın benim aşıma,
Kalk kardaş gidelim iline doğru [1]

---

1 Bu ağıt Nizip'de yenilen Hafız Paşaya aittir deniliyor. Ağıt kızkardeşi tarafından söylenmiştir.

MEHMET AĞANIN AĞITI

Halil Ağa, Avşar aşiretine bağlı Karamuklu köyü mahallesinden Haliloğlu Mehmet Ağa'nın bir çerkes eşkiyası tarafından şehit edilmesi üzerine Mehmet Ağa için düzenlenen ağıtları birer birer okudu:

Aziziye'ye vardımdı; mızıkalar çalınır,
Mehmet Beyi vuranlara yüzbaşılık verilir.
Aziziye'ye vardım; Sivas merkezi,
Namusuma ar geldi, gördüm beni vuran çerkesi.

Altındadır atı hoplar,
Sol böğründe altıpatldr,
Kardaş tarlaya yıkılmış,
Kanını yalıyor itler.

Annacımız Kara kaya,
Oğlum benzer doğan aya.
Akşam Tomarza'dan geldim
Bakamadım doya doya.

Hüsnü vurmuş bir hödük,
Mevlâ verdi çekiyorum.
Öksüz gibi boynum bükük,
Her gün yola bakıyorum.

Düşmanın dediği oldu,
Ben sevdim yad ile kaldı.
Gün pınarlar akmaz oldu,
Ben durmadan akıyorum.

Şeker damlardı yüzünden,
Öptümdü ala gözünden.
Adamsızlığın yüzünden,
Ben bu derdi çekiyorum.

Daima derdim yoldaşım,
Ahbabım yok; hem sırdaşım,
Ok yaydan çıktı kardaşım,
Bir soğuk of çekiyorum.

Uyku gelmiyor gözüme,
Kimse bakmıyor sözüme.
Kusur eylemen yüzüme,
Ben bana dert çekiyorum.

Alim der ki; bilemeyom,
Bir habercik salamayom,
Dosttan selâm göremiyom,
Cana hançer sokuyorum.

VII

Gece gündüz çağırırım ya mevlâ,
Senden başka kimse bakmaz yüzüme!
Yanıldım yolumu, kaldım yabanda,
Kılavuz ol, doğru gidem yoluma.

Başım ağrısı yeridi beynime
Vefasız dertlere çok yana yana,
Otuz dokuzdu kırk oldu sene,
Yeter mevlâm, ver avımı elime.

Avını aldıran şahan yaderiyim,
Bir takım komşudan hile seziyom.
Aklım yok da, kalem ile yazıyom,
Dost sevdası bülbül etti dilimi.

Ağaç dalı ile gürler dediler,
Muhanatlar ciğerimi yediler.
Yiğit nerde vatan orda dediler,
Acep gönül arar mı ola ilini?

Alim der ki; sırrım kavline yalan,
Bilmem hakikattır, bilmiyom yalan.
Dost koynuna girmiş zehirli yılan,
Onun için soğutuyor belini.

GÜNOĞLU AĞITI

Arkadaşı uğruna canını feda eden Günoğlu isminde birisine ait olan bu ağıdı Bakırdağı takım kumandanı Mehmet Efendiden yazdım.

Günoğlunu sorarsan; günün delisi,
Korkusundan yatmadı Halep valisi.
Kılınciyle aldı koca Kilis'i,
Kilis benim der de ağlar Günoğlu.

Günoğlu'nu kova kova tuttular,
Ak ellere dar kelepçe vurdular.
Götürüp de Adana'ya astılar,
Arkadaşı uğruna ölen Günoğlu.

Varın takın kıratımın yemini,
Söylen nişanlıma vursun gemini.
Şimden geri düşman görsün demini,
Arkadaşı uğruna yanan Günoğlu.

Ala gözlerini sevdiğim dilber,
Gizli sırrım şu âleme bildirdin.
Dost başa derler de düşman ayağa,
Şu kötüyü üstümüze güldürdün.

Yüce dağ başına yağan kar olur,
Benim işim katı ahüzâr olur.
Sürünme duvara üstün kir olur,
Git kız, git, sen beni öldürdün.

Kaçak gezerim de gurbet illeri,
Tercüman tutarım esen yelleri.
Şu elimle büyüttüğüm ala gülleri,
Sonucunda bir kötüye yoldurdum.

Karacaoğlan der ki; iyisin aradın,
Kara zülfün mah yüzüne taradın.
Çünkü dilber ayrılmaktı muradın,
Niye beni serseriye yeldirdin?

Saraycık'tan Ali Ağa

X

Nişanlı bir kız nişanlısı ile beraber konuşmak üzere çeşmeye inmiş. Fakat kızın bundan haberdar olan kardeşi çeşme başında bunları suçüstü yakalamış ve tabancasını çekerek kız kardeşini öldürmüş. Kızın ağzından şu ağıt düzenlenmiştir:

Tabancanı çifte doldur,
Elini tetikten kaldır,
Bir çift sözüm var kardeşim,
Söyliyeyim sonra öldür.

Yüce dağda kar erisin,
Enginin duman bürüsün.
Beddua vermem kardaşım,
Ağzımda dilim çürüsün.

Yüce dağın karı idim,
Ben anamın biri idim.
Öldürme beni kardaşım,
Sağ gözünün nuru idim.

Saraycık'dan Kadir Ağa

Çataloluk'ta:
22.8.1928

Elif isminde bir kız amcasının oğlu Ahmet'i sevmiş, fakat talihi yâr olmamış; Ahmet'i elinden ka-

çırmış. Bunun üzerine onun için şu ağıdı okumuş:

Ardında -Benli boz-u [1]
Ceylâna boy verir tazı.
Canı gönülden söylüyorum.
Kadan alsın emmin kızı

Sırtında gömleği keten,
Kara sakal bir bir tutam,
Canı candan ağlıyorum,
Var sen ettiğinden utan.

Civil civil öten kuşlar,
Felek bildiğini işler,
Alayından zor geliyor,
Kuşu öter, atı kişner.

Yaşa emmim oğul, yaşa,
Yeşil yağlık düşmüş kaşa.
Ben atını suvarırken,
Beyler kondu arslan taşa.

Altından atı da sağan,
Belinden kılıncın alan,
Ocağından kül dağıtan [2]*,*
Emmim oğlu, var sen utan!

---

[1] Benliboz: Beyböyrek hikâyesinde geçen atın ismidir.

[2] Ocağından kül dağıtmak (vermek). Ocaklı olanların âdetidir.

Herek olur herek olur,
Yer altında direk olur.
Demedim mi Ahmet Ağam,
Gurbetlerde gerdek olur

Irmağım akar analı,
Derim çadır tutar yan odalı.
Şimdi evin dadı yoktur.
Emmim gideli gideli.

Hüseyin Kâhya oğlu Hasan

İLBEYLİ OĞLU AĞIDI

İstanbul'dan ferman geldi nideyim;
Göç çekip de meratibe gideyim?
Yaylam seni kime emanet edeyim?
Ben gidiyom telli yaylâm, kal kalan!

Pınarların yosun tutsun, akmasın;
Menekşeler düze çıksın kokmasın.
Gezdiğim yerlere insan çıkmasın,
Ben gidiyom telli yaylâm, kal kalan.

Sultanabaş erekeme[1] *bağlı olur*
Suyun içen hastalar sağlı olur
Kürtler çıkar üstümüze ağa mı olur
Ben gidiyom telli yaylâm, kal kalan

---

[1] Erekeme: Kendi kendine yetişen bitki.

Sultanabaş cümle dağdan uludur,
Kar akıdır onbeş dağın eridir,
Arapatlar koçyiğitler yeridir,
Ben gidiyom telli yaylam kal kalan,

İl Beyoğlu kestirmiyor gümanı,
Ala gözden gelir yürek dumanı,
Ardı bozlak önü yaylak çimanı,
Ben gidiyom telli yaylâm, kal kalan.

DERVİŞ PAŞANIN AĞIDI

Yeniköyde Aşık Ahmet, askerliğini Rumeli'nin İpek şehrinde geçirmiştir. Kendisine o zaman kumanda eden (Recep Paşa) imiş. Aşık, şu ağıdı 302 yılında İpik şehrinde söylemiştir:

Efendim şevketli fermanlı vezir,
Ordu saf bağladı emrine hazır.
Hak yardımcı olsun, yetişsin hızır,
Çok dualar ettik yolunuzda biz bile.

Mevlâya sığındık, geldik zâr ile,
Duacı dini islâm ahüzâr ile.
Ordular gezmiyor bütün kâr ile,
Harbe niyetlendik biz dil ile bile,

Dini islâm olanlar ayağa kalkar,
Varınca dûmana evlerin yıkar.
Topun sesi arş-ı rahmâna çıkar,
Siperler bekledik zâr ile bile.

Selânik sancağından bindik vapura,
Kadir mevlâm sılamıza yetire.
Nuh Nebinin haddesin geçire,
Geçek Akdenizi sel ile bile.

Mersin'e çıkınca kayguyu atın,
Cem olun askerim hele sağın yatın.
Kozan'a varınca çadırı tutun,
Asker vedalaşsın el ilen bile.

Kozan'dan kalkınca "Mirelif" i aşak,
Suluhan'da pınarlara karışak,
Çatma'da bir Paşa var, ona da ulaşak;
Tatlı konuşsun dil ilen bile.

GELİN AYŞE

Gelin Ayşe ikiz çocuklarını beraberine alarak babasının köyüne giderken yolda bir dereden geçiyor. Fakat yolu bilmediği için bir girdaba düşüyor ve çocuklarıyla birlikte boğuluyor. Halk her olayı zaptettiği gibi bu olayı da zaptediyor:

Koyun gelir bata bata,
Çamurlara yata yata.
Gelin Ayşe suya gitmiş,
Ilgınları tuta tuta.

Aman Ayşe yaman Ayşe,
Dağlar başı mor menevşe.

Koyun gelir kuzu ilen,
Ayağının tozu ilen,
Gelin Ayşe'm suya gitmiş,
Yanı çifte kuzu ilen.

Aman Ayşe yaman Ayşe,
Dağlar başı mor menevşe.

Erciyaş'ın başı pınar,
Akar bulanı bulanı.
Gelin Ayşe'm suya gitmiş,
Ağlar dolanı dolanı.

Aman Ayşe yaman Ayşe,
Dağlar başı mor menevşe.

Kırat gelir harlayarak,
Ayşe'm gider parlayarak,
Dün buradan gitmiş idi,
*Burçak burçak * terleyerek.*

Aman Ayşe yaman Ayşe,
Dağlar başı mor menevşe.

Ayşe'nin atı nehrin selleri arasından kurtulmuş, köye dönebilmişti.
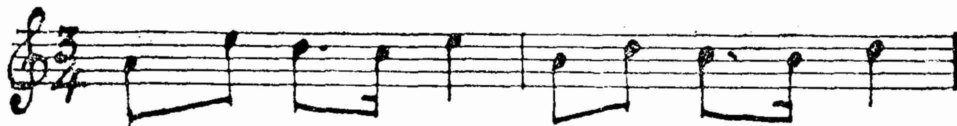
Ördek gelir yüze yüze,
Kanadını süze süze,
Gelin Ayşe'm setle gitmiş,
Ala gözün süze süze.

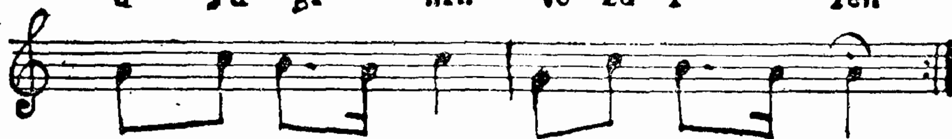
Aman Ayşe yaman Ayşe,
Dağlar başı mor menevşe.

* Buram buram olması gerekir (S.E.)

AĞIT KOŞMASI:

"Gelin Ayşe"
Notaya çeken: M. Sünbülî B.





4x4 heceli olan her ağıt bu makamda da okunur. Benim anladığıma göre halk arasında makam burada bitmiş oluyor. Diğerleri bunlara bağlıdır.

Ala ve Kozan Dağlarında:

ÇEŞİTLİ BİLGİLER

Kozan Dağında Tunuslar, Avşar içinde Av kuşları, Düz içinde Genç Osman Haruniye'de Peçenek, Millî Mücadele, Karacaoğlan'ın köyünde, Aladağın Bor kasabasında eski bir oyun ve Kozandağına efsaneler.

KOZAN DAĞINDA TUNUSLULAR

Kozandağı'nda ne zaman geldikleri bilinmeyen 45-50 ev Tunus arapları vardır. Bu araplar üç kabileden ibarettir:

1 — Toros Arapları, 2 — Getten Arapları, 3 — Oçanlar Arapları

İki yıl önce, öteden beri kışladıkları Andıl dağı eteklerinde yerleştirilen bu araplar Türkiye'ye geldikleri günden beri dil, âdet ve geleneklerini korumaktadırlar. Dağılcık suyu ile Kozan arasında bir kaç defa gördüğüm bu aşiret halkı tıpkı Türkler gibi yaşarlar.

Yazın Bakırdağında ve eteklerinde yâylâ edenlerin arasında 1930 yılında yaptığım araştırmalar bana bunların Tunus'ta olan büyük bir isyan üzerine Türkiye'ye sürgün olarak gönderildikleri kanısını vermiştir.

AV KUŞLARI

Balaban ile Şahin arasında :

Av kuşları arasında Balaban ve şahan (şahin) diğer av kuşları gibi halkın büyük ölçüde ilgisini çeker.

Saimbeyli'nin Mağara bucağında Aşık Mulla İbrahim'den aldığım şu Karacaoğlan türküsü av kuşlarının önemini gösterir bir belgedir.

Aldı Balaban:

Bir balaban bir Şahana azmeder,
Ne yitirdin ne ararsın burada?
Urum senin Arabistan benimdir,
Haddin ne ki; avluğuma gelesin?

Aldı Şahan:

Şahan der ki; küçücüğüm emme, göğe tükerim,
Tükerim de kendi kendim denerim.
Şimdi beni darıltma da geri dönerim
Yer değil ki, çalı çalı sinesin.

Aldı Balaban:

Balaban der ki; beni beyler götürür,
Ala göze altın iskif[1] *tutulur.*
Senin avın kel atmaca getirir,
Sayar mıyım hey kuşların curası[2]*?*

Aldı Şahan:

Şahan der ki; demedim ben o sözü,
Var koç yiğide, eyle şakayı nazı.
Göğün bir alâ katından indirdim turnayı, kazı,
O zamanlar yıkımı da bulasın.

Havaya hey Karacaoğlan havaya,
Alıcı kuş çevrilme mi yuvaya?
Boz kuş yüz deveye, şahan mayaya,
Saraf kessin ikinizin bahasın?

GENÇ OSMAN

Güney yurdumuzda "Dadaloğlu" bize "Genç Osman" isimli bir yiğidi övüyor.

Genç Osman, bıyıkları tarak tutmayacak kadar toy olduğu halde, dudağına tarak saplayarak:

---

[1] İskif: Av kuşlarının avdan önce yüzlerine örtülen maske,

[2] Cura: Küçük demek olup aynı zamanda bir çeşit küçük sazın ismidir.

"Adam bıyıkla ve sakalla değil, yiğitlik ve özlükle adam olur" demiş ve Dördüncü Murad'ın ordusuna girmiş ve ta Bağdat'a kadar yürümüş, Bağdat ele geçirildikten sonra ismi saltanatın ihtirasları arasında kaybolmuş bir Türk askeridir.

Vaktiyle ben, bu yiğidin "Dadaloğlu" tarafından düzenlenmiş destanlarını inceler ve yayınlarken türküler arasında "Genç Osman'nın Islahiye kazasına bağlı Karaborçlu köyünde doğmuş bir dul kadının oğlu olduğunu tespit etmiştim.

Üstat Köprülüzade Mehmet Fuat Beyefendi de, Genç Osman'a dair çıkardığı bir inceleme ve tahlil kitabında bunu aynen belirtmişti.

Şimdi, Bahçe kazasının Haruniye bucağında saz şairlerinden Kır İsmail, bize yepyeni bir türkü veriyor ve bu türküde Genç Osman'dan başka bir de Köçekoğlu isminde kahraman tanıtıyor. Köçeklioğlu'nu tanımakla bir şey kaybetmiyoruz, yalnız bu türküde ismi geçen "Genç Osman"ın Everek'li olduğu işaret ediliyor ki; bu, gariptir.

Bu mesele bizi düşüncelere, tetkik ve tahlillere sürüklüyor. Acaba Genç Osman, Everek'li mi? Yoksa Karaburçlu mu?

GENÇ OSMAN

Kır İsmail
Haruniye: 14.4.1934

İptili [1] Bağdat'a sefer eyledi,
Hopladı hendeği geçti Genç Osman.
Allah Allah dedi, girdi meydana,
Kaleye bayrağı dikti Genç Osman.

---

[1] İptida, olması gerekir ki, önce anlamına gelir. (S.E.)

Eğerledi kır atının ikisin,
Komadı düşmanın, kırdı hepisin.
Sabah namazında Bağdat kapısın,
Allah Allah dedi kırdı Genç Osman.

Sabahleyin Bağdat'ta bir gül açıldı,
Rayhası dünyalara saçıldı
(Everek) ten iki yiğit seçildi
Biri (Köçekoğlu) biri Genç Osman

Sabahleyin Bağdat'ın kapısın açtı,
Gören düşmanlar tedbiri saştı,
Kelle kucağında üç gün savaştı,
Daha bundan ne olur der, Genç Osman.

Bir konak yaptırdım Aceme karşı,
Kan ile yoğruldu toprağı taşı,
On iki senenin [1] binek yoldaşı,
Aceme, velvele verdi Genç Osman.

Askerin ucu da çıkıştı Van'dan,
Gözler görmez oldu tozdan dumandan,
Kılıcın balçağı [2] doluyor kandan,
Aceme zor savaş verdi Genç Osman.

Yıktı Bağdat'ı da virân eyledi,
Yas çekti hanımlar da, kara bağladı.
Vezirler okudu, hünkâr ağladı,
Aceme velvele verdi Genç Osman.

---

[1] On iki sene: Genç Osman yaşı imiş.

[2] Balçak: Kabza, tutacak yer.

Kaleler yapıldı kesilen baştan,
At işlemez oldu yatan öleşten [1],
İki şehit düştü diler güneşten,
Biri Köçekoğlu, biri Genç Osman.

Murat der de; getirin ben göreyim,
Nasıl bir yiğitmiş, ben de bileyim,
Vezirlik isterse, üç tuğ vereyim;
Şehitlere serdar oldu Genç Osman.

Abdürrahman'ım der; neyledi netti;
Yıktı koca Bağdad'ı virân etti,
Sağ olan geriye sılaya gitti,
Kanlı Bağdat sende kaldı Genç Osman.

Ben kendi payıma "Dadaloğlu" nun rivayetinden birdenbire vazgeçemiyeceğim. Çünkü Dadaloğlu, güneyde bütün köylerde ve aşiret arasında tanınmış meşhur bir halk şairidir. Hele bu şairde meslek ve karakteri, daima bu gibi olayları bulmak, tetkik ve tahlil ederek onlara ait destan ve hikâyeler düzenlemektir.

Kitabımıza alınan türküyü söyleyen şair "Kul Abdurrahman" ise, ismine ilk defa rastladığımız bir halk şairidir. Belki de, Abdurrahman, kendisi Everek'li olduğu için coşarak bu yiğidi (Genç Osman'ı) kendi memleketine mal etmeğe çalışmıştır.

Veya Everek'li olan Köçekoğlu ile Genç Osman'ın kahramanlıklarını birbirine benzeterek bu iki

[1] Öleş: Arapçadaki leşe değildir. Bu kelime (Ölmek) mastarından gelir; Türkçedir. A.R.

ismi karıştırmış ve şiirine açıklık vermiştir. Çünkü, elimizde buna benzer birkaç belgemiz vardır.

Genç Osman'ı Gaziantep'in bazı söyleyicileri arasında dinlerken şöyle bir parçayla karşılaşıyoruz:

Şu dünyada iki yiğit türedi;
Biri Benderoğlu da, biri Genç Osman.

Bundan başka Dörtyol'un Kuzucular köyünde de şöyle bir hikâye dinledim:

"Dördüncü Murat, Bağdat seferine çıkarken anası oğluna demiş ki:

— Oğlum, yolda Kuzucular köyünde Şıh Murtaza ve Payas'ta Genç Osman vardır. Onları beraberinde savaşa götürmezsen yenilirsin.

Zaten Türk halkı her zaman böyle "Genç Osman" gibi meşhur yiğitleri kendi topluluğu arasına koymağa ve onunla iftihar etmeğe alışmıştır. Bunun en büyük örneğini Karacaoğlan'ın hayat hikâyesinde görürüz.

Sözün kısası; ikinci ve üçüncü söylentiler bulununcaya kadar biz Genç Osman'ın güneyde, Islahiye kazasının Karaburçlu köyünde doğmuş ve büyümüş olduğunda ısrar edeceğiz.

PEÇENEK KÖYÜ

Nurhak dağının batısında, Ceyhan nehri kenarında bir harabe vardır. Buna halk "Paçinek Han" ismini vermiştir. Eskiden bu yerde bir han harabesi varmış.

Ceyhan nehrini takip ederek Bançe kazasının Haruniye Bucağına geldiniz mi, karşınıza etrafı "Domuzluk, Hödük, Dumanlı, Düldül, Çatal dağları ve Sabun Çayı" ile çevrilmiş küçük bir yayla ovası çıkar. Bu ovaya "Düziçi" ismi verilmiştir.

Düziçi ovasının batıya yakın bir hüyüğü üzerinde (İçişleri Bakanlığı yayınlarından olan Köylerimiz isimli kitapta ismi bulunmayan) dokuz evli bir köy vardır. Bu köyün ismine halkın bir kısmı "BEÇENEK" diğer bir kısmı ise, doğrudan doğruya "PEÇENEK" demektedir.

Peçenek köyü, çok küçük bir köy olduğu için yanıbaşındaki Karagedik köyü muhtarlığına bağlıdır.

Düziçi ovasının etrafında bundan başka bazı önemli köyler daha vardır. Elbeyli, Bayındır, Alibozlu bunların arasında sayılan köylerdendir.

Düziçi ovasında yalnız dokuz köy vardır. Bu köylerden bir kısmının çok önemli olan mahalleleri de bulunuyor. Düziçindeki bu köylerden:

1 — Karagedik ve Peçenek

2 — Ellek

3 — Yazlamalı

4 — Böcüklü

5 — Çünür

6 — Çerçiuşağı

7 — Pirsultan ve Boşnak

8 — Bostanlı

9 — Boğazuşağı

Köyleri dikkat çekicidir. Bu köylerden Böcüklü köyünün dört mahallesi vardır: "Demirciler, Çukuroba, Kürtler, Dümbürdek". Çerçi köyünün "Kötüçünür, Karakuyu, Yaşıl", Karagedik köyünün ise, Peçenekten başka "Karınoba, Karanî" Ellek köyünün de yalnız "Akçakoyunlu" isminde mahalleleri vardır.

Âdetler:

A — "KAN BATMAZ". Karacaören'de bir köylü ile Peçenek konusunu konuşuyorduk. Köylüye Peçeneklerden söz açtım ve Avrupadaki soydaşlarımızın da burada bir köyleri olmasını sevinçle kendisine söyledim. Köylü, gülümseyerek bana:

— Efendi, sen buna şaşırma; dünyada herşey batar, yok olur ama kan batmaz. Belki onlar bizden, biz onlardanız." dedi.

B — "KEKİL" Boşnaklar ve kuzey arnavutları arasında (Perçem) olduğu gibi, Anadoluda kürtler-

de de başın tepesinde saç bırakmak âdettir. Bu âdet, Düziçi'nde gelenek halindedir. Çocuklardan tutunuz, ihtiyarlara kadar kekil bırakmak alışkanlıktır.

Karacaören'de bir okullu çocuk gördüm ve başındaki kekili kesmesini söyledim. Çocuk:

— "Babam ölürken oğlum kekil bıraksın demiş, onun için ben başımı keserim ama kekilimi kesemem" dedi.

C — Düziçi'nde yeni yapılan evlerin duvarlarına nazar değmemesi için öküz başı ile birkaç gök boncuk asmak âdettir.

Düziçi ovasının kuzeyinde Varsak isminde bir köy vardır. Bu köyün delikanlılarından Kaypak'ta çobanlık eden 19-20 yaşlarında Ökkeş bana bir türkü okumuştu:

Böcüklü'de bir güzele uğradım,
Eğlen de burada kal dedi gönül.
Bilmedim gelin miydi kız mıydı,
Utanma aslını sor dedi gönül?

Bizim iller yazı değil, dağ idi;
Dört tarafı menevşeli bağ idi,
Benim gönlüm her güzele ağ idi,
Bu ala güzeli al dedi gönül.

Sabahleyin tan yüzüne uyanmış,
Baka baka akılcığı dayanmış,
Top zülüfler zaferan ile boyanmış,
O demde koynuna gir dedi gönül.

Benim gönlüm o kaşları karada,
Birkaç gece kalabilse burada.
Gitti yoldaşlarım, kaldım arada,
Aklını başına der dedi gönül.

Yönünü dönmüş de kendi iline,
Umma oldum ağzındaki diline.
İbrişim kuşak bağlamış beline,
Yıkıl da üstünde öl dedi gönül.

Aşık Hacı'm, derde gönlüm kakmıyor,
Körolsun, yâr gözü bize bakmıyor.
Züğürtlüğüm bildi matah satmıyor,
Beleşten şeftali al dedi gönül.

Bu türküyü bizim Ökkeş'in akrabalarından birisinin bundan 50 yıl önce düzenlemiş olduğunu Ökkeş söylüyor.

MİLLÎ MÜCADELE HÂTIRALARI

Yeniköy, 11.8.1928

Hacı Ahmet'ten alınmıştır:

Adana ve Kozan'ı kuşatan Fransız kuvvetleri Bakırdağı bucağının 24 köyünü de kuşatmıştır. Bu işgale sebep; Hacın Ermenilerinin yakın bulunması olmuştur.

Düşman iki yıl kadar buralarda kırmadığı koz bırakmamış ve Ermeniler vasıtasıyla Türklere her türlü zulmü yapmaktan çekinmemiştir.

Sonunda Everek kazasında Doğan ve Tufan takma isimlerini taşıyan topçu binbaşısı Kemal Bey ile yüzbaşı Osman Beylerin fedakârane çalışmaları sayesinde harekât başlamıştır. Bu arada Kanberlizade Osman Yaşar, Coşkun Osman Beyler de anılacak saygıdeğer kimselerdir.

İşgal Hatıraları:

Kale köyünü de Hacın Ermenileri İşgal etmişler ve yapmadıkları kötülük bırakmamışlardır. Fransızlar bu hareketlere sebep olan çirkinleri gördükleri halde göz yummuşlardır. Halk ermenilerin işkencelerini gözyaşları dökerek hikâye etmektedir.

Şehit ve gazileri:

Kaleköyü'nün üzülecek derecede şehitleri vardır. Bunların toplamı 27 kişidir. Bu saygıdeğer topluluktan başka 25 kişi de dünya savaşında çeşitli cephelerde şehit düşmüştür.

Millî harekât da Hacın Ermenileri tarafından İdris oğlu Salih Çavuş, Kürt isyanında Ali Osman oğlu Yusuf şehit edilmişlerdir.

Köyün saygıdeğer ve meşhur bir de gazisi vardır; Ali oğlu Veli. Bu kişi Çanakkale savaşında dokuz yerinden yaralanmış ve hala gösterdiği kahramanlıklarınnı hikâyelerinden zevk alarak savaşın şiddetini anlatmaktadır.

KARACAOĞLAN'IN KÖYÜNDE

Gökçeli, 2.9.1928

Birinci ziyaretimde işittiğim türkülerden başka bir şey bulamadım.

Karacaoğlan der ki; ünüm duyuldu,
Bin on beşte göbek adım koyuldu.
Çingiroğlu benim özce soyumdu,
Şimdi soyka kaldım garip başıma.

Has Köseoğlu Ali

Çingiroğlu Mehmet Ağanın çocuklarının söylediklerine göre; bu köy seksen yıl öncesine kadar -Düşmüşün mezarlığı- semtinde iken hastalık yüzünden eskiden yaylâları olan Göğceli tepesine çıkmağa mecbur kalmıştır.

Köy halkının meşguliyetleri bağcılık ve davarcılıktır. Eski Eserlere ait Düşmüşün Mezarlığından başka bir şey yoktur. Çingiroğlu Mehmet Ağanın küçük oğlu Mehmet Ali, beni bağlarına götürürken dedi ki:

— Karacaoğlan, benim şimdiye kadar türküsünü söylemediğim bir şey kalmadı; benden sonraki âşıklar analarıyla bacılarını (kızkardeşlerini) övsünler, demiş.

Bu sözün eskidenberi ailesi arasında söylenmekte olduğunu ekledi. Burada birkaç türkü yazmak gerekir. Çingiroğlu Mehmet okumağa başladı:

Karacaoğlan der ki; âlemde kaza,
Ak kâğıt üstüne karalar yaza.
Alnı top kâküllü gelinlerimize,
Gelini de sevmez, kız ister gönül.

Ne olacak, çocuk bu kadar söyleyebilirdi.

Ayağaına giymiş bir hoş yemeni,
Kıza âşıkların kalmaz gümeni
Küçüksün sevdiğim bilmem amanı,
Yaktı kül eyledi beni bir gelin.

Öğer Karacaoğlan da öğer.
Altun saç bağları topuğu döğer.
Ay ile bahsetmiş gün ile doğar,
Cennet-i alânın nuru bir gelin

Mehmet Ali, 13-14 yaşlarında küçük bir çocuk olduğu için türküsünde mana ve söz düzeni sağlayamıyor. Fakat ne de olsa, kendisinden işittiklerimi aynen yazmağa mecburum.

Aşağıdan gelen küçük gelin,
Doldur dolu içeyim aşkına.
Selâm vermiş benim gibi dostuna,
İnce belli şal kuşaklı bir gelin.

Karşıdan gelen de küçük gelin,
Azıcık karşımda durabildin mi?
Güvenim, güvencim senindir gelin,
Kırıldı kollarım sarabildin mi?

Ezel yükseğinden inmişsin düze,
Sürmeler çekmişsin şol ala göze,
Bir çift sualim var darılma size,
Ellerimi koynucuğuna alabilin mi?

Karacaoğlan der ki; asılmaz kara,
İçime açtın da sen onulmaz yara.
Dolanıp varma da sevdiğin yere,
Ya muhabbet kalkar ya, bir hal olur.

Mehmet Ali derme çatma kıtalara devam ediyor:

Evlerinin önü ufacık yazı,
Ağalar koyvermiş ceyrane tazı,
. . . .
Ölsem kanımı içebilin mi?

Yolumuza devam ederken Mehmet Ali, aklına gelen bir kıtayı daha yazdırayım dedi:

Sallanı sallanı suya gelmişsin,
Kırmızıdan irengini almışsın,
Güzellikte kemâlini bulmuşsun,
Cennet-i alânın nurusun gelin.

Bu parçalar önceki türkülerimizde geçmiş ise de, bazı ufak tefek değişikliklerin Karacaoğlan'ın kendi soyunun ağzından işitilmiş olması tekrar yazılmasına sebep olmuştur:

Karacaoğlan bunu böyle söylemiş,
İnmiş aşkın deryasını boylamış.
Üç kulaç'ta bir gün karar eylemiş,
Beş kulaçta artar saçın sevdiğim.

Artık küçük Mehmet Ali'ye veda ederek Kozan'a gidiyorum. Kardeşi Osman, ben de bir türkü söyliyeyim dedi.

Bu iki genç kardeş benim ziyaretimden coşmuşlardı ve şu hikâyeyi Osman anlatmağa başladı:

— Karacaoğlan bizim köyde bir kız sevmiş, kız başkasına kaçmış. Karacaoğlan kahrolmuş; köyü bırakıp kaçarken şu türküyü söylemiş:

Bir ufacık pınar olsan,
Aksan yanıma gelsen,
Susasam da susuz kalsam,
İçmem bir tas senden kelli.

Bir altından kaşık olsan,
Bir gümüşten beşik olsan,
Yeryüzünde ışık olsan,
Bakmam sana şimden kelli.

Gökyüzünde turna olsan,
Yeryüzünde hurma olsan,
Çekmem seni şimden kelli[1]
Kara kaşa sürme olsan,

[1] Kelli: artık, gayri

TULUK OYUNU [1]

Niğde'nin Bor kasabasında tabak esnafı arasında gizlenmiş önemli bir oyun vardır.

Tuluk oyunu iki bölüktür:

1 — Tulukçular

2 — Geçiler

A — Tulukçular, tulumu çıkmış bir keçi derisini şişirirler. 10-20 çift savaşçı meydana çıkar ve şişirilmiş tulumlarla tıpkı boks edercesine döğüşmeye başlarlar. (Tulumların çıkardığı sesler top sesi gibidir ve çok heyecan verir).

Bu oyun önce karışık ve eşsiz başlar, oyun arasında her oyuncu kendi düşmanını bulur. Oyunda bilek çıkar, tuluk patlar, savaşçı yıkılırsa oyundan çıkar ve böylelikle oyun alayı seyrekleşir.

B — Keçiler: Tuluk oynayanlara koruyuculuk edenler ilk insanlar gibi keçi derilerine bürünürler, üstlerine çanlar, ziller takarlar, başlarına yine deriden yapılmış bir başlık giyerler; yüzlerini boya ile karartırlar ve maske kullanırlar. Acayip bir yaratık gibi tuluk oynayanların etrafını çevirirler; ellerinde-

---

[1] 5 Eylül 1934 tarih ve 15 numaralı "Kırkpınar" mecmuasında (Boksun menşei tuluk oyunu) makalesine bak.

ki çuvaldızlarla oyuna karışmaya kalkanları engel olurlar, döğüşen tulukçuların etrafında sıçrayarak, dansederek, koşarak tuluk seslerine başka bir ahenk verirler ve bu oyunun heyecanını bir kat daha arttırırlar.

Bu oyun on beş yıl önce tabak esnafı arasında her düğünde oynanırken şimdi bırakılmıştır.

KOZANDAĞINDA EFSANELER

Bozoğlan Dede: [1]

Saimbeyli: Öğretmen
Abdullah Bey

Saimbeyli kuzey dağlarında "Bozoğlan Dede" isminde bir yatır vardır. Bu yatır, çobanlara yol gösterir, kış günü yolda kalanlara kılavuzluk edermiş. Bu inanç halk arasında yaşar.

Mürsel Dede:

Saimbeyli güneyinde bir dağ başında "Mürsel Dede" isminde bir yatır daha vardır. Bu yatır çocuğu olmayan kadınlara çocuk verir. Kadınlar bu dedeyi ziyaretlerinde adak adarlar ve çaputlardan bir yapma bebek (kukla) yaparak kurdukları küçük bir salıncakta sallarlar; böylelikle Mürsel Dedenin maneviyatından yardım beklerler.

---

1 Bozoğlan: Bulgar dağında da bu isimde bir yatır vardır ve inanç aynıdır.

Birobiro:

Kozandağında "Birobiro" isimli korkulu bir canlının varlığına inanılır. Bu yaratık, insan kılığında olurmuş ve gece vaktinde (Birobiro) diye bağırırmış. Eğer biri bunu insan sanarak cevap verirse, bu hayvan o insanın üstüne atılır ve onu ikiye bölüp öldürürmüş. Birobironun hayalî şekli şöyledir: "Tek ayaklı, tek kollu, tek gözlü, yani; başından itibaren yarıya bölünmüş bir insan gibidir." Bu hayvan en çok senenin yanar gün (Eyyamı bahur) lerinde görülürmüş. Bunu gördüm diyen bağ bekçilerine de rastlanılırmış.

-Mağara bucağı Hokkeçe: Aşık İbrahim-

Al Karısı:

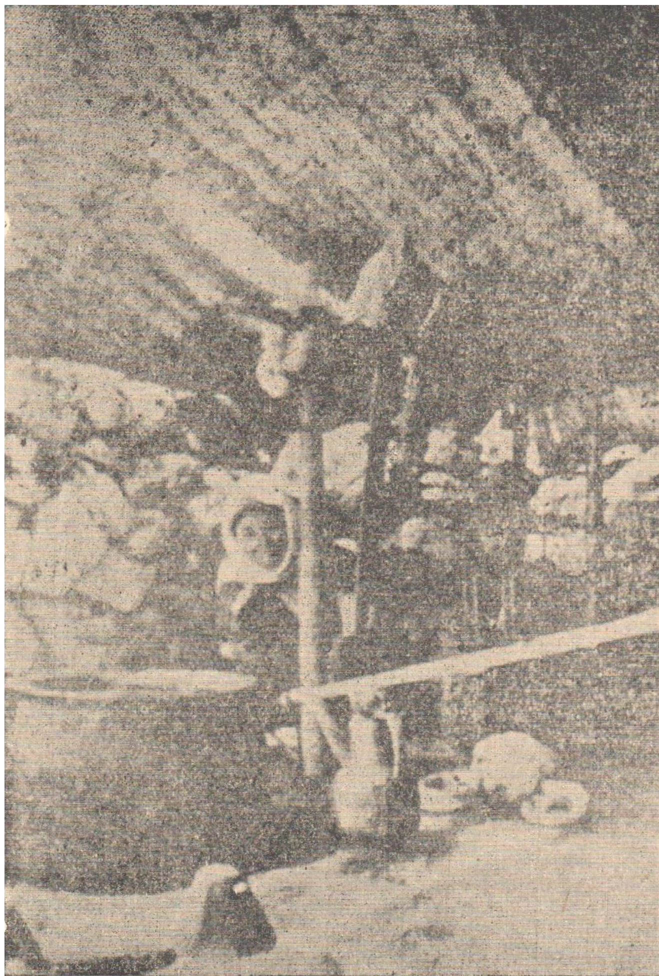
Al karısı bir kuş gibidir, eve her yerden girer. Elinde bir boncuğu vardır. Ve hemen lohusanın üstüne çullanır. Eğer lohusa su kaplarını açık bırakmazsa al karısı eve giremez, eğer lohusa al karısının attığı boncuğu alırsa al karısı yalvarmağa, yakarmağa başlar.

Alcılar:

Al basma hastalığından korunmak için ocaklı olanlara "Alcı" derler. Alcı olmak için; alkarısının attığı boncuğu alan lohusa, bunu geri verirken al karısına yemin ettirmelidir.



HASİBE TEYZE
(Bir Türkmen Kadını)



Çadırında ve astarının başında kilim dokuyan bir aşiret kadını

KİLİM MOTİFLERİNİN HALK ARASINDAKİ İSİMLERİ

KİLİM MOTİFLERİ (1)

1 — Pençeli (Bir ismine de Kürt işi derler)

2 — Çicek

3 — Hatunparmağı

4 — Seleser (Bu işte uğursuzluk vardır) gibi inanışlar var. Seleser işine salı günü başlamak uğurludur. Salı gününe ait bir atasözünü de burada dinledim.

(Salı günü alı günü)

Alı günü: fetih günü demekmiş.

5 — Urumalası. Ortasındaki "H" harfi gibi işaret "uğur" sayılırmış.

6 — Avşar kilimi veya kâğıt kilim.

Kilim Motifleri (1)

KİLİM MOTİFLERİ (2)

7 — Kurbağa işi

8 — Heykel kilim

9 — Parnakişi

10 — Nacak kilim

11 — Yıldız kilim veya seymen kilimi

12 — Kıvrım ve kurt ağızı işi

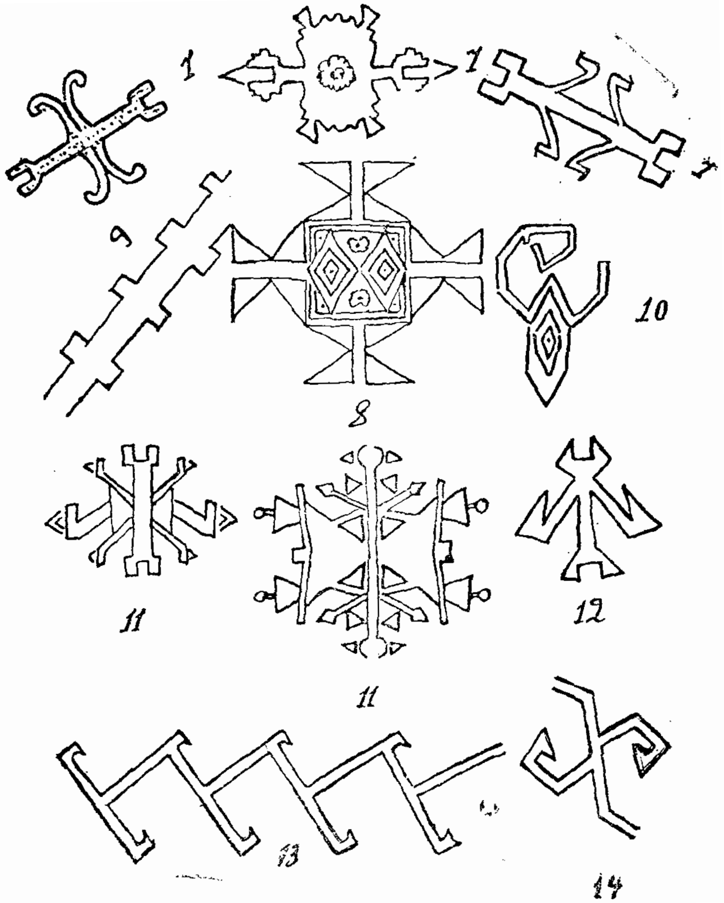
13 — Su işi

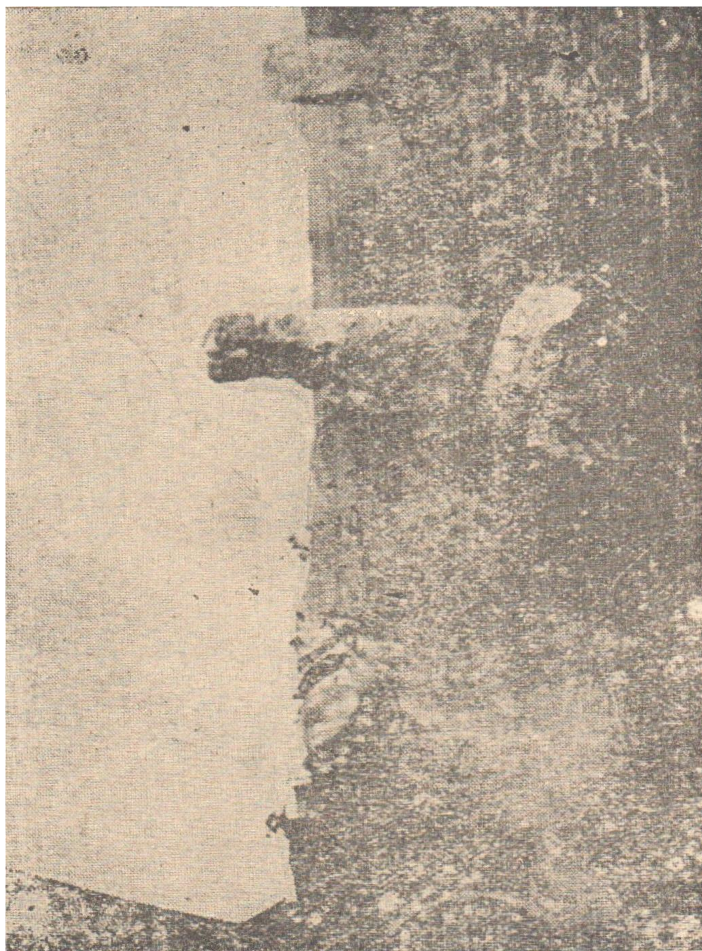
14 — Zencirliiş

Not:

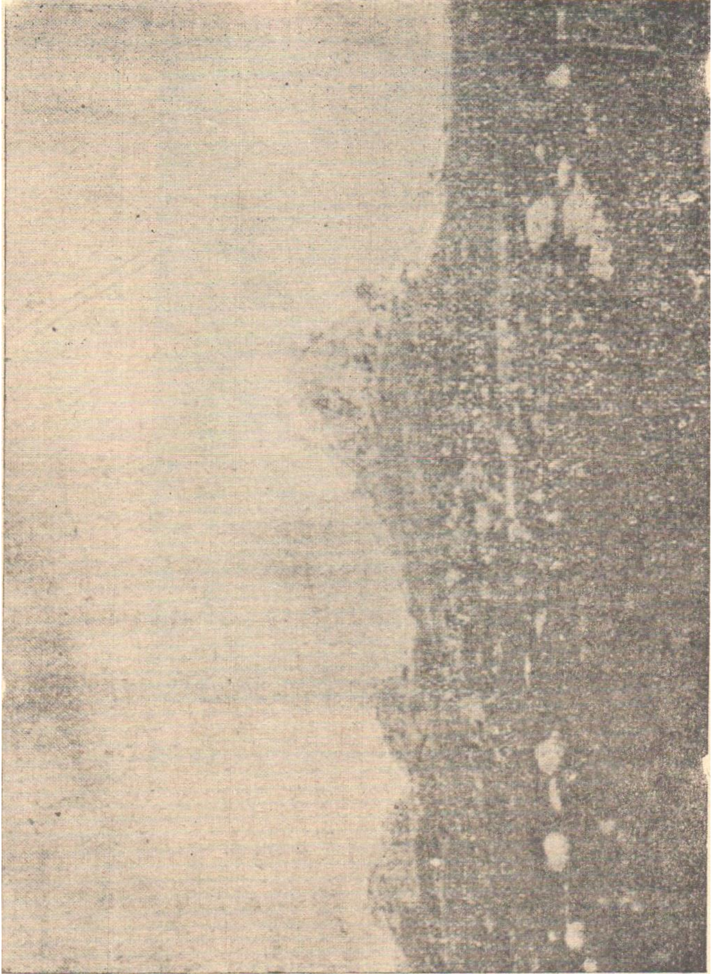
Avşar kilimlerinde süsleme daha çok üç motiflidir. Bu motifler Rum alası, seleser, bukasuyu'dur. Bukasuyu altıncı motife dikey olarak inen dikdörtgenlere verilen isimdir.

Kilim Motifleri (2)





DİKİLİ TAŞLARI (Güney bölgesindeki eserlerden)



BODRUM KALE HARABESİ



BAYATLI AHMET ÇAVUŞ



FARSAKLI YİĞİT AĞA



KOZAN DAĞLARINDAN BİR GÖRÜNÜŞ



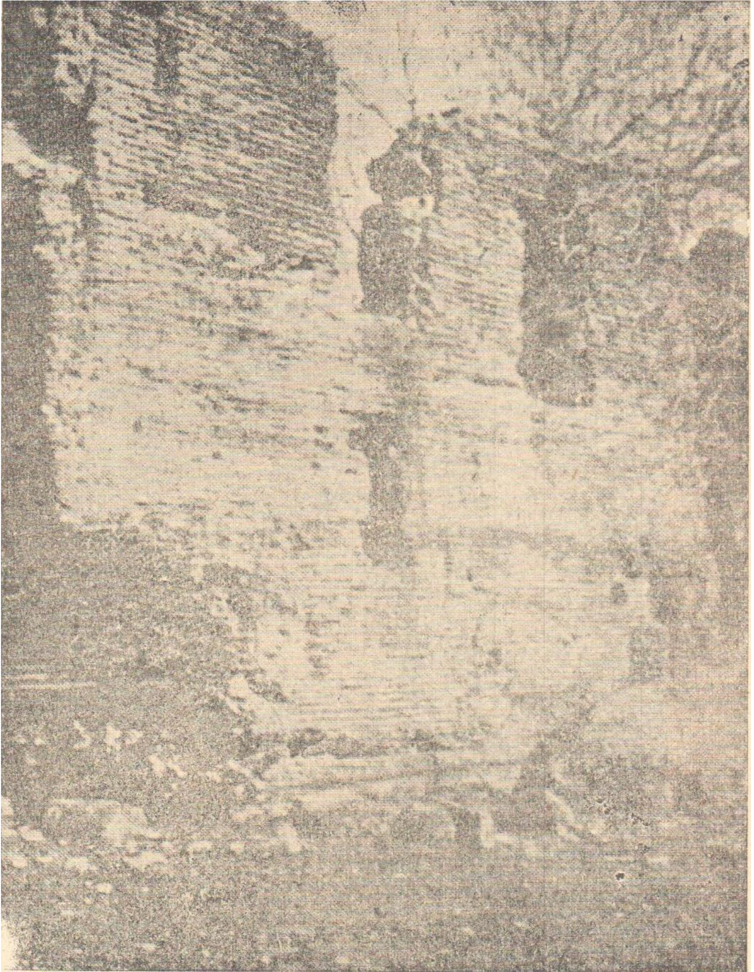
SAİDE HANIM (Tecirli aşireti kızı kıyafetinde)

Saide Hanım zaten Tecirli aşireti kızlarındandır. Kendisi öğretmen ise de bu kıyafeti temsilde mahareti vardır.



KOZANDAĞINDA TUNUS ARAPLARINDAN BİR KADIN VE ÇOCUĞU.

(Bak: dağınık incelemeler)



GÜBE D'E HAMAM HARABELERİ



AVCILIK: BİR ŞAHİN KUŞU AVA HAZIRLANIRKEN



TULUK OYUNU

1 — Soldan: Tulukçular önlerinde tulumu, oyuna hazırlanırlarken

2 — Sağda: Tuluk oynayanların kıyafeti

3 — Aşağıda: Keçilerin kıyafeti

Kısım: 5

BİNBOĞA VE NURHAK DAĞLARINDA YÜRÜKLER ARASINDA



Adana Müzesinin Türkmen Yürük Etnoğrafya Salonun Müze elbisesini giyerek fotoğrafı alınan Tabak Durmuş kızı Bayan Dürdane

BİNBOĞA DAĞI

Toroslarda yaşıyan konar-göçer Türk köylülerinin daima saygıyla bahsettikleri ünlü "Binboğa" dağının güneyinde 2040 metre yüksekliğinde Berit ve Zeytin vadisi, kuzeyinde Avşar yurdu, doğusunda 3050 metre yüksekliğinde Nurhak dağı, Ceyhan suyu gözleri ve Albıstan ile Yarpuz (Efsus), batısında Göksun kasabasıyla Andırın dağları vardır.

Binboğa'nın yüksekliği 3340 metredir. Bu dağın üstü küçük küçük düzlüklerle, yine mini mini tepelerden meydana gelmiştir. Dağın ünü Yürükler arasında atalardan kalma bir takım efsaneler ile arttırılmaktadır. Hangi Yürüğün yanında Binboğa'dan söz açarsanız Yürüklerin geniş bir nefes geçirdiğini ve "Ah... Binbuğa ah..." dediğini duyarsınız. Bu dağ hakkında halk şairlerinin söyledikleri türkülerin de hesabı yoktur.

Pınarında akar gider tor sular,
Çayırında boyun süzer sığınlar,
Menevşenden koku siner dağlara,
Varılacak yaylâ sensin Binboğa...

Deliboran'ın çok uzun olan bu türküsü bize bu dağa duyulan sevgi ölçüsünü verebilir. Onun için ben de bu dağı görmek istedim, özellikle ismine ade-

ta aşkla bağlandım. Sonunda 5.9.1931 de artık Binboğa'yı gezmeğe karar verdim. Aldığım senelik iznimde hazırlıklarımı tamamladım ve yıllarca özlemle andığım bu dağa doğru yollanmak için 7.9.1931 tarihinde sabahleyin Gaziantep'ten Maraş'a doğru giden bir otomobile atladım. Bir buçuk saat sonra otomobilimiz bir çok arızalı yollar geçti ve bizi Karabıyık ismindeki köye getirdi. Bu köy vaktiyle çeşitli yurdların oymaklarından meydana geldiğinden aralarında faydalanmanın mümkün olduğunu biliyordum. Fakat biz burada durmadan Maraş'a doğru ilerledik. Yolumuzun üzerinde rastladığımız kuvvetli tahta köprüden geçtiğimiz ve girdiğimiz bu bölgenin mükemmel bir kereste bölgesi olduğunu kolayca anlıyorduk. Bir saat sonra karşımıza bir çam tepeciği çıktı. Bu tepe doğuya doğru uzanan Gölbaşı vadisinin dik başlı bir yeri idi. Arkadaşlarıma bu tepenin ismini sordum. Yolcuların üzerinde efsaneli bir rüya tesiri bırakan tepenin ismi meğer "Kapı Çamı" imiş. [1]

Hem Köroğlu'nun meşhur hikâyelerini hatırladım. Ve hem de arkadaşlarım gibi ben de düşünmeğe başladım. Burası binlerce Köroğlu hikâyesine meydan olacak kadar elverişli bir yer; engin dereler, korkunç ve daha çok coğrafî kuruluş bambaşka bir manzara yaratıyordu. Gerçi, bildiğimiz Köroğlu hikâyelerinin yaşadığı yer yalnız burası değildir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde bir kaç tane kapı çam, çamlıbeli bulmak mümkündür. Fakat ne de ol-

---

1 Elbeyli oğlunun meşhur hikâyesi bu boğazda başlar, 7. kitaba bak (Fakat bu kitap yayınlanmamıştır S.E.)

sa burası bile o hikâyeyi yaratan meşhur söylentilerin birini işaret ettiği ve halkın ağzında heyecanla gezdiği için bana göre kıymetli bir yer oldu. Biraz daha yürüdük. Sonunda arkadaşlarım: "Maraş göründü efendi" dediler. Dikkatle Maraş'ı araştırmağa başladım. Ama bir türlü gösterdikleri yönde tasarladığım bu şehri göremiyordum. Biraz daha tarif edildi. Karşımda ve azıcık kuzeyde deve tüyü renginde doğudan batıya uzanmış ve sanki geniş bir ovaya diz çökmüş bir "Buda" heykeli gibi veya yine öylece yaslanmış bir "Boğa" yı andıran Ahır Dağından başka bir şey göremiyordum.

Arkadaşlarımın yardımlarıyla çok geçmeden Maraş'ı ilk defa olarak uzaktan görmeyi başardım. Bu şehrin hayalimde çizdiği ilk çizgileri tahlile koyuldum. O çökmüş boğanın (Ahır dağı) parça parça olmuş koca vücudunun baş tarafında (batısında) sanki ön ayaklarının sol koltuğuna sıkışmış bir tutam yeşillik arasında mineli beyaz çiçekler gibi dalgacıklarla kendini bana takdim eden "Maraş" uzaktan çiçekli bir demet ot gibi görünüyordu. Kula renginde olan ahır dağının zümrüt gibi bir yamacına yerleşmiş olan bu şehir, bana karşıdan ilkçağ ressamlarının çizdiği nisbetsiz bir tablo gibi göründü. Şehre girmeğe başladık. Manzaralar değişiyor, birçok düşüncelerimi birbirine katıyordu. Yüksek binalar, Selçuk tarzında camiler, minareler, kale, hüyük harabeleri; bunların hepsi birden girdiğimiz yurdun bir memleket olmayıp sanki bir tarih cildi olduğunu hatıra getiriyordu.

Şehre girerken gözüm ilk defa büyük bir mezarlığa ilişti. Ne yalan söyliyeyim, bu manzara beni

üzdü. Çünkü, bu soluk mezar taşları hayalimdeki yüce uyanıklığı bir an için elem ve karanlıklara gömdü.

Şimdi şehrin güzelliğini yaşatmağa çalışan düşüncelerim mezarlıklar arasından kopan sayısız ağıtların gölgeleriyle boğuldu. Bu mezarlık bende şehirden çok bir türbeye girenlerin duyduğu ezik duygular uyandırdı. Kendi kendime "Keşke şehre girerken bu mezarlığı göreceğime Maraş'ı görmeseydim" dedim. Bir kaç dakika sonra bu alabora olmuş hatıraların üstüne ismiyle güzel bir perde çeken Safa Oteline girdim. Ufuklara kadar uzanan güzel batıyı seyre koyuldum.

MARAŞ ŞEHRİ

8.9.1931, Bugün, Maraş'ı geziyorum. Sabahleyin erkenden memleketin hemen her tarafını yalnız başıma dolaşarak bu eski yurdun yaşayış ve genel karakterini tetkik ettim. Memleken baştan başa bir eski eserler sergisi gibi. Dükkânlar, onların kepenkleri, çarşı, bedestan, kahveler, burada çalışan esnaf ve müşterileriyle Maraş, beni, çok eski zamanların âdet ve geleneklerini canlandıran düşünceler içinde bıraktı.

Saat altıdan dokuza kadar Maraş'ın inişli yokuşlu sokakları arasında hep bir tarih ilhamı yaşadım ve memleketin görülecek her yerini gördüm. Şehirde herşey eski; yalnız, bir kısım dükkânlar çağa uymuştur ki, bunlar da; birkaç berber ile birkaç terzi dükkânı ve bir tane de francala fırınıdır. Maraş'ta en canlı sanatkârlar; oda takımları yapmakta olan

mobilyacılardır. Bunları, Maraş'ı gören her insanın takdir etmemesi mümkün değildir.

ZAFER BEY:

Maraş'ta, folklor alanında kıymet ve şöhreti olan kişi, Vilâyet Encümeni Başkâtibi Zafer Beydir. Hükümet açılır açılmaz ilk işim bu saygıdeğer arkadaşı görmek oldu. Zafer Bey, orta boylu, dolgunca vücutlu gerçekten sevimli bir folklorcudur. Memleketin tarihî folkloru onun en sevdiği şeylerden biridir. Zafer Beyle pek çabuk tanıştık. Elinde bulunan cönklerden birkaç türküsünü kopye ettim. Ondan Binboğa ile Nurhak dağları hakkında gerekli bilgileri, gideceğim yolların ve görüşeceğim insanların adreslerini aldım.

Ben, yalnız Binboğa'yı gömreğe niyet ettiğim için Maraş'ta fazla duramazdım. Ancak, koca bir şehri çiğneyip de geçemedim. Burada "Güneyde Türkmen Oymakları" kitabımın altıncı kısmında[1] çıkacak olan "Maraş Şairleri" incelemelerini yaptım. Ve Maraş'ta tanınmış meraklı kişileri tespit ettim. Bunlardan; eski Belediye Başkanı Devriş Bey (kendisiyle görüşemedim) de basılmamış güzel bir Maraş tarihinin yazması olduğunu duydum. Zafer Bey, bu tarihin kıymetli eserler arasında bulunduğunu söyledi.

Bundan sonra Maraş'ta merhum Gaffaroğlu isminde bir şairin 400-500 sayfalık kadar el yazması ve meşin kaplı bir Köroğlu kitabının bulunduğunu

---

[1] Yayınlanmamıştır.

ve bu kitabın mirasçılarına kalmış olduğunu söylediler. Kitabı arattım fakat bunun İstanbul'a gönderilmiş olduğunu işittim. Adı geçen Köroğlu kitabının halen Kabataş Lisesi matematik öğretmeni Haydar Niyazi Beyde bulunduğu anlaşıldı.

BİNBOĞA YOLLARINDA:

9.8.1931 akşamına kadar Maraş'ın her yerini gezdim. ve artık acele olarak Binboğa'ya doğru harekete karar verdim. Akşam üzeri tuttuğum kiracı otelin önüne geldi; eşyalarımı yükletti, ben de katırın sırtına atladım. Güneş gurup ederken çarşının içindeki satıcıların son bağırışları arasında kuzeye doğru ilerliyordum. Gaziantep'te her dükkâncı, sattığı malı överken "Buyrun Halep'in şekerine" der, Maraş esnafı arasında bunun tersi olur. Şimdi sol tarafımdaki satıcı işte bağırıyor: "Buyrun Kayseri'nin gülüne buyrun." Anlıyorum ki, Maraş, iktisaden kuzeye bağlıdır.

Mahalle aralarından geçtik ve sonunda Ahırdağı eteklerine tırmanmağa başladık. Yol, çok dolambaçlı ve baş döndürücü. Ortalık adamakıllı karardı. Başımı çevirdim, geriye baktım; Maraş'ın solgun ışıkları bu mehtapsız ve koyu karanlık gecenin koynunda bir elmas gibi parlıyordu. Bu sırada yirmi kişiden fazla olan kafilemizin gençlerinden Ali türküye başladı:

Bülbül ötsün, bozgun olsun ağlama,
Hınç alıp da dertli sinem dağlama.
Yolcuyum da beni yoldan eğleme,
Hakkın emri; ayrı düştü yolumuz.

Ali söylediği türküleri tamamiyle bilmiyordu. Fakat sesi, dinlenecek kadar güzel ve biraz da tiz olduğu için özellikle gece zamanlarında insana oldukça iyi tesir ediyordu. Ali yeni bir türküye daha başladı:

Yüce dağ başında kıldım bî-niyaz,
Kadir mevlâm şu güzeli bana yaz.
Almadan kırmızı, şekerden beyaz,
Koynuna girip de, ölesim geldi.

Kiracım: "Efendi... Sür, sür. Burası biraz dölek, ulaşalım" dedi. Şimdi de çok sarp bir iniş iniyor ve çam ormanlarının koyu karanlıklara arasına gömülüyorduk. Gece yarısı oldu. Biz durmadan yürüyoruz. Ortalık o kadar karardı ki üstüne bindiğim katırın başını bile göremiyordum.

Kafile derin bir münakaşa içinde; pazardan aldıkları eşyaların ucuz veya pahalı oluşları hakkında konuşuyorlardı. Bu sırada acı bir ses:

— Ulan, eşşeğin ikisi yok!..

Kafile, birdenbire karıştı. Her biri bir tarafa dağıldı. Başımıza bir de eşek davası çıktı. Yanımda kimse kalmayınca ben de katırımdan indim, bir çalı dibine uzanarak uyumağa başladım. Çam kokuları arasında burada uyuduğum iki saatlik uyku, ömrümün en kıymetli uykularından biri olmuştu.

Omuzuma bir el dokundu, gözümü açtım; kiracım; Kızılcık köylü Topal Veli... Yükleri yükletmiş, hayvanları hazırlamış, emrime hazır olduğunu bildirdi.

Hemen yattığım yerden fırladım, katırıma bindim. Daha iki saat kadar yürüdük yürümedik aklıma türkü söyleyen bizim Ali geldi, onu aradım. O zamanda ortalıkta "Ali, Ali" sesleri inlemeğe başladı. Yok... Meğer bizim âşık Ali kaybolmuş. Her halde bir yerde uykuya kalmıştır. Kafilede yine bir heyecan ve telâş başladı. Ali'inin kaybolması benim kiracım Topal Veli'nin canını çok sıkmış olacak ki, yüksek sesle:

— Ulan ne hayvanoğlu adammış bu Ali... Onu bu gece canavarlar mutlak parçalar. Adamı uyandırmak için ense kökünü bizdeyik (eşek dürtmeğe yarayan ucu sivri değnek) ile mi dürtmeli? Efendi, herife canım sıkıldı da. Hem efendi, koynunda elli mecidiyesi var..."

Diyerek dehşetli bir küfür savurdu. Başını salladı. O sırada önümüze ufak bir çay çıktı. Kiracım, "Belâlı yol" diyerek yükleri söktü. Çayın kenarına indik. Onlar, Ali'yi aramağa gittiler. Ben de çayın kenarında bir uyku daha çektim. Uykudan uyandığım zaman hem gün ağarmış, hem de Ali'yi gelmiş buldum. Tekrar hazırlanıp yola koyulduk. Doğuya doğru yürümeğe başladık. Karşımızda Engezek dağının sivri tepelerinden güneşin perçemleri hafif bir meltem rüzgârıyla yüzümüze serpiliyordu. Bu vadinin güzelliği her halde Ali'nin de ruhunda tesirini yapmış olmalı ki; yanık bir sesle yine türkü okumağa başladı:

Havayıdır deli gönül, havayı,
Gün doğmadan şavkı tutdu ovayı.
Türkmen kızı katarlamış mayayı,
Çeker gider yaylasına Bingöl'ün.

Kargı kamışa benzer parmağı,
Sırma gümüşe benzer tırnağı,
İğdenin altında akar ırmağı,
Akar gider yaylasına Bingöl'ün.

Bingöl'ün de çevre yanın gezmeli,
Kalem alıp yâre name yazmalı.
Ayağı halkalı burnu hızmalı [1]*,*
Çeker gider yaylâsına Bingöl'ün.

Güzelim, var derdine derman ara;
Beni mecnun etti o kaşı kara.
Güzel ararsan Urumda [2] *ara,*
Kopup gider yaylâsına Bingöl'ün.

Türkü biterken biz de Ceyhan nehrinin kenarına yaklaşıyorduk. Ceyhan'ın güzelliğini burada görmelidir. Çukurova da çok sakin ve ağırbaşlı olan bu ırmak, burada kayalar, çamlar, sert vadiler, korkunç yerlerden geçerken sanki şaha kalkmış bir at gibidir.

Saat yedi oluyor. Ceyhan suyunu güneş parlatıp süslüyorken biz vaktiyle tahtadan yapılmış ve bugün harap olmak üzere olan bir köprüye geldik. Köprünün doğusunda bir de jandarma karakolu var. (Hamidiye Karakolu). Harap köprüden korka korka geçtik. Yolumuz tekrar kuzeye döndü. Hava da pek çok ısındığı için artık bu vadi can sıkmağa başladı. Birkaç saat sonra meşhur Zeytin kazasının

---

1 Buruna takılan küpe.

2 Güneyde Orta Anadolunun ismi; Urumdur.

Ilıca köyüne geldik. Köyün batısında iki tane kaplıca vardır. Bu kaplıcaların üzerleri açıktır. Etrafında oturacak yeri yoktur. Böyle olduğu halde uzak yerlerden gelen ve Ilıcada kendisini tedavi edenler bulunuyor.

ZEYTİN BUCAĞI:

Vaktiyle Ermenilerin cirit oynadıkları bu kaza şimdi bir bucaktır. Selânik'in Langaza kazasından mübadil olarak gelen 80-100 evlik bir göçmen kafilesinin meydana getirdiği bu bucak, eğer yardım görürse yine bayındır bir bölge olmağa namzettir. Zeytin'e yaklaşırken heyecan duymağa başladım. Hemen Battal oğlu Ali'ye seslendim. Ali elini kulağına koydu:

Her nereden baksa parlıyor yüzü,
Suna olmuş, başın göle düşürür,
Şahmar gibi mor benekler püskürür,
Sallar sünbül, başın, yele düşürür.

⁂

Çölleri vermişler garip ceyrane,
Baykuşa vermişler ıssız virâne,
Hem ondan ayrılan olur pervane,
Bülbülü görüşün güle düşürür.

⁂

Yiğit olan ele sırrın bildirmez,
Güzel olan, gül benzini soldurmaz;
Her olur olmaza meyil döndürmez,
Kötüler sevdiğin dile düşürür.

*
* *

(Elbendi)m der; bu iş böyle kalırsa;
Her nedenlu yâr hatrıma gelirse,

. . . .

Yırak yakın demez, yola düşürür.*

"Elbendi", ismini yeni işittiğimiz bir şairdir. Bu şairin Elbeyli olması hatıra geliyorsa da, doğru değildir. Bu şairin Maraş dolaylarında bundan başka daha birçok parçaları söylenmektedir. Elbendi, belki de Avşar oymaklarından birinin ismidir. Raka'da, Colap kenarında hâlâ Avşar bucağı adı ile yaşayan Türkmenler arasında "Günbendi, Elbendi" gibi iki yer ismi vardır. Herhalde bu isimler Avşar aşiretinden birer oymak isimleri olabilir.

Önceden yaptığım incelemelere göre; Çolap'da yerleşik Türkmenlerin 42 bölüğe ayrılmış olduklarını tesbit etmiştim. Bu 42 bölüğün her birinin birleştiği yerin ismine Bend deniyor. Bu da bize bend kelimesinin Türk boyları arasında ayrı bir manâsı olduğunu göstermektedir. Onun için bu şairi Elbendi olarak kabul etmek zorundayız.

---

* Yırak: Irak

Zeytin bucağına girdik. Köy Allahın en berbat yerinde; kuzeyi girdabı andıran bir boğaz, güneyi zeytin dağları ve Berit etekleri ile boğazı sımsıkı sarılmış bir halde.

Vaktin geç olmasına rağmen kuzeye doğru yola koyulduk ve o geceyi Ökkeş Ağanın bağında geçirdik. Gece yarısında yağan şiddetli bir yağmur yüzünden adamakıllı ıslandık. Gün doğar doğmaz yolumuza devam ederken gözlerim uzaklarda Binboğa'yı arıyordu. Maraş'da kopye ettiğim şair Pervane'nin şu türküsünü tekrarlamağa başladım:

Hey hicran ateşine yanan âşıklar,
Pirler divânına durmağa geldim!
Nazlı yârı bana hasta dediler;
Gül yüzlü sunamı görmeğe geldim.

Göz göz olmuş da yaramın bendi.
Bu aşkın elinden yüreğim yandı,
Bir sene geçmeden bergüzâr sundu,
Canım yâr yoluna vermeğe geldim,

Koynuna gireni ölmez dediler,
Hak nasip ederse girmeğe geldim.
Beyaz tülbendin buruşuk gördüm,
Ayıp değil dostum dürmeğe geldim.

Gönül bağı olmuş kara saçların,
Silinmiş inciye benzer dişlerin,
Pervane, üstünde döner kuşların,
Tutup kanatların yolmağa geldim [1].

[1] Bu parçalar Rıza Tevfik'in (Fikret'in Mezarında) isimli divanına ne kadar benziyor değil mi? (A.R.)

Artık Zeytin boğazının o güzel manzaraları ve sevimli vadisi içinde ilerliyor ve büyük bir neşe ile Alapınar'a ulaşmağa çalışıyoruz. Çok geçmedi, heybetli Berit dağı göründü. Bu dağ hakkında yanımızdaki adamların verdiği bilgiyi dinliyorum.

BERİT DAĞI:

Berit dağı, yaz, kış tepeleri karla örtülü bir dağdır. Bazı haritalarımızda bu dağın ismi "Berut" diye yazılmıştır. Halk bu dağı kat'iyen Berut ismiyle anmaz. Halkın arasında dağın asıl ismi; Berit'dir.

Berit; Ber ve İl hecelerinden meydana gelmiş bir kelimedir. Ber, Türk aşiretleri arasında coğrafî bir isim olmakla beraber aynı zamanda düzlüğü ifade eden bir kelimedir. Ve kamıştan yapılıp da üzerinde yiyecek kurutulan aletin ismi (Berit) dir. Çadırların etrafına kışın gerilen hasırların isimleri (Berdi)dir. Bundan başka Berelli, Berendi isminde köy ve oymaklar da vardır. Halk bilgisine göre bu dağa (Berit) denmesinin sebebi; dağın, oturmuş bir köpeğe benzemesi ve üzerinin düz bir halde bulunmuş olmasındandır. Berit dağında yalnız (Tecirli) aşiretinden Göğşen Kâhya ile Antep'li İncuzade Hasan Efendinin davarları bulunuyor. Vaktiyle bu dağa Tecirli aşiretinin bütün oymakları çıkarmış. Fakat bir zamanlar Avşar, Cerit ve Bozdoğanlıların Tecirler üzerine fazla yüklenmeleri yüzünden bugün yalnız Göğşen Kâhyanın obasıyla birkaç dağınık Tecirli bölüğünden başka kimse kalmamıştır.

Berit dağının en meşhur yaylâları, Ayran pınarı, Yedi kardeş pınarı, Alapınar, Karagöl gibi isim-

lerle anılır. Bu yaylâların Alapınardan başkası tamamen dağın tepesindedir.

Berit dağında meşhur avlar da bulunur. Geyik, ayı, kurt gibi av hayvanları hâlâ avlanır. Berit dağı, 30- 40 kilometre uzunluğunda, yaklaşık olarak 15-20 kilometre genişliğinde ve 2040 metre yüksekliğinde olup Binboğa dağından sonra en yüksek bir dağdır. Dağın otunun ve suyunun çok bol olup hayvanlara çok yaradığı herkes tarafından söylenir.

Bu dağda vaktiyle Zeytin Ermenileri demir ve kurşun madenleri bulmuş ve açtıkları adi ocaklar vasıtasıyla yıllarca bu madenleri işletmişler.

Sonunda Alapınar yaylâsına geldik. Göğşen Kâhyanın çadırına indik bu (Adı güzel) Yürük ile konuşmağa başladık.

YÜRÜK KAVGALARI:

Göğşen Kâhya, Cerit, Tecirli, Bozdoğanlı, Avşar oymakları hakkında şu bilgiyi vermiştir:

— "Eski zamanlarda Çukurova Cerit, Tecirli, Bozdoğanlı ve Avşarlılarla dolu imiş. Bu aşiretler birbirleriyle hiç doğru yaşamazlarmış. Kan akıtırlarmış. Sonunda Devriş Paşa isminde bir paşa gelmiş ve ona da karşı durmuşlar. Paşa hopurumuzu (Tarla yapmak için ormanların sökülmüş yerleri, ağaç kökleri, v.s.) sökmüş, yurtlarımızı dağıtmış da bir parça burnumuz kırılmış. Yüzelli yıl öncesinden beri bu aşiret kavgaları bizleri ikiye bölmüş. Avşarla Bozdoğanlı, Cerit ile Tecirli birleşmiş, bir eyyâmda iki taraf olarak birbirimizi kırmışız. Bir gün gelmiş,

Avşar kolu yılmış, Sivas'a kaçmış, dağılmış, Bozdoğanlılar da Sis (Kozan) taraflarına sinmişler, meydanda bizim Tecirli ile Cerit kalmış."

Aşiretler daima kabadayılığı kendilerinde toplarlar. Bu hikâyeyi bir Avşarlı veya Bozdoğanlıya sorarsanız, onlar da Cerit ve Tecirlilerin korkaklığından dem vururlar. Bu durum Yürükler arasında daima böyledir. Kâhya: "Bizim aşiretler arasında en ünlü savaş Devriş Paşadan kırk yıl önce yapılan savaştır" dedi ve onu da ballandıra ballandıra anlatmağa başladı.

Dedi ki:

— "O zamanlar Bozdoğanlı ile Avşarlılar Ceridin, Tecirlilerin üstüne yürümüşler. Zorlu döğüşler olmuş, davulbaz çala çala bizim yerlerimizi, yurtlarımızı dağıtmışlar. Bizler yine uyanmış ve ayağa kalkmışız. Ondan sonra yüzgeri dönmüşler. Yeni baştan bizden korkup kaçmışlar. Efendi, Cerit ile Tecirli birbirlerine yardımcıdır. Öteden beri Cerit, Binboğa'da, Tecirli Berit yaylâlarında yaylâmışlardır. Ama bugün, buralarda Cerit yurdu yoktur. Ceritlilerin kışladıkları yer Ceyhan kasabası mer'alarındadır. Tecirli, çok yiğit bir boy imiş. Devriş Paşa, bizimle tam üç sene döğüşmüş ve başa çıkamamış. Bana bak efendi, şunu da yaz; Zeytin gâvurlarından biri ben, Tecirli yiğitlerinden birini atına binmiş, çam ağacına tırmanırken gördüm" demiş Anla bak... Oymağımız gâvurların gözüne nasıl görünmüş. Ama hepsi yalan oldu. Bugün benden başkası kalmadı."

TECİRLİ OBALARI:

Tecirli aşireti 24 obadır. Bunların hepsi şimdi Osmaniye, Ceyhan kazaları etrafında yarı yerleşmiş haldedir. Bu obalar bugün isimlerini yalnız köy ismi olarak korumaktadırlar ki, isimleri şunlardır:

1 — Palalı, 2 — Yazmalı, 3 — Şekerli, 4 — Hiboğlu, 5 — Günün oğlu, 6 — Budaklı, 7 — Gürer, 8 — Böcüklü, 9 — Domballı, 10 — Eloğlu (Maraş istasyonu da Eloğlu istasyonudur), 11 — Çerçioğlu, 12 — Alcı, 13 — Gücüklü, 14 — Kokulu, 15 — Çırnazlı, 16 — Karabibili, 17 — Araplı, 18 — Kırmıtlı, 19 — Kabuklu, 20 — Alhanlı, 21 — Sarıhasanlı, 22 — Kalalı, 23 — Karaobalı, 24 — Devrişeli.

Bu aşiretin Şor evi (Büyük ev, baş ev, mahkeme) Devrişiye obasındadır. Bu obanın en meşhur ağası, yani bütün aşiretin saygıdeğer kişisi Yazlamazoğlu Ali Beyin soyudur.

Göğşen Ağa obalarının isimlerini yazdırdıktan sonra derin bir nefes çekti ve söze başladı:

— Efendi, biz vaktinde bugünkü gibi güdük değildik. Ne yapalım, felek böyle etti. Bizi yıldıran paşanın birisi bizden bir ihtiyara bak neyi sormuş:

— "Tecirli'nin, Cerid'in o kolu kısa atları ne oldu?"

Koca ihtiyar cevap vermiş:

— "Onlara oğlum; beylerimiz bindi, yedi kulaç yerin dibine gömüldü."

Görüyorsun ya, zamanında bizde bir kılık vardı. Biz çok yiğit bir aşirettik. Biz, eskiden kurteniği[1] idik. Şimdi ünümüz kalmadı."

Göğşen Ağadan Cerit oymağı hakkında şu bilgiyi de aldım.

CERİT OBALARI:

Cerit obalarını 70-80 yıl önce Maraş'ta Emirze oğlu isminde biri yönetirmiş. Bu aşiretin on dört obası vardır. İsimleri şunlardır:

1 — İmrenli (Bu oba Emirzeoğlu'nun obasıdır ve şor evidir), 2 — Azılı, 3 — Vameyli, 4 — Hamdili, 5 — Çakılı, 6 — Tatarlı, 7 — Mustafabeyli, 8 — Ceyhan Bekirlisi, 9 — Altıgöz Bekirlisi, 10 — Alma göllü, 11 — Yalağevi, 12 — Durak obası, 13 — Hunatlı, 14 — Yumutlu,

Göğşen Ağanın Cerit obasından tanıdığı obalar bunlardan ibarettir. Bu sırada Göğşen Kâhyanın oğlu Mehmet söze karıştı ve dedi ki:

— "Eski günlerde Tecirli'de Göğşenoğlu Ömer isminde bir adam varmış. Devriş Paşa bizim yaylâlara çıkmamızı yasakladığı zaman Ömer'in canı sıkılmış. Bu can sıkıntısını obasına bir türkü ile ağıtlamış. İstersen o türküyü de yaz:

---

[1] Cesareti anlatmak istiyor.

Görükmiyor (Gözükmüyor) Hemitenin kalesi,
Hiç gitmiyor aşiretin belâsı,
Yıkılıp Çukurova virân olası
Çevrilti'de kaldı bizim ilimiz.

***

Garbisi eser de, buharı çöker,
İçilmez suları; yosuna kokar.
Yatılmaz geceler üvezi[1] *sokar,*
Çevrildi bunaldı bizim ilimiz.

***

Âşıkı gelir de, kucağı sazlı,
Devesi çekilir tüyü ağ yozla,
Çanları öter de yaman avazlı,
Bakşişine çok el etti ilimiz[2].

Türkü, buraya kadar aşiretlerin özelliklerini gösterdi. Bundan başka yaylâ yollarını hatırlatan şu parçaları da vardır:

Harami'den kalkınca Haruniyenin düzü.
Üç boy beyi bir olmuş ediyor sözü.
Eski Kınıklıyam[3]*; kime eyleyim nazı,*
Oradan da kırılmış kolumuz bizim.

***

[1] Tatarcık ve sivrisinek demektir.

[2] Bakşiş aşiretine imrendi ve el etti, çağırdı demektir.

[3] Tecirli oymağının Kınık boyu ile olan bağlılığını bu türkü ortaya kor.

Ho deyince avluya konardık,
Nisbet için yavuz ata binerdik.
Gün yüzüne İmalıdan inerek,
Çukurovada kaldı bizim evimiz.

Aşiretin yaylâlarına karşı nasıl bir aşkla bağlı olduklarını bu türküler pek güzel gösterir:

Saçılırdan saçaklıya konardık,
Bayazıtlıydı [1] ilimizin tutağı
Ahır dağı da yaylâmızın eteği,
Ceyhan köprüsünde bağlı yolumuz.

⁂

Kavkırına çıkınca sağa dönerdik,
Saçılır da su çatına konardık.
Ha! deyince bin göğ ata binerdik,
Alışkın çakmağa döner kolumuz.

⁂

Kuruca ovaya çıkınca koğular öter,
Gelin kız kalmamış, hep hasta yatar.
Yeter ağalar da bu sinim [2] yeter,
Sehillemiş de açılmıyor gülümüz.

Şair, burada coşmuştur. Halkı sanki yeniden ayaklandırmak istiyor:

---

1 Maraş'da bir aile ismidir. Bu adam aşiretin koruyucusu imiş.

2 Sinim: Sessizlik.

Tecir Ömer der de; yüzlerim yerde,
Çatlıyorum şu dağları görende.
Savuşup da şu parpıya[1] *konanda,*
Her yerlere dokunur mevlâ, şerimiz.

Göğşen Kâhyanın oğlu türküyü tamamlar tamamlamaz Tecirli aşireti arasında yamak olarak hizmet eden Karakocanın oğlu topal Abdal aşka gelmiş olmalı ki, hemen Deliboran'ın şu türküsünü okumağa koyuldu:

Sen Rişvan oğlusun, bulunmaz narhın
Âşıklar öldürür verdiğin vergin.
Altında arap atın, elinde kargın,
Kollarına çıngıraklı bazlar da döşer.

***

Rişvan oğlusun Urum'dan Şam'a,
Gezdim âlemi de, dengin az ola.
Beş Arap şeyhi, dört kara düzen,
Benimle konalğa on sazın düşer.

***

Altmış parça ilin yoksullu, baylı,
Kırk kısrağım var, kulunlu taylı.
Yüzlerce ceylânım onlardan ayrı.
Benimle bile elli seyisim az düşer

***

---

1 Parpı: Fundalık küçük meşelik.

Boranım da der; diyelim Allah,
Ver bana Küpelimi efendim yallah,
Öldürürsen öldür El hükmülillâh,
Aşıklara böyle çömrü[1] dil düşer.

Topal Abdal'ın bu türküsü Türkmenlerin Araplarla yaptığı meşhur bir savaş için söylenmiş türkülerdendir. (Buna ait düşüncelerim bu kitabın ilk kısmında toplanmıştır).

Türkü biter bitmez Göğşen Kâhyanın çadırından kalkarak yolumuza devam ettik. Bir süre sonra yine Tecirli oymaklarından yerleşik Ericek köyüne varmak için yola koyulduk. Kuzeydoğuya doğru Beritin kuzeyinde, sanki dağın sulak dalgaları arasında yeşil bir vadi içinde ilerliyorduk. Geçtiğimiz geçitlere Büyük ve Küçük Çavdar geçidi ismi verilmiştir. Bu geçitleri geçtikten sonra yolumuz büsbütün doğuya döndü. Artık, Berit dağının kuzey eteklerini ve kar yığınları ile güzel menba sularını gözliye gözliye "Karnıyarık" vadisini geçiyor ve Ericek köyüne gidiyoruz. Bu vadiye Karnıyarık denmesinde gerçekten büyük bir isabet vardır. Çünkü, Berit dağının her tarafından çıkan ve bu vadiyi sulayan sular akıllara durgunluk verecek kadar çoktur.

Sonunda, akşam üzeri hiç bir yorgunluk hissetmeden Ericek köyüne vardık ve doğruca Hacı Resul Efendinin evine misafir olduk.

Ericek köyü, Beritin kuzey eteklerinde, geniş bir dere kenarında söğüt ve meyva ağaçları ile süs-

1 Çömrü: Minnettar olarak, alçak gönüllülükle.

lenmiş 40-50 evli bir Tecirli köyüdür. Bu köy 70-80 yıl önce kurulmuş ve köyün yerleştiği dağın ismine Livlit dağı denmiştir. Köy, Elbistan ovasının güney ucundadır. Havası, suyu oldukça iyidir yalnız, halkın göreneği pek azdır.

KADIN KIYAFETLERİ:

Birkaç gündür Tecirliler arasındayım. Burada en çok dikkatimi çeken şey; kadın kıyafetleri olmuştur. Bunları bugün yerleşmiş olan Ericek köyünde inceleyerek tesbit ettim. Kadın ve kızların kullandıkları elbiselerin isim ve şekilleri şunlardır:

1 — **İç yelek:** Gömleğin üstüne giyilen mintan ve ona benzer bir giyecektir.

2 — **Güdük:** Mintanın üstüne giyilen bir çeşit kolsuz yelektir.

3 — **Kolçak:** Omuz ve enseden geçen bir çift (iş zamanlarında kullanılan) ikişerli kolluklardır. Bunu bugün şehirlerde kâtipler ve daktilolar da kullanmaktadırlar.

4 — **Dizlik:** Bol ve paçaları düşük bir çeşit şalvarın ismidir.

5 — **Mavi dalama:** Arkası uzun, önü kısa bir çeşit etekliktir. Bu eteklik tıpkı bonjora benzer.

6 — **Önlük:** Dikdörtgen şeklinde bir peştamal veya önlüktür. (Bulgar kızlarında bugün bu şekil önlükler millî kıyafetler arasında meşhurdur)

7 — **Gömlek:** Geniş kollu ve kol kenarları oyalı bir çeşit zıbındır.

Tecirli'lerde giyim bundan ibarettir. Şimdi de bu aşiretin başlıklarını incelemek uygun olur.

BAŞLIKLAR:

1 — Fes: Sırma veya âdi bir festir.

2 — Bu fesin şakaklara gelen yerine üç tane büyük Mahmudiye altını konur. Bu altınların kız veya gelinin yanaklarına değmiş olması makbuldür.

3 — Her kızın saçı bir sırma bağla örülür. Bu baş örgülerin uçlarına herkes durumuna göre bir veya birkaç altın takar.

4 — Yağlık: Fesin üzerine konan örtünün ismine denir. İhtiyar kadınlar bunu başlarına tamamen dolarlar. Gelinler yalnız kaşlarına asarlar ve eğri bir halde bulundururlar. Kızlar ise, bu yağlığı kat'iyen kullanmazlar. Onun için aşirette kız ve gelin çok çabuk belli olur.

5 — Gelinler şakaklarına kepçe ismini verdikleri bir çeşit içi çukur altın takarlar. Bu, Tecirli arasında âdettir. Gelin olmamış kızlar, bu içi çukur altını kat'iyen kullanmazlar. Aşiret arasında gelin ile kızı seçmek kadar kolay bir şey yoktur. Onların hepsinin örtü ve elbiselerinde ayrı ayrı işaretler vardır.

Tecirli'de bir gelin ne kadar genç veya bir kız ne kadar yaşlı olursa olsun, giyindiği elbise, özel-

likle başına aldığı yağlık ve yağlığın üstüne taktığı altınlarla kız veya gelin olduğunu belli eder. Bunun için halk şairleri kırda, bayırda, çeşmede, her nerede olursa olsun, karşılaştıkları kadına "Kız veya gelin" diye hitabederek türküsüne başlayabilir. Meselâ:

Tan yerinde bir kız indi pınara,
Mavi önlüklü de, kırmızı donlu.
Zilifleri tel tel düşmüş yanağa,
Örülmüş saçları da, bağlar sekizli.

İşte, bu parçayı hazırlayan halk şairi ilk defa karşılaştığı bu kızı mahallî kıyafeti sayesinde tanımıştır.

KADIN TUVALETLERİ:

Güney Yurd Türkmen Yürük kadınları arasında başlık ve saç tuvaletleri önemli bir yer tutar. Her yürük, uzaktan kızları, gelinleri, dulları, ve kocası öldükten sonra evlenmeye karar vermiş kadınları bir bakışta tanır. Bunu belirten; başa giyilen fesler, saç kesimi tuvaletleriyle fes üzerine atılan örgülerdir.

Yürük kızları saçlarını "Bağ" ismi altında 40 adede kadar örer ve bunların her birine "Belik" denir. Beliklerin ucu "Saç bağı" denilen yün veya ipliklerden örgü ile bağlanır. Saç bağları halis ipekten olursa "erbi" iplikten olursa "örgü" ismiyle anılır. Örgü üzerlerine birçok altın, gümüş halka, ziynet ve para gibi şeyler iliştirmek âdettir. Bunların is-

mine "saç cıncığı" denir. Saç bağları yakın zamanlara kadar kızların ve gelinlerin topuklarına kadar uzatılırdı. Son zamanlarda kısala kısala bel hizasına inmiş ve eski geleneksel şöhretini yalnız türkülerde bırakmıştır. Karacaoğlan bir türküsünde şöyle der:

Altın saç bağları topuğu döver,
Sade kaşile gözleri değer,
Acem ülkesinin taht ve tacına.

Fesler ve Taçlar: Yürük kadınları arasında iki türlü başlık vardır. Bu başlıklardan biri taç ismini alır ki, bu taçlar, başın kalıbına göre ve tepelik şeklinde som gümüşten yapılır; bir taç gibi etrafındaki salkım ve zincirlerle beraber başa takılır. Bunlar Türkmen olmayan yürükler arasında görülür.

Türkmen olan yürük kadınları keçeye - son zamanlarda fese - özellikle Maraş'ta som sırma ile bir çeşit işleme yaptırırlar ve bu işlenilmiş sırına fesin çevresine altın dizerek giyerler. Bu fesler bugün; "Harmandalı, Bozdoğanlı, Köserelli, Yumuklu, Tecirli, Ulaş, Bakşiş, Kaçar" ve diğer Türkmen oymakları arasında hâlâ kullanılmaktadır.

Fesler giyilmeden önce saçlar örülür, beliklenir ve alın üzeri kesilerek kırkma meydana gelir; "Kalemis" denilen ve pek eski zamandan beri kullanılan kokulu bir yağ ile yağlanır. (Bu yağ şimdi şehirlilerin kullandıkları biryantin gibidir).

Fesin çevresine dizilen altınlar iki türlü isim alır. Kırkmanın üzerine gelen küçük altınlara "Alın

altunu", kulakların üzerindeki mecidiye büyüklüğünde döğülmüş ve çukurlaştırılmış altınlara da "Döğme" denir. Bunlardan başka, çok zaman kulakların üstüne gelen "döğme"lerin altından üzerleri maşallah yazılı levhalar küpe gibi sarkıtılır.

Kırkmadan başka kadınların saçlarında kulak önüne doğru inen bir uzunluk görülür ki, bunun ismine "zilif" derler. Zilifler ve onların tuvaleti kadının durumunu gösteren biricik belirtilerdendir.

İşte, yürük kızı veya gelini en çok ziliflerinden tanınır.

Kız Başları: Kızlar fesi örtüsüz giyerler, buna "Dalfes" denir. Üzerine bir ipekli ve kenarları sırma pullu grep çenber (sarık gibi) bağlarlar. Ziliflerini kalemiyle iyice oğuşturarak budak budak aşağı sarkıtırlar ve kulağın tam alt hizasında düz olarak keserler. Bu budak gibi zilifler üçe bölünür ve saç gibi örülerek yukarı doğru kıvrılır ve ucu fesin üstündeki çembere geçirilir. İşte; kızların saç tuvaleti tamamen budur.

Oymaklar arasında kırkması sarkmış, zilifi örülerek ucu çembere geçirilmiş kızlar evlenmeğe namzettir. Bunları herkes babasından ister. Veya kendileriyle anlaşarak evlenilir. Fakat bu tuvaleti yapan kızın başında beyaz çember olursa bunu aramak ve ona evlenme teklif etmek çok ayıptır. Genç yürükler bunlara daima "Bacı" diye hitap ederler. Çünkü, bacı ismi verilen kızla evlenmek ayrıca ayıptır.

Hunulu : Konalgası bu civarda kurulmuş yerli ve aşiret köylerinin yaylâsıdrı. Bunların meşhur yurtlukları; Subatan, Osmanoğlu, Taşoluk, Delikkaya, isimleriyle anılır. Bu üç önemli yaylâ Binboğanın yalnız güney kısmındadır. Diğer yaylâlarını geziye geç çıkmış olduğumdan göremedim.

Kömür Soyu: Binboğa'nın güneyinde en meşhur nehrin ismine "Kömürsuyu" denmiştir. Kömürsuyunun gözü Binboğa'nın ortasında Aksu bölgesindedir. Bu suyun bir kaynağı da Taşoluk'tadır. Kömürsuyu, Binboğanın güney eteklerinden çıkan birçok pınarları alarak dağın güneyine dökülür ve Göksuya karışır.

HORZUMLU OBASI:

Binboğaya ait en kıymetli bilgiyi Horzumlu aşiretinden Küçük Hüseyin Ağanın obasında buldum. Binboğa'dan inerken yolda karşılaştığım Küçük Hüseyin obasında Binboğa dağına neden bu ismin verildiğini sordum. Obanın en yaşlı ağası Ali Ağa bana bunu şöyle açıkladı:

"Binboğa dağı; bütün Boğa dağlarının (Yani Torosların) başı olduğundan bu ismi alınıştır. Bu dağın üstü ufak ufak tepelerle donanmış boğalar gibi çökermiştir. Bunun için buna Binboğa ismi verilmiştir." Bu sırada obanın bir başka ihtiyarı olan Hacı İbrahim söze karıştı ve sanki coşkun bir sel gibi dağın özelliklerini anlatmağa koyuldu:

"Efendi, vaktiyle bizler Horzum'dan çıkıp gelirken buraları küffârmış. Biz, önce Bingöl'e gelmiş

ve oradan Binboğa'ya dönmüşüz. Dedelerimiz, atalarımız, ne kadar kocamış koç, davar, kısrak, at, uşak, avrat varsa bu dağlara bırakmışlar ve yağmaya koyulmuşlar, Adalya'ya (Alaiye, Alanya) kadar gitmişler, kâfirleri kovmuşlar; Boğaları, Aydın'ı, Güzelhisar'ı almışlar ve ondan sonra geri dönmüşler. Burada bıraktıkları kocaları alıp istedikleri yerlere göçmüşler. İşte, o günden bugüne Boğanın adına (Pirler yatağı Binboğa) demişler. Aydın aşiretinin kutlu Pirler dağı da bu dağdır. Deliboran bile bu dağa bir türkü yakmıştır" diyerek türkü okumağa başladı:

Binbuğa dağının pirleri,
Aksu gölü yerleri.
Aydın'lının gülleri,
Kokar sende Binbuğa.

***

Binbuğada göç çeker,
Altın fesler baş seçer.
Kızlarının lebi şeker,
Suyun içer Binbuğa.

İhtiyar, burada durdu. Çünkü; türkünün gerisini bir türlü hatırlayamadı. Hacı İbrahim biraz güldü ve "Efendi, nidek (ne yapalım) buna kocalık derler... Berit dağı davarının eti çok tatlı olur ama Binbuğa'da yayılan davarın dölü çok, boyları uzun hem de okkası ağır basar, Binbuğa da otlayan davar çok yaşar" dedi ve derin derin düşünmeğe başladı.

15.10.1931 tarihinde Horzumlu obasından ayrılarak doğruca Kara Ömerli köyüne vardım.

KARA ÖMERLİ KÖYÜ:

Köy, Binboğa dağının güneyinde, Zangan dağı eteğinde verimli bir yaylâ üstünde kurulmuş güzel ve sevimli bir aşiret köyüdür.

Gelin Başları[1]**:** Gelinlerde baş tuvaleti ve fesler tıpkı kızlarınki gibidir. Yalnız, kızların zilifleri örülmez ve festeki çembere geçirilmez. Bu zilifler tel tel kulak hizasında yatay olarak kesilir. Kulağı tam kapar. Fesin üstüne mavi bir grep veya beyaz oyalı, süslü bir örtü örterler ki, bunların ismine "Şeş" veya "keci" denilir. Başa atılan örtü çene altından bağlanarak iliştirilir."

Dul Kadın Başları: Dul kadınlar iki kısımdır. Evlenebilecek dullarla, evlenemiyecek koca karılar.

Oymak kadınları kocaları ölür ölmez rollerini ziliflerde oynamağa başlarlar. Evlenmemeye karar veren dullar zilif tuvaleti yapmazlar ve bunu daha çok belirtmek için ilk önce başlarına kara örterler. Ve ziliflerini bir daha kesmiyeerk kulaklarının üzerinden enselerine doğru uzatarak saç demetine karıştırırlar.

---

1 Gelinlerin gerdek gecelerinde başka özellikleri de vardır. Başlarına çok garir şekilde hazırlanmış bir başlık giyerler, bunun ismine "tozak" denir. (Birinci cildde buna ait bilgi vardır).

Eğer bu dul evlenmek zorunda kalırsa, kara örtü örtmekle beraber zilifini keser. O zaman herkes bu dulun üzüldüğüne inanmakla beraber tekrar evlenmek istediğini de bilir.

Böyle dullar yeniden evlendikleri güne kadar kara örtü örterler ve evlendikleri gün de pek beyaz olmayan bir örtü kullanırlar. Eğer dul, kara örtüyü zamansız ve isteyeni çıkmadan atarsa oymaklar arasında büyük bir dedikoduya sebep olur.

Bunun dışında çok ihtiyarlamış olan kadınlar fes, penbe ve mavi greplerini başlarından çıkarırlar ve kâküllerini saçlarının içine karıştırırlar; bir örtüyle çenelerini de örterler ve sarık gibi alınlarına koyu renkli "daha çok kırmızı" bir çenber bağlarlar ve bu tuvaletin üstüne de ayrıca perişan bir ikinci örtü örterler. Bu durum; kocakarılıktır. Kocakarılar bütün oymaklar arasında "Nine veya ana" ismini alırlar.

13.9.1931 sabahı Kara Ömerli köyüne gitmeğe niyet etmişken Binboğa'ya buradan çıkmayı uygun buldum. Yoluma ilk defa Çardak köyü çıktı. Çardak köyü, Binboğa'nın güneyinde Tülüce dağlarının eteğinde 200 evli bir Çerkes Çeçen köyü olup bucak merkezidir. Bu köy, büyük dağların arasında meydana gelmiş bir yaylâ üzerindedir. Köy verimli ve ürünü bol olduğu kadar bayındır da.

BİNBOĞA DAĞI:

Çardak köyünden tam sekiz saatte Binboğa'nın üstüne çıktım. Bir gece Halep'i gösteren tepesi et-

rafındaki mağaralardan birine sığındım. Ve o geceyi bu mağarada geçirdim. Bu yerin bir ismi de; "Karapınar"dır. Binboğa dağlarının doğusu; Albistan'ın Efsus, Hun Sevin'i, batısı; Göksu'nun Keklikoluk, Altınoba'sı, kuzeyi; Pınarbaşı, Kırkısrak, Sarız, Kötüre, Gökhüyük ve Göksu ile çevrilidir. Bu dağ, tahminen 40 metre uzunluğunda, ve 30 metre genişliğinde yarı dikdörtgen bir küp şeklindedir. Dağın tepesi binlerce düz ve tatlı eğilimli tepeciklerden oluşmuştur. Binboğanın konalgaları ile yurdlukları şunlardır:

1 — **Yaylâklı:** Avşar ve Ceritlelerin sardıkları bir yaylâdır. Bu yaylânın meşhur yurdlukları: Farderesi, Karakuyu, Gökdibi ve Çatlak'dır. Yaylâklı yaylâsının en sayılan ağası Alişar isminde bir Avşardır. Onun için bu yurdluklara Alişar obaları ismi verilmiştir.

2 — **Kemerli:** Bu konalga da Avşar ve Cerit aşiretlerine aittir. Meşhur yurdları; Akbaba, Morboyun, Aksu, İncilikız gibi isimler almıştır. Kemerli yurdluklarının meşhur ağası, Mustafa Kâhyadır. (Bu yaylâda dört tane yerli köyü vardır ki, bu köyler de yazın Kemerli yaylâsından yararlanırlar).

Bundan 70-80 yıl önce kurulmuştur. Köyün kurucusu Kara Ömer oğlu Hüseyin Kâhyadır. Bugün köyün ağası; Hüseyin kâhyanın soyundan olan Mehmet Efendi isminde bir gençtir. Mehmet Efendinin dediğine göre; bu yıl Binboğa dağında 1500 kadar

çadır göçebe bulunmuş ve hepsi de memnuniyetle kışlaklarına dönmüşlerdir.

Gece, Mehmet Efendinin yardımıyla köyde iyi türkü bilenlerden Durmuş Ali oğlu Mustafa Kâhyayı odamıza getirdik. Mustafa, önce yaylâya çıkan aşiretin maya donatma adetinin hâlâ devam ettiğini ve şu şekilde maniler söylendiğini anlattı:

Türkmen kızı katarlamış deveyi,
Çeker gider bir gözleri sürmeli.

Bundan sonra Durmuş Ali oğlu, Binboğa hakkında söylenmiş türküleri okumağa başladı:

KARACAOĞLAN'DAN:

Atım, kalk gidelim Halep haneden,
Kısmetimiz vermiş bizim yaradan.
Yemini kestireyim akça Kaladan [1]*,*
Bugün Antep'te yatalım atım.

***

Ata kârım mı olur aşdıktan sonra,
Dizgini boynuna düştükten sonra,
Aksuyun köprüsün gezdikten sonra,
Yarın Maraş'ta yatalım atım.

***

[1] Urfa'nın istasyonu.

Maraş'tan ötesi bir uzak yoldur,
Tagar deresinde dizgini kaldır,
Öğle namazını Göksün'de kıldır,
Eşkin eşkin de gidelim atım.

⁂

İyi olur o dağların havası,
Yaz getirir o illerin ovası.
Koca Binbuğa da şahan kayası [1],
Bir iki gün orada yatalım atım.

⁂

Karacaoğlan der de; yolun yarısı,
Gitti ahdumanım kaldı yazısı.
Kıratım, sende küheylanlık varısa;
Gün buruna değmeden dostu bulalım atım.

TEKERLEK BEYDEN:

Bakşiş aşiretinin 65 yıl önce ölen beylerinden Tekerlek Bey, daima şu beyti okurmuş (Torunu Halil Bakşı'dan alınmıştır):

Yatmaya kaya gölgesi; ah, mâr olmasa,
Binmeğe atın kulası; ah, satan dar olmasa.

(Bunda kulayı satanların az olmasına işaret vardır) Ali coştu ve bu türküden sonra tekrar başladı:

---

1 Bugün bu dağlarda bu isimde bir yeri bilen yoktur.

ÂŞIK ABDULLAH'TAN:

Bitti mi ola Binbuğanın sünbülü?
Vaktında göçer ili yaylânın.
Gün gibi parlıyor maşlahın teli,
Hey ağalar Kara İsmail öldü mü?

***

Yalnız çıkmış da, şol yüce dağa,
Boyun eğdirmez ağaya, beye.
El ilen öldürmüş İsmail Ağa,
Şol dereler al kan ilen doldu mu?

***

Kır ata binince atlı kılınçlı,
Döğüşe varınca; arslan vuruşlu,
Dizleri santırda [1] eller hınışlı [2]
Arık Ali, Afşar koca duydu mu?

***

Kirtik Bey dersen, hepsinden beter,
Elleri edimli; pek kurşun atar.
Afşar bin olsa, Kirtik at katar,
Arslan beği vurdu derler, doğru mu?

***

---

1 Santır: Zırh,

2 Hınış: Kargı,

Abdullahım der de; yaslıyım yaslı,
Elâlemi gezdim, görmedim mislin.
Alnı altın sarılı, başı dal fesli,
Aralıkta gelin kızlar kaldı mı?

Bu türkü, aslı unutulmuş bir avşar aşireti döğüşüne ait Binboğa hatıralarını yaşatan parçalardandır. Burada Osmanlıların Avşar aşiretini sindirdiği bir olaya dair Maraş'ta Zafer Beyden yazdığım şu Avşar türküsünü yazarsam, Avşar aşireti hakkında epey fikir sahibi olmuş oluruz:

Ilgıt ılgıt[1] *bir yel esti Urumdan*[2]*,*
Duydum hali yaman olmuş Avşarın.
Gam kasavet kalkmaz oldu serimden,
Yönü gurbet ile düşmüş Avşarın.

***

Bozuktur dünyanın nizam kurulmaz,
Ferman eden şaha karşı durulmaz,
Duman olmuş Avşar eli görünmez,
Duydum hali perişanmış Afşarın.

Bu türkü; gurbette kalmış bir Avşar şairinin aşireti adına duyduğu acı haberlerin tercümanıdır.

Çalınmıyor davulları, sazları,
Avlanmıyor şahanları, bazları,
Oynamıyor gelinleri, kızları,
Duydum parçalanmış ili Avşarın.

---

[1] Ilgıt: Hafif rüzgâr; meltem.
[2] Urum: Batı, kuzey ve orta Anadoluya verilen isim.

Kana karmış şu daracık dağları,
Örselenmiş bahçeleri, bağları,
Yesir getmiş gelinleri, kızları,
Bozulmuş gelini kızı Avşarın.



Elbendi'm, bu iş bize güç oldu,
Osmanlı da altınımız tunç oldu,
Gözü kanlı şahbazımız nicoldu,
Ermedi çakmağa eli Avşarın.

Binboğa'nın eski ve esaslı aşiretlerinden biri de Avşardır. Buralarda Avşarların yaşayışları Aydın'lı ve diğer oymakların yaşayışlarına hiç uymaz. Onlar ayrı âdet ve geleneklere bağlıdır. (Avşarların vaktiyle Sırplı olduklarını ve sonra tekrar müslümanlığı tuttuklarını söyleyenler var)

Mustafa Kâhya Binboğa hakkında söylenen türkülere devam ediyor:

AŞIK BEHLÛL ALİ'DEN:

Kadir mevlâm, senden bir dileğim var;
Oynat beni, gelin ilen, kızılan.
Çıksam Binbuğaya yaylâ yaylâsam,
Suyun içsem namlı namlı karılan.



Üstümüzden kalka pusile, duman,
Pınar olsun hep çayırla, çiman.
Beşyüz damım olsa doldursam saman,
Elli mağda doldurayım tuz ilen.

Kadir mevlâm, sen ak eyle yüzüm;
Şu âlem içinde tutsalar sözüm.
Altmış oğlum olsa, altmış da kızım;
Düğün tutsam davulılan sazılan.



Yüz altmış yerde çiftim sürülse,
Yüz yetmiş şehirde harcım verilse,
Göz görülmedik yere tahtım kurulsa,
Sefa sürsem hem kışılan, yazılan.



Üstümüzde yavru şahan seslense,
Gidi cahil gönlüm görse uslansa,
Beşyüz tavlam olsa; atım beslense,
Yılğılarım[1] *sabun çekse tuzılan,*



Der hey Behlûl; âmanın yolum ıradı
Yeter gayri; hak göstereyim muradı.
Yarın mahşer günü geçsem sıradı[2]
Cennet-i âlâya ersem tezilen.

Bu parça halkın duygularına örnek olacak parçalardandır. Mustafa Kâhya artık serbest serbest okumağa başladı ve Antep ile Kilis dolaylarına ait olan şu türküsünü tekrar etti:

---

[1] Taşıt develerine verilen isimdir.
[2] Sırat köprüsü kastedilmekte (S.E.)

Atım kalk gidelim sılaya doğru,
Taşa tırnağını sen düz eylen.
Bir yiğit de gurbet elde kalınca,
Yanar bağrı ateş ilen, köz ilen.

***

Yine görünüyor Azez yazısı,
Ceran kovar gök boncuklu tazısı,
Gönül arzu eder koca Kilis'i,
Yüz süreyim toprağına tozuna.

***

Kilis'i bilirim, ezelden ezeli,
Çok olur oranın okur yazarı,
Şirin olur o Anteb'in güzeli,
Koç yiğit sever safa naz ilen.

***

Yüz koyarsan taştan dolanır,
Orada olan Toğanlılar sulanır,
Pazarcık suyunda gönül bulanır,
Ötüşür ördeği bile kaz ilen.

***

Kapı çamı dersen; yurdlar alâsı,
Ne zor olur kılıncının yarası,
Gönül arzuluyor koca Maraş'ı,
Güzelini seyredeyim yazilen.

Ağalar, Ahır dağını nereden aşarlar,
Bertizin çevresi bağlar bahçalar.
Çiftliğin yücesi dumanlı dağlar.
Kar namlı namlı yatar buz ilen.

Bu parçayı söyleyen şairin kim olduğu ortaya çıkarılamamıştır. Benim en çok istediğim Binboğa türküleri olduğu için, Kâhyayı bir defa daha düşünmeğe davet ettim. Sonunda şöyle bir türkü bildiğini söyledi:

KARACAOĞLAN'DAN:

Yücesine çıktım; seyran eyledim,
Antakya'nın surun gördüm.
El bağladım, divan durdum,
Bir acayip seyran gördüm.



Çukurova gide gide,
Mor menevşe gülden buda,
Keferdis'de Akkâş Dede,
Bir acayip düşün gördüm.



Arslanlı'da olur meşe,
Gâvur gölün kıl temâşa,
Uğradım koca Maraş'a,
Bedestanın şalın gördüm.

Göksün, yaylâların hası,
Eridi gönlümün pası,
Deli ardıç mağarası,
Karataşın belin gördüm.

***

Savanak'ta yatan eller,
"Binbuğada" ulu pirler,
Avşar ilde Elif derler,
Bir küçücük gelin gördüm.

***

Çağır Karacaoğlan çağır,
Taş düşdüğü yerde ağır,
Güzel sevmek günah değil,
Dört kitapta yerin gördüm.

Bu türküde geçen birkaç coğrafî ismin yerleri her nasılsa tesbit edilememiştir. Derviş Ali oğlu Mustafa'nın artık uykusu gelmişti; izin alarak gitti.

Göksün buradan 7 saat geridedir. Yolumun üstünde 20 çadırlı bir Horzum ve Tecirli obasıyla karşılaştım.

Bunlar bugün Binboğanın güneyinde Göksün düzlüğünde Karakütük bölgesinde davarlarını yaya yaya güneye iniyordu. Bu oba yazın Binboğa'nın Deli Höbek bölgesinde, kışın Osmaniye'nin Mamure semtlerinde göçebe bir halde yaşamaktadırlar. Bulundukları bölge söylenenlere göre; Köroğlunun at

oynattığı, kelle kestiği yerlerdi. Obanın konduğu yerin kuzeyinde meşhur Köroğlu'nun "Kanlı kavak" yeri vardır ki, şimdi yerinde aynı isimle kurulmuş bir köy bulunmaktadır.

HAMA GEDİĞİ:

Karakütük'ün iki kilometre güneyinde Hama Gediği ismiyle bilinen bir gedik vardır. Obanın reisi İbici Mehmet Ağa dedi ki:

— Köroğlu zamanında Hamadan bir Türkmen (Reyhanlı) obası buradan Binboğa'ya göçerken önlerine Köroğlu çıkmış, döğüş başlamış. Reyhanlı bozulmuş, beyleri vurulmuş, malları yağma edilmiş. Kurtulan Reyhanlılar geri dönmüşler ve bir daha yaylâya çıkmamışlar. Onun için bu gediğin ismine Hama Gediği denir. Vaktiyle Binboğa'nın en zengin yaylâsı Reyhanlı aşiretinde imiş...

Konuşurken çadırın içindeki arılardan âdeta rahatsız oluyordum. İbici Ahmet Ağa dedi ki: "Arının çok olması bu sene kışın çok fazla olacağına işarettir. İhtiyarlarımız bunu tecrübe etmiştir. "İbici Ağadan da bir türkü istedim. Sıkıla sıkıla Karacaoğlan'a ait şu türküyü okudu:

Kadir mevlâm, senden bir dileğim var;
Artıraydın şöhretimi şanımı.
Altmış kardaş olsak da bir anadan,
Bir sofraya el sunaydık varımız.

***

Onbeşimiz avluğunu avlasa,
Onbeşimiz rençbercilik eylese,
Otuzumuz da ağa yollu söylese,
Serdar olsa içimizde birimiz.

***

Kelleler kesilse Moskof yerinden,
Develerim yüklense Çinimâçinden,
Askerim gelse Gürcü içinden,
Bağdat ile Tebriz olsa şarımız.

***

Karacaoğlan der ki; elaman elaman,
Yüce dağ başına çevirdi duman,
Dünyada zenginlik, ahrette iman,
Cennete gireydik bari varımız.

Karakütük'den hareket ederek biraz batıya doğru yürüdükten sonra güzel ve sulak bir menba başında Kara Koyuncu aşiretinden Hacı Ağanın iki çadırdan ibaret olan obasına konduk. Hacı Ağa çadırda yoktu. Kanlı Kavak köyüne gitmişti. Oğlu Mehmet karşıladı. Birer kahve içtik, hoş beş ettik.

Koyuncu aşireti, Silifke'nin doğusunda Yağdağ bucağında yerleşmiş olan ve yazın Bulgar dağında yaylâyan büyük bir aşirettir. Her nasılsa Hacı Ağa teş başına buralarda tek başına kalmış ve kayın babası Sarı Geçili oymağıyla kaynaşmış, kışı Osmaniye toprağında, yazı Binboğa dolaylarında Mişeli

dağında geçirmekte olan bir göçebedir. Oğlundan yeterli bilgiyi alamadım; mümkün değil, çünkü, daha çok genç, tecrübesiz bir delikanlı.

Bu obanın, davarlarında yalnız keçi olmadığı; çok sayıda koyun da bulunduğu için ismine bir de "kara" kelimesi eklenerek Kara Koyuncu obası ismiyle şöhret bulmuştur. Aşiretin gerçek ismi; "Koyuncu" dur.

BİNBOĞA'DA BİR OLAY:

Hacı Ağanın oğlu Mehmet anlatıyor:

— Efendim, Binbuğa pirler dağı, evliyalar yatağıdır. Evvel zamanda Kızılcık köylü bir adam Binbuğa davarını yayıyormuş. Vahşi bir geyik tekesi bu adamın davarını aşmış. Davarları altmış tane geyik yavrusu doğurmuş. Adam sevinmiş. Ertesi yıl gene davarını almış, Binboğa'ya çıkmış, kazanmayı beklerken bir yıl önce davarı aşan teke gelmiş ve geçen yılın yavrularını almış götürmüş, yalçın tepelere saklamış. Herif az kalsın ölüyormuş. Bir daha tövbe etmiş. Ama oğlaksız kalmış.... İşte, Binbuğa böyle bir Binboğa'dır.

Fazla duramayacağım için izin aldım ve Göksün'e doğru yola koyuldum. Şimdi etrafımdaki bakımlı köylerin hepsi çerkes köyüdür. Göçleri sırasında çerkesler nedense buralarını çok beğenerek yerleşmişler.

Eşkenar dörtgen şeklinde bir ova içinde, kızgın güneşin yakıcı sıcaklığı arasında yoluma devam edi-

yordum. Etraf tamamen tarla ve işlenmiş topraklarla kaplı... Karakoyuncudan kalktıktan dört saat sonra Göksün derelerini geçerek çok sulak olan bu küçük kasabaya girdim ve doğruca meslek arkadaşlarımın arasına katıldım.

GÖKSÜN KASABASI:

Göksün; Binbuğa dağlarının batı ve güney eteklerinde meydana gelen küçük bir ovanın kuzey kısmında, eski bir hüyüğün üzerindedir. 500 evden meydana gelen bu küçük kasabanın en önemli binaları tamamlanmaış bir cami ile Koşoğlu Rüstem Ağanın malı olup hükümet tarafından kullanılan evlerdir. Feyzi beyin evi de ikinci sınıf büyük binalar arasına girebilir.

Kasabada tamamlanmamış bir otel, iki kahve, bir aşçı, iki han, 40 dükkân ve yeterli olmayan bir okul vardır. 1931 yılı Belediye bütçesi 4000 lira ise de, bunun tahsil edilen gerçek miktarı 1800 lirayı geçmezmiş. Kasabanın biricik serveti tarım ve keresteciliktir. Kasabada sanat namına hiç bir hareket yoktur.

PINARLAR:

Göksün'ün en meşhur ve görmeğe değer tabiî serveti; kasabanın etrafını çeviren yüzlerce pınarların en meşhurları; Ayıoğlan, Akpınar, Gönük, Paşapınarı, Köroğlan pınarlarıdır.

GÖKSÜN NEHRİ:

Göksün nehri, Göksün'ün kuzeyinde Binboğa eteklerinde kasabaya iki saat uzaklıkta Mehmet Bey

ve Mahmut Bey köyleri arasında Törbizek ismiyle bilinen kaynaktan çıkar.

GÖKSÜN TARİHÇESİ:

Göksün kasabasının ilk kurucusu Cin Yusuf isminde bir adamdır. Cin Yusuf buraya 9 evle yerleştirilmiştir. Ondan sonra üç ev ile Ömer kâhya, yirmi ev ile Kemah'tan gelen Sağıroğulları, yirmi ev ile Türediler yerleşmişler ve memleketin kurucusu olmuşlardır.

Göksün'de eski ve bilgi sahibi kişilerden olan Molla Mehmet zade Hoca Veli Efendi ile bu hususta yaptığım konuşma bana kasabanın tarihçesi hakkında şu fikri vermiştir:

Bu kasabacık tahminen 250 yıl önce ilk defa Cin Yusuf'un sürgün yeri olmuş. Ondan önce Binboğa'ya göçen aşiretin dolaşma yeri imiş.

Göksün'e yerleşen bu otuzdört ev, tahminen on yıl kadar burasını yalnız kışın kuşatmış ve yazın zamanlarını Kaman dağının Gökkaya dolaylarında geçirirlermiş. Göksün, bundan sonra Maraş'tan Beyazıd oğlu Süleyman Bey ve ondan sonra da Bayazıd zade Ahmet Paşa tarafından yardım görmüştür. Cerit aşiretinden kız alıp verilerek Cerit'in meşhur beylerinden Emirzeoğlu ile sonra Kozanoğullarından da kız alıp verilerek Kozanoğullarıyla ilgi kurulmuştur. Bu yakınlaşma sayesinde 20-30 yıl içinde köy 150 evi bulmuş; bucak olmuş ve sonunda, 1907 yılında kaza haline gelmiştir.

Cin Yusuf zamanında Emirzeoğlu ile oğlu Mürsel oğulları arasında burada önemli bir aşiret kavgası çıkmış ve Cin Yusuf'un araya girmesiyle kavga yatıştırılmıştır. Fakat Mürsel oğlu fena bozulduğu için Emirzeoğlu'na ait mallara sahip çıkmıştır.

Göksün'e gelen ilk okur yazar Molla Süleyman isminde bir hocadır. Molla Süleyman'dan sonra Albistan'dan Sabit Efendi isminde bir bilginde Göksün'e yerleşmiş ve burada ölmüştür.

Kasaba etrafında Roma ve Eti devirlerine ait harabeler çoktur. Mozayık ve altın sikke gibi eski eserler çıkarılmaktadır.

AŞİRET KAVGALARI:

Maraş Genel Meclisi üyelerinden Haydar Bey, Mürsel oğlu ile Emirzeoğlu arasında olan aşiret kavgasına ait bir türkünün hatırında kalabildiği kadarını yazdırdı.

Mağara suyunda kavga kuruldu,
Silinmiş silâhlar, davul vuruldu,
Duydu (Bozoklu) beli kırıldı,
İlden ile tuttu ünü beylerin.

***

Ayağı halhallı, burnu hızmalı,
Çadırda dönen kızlar nicoldu?
Allahım, Mecit Paşa haktan bulasın,
Sırtı boz kaputlu hali nice beylerin?

***

Nesine varayım kara çadırın,
İçinde oturan beyi kalmamış?
Kara çadır olmuş ak derimevi[1]*,*
Hali acep nicoldu beylerin?

BAZI İNANIŞLAR:

Binboğa dolaylarında ve Göksün bölgesinde yerleşmiş olan göçebe halka ait topladığım bazı inanışları aynen sunuyorum.

1 — Zemheri Karısı:

Buralarda kışın şiddetli zamanlarında Zemheri Karısı isminde bir karının (Hayalî bir yaratığın) üç gün köyleri gezdiğine inanılır. Bu karı, geceleri evlerin kapılarına gelir ve istediği adamı ismiyle çağırırmış. Eğer ismi çağırılan adam, bu sesin arkasından giderse bir daha dönmezmiş. Bu kadını gördüğünü iddia eden adamlar Göksün'de vardır.

2 — Çömçe Gelin: Yağmur duası

Buralarda çömçe gelin âdeti vardır. Yağmur için her evden döğme toplanır ve cami kapısı içinde aşure pişirilir, halka dağıtılır. Bundan sonra bir gâvur kafasını suya batırmak, su kaplumbağasını ağaca asmak, yılanı diri diri ateşte yakmak hep yağmurun yağması için yapılan dua efsanelerindendir.

---

[1] Derimevi: Adi ve fakir çadırı. Derim: Portatif manasında kullanılır.

3 — Ölülerle ilgili inanışlar:

Mezarların başına ateş yakmak, garip ve genç ölenlerin mezarına bayrak asmak, ölü çıkan evde kırk gün sonra ölünün adına "Canaşı" ziyafeti denen bir ziyafet vermek yaygın âdetlerdendir.

4 — Hortlama :

Halk bazı ölülerin mezardan kalktığını ve hortlak olduğunu iddia eder. Hortlak gördüklerini söyleyenler de var... Hortlayan adamların günahkâr olduklarına ve köy köy gezdiklerine kuvvetle inanılır.

5 — Köpeğin Uluması :

Bir köpek uluduğu zaman başını hangi eve çevirirse o evden mutlaka ölü çıkacağına inanılır. Bunun halk arasında tedavisi de vardır. Meselâ; köpek ulurken evde bir ayakkabıyı ters çevirmek bunun şifasıdır. Çünkü bu tedbir o evden ölü çıkmasına engel olurmuş!

6 — Ağıt âdetleri :

Ağıtlarda ölünün elbiseleri ortaya konur. Kadınlar toplanırlar. Ağıtçı bir kadın ölünün çamaşırlarını birer birer eline alarak "Ağıt" okur ve çevresindeki kadınlar da bu arada ağlaşırlar. Ölünün üzerinden çıkan çamaşıra çıkan çamaşıra "Soyka" ismi verilir.

7 — Secde Eden Kavak :

Göksün'de bir kavak ağacı rüzgârdan güneye doğru devrilmiştir. Halk bunu "Kavak secde etti"

şeklinde yorumlar. Fakat öğretmenler buna kızarak kavağı kesmişlerdir.

GELİN ÂDETLERİ :

1 — Gelin Bayrağı :

Göksün'de düğünlerde bayrağı yalnız Mahmutlar ailesine bağlı bir kişi çeker. Bu ailenin soy ismine de "Bağdat Bayadı" derler.

2 — Gelin attan inerken kayınpederi tarafından bir hediye vâdedilir. Gelin bundan sonra attan iner.

3 — Gelinlik Yapmak :

Gelinin geldiği evde kesinlikle konuşmaması âdettir. Buna gelinlik yapma ismi verilir. Gelin, kayınvalide, kayınpeder ve kayınbiraderlerle bir süre konuşmaz ve bu hal bazı ailelerde on yıl devam eder. Gelinle konuşmak için aile halkının kendisine uygun bir hediye vâdetmesi gerekir.

4 — Gelin Övmek:

Duvak günü; yani cuma günü, gelin duvağını alır. Misafirler arasına gelir. Bu sırada eve bir sazlı âşık getirilir. Âşık saz ile gelini övmeğe başlar. Ve sonunda gelin duvağını açar. (Bu âdet Dede Korkut kitabında da vardır). Bu olaya "gelin övme" adeti denir.

5 — Oğlanın fesi ve kaması :

Damat gerdeğe gireceği zaman fesini bir yere saklarlar, önüne bir kama dikerler. Toplulukta en ihtiyar akrabası damada bir şey adayarak fesi kaldırır. Ve halktan para toplar, hediye vâdettirir. Sonunda kamayı saplı olan yerden çıkararak damadı gerdeğe sokarlar. Kamayı ayrı bir adam çıkarırsa o da ayrıca hediye vermeğe mecburdur.

YERLİ OYUNLAR

Göksün'de güreş :

Buralarda da güreş vardır. Bu güreşler kispet giyilerek yapılır. Ve hemen her düğünde ve bayramlarda mutlaka güreş tutulur. Yenilgi, yere düşenin sırtüstü gelmesiyle ölçülür. Aynı zamanda güreşlerde Belediyenin önemli bir rolü de vardır. Güreşecek pehlivanların kispetleri Belediyece hazırlanmıştır. Güreş günü her pehlivana bir ücret karşılığında Belediyeden bir kispet alınır. Ve güreşten sonra geri verilir. Bu, belediyenin bütçesinin gelirleri arasındadır.

Kartal oyunu :

Yere sağlam bir çul serilir. Çulun üstüne bir adam yatar. Bu adam sessiz bir leş gibi kalır. Oyuncular bunun etrafına dizilirler. Davul çalmağa başlar. Oyuncular davulun temposuna uygun olmak üzere kollarını kuşlar gibi açarak leşin çevresinde kartalı temsil ederler. Ve düzenli bir oyun oynar-

lar. Davul gittikçe hızlı çalmağa başlar başlamaz, diz çöker durum alırlar, leşi yiyormuş gibi bir tavır takınırlar. Bu sırada oyuncular birbirlerine tükürmeğe koyulurlar. Burada çok gülünç bir şekil alan oyunun birdenbire oyuncuları tarafından değiştirildiği görülür. Yani, kartallar çulun kenarlarından tutup kaldırır ve birdenbire yere vururlar. İçindeki adam acele edip kaçmazsa sırtı ve başı yara bere içinde kalır.

Solak'ın Oyunu:

Bu oyunu Solak isminde bir aptal bulmuştur. Davul zurna çalarken silahlı bir adam ortaya çıkar. Eline bir ayna alarak aynadaki kendi görüntüsüyle hayalî bir konuşmaya başlar ve aralıksız olarak oynarken bu görüntüye binlerce kelime söylüyor gibi yapar. Sonunda aralarında kavga çıkar. Oyuncu hemen palasını çıkarır ve aynadaki görüntüye hücum ederek aynayı kırar. Davul durur ve oyun bitmiş olur.

Gıngıç Oyunu :

Bu oyun bildiğimiz "tahtaravalli" oyunudur. Yalnız yere gömülen kalın oduna bağlanan direk, sabit olmayıp dikey bir delikten geçmiştir ki, iki tarafına asılan çocuklar hem yukarı ve aşağı inerler ve aralıksız olarak düzenli bir daire çevirip dönerler. Bundan başka, gömülü odunun üzerinde dönen direğin gıcırdamaması için deliğin içine kömür doldururlar. Bu oyun, aşiretin yaylâlarında her zaman oynadıkları oyunlardandır. Dalağı olanların dalağını

erittiğine de inanılır. Bazı yerlerde bunun ismine "Cızırgan" derler.

ÇEŞİTLİ BİLGİLER

Binboğa dağında her çeşit yabanî çiçek olmakla beraber dağ kahvesi, dağ çayı, dağ karanfili isimleriyle anılan çeşitli bitkiler daha vardır ki, halk bunları seve seve kullanmaktadır.

AV HAYVANLARI

Doğan, şahin aşiretin tarihî kuşları arasında olup halen beslenmekte ve vücutlarından yararlanılmaktadır. Berit dağı dolaylarında karşılaştığım Göğşen Kâhyanın oğlu Mehmet Efendinin bir doğanı vardır. Bu doğan ava çıktığı zaman en az yirmi keklik avlar. Mehmet Efendi, bu doğanı güzel bir eşekle değiştirerek elde etmiştir.

Binboğa dağında ve dolaylarında bol miktarda bulunan av hayvanları; Sığın, geyik, ceylan, domuz, ayı, sansar, tilki, bozkurt, suiti, porsuk, mal gelini (Sincabın beyaz renklisi), keklik, toy, turna, kaz, ördek, alabalık vs. dir.

Binboğa'nın "Ur kekliği" isminde bir çeşit kekliği vardır ki, tavuktan daha büyüktür.

Kalkmak üzere olan âdetler :

1 — Kızların düğünlerde erkeklerle beraber ve erkeklerin içinde halay çekmeleri.

2 — Karış ve fasulya falı bakmak.

3 — Eve gelen misafirlerle ev sahiplerinin bir odada ve bir yorgan altında yatması.

4 — Gece mutlaka soyunarak, çırılçıplak yatmak.

Bu dört âdet hemen hemen kalkmış gibi ise de, bazı ailelerin hâlâ arasıra sürdürdükleri duyuluyor.

Taşıt Araçları :

Maraş'tan Ericik'e kadar taşıt, yalnız eşek, at ve katırla yapılır. Ericik köyünden sonra Albistan, Göksün, Kayseri, Aziziye, Saimbeyli, Darende, Sivas, Malatya, ve Malatya yoluyla Maraş'a araba yolları vardır. Fakat bu yollarda yalnız kağnı işler. Kağnıların gıcırtısı halkın en heyecanlı zevklerindendir. Ve herkes kendi arabasının geldiğini gıcırtısından bilecek derecede bir alışkanlık kazanmıştır.

Kış Eğlencesi :

Göksün'de kışın mandasını döğüştürmek eğlencelerin en iyisi sayılır. Üstün gelen mandanın sahibi hediye alır.

12.9.1931 günü, saat on sıralarında Göksü'nden yola çıktım. Artık, gezimi bitirmiş olduğumdan içim rahat bir halde Göksün ovasında hızla ilerliyordum. Bir saat sonra Torbüzek (Göksün çayının ismidir) suyunu geçtim ve bir dağa tırmanmağa başladım. Belki bir saattan fazla bu dağda yürüdüm. Sonra, Eğer Sırtı ismindeki bir gediği aştım. Eğer Sırtında

kuzeyde kalan Göksün ovasıyla Binboğa dağları sevimli bir manzara yaratıyordu. Bu manzara karşısında beş dakika kadar dinlendikten sonra tekrar atıma bindim.

Saat on beş sıralarında Bayramovası ismiyle meşhur bir dağın doğu eteğindeki vadiye sıkışmış bir oba gördüm. Bu oba, yaklaşık olarak; yirmi çadırlı idi. Atı çadırın olduğu yere sürdüm. Ve aşiretin arasına girdim.

Honamlı :

Bayramovası dağının doğu eteğinde Çamurlu bölgesindeki yaylâdan dönerek birkaç gün güzle etmeğe karar veren bu aşiretin ihtiyarları ile görüşmeğe başladım. Bu oba aydın aşireti oymaklarından biridir. 1926 yılında Toros dağlarında yaptığım gezide Aladağda bu oymağa ait bir çok obalarla görüştüğüm için konuşmağa başladığım aşiret halkı bana yabancı gelmedi. Bir saat kadar burada eğlendikten sonra güneybatıya doğru bir iniş yapmağa başladım.

Ömerli :

Bayramovası dağlarının bir kısmında Ömerli ismiyle Aydın aşiretine bağlı bir oymak daha vardır ki, yolumuzun doğusunda ve biraz uzağında olduğu için aralarında bulunmayı başaramadım. Ömerliler, kışın Ceyhan kasabası dolaylarında kışlayan yaklaşık olarak kırkbeş çadırlık küçük bir obadır.

Tekirdağı :

Akşam üzeri Tekirdağı'na geldik. Burada berrak bir çay var. Bu çayın kaynağı tahminen yüz yir-

mi metre uzunluğunda âdetâ büyük bir kuyu iriliğindedir. Buradan çıkan "Tekir Suyu" dertlere deva sayılmış, aşiretçe kutsal kabul edilmiştir. Kaynağından çıkıp doğuya doğru bir takım efsanelerle coşarak kabaran bu kuyudan yenmesi günah olan 20 kilo ağırlığında balıklar çıkarmış.

Benim konduğum ve bu akşamı geçirmeğe karar verdiğim Tekir suyunun kaynağı olmadığı için burada balık tutmak günah olmasa gerek!

Bir köylü çocuğu çağırdım; bana balık tutacağını vadetti. Bir saat sonra on tane balık sahibi oldum. Ateş yaktım, köyden yağ aldım; bir aşçı imişim gibi balıkları pişirdim. Geceyi Tekir suyunun rutubetli sahili önünde yaktığım büyük bir ateşin başında geçirecektim. Hava çok soğuk; ateşe bir arkamı, bir önümü döne döne uyuyorum. Uyku arasında bile asâbım otomatik bir makine imiş gibi sabaha kadar bu dönüşleri düzenli olarak tekrar ediyordu. Sabahın alaca karanlığında kiracım ile yoluma devam ettim.

Nedirli aşireti topraklarında yolumuza devam ederken karşımıza eşekli fakir bir adam çıktı. İsmini sordum; "Ahmet" dedi. Bu gençle konuşmağa başladım. Meğer Ahmet göründüğü gibi değilmiş... Hemen bana "Gazi" hakkında bazı sorular sormağa başladı. Şimdi Ahmet'i hayretle dinliyordum.

— Efendi, Gazi babamız şimdi nerede? Ben onu tanırım. Afyon önünde askerden bizim karşımıza geldi, bize öğüt verdi. Görsen Efendi, arslan mı arslan... İnsanın onun yüzüne bakınca tüyleri diken

diken oluyor. Biz saldırdık ve Gazi babamız başımızda İzmir'e girdik".

Elimde olmadan ağzımdan: "Yaşa Ahmet yaşa" cümlesinin fırladığını gördüm. Ve atımı eşeğinin yanına sürerek Ahmet'le dost oldum. Artık Ahmet durmadan anlatıyor, millî kahramanlık hikâyelerimizi bütün canlılığıyla yaşatıyordu. Bu söz arasında dedi ki:

— Toprak damar damar... İnsan çören çören..

Bu atasözüyle Gazinin eşsiz bir kumandan olduğunu ispata çalışıyordu. Devam etti:

— Mustafa Kemal'in dünyada dört şeye hükmü taşa geçer gibi geçti.

Hemen bunların ne olduğunu sordum. Ahmet cevap verdi:

— Eşkiyanın kökü kazındı, muhtarlar hırsızlığın önüne geçti, dünyada savaş kalmadı. Ağa, Bey, Paşa, fakir bir oldu... Bunları işte hep bizim önümüzde yürüyen, "Evlâtlarım" diye öğüt veren "Mustafa Kemal Paşa" kaldırdı. Onun canı dünya durdukça dursun...

Çok samimi ve temiz kalple duasını yaptı. Ahmet'in sanatını sordum:

— Göglükçüyüm dedi. (Göklükçü: sebzeci, gök bitki yetiştiren demektir). Saatlerce onun memleket hakkındaki düşüncelerini seve seve dinledim. Bu akıllı aşiret çocuğunu takdirkâr cümlelerle alkışladım. Bugün vaktimin nasıl geçtiğini anlayamadım.

Ömerli obasından sonra yürüdüğümüz yol, Ceyhan vadisi ve kaynağı olduğu için Ahmet'in göğüs kabartan sözlerine manzaranın güzelliği eklenirse burada geçen beş saatlik yolculuğum ömrümde en tatlı ve heyecanlı saatlerden olmuştur.

NEDİRLİ AŞİRETİ

Yaklaşık olarak üç yüz evi geçen Nedirli aşiretinin göçebilikten ayrıldığı tarih çok eskidir. Bu aşiretin bugünkü reisi İbrahim Ağadır. İbrahim Ağayı yolun üzerindeki çadırında ziyaret edecektim. Fakat kendisini bulamadığım için hiç durmadan yoluma devam ettim. Yolda ayni aşiretten bir ihtiyar gördüm. Ondan aşiretin tarihçesi hakkında sorduğum sorulara sadece şöyle bir cevap aldım:

— Efendim, bizim aşiret "Zor nizam" dan sonra yerleşmiştir. Ondan önce obalarımız Binboğa'da, Berit'de, Bayramovası'nda yazlar ve İskenderun dolaylarında kışlarmış. Bunu bizim dedelerimiz söylerdi, aslı var mı, yok mu bilmiyorum.

İhtiyarın bu çok dikkat çekici olan fikirlerini kaydederek ayrıldım. Zor nizam, zannedersem "nizâm-ı cedîdin buralarda aldığı isimdir. Veya bilmediğimiz ayrı bir olayın hâtıralarıdır. Yine Ahmet'e

döndüm, konuşmağa başladık. Hemen işi şakaya alarak:

— Ahmet, o belindeki bıçağı ne yapacaksın? diye sordum.

— Buraları dağdır. Dağlarda herşey için silâh gerek. "Dağların kadısı kamalak, müftüsü çamdır". Ufak bir bıçağın taşınması gerek efendim, çok gerekli. Ahmet biraz geçiminden şikâyet ediyor ve şükrederek diyor ki:

Bey Bey diye Beye vardık,
Beyin aklı kıtırakmış...!
Bağ bağ diye bağa vardık,
Bağın içi pıtırakmış... [1]

Ahmet'te bu gibi deyimlerin çokluğunu görünce kendisine türkü bilip bilmediğini sordum. Ahmet gülerek:

— Adam olur da türkü bilmez mi? Elbet insan birkaç türkü bilir, dedi.

Çok yanık bir sesle dağları inletiyor ve bu sesin akislerinden çam ormanlarının uğultuları ile tatlı davudı bir cevap alıyordu:

---

[1] Pıtırak: Bir çeşit fena otun ismidir.

Annacımda duran gelin,
Durup durup bin yaşasın,
Dosta selâm salan gelin,
Salan gelin bin yaşasın.

***

Okur yazar durmaz kalan,
Bir dilinden çıkmaz yalan,
Uğrun uğrun selâm salan,
Salan gelin bin yaşasın.

Akdenizin altı yalı,
Huriler ne bilsin malı,
Dostuna veren şeftâli,
Veren gelin bin yaşasın?

***

Aşık âlim der; coşunca,
Aşk dağlarını aşınca,
İsmin desem eller duyar,
Gelin gelin bin yaşasın.

Ahmet'in söylediği bu koşma, aşirette görgünün bir örneğini göstermektedir. Çünkü, aşirette gelinler misafirlere karşı saygılı olmağa mecburdurlar. Meselâ; bir delikanlı davulun karşısında bir gelinle oynamak ister ve gelini oyuna davet ederse, gelin, bunu hemen kabul etmek zorundadır.

Bundan sonra Ahmet yine türküye başladı. Bu türkü, "Dedekorkut" da gördüğümüz kadırı hakkındaki meşhur makaleye bir naziredir.

Hey Ağalar, kötü avrada etmen emeği,
Midem çekmez pişirdiği yemeği!
Kazandan çıktı bir kıl emiği,
Alman kötü avradı huri de olsa.

***

Kötü avrat dersen çifiştar düşmez,
Üfüre üfüre mancası pişmez,
Bir at üste versen kimse değişmez,
Alman kötü avradı huri de olsa.

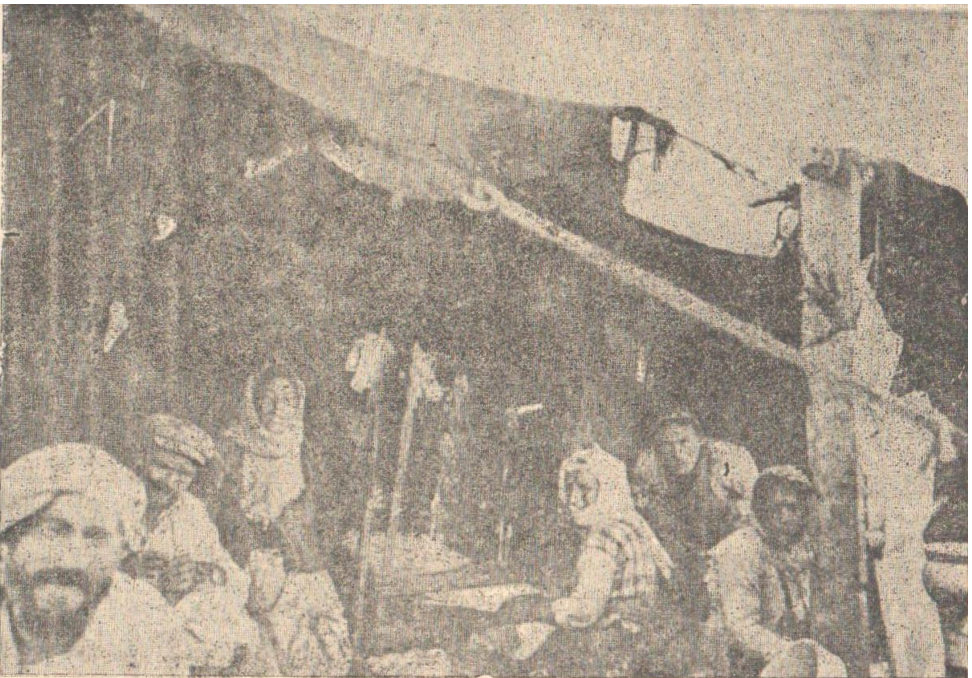
Kaşını yıkmış da, yüzün şişirir,
Somranı somranı manca pişirir.
Döşeği yaz deyince çulu deşirir,
Alman kötü avradı huri de olsa.

***

Kaşını yıkmış da, yüzün şişirir,
Somranı somranı manca pişirir.
Döşeği yaz deyince çulu deşirir,
Alman kötü avradı Huri de olsa.

***

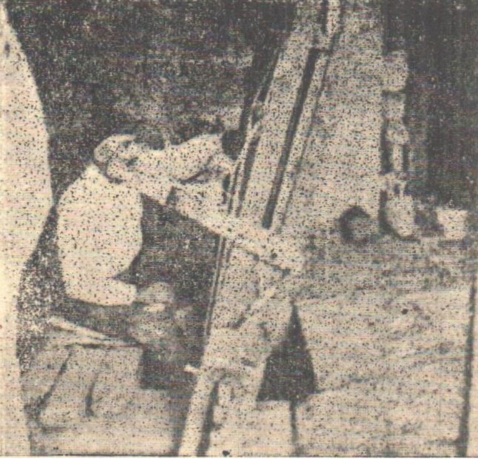
Karacaoğlan der mevlâm bizi yaratır,
Kötü avrat çocuğunu ele beletir,
Kabını yumaz da, ite yalatır,
Alman kötü avradı Huri de olsa.

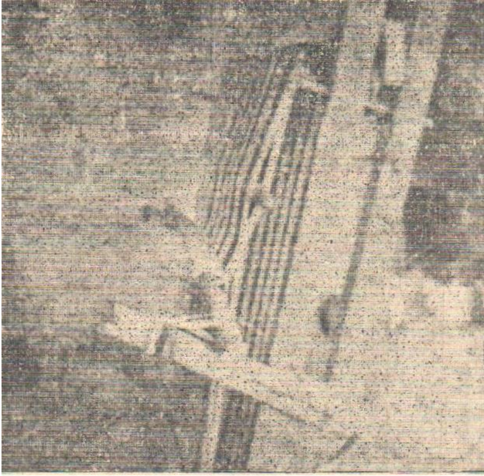


Binboğa dağında bir kara çadırlı Horzum evinde çulha tezgâhı.

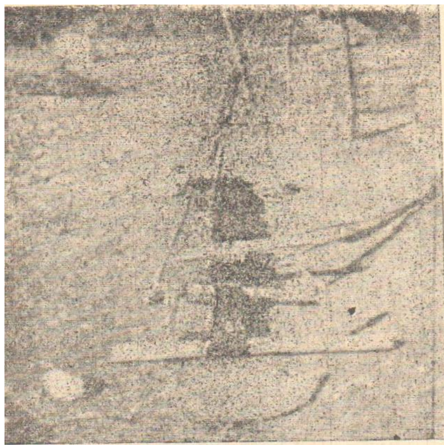


Binboğa yolu üstünde Albistan kasabası





Mutaf tezgâhları.



Çıpırgan (Çırçır)

Kurulmuş bir Kon tezgâhı

HASİBE TEYZE

Aslen Andırın'lı olan Hasibe Teyze, hâlâ Kadirli'dedir. Hal uşağı obasından olan bu hanımı şimdi hatırladım. Onun da bu konuya temas eden bir türkü, bir hikâyesi vardır. Sırası gelmişken buraya almak uygundur. 22.4.1933 tarihinde Kadirli'de konuştuğum Hasibe Teyze söze başladı:

AŞİRET VE ŞEHİR KADINLARI

Eski zamanda zengin bir adam üç kadın almış. Karılarından biri Aydın aşiretinden, biri Cerit aşiretinden, diğeri de şehir uşağından imiş. Adam bir akşam Aydın aşiretinden olan karısının yanında kalmış. Sabahleyin uyanmış, ne görsün; karısı gün doğmadan uyanmış, kirmen [1] çeviriyor. Karısına seslenmiş:

— Neden böyle erken uyandın, rahat etmedin?

— Gecenin yarısında develerin geviş getirirken iki taraflı çalınan çanların sesleri senin damat olduğun günleri aklıma getirdi. Kuzuları ürüne [2] kaldıracağım vakit geldi. Onun için yatamadım. Bugün dım. Bugün devem, davarım yok ama kirmenim var. Sahurda iş görerek gönül eğliyordum.

Zengin adam üçüncü gün şehirli hanıma misafir olmuş. Sabahleyin uyanmış. Bir de bakmış, kuş-

[1] Yün ipliği çeviren el dönelgeleri.

[2] Ürün: Bir vakit ismi. Davarın yayılmağa çıkma zamanı.

luk olmuş, hanım hâlâ uyuyor. Öğle sularında bakmış ki hanım uyanmış:

— Hanımefendi, çok erken uyandım. Yoksa rahatsız mısınız? diye sormuş. Hanım cevap vermiş:

— Hayır, rahatsız değilim. Abdestim geldi de onun için uyandım.

Burada Hasibe Teyze güldü ve yine devamla:

— Şehir karılarında da tabiatsızlar bulunur. Adam ben şehirliyim dememeli. Ne de olsa şehir kadınları bizden çok iyidir. Hiç olmazsa yaşamasını bilirler.

Bu hikâyede halk, tenbel hanımlara not veriyor. Köylümüzün şehir hanımlarının da köy hanımları gibi erkeklerin imdadına ve yardımına koşma zamanlarının çoktan geçmiş olduğuna işaret etmekte bence hakları vardır.

***

Artık Hasibe Teyzeden türkü istemeğe başladım. Sevimli Hanım gülümsedi ve "Peki sana bildiğim türkülerden söyliyeyim" dedi. Ben not defterimi alır almaz Hasibe Teyze de başladı:

Mestane de deli gönül mestane,
Aşık olan gül gönderir dostuna.
Döne döne teneşirin üstüne,
Yatmayınca gönül yârdan ayrılmaz.

***

Gitmeseydim şu Halep'ten öte,
Kötülükler vermez dilime hatâ,
Eğersiz, yularsız ağaçtan ata,
Binmeyince gönül yârdan ayrılmaz.

Halep, Türkmen koç yiğidin vatanı,
Aramazlar gurbet elde yiteni.
Al döşek üstünde kızıl lekeyi,
Görmeyince gönül yârdan ayrılmaz.



Gideydim şu dumanlı yollara,
Karışaydım boz bulanık sellere.
Adı duyulmadık elden ellere,
Gitmeyince gönül yârdan ayrılmaz.



Metine de Karacaoğlan metine,
Yeni düştüm şu güzelin bendine.
Al döşek üstünde çakır dikene,
Yatmayınca gönül yârdan ayrılmaz.

Hasibe Teyzenin söylediği bu türkü çok hoşuma gitti. Tekrar ricaya başladım. Teyzeciğim yine okumağa koyuldu:

Her seher, her seher gelir geçersin,
Dünyalar durdukça durası kızlar,
Vefâsın görmedin kara gözlünün,
Mezatta siz bana düşesi kızlar.



Aslını sorarsan derler huriden,
Lâleler, sünbüller bitmez kurudan[1]*,*
Kasavetli gönlümü gamın arıdan[2]*,*
Karanlık gecenin çırası kızlar.

***

Besleyim şekerle sizi bal ilen,
Donadam başınız torlak al ilen,
Boğum da parmaklar kınalar ilen,
Al, yeşil kökele benzeyen kızlar.

***

Karacaoğlan der de; gülün derlesem,
Döşünün üstünde dursam dinlensem,
Başları püsküllü oğlan getirsem,
Oğlanım görmeğe gelesi kızlar.

Artık ben Hasibe Teyzenin yüzüne mahzun mahzun bakıyor ve kendiliğinden olsun bir türkü okumasına bekliyorum. Zeki kadın anladı ve bana gülerek:

— Ayol, sen de türküye doymazmışsın ya... derdemez yine başladı:

Benden selâm söyleyin nazlı yârime,
Kerem etsin bir sucağız getirsin.
Eğer vadem yetip burda ölürsem,
Salacamı[3] *sağ böğründe götürsün.*

---

1 Kurudan: Burada kurak havalardan demektir.

2 Arıdan: Temizleyen, arıtan.

3 Salaca: Cenaze. Tabutun ismi de sal'dır.

Yârim gelir bahçelerden, bağlardan,
Haber verir hastalardan, sağlardan,
Karşıda gözüken karlı dağlardan,
Dostum lâle, sübül dersin getirsin.

***

Yârenlerim yırtsın kefen bezimi,
Sevgilim de örtsün ala gözümü,
Yaptırsın mezarım günden yüzümü,
Seyran taşın kursun orda otursun.

***

Karacaoğlan der de; gülüm bitmesin,
Dallarımda şakır bülbül ötmesin,
Sakın yârim, kefen bezim yırtmasın,
Benim gibi bir ceyreni yetirsin.

Bu beddua şeklindeki ağıt bizim teyzemizi oldukça üzmüştü. Üzüntüsünü gözlerinden okudum. Ve hiç ses çıkarmadım. Hasibe Teyze, tekrar bana döndü ve "Size bir türkü daha okuyayım da gönlünüzün pası kalksın" dedi. Ben sevindim. Bu türkü Karacaoğlan'ın şaheseridir. Bakın ne kadar feylesofane söylenmiş ve ne kadar isabetli noktalara dokunmuştur.

BEŞER VE HAYAT

Hakkın kandilinde gizli sır iken,
Anamın karnına indirdin felek.
Ak mürekkep iken; kızıl kan ettin.
Türlü boyalara batırdın felek.

Anamdan doğmadan ne günler gördüm,
Deryalar atladım; ummana daldım,
Dokuz ay dokuz güna yağım dürdüm,
Tepemin üstüne döndürdün felek.

***

Doğunca dünyada kandan arındım,
Duzlandım çapuda girdim sarındım,
Beşiğe girdim de sıkı belendim sora;
Dünya denen hana kondurdun felek.

***

Bir yaşıma geldim gördüm dişimi,
Beş yaşıma vardım dikdim başımı,
Varıp alınca ben on beş yaşımı,
Bir kuru sevdaya yeldirdin[1] *felek.*

***

On beşten yirmiye yaşım yolaldı,
Otuzunda ünüm bağlı göl oldu,
Kırk yaşında aklım başıma geldi,
Doğru mu eğri mi bildirdin felek.

***

Elliye varışın dermanım geçti,
Altmışın içinde tebdilim şaştı,
Yetmişinde yolum enişe düştü;
Basambak basambak[2] *indirdin felek.*

---

1 Yeldirmek: Acele ettirmek, uçurmak.
2 Basamak basamak olacak (S.E.)

Sekseninde kara yazım yazıldı,
Doksanımda gül irengim bozuldu,
Yüz yaşına değdim belim büzüldü,
Emlik kuzuya beni döndürdün felek[1].

***

Karacaoğlan der de; yaktın yandırdın,
Bir şerbet verdin de cana kandırdın.
Ezrail derler de bir kul gönderdin,
Doğmamışa beni döndürdün felek.

Hasibe Hanımı fazla yormuştum. Kendisinden ayrıldım. Onun önemli bir hikâyesi daha var. Yedinci kısımda teyzenin o hikâyesini de yayınlayacağım.

Suçatı'nda-

Ahmet'le ilerliyorduk. Daima onun hazin türkülerinden yararlana yararlana şimdi Suçatı denilen yere geldik. Önümüzde çok berrak bir dere. Etraf asrılık ağaçlarla bezenmiş. Manzara doyulacak gibi değil. Burada bir öğle yemeği yemeğe karar verdik. Ahmet obaya koştu; hemen bir bulgur pilâvı hazırlattı. Bol ayranla pilâv atıştırdık.

Yanımıza doğru sendeleye sendeleye bir ihtiyar geliyordu. Bu, herhalde obanın en ihtiyar adamı idi. Yürüyüşü, yürürken söylenişi bunu isbata yeterli bir delil olabilirdi. Karşımıza geldi ve öfkeli bir selâm vererek oturdu. İhtiyar anlaşılan obanın kadınlarına kızmıştı.

[1] Emlik: Daha ot yemeğe başlamamış körpe kuzular.

Suçatı :

Pirmiz suyu kenarında ve Ceyhan nehrine döküldüğü deltada bulunan dar bir boğazın ismine "Suçatı" denir. Yanımıza gelen ihtiyarın ismini sordum.

— Benim ismim Mahmut'tur. 95 yaşındayım. Karım benden iki yaş küçüktür. Öyle olduğu halde tam otuz yıldanberi doğurmuyor. Vaktinde yedi oğlum, dört kızım olmuştu. Oğlumun ikisi askerde. Beşi köyde öldü. Kızlarımdan hayır yok. Onlar ancak kendi erlerinin idareleriyle uğraşıyorlar. Onlardan bana fayda olmaz.

Hele ihtiyara bir soru sor; mübarek adam, makine gibi bir başladı mı hiç durmuyor; şuur ve dengesi bozulmuş. Hattt. gezdiği ve yaylâdığı yerleri bile unutmuş bir durumdadır.

Yolları tanımadığından, daima kaybolduğundan şikâyetçidir. Hafızasını büsbütün denecek derecede kaybettiğini sandığım bu ihtiyar, meğer üstün hafıza sahibi bir adammış.

Kendisine, gençliğinde beraber yaşadığı aşiretlerden kimleri tanıdığını sordum. İhtiyarın tekrar zenbereği çözüldü ve saymağa başladı:

— Benim gençliğimde buralarda Ceritliler, Tecirliler, Bozdoğanlılar, Kürkçüler, Karahacılar, Avşarlar yaylârlar ve bizimle çok iyi geçinirlerdi.

Ben, bu sayılan aşiret isimlerinden Karahacılı ve Kürkçülere burada rastlanılmadığını bildiğimden ihtiyara hitaben:

— Mahmut Ağa, Karahaçılı, Kürkçü aşiretlerinden buralarda kimseye rastlamadım, deyince ihtiyar tekrar söze başladı:

— Efendi, bu iki aşiret Adana taraflarında yerleşmiştir. Onları 1865 tarihinde Halil Paşa oralara zorla yerleştirmiş. Her yıl, yaz günlerinde yine yaylâ ederlerdi. Fakat 40-50 yıldır görünmez oldular. Kürkçüler oymağının dört, Karahacılı oymağının 24 obası vardır. Onlar, bu obaları yerleştikleri köylerin isimleriyle değiştirmişler. Şimdi, Adana'da o obaların birer köyleri bile vardır.

Tanır Obası:

Tanır obası da Zor nizam devrinde yerleştirilmiş seksen evli bir köydür. Bu köy halkı yazın yaylâda, kışın köyünde bulunur. Tanır köyü, Tekir Boğazının Tanır bölgesinde kurulmuş olup halkı tarım ve davarcılıkla uğraşır.



Hızla hareket edip ilerlemeğe başladık. Güneş gurup ederken Hasancık köyü civarında ve Hasancık pınarı bitişiğindeki çınarların altına konduk. Gece oldu. Kiracım hafiften şu türküyü okumağa başladı:

Yaz gelince; beş aylar da doğunca;
Gül dikende biter, bülbül dalında.
Eyyûbun[1] *teninden iki kurt uçtu,*
Biri ipek sarar, biri balında.

---

[1] Kur'anda adı geçen ve sabırlı insan örneği olarak gösterilen İsrâiloğulların peygamberlerinden biri. Rivayete göre, Allah iblise Eyyûb'u sınaması için yetki vermiş. İblis de Eyyub'un burun deliklerine üfürmüş; bunun üzerine Eyyub'un vücudunda kurtlar dökülen yaralar açılmış.

Cennetin kapısın şol "Ali" açtı,
Şeriat kitabın "Muhammet" seçti.
Seksen bin evliya yurdundan uçtu,
Kurdular dünyayı herşey yolunda.

***

Perişan deli gönül, perişan,
Sefil Teslimeye taktılar nişan,
Hakka varam, binbir kelâm danışam,
Ben de bir er olayım "Musa" yolunda.

***

Karacaoğlan der de; haramı yeme,
Sakın aşkını, sen kazaya koma,
Şu yalan dünyada sağ kalam deme,
Tenin teneşirde de canın salında.

Türkülerin nağmeleri arasında çınar ağacına yaslanarak güzel bir uyku uyudum. Uyanır uyanmaz kiracımın akşam söylediği bir ninni kadar kıymetli türkü aklıma geldi ve kendisinden not ettim.

Dün Kavkut dağının eteklerinden geçerken kiracımın mırıldanarak söylediği bir türkü daha vardı. Onu da istedim. Kiracım, bu türkünün eksik bir "Genç Osman" türküsü olduğunu ve sonuna kadar bilmediğini söyledi. Yazdırmak için nazlandığını görünce ısrar ettim. Sonunda peki dedi:

Karaburçlu'da[1] *doğdum ağalar,*
Yiğitliğimde çiğnedim sayalar.
Yar demde soyuma anam ağlar,
Evliyalar serdarı oldun Genç Osman.

Kiracımın bildiği bu kadardı. Kendisinden başka türkü koparmanın ihtimali kalmamıştı.

Bozdoğanlılar[2]**:**

İhtiyar Mahmut Ağa anlatıyor:

— "Yurdumuzun güneyinde yaşayan Türkmenler arasında yerli, yarı yerli, göçebe olmak üzere üç türlü Bozdoğanlı vardır. Bu Bozdoğanlılar, Çukurovada yaşayan yürükler arasında insana en yakın ve göreneği en geniş bir boydur. Bunlar, 350 yıl önce Orta Anadoludan oymak oymak, oba oba Çukurovaya sürülmüş ve 1855 yılı içinde birkaç bölüğü istemeyerek köylere yerleştirilmiş ve çifçilik yapmağa zorlanmıştır.

Bugün, güney yurdunda 18 köyde yaşayan Bozdoğanlılar dörde bölünmüştür. Bir bölüğü, Yüregilde (Yürük ilinde) Tuzla ve Karataş dönemeçlerinde, bir bölüğü Gâvurdağı karşısında Kadirli kazasına bağlı Bodrum harabesinin kuzeyinde Kürtdağı eteklerinde, üçüncü bölüğü Ceyhan kazası dolaylarında, dördüncü bölüğü göçebe bir halde bulunuyor. Yerleşmiş Bozdoğanlılar içinde soyunu, boyunu unut-

---

1 Karaburçlu Islahıye kazasının 36 ıncı köyüdür. (Köylerimiz) kitabı.

2 Bu isimde Anadoluda bir kaza, üç köyümüz vardır.

manmış olanlar yalnız Kadirli kazasında Bahçe, Sarımehmetli, Aşağı Bozkuyu, Boy obası, Cığcık, Kesik, Keli isimleriyle anılan köylerde bulunur. Bu dokuz köy isminin Bozdoğanlıların göçebelik günlerinde kullanıldığı ihtiyarın kendi anlatışından belli olmuştur.

Bugün güney yurdun dört bucağına ayrı ayrı yerleşmiş olan Bozdoğanlılar ayrıca bir isim daha alırlar; Kütük Bozdoğanlı. Yüreğir ovasına yerleşmiş olanlara Kütük Bozdoğanlı, geri kalan bölüklere de yalnız Bozdoğanlı ismi verilir.

Kütük Bozdoğanlılara bu ismin verilmesinin sebebi: eski çağlarda bütün obaların Başbeyi ve ulusu ile bayrak beyinin bu oymakta bulunmasından ileri geliyormuş.

Bundan ikiyüz, ikiyüzelli yıl önce Bozdoğanlıların en saygıdeğer beyi Kütük Bozdoğanlıda Kerim oğlu Yusuf Bey isminde birisi imiş. Bozdoğanlıların bu beyi bir dedikodu yüzünden obasını alarak Yüreğile göçmüştür. Bu ayrılığın bir de hükümetin zoruyla da olduğu söylenmektedir.



Yürük ilinde Yüzbaşı [1] köyünden olup Bakır dağında göçebe olan Hüseyin Emmi diyor ki:

— "Biz Bozdoğanlıları birbirimizden ayıran, bizi darmadağınık eden hep eski padişahların zulüm-

---

[1] Eskiden bu köyün ismi (Yozbaşı) iken Arap harflerinin tesiriyle Yüzbaşı haline gelmiştir.

leridir. Vaktinde bizler padişahlara hükmedermişiz ama sonra onlar da bizi kırana döndürmüşler!... O gün bugün aşiretlik halimiz tükenmiş, tümden perişan olmuşuz."

Çukurovada yaşayan bütün Bozdoğanlılar bugün yalnız çiftçidirler. İçlerinde 80-100 çadırı geçmeyen konar göçer koyuncu olanları da vardır. Bozdoğanlıların en eski inançlarını hep bu göçebe obalarda bulabiliyoruz.

"Göçebe Bozdoğanlılar yazın Aladağın Demirkazık, Köşderesi, Bakırdağ yaylâlarıyla, birazı Binboğa, Nurhak gözlerinde, kışın ise yerleşmiş Bozdoğanlılar arasında ve onların köylerine bağlı yazılarda kışlarlar. Göçebe Bozdoğanlılar yerleşmiş boydaşlarından çok daha uysal, ağır başlı, söz dinler adamlardır. Bunların yaşayışlarında topluluk yoktur. Yaz ve kış her biri bir yazıda, herbiri bir dağ başında ve bir başka oymağın koltuğu altında serilmiş ve dağılmış bir halde bulunurlar.

Delikanlılar ve kızları birçok aşiret delikanlı ve kızlarından daha güzel ve yapıları sağlamdır. Aralarında yetişen yiğitleri de çok kuvvetlidir. Bunların yüzleri yuvarlak, kaşları kalın ve köşeli, dudakları ince ve omuzları geniş, göğüsleri yoğun ve tümsektir.

Göçebe Bozdoğanlılar çocuk canlısıdır. Obalarından kimsesiz bile olsa bir çocuğu besleme almak kolay değildir. Onlar yağ yerler, külü azık ederler, ille çocuklarını yabancı ellerde tutsak etmezler.

Bozdoğanlılar bir bakıma birbirlerini sevmez görünürler. Ama bu görünüşe aldanmak doğru değildir.

Onlar zorlu günlerde ayrık otu gibi birbirlerine sarılırlar. İşlerini yoluna koyduktan sonra obalarına bakarlar. Bozdoğanlılarda yetişen yiğit hiçbir aşirette yetişmez. Kendi aralarında söylenen kahramanlık destanlarını kendilerinden dinleyecek olursan onların ne kadar ünlü olduğunu hemen anlarsın".

-Hüseyin Emmi-

Bahçe köyünden Ahmet oğlu Mehmet Ağa diyor ki: "Bozoklar bizim bir yiğidimizi kolayını bulup tutsak etmişler. Kul Aziz ismini taşıyan bu yiğit Bozokların eline düştükten sonra bak Efendi, kendini Bozoklara nasıl satmış. [1]"

Mehmet Ağa elini kulağına attı; şu türküyü okumağa başladı:

Aslımı sorarsan; Bozdoğan soyumdur;
Ayrı düştüm ben yurdumdan ilimden,
Arkamızda duran beş bölük evden,
Çıkıp meydanlara, canlar kıyan benim.

***

Aslımı sorarsan; ben, merdoğlu merdim,
Konardım yaylâya, kurardım yurdum,
Bozoklu koyunsa, ben de bir kurdum,
Bozokun sürüsün dağıdan benim efendim.

---

[1] Demek ki Bozdoğanlı aşireti (Üçok) bölüğünden imiş.

Çıkabilseydim de atımın üstüne,
Alabilseydim dalkılıncım destime,
Gafilken varsam da düşman üstüne,
Hazırol varıyom diyen benim efendim.

***

Çukurovalılar Urum'da kışlar,
Allahtan olmazsa kul bize nişler?
Sarpaldı yollarım, atım da kişner,
Atlıları yaya yürüten benim efendim.

***

Kul Azizim der de; bu iş böyle olmaz,
Karagün üstümde kararıp kalmaz,
Kardeşimi görsem yüzüme gülmez,
Kavga kızışanda kardaşa kıyan benim efendim.

NURHAK DAĞI

Binboğa dağlarının doğusunda tamamen yerleşmiş aşiretlerle dolu olan Nurhak Dağı, Türkmenler arasında efsaneli ve meşhur bir dağdır.

Ceyhan suyunun gözünden ve kuzey doğusundan güney batısına doğru uzanarak Maraş ve Sof Dağlarında Amanoslara bağlanan bu sıra dağlarının tam ortasındaki yaylâya Nurhak Dağı ismi verilmiştir. Nurhak Dağı eteklerindeki çam ormanları ve dar yerlerindeki buz gibi pınarları insana hayat verecek kadar güzeldir.

3050 metre yüksekliğinde olan Nurhak, vaktiyle Barak, Savcı, Cerit Karabuçlu, Beydili aşiretlerinin biricik yaylâlarından biriymiş.

Albistan kazasına bağlı olan bu dağın bugünkü halkı, kısmen sünnî ve kısmen de alevîdir.

7.3.1933 tarihinde Behisni kazasında, inci kadar güzel olan Perveri bucağında çiftlik uşaklığı yaparak geçinen 18-19 yaşlarında bir Nurhaklı gencine rastladım. Ondan bu dağ hakkında aldığım bilgiyi şuracığa yazıyorum.

— Arkadaş, senin ismin ne? Nereden olursun?

— Benim ismim Ali'dir. Kanım Nurhak'ta verilmiş. Köyümüz buraya yedi saattir. Perveri'nin kuzeyinde, meydan dağının eteğindedir.

Artık Ali ile görüşmeyi kolaylaştırdık.

Nurhak Oymakları:

Ali'nin ifadesine göre; Nurhak dağlarında on iki buçuk oymak vardır. Her oba kırk evden meydana gelip yalnız yarım obası aptal imiş ve bu aptalların çoğu façı (av aleti yapan) ismi ile anılırmış. Bu yarım obanın da ancak yirmi çadırlık nüfusu varmış. Böylelikle Nurhak Dağında 500 evlik yerleşmiş halkın olduğu anlaşılmıştır. Sözü geçen oymakların isimleri şunlardır:

1 — Handaş Oymağı: Çil Osman'ın yurdu.

2 — İmamlı Oymağı: Kaleli yurdu.

3 — Karaman oymağı, Topal'ın oğlu Mehmet'in yurdu.

4 — Eynişel oymağı.

5 — Karakan oymağı: (Bunun Karahan olması da umulur.)

6 — Kelek Hasan Oymağı.

7 — Köroğlu Oymağı.

8 — Kesikler oymağı: Demircilerin yurdu (Bunların da aptal olması ihtimali vardır).

9 — Sazıklılar oymağı: (Ali bu oymağa aittir).

10 — Kiçaç oymağı veya Tavatun yurdu.

11 — Ulaş oymağı.

12 — Sacaslar oymağı.

Bu oymakların arasında Karaman, Karakan, Köroğlu, Kiçaç ve Ulaş'ın isimlerinin dikkati çekecek kadar tarihî isimlerden olduğu muhakkaktır. Nurhak dağlarının meşhur yaylâları ve konalgalarını da öğrenmek istedim. Ali bu yaylâların da isimlerini şöyle tespit etti:

Nurhak Yaylâları :

1 — Güllüce yaylâsı: Bu yaylâ hala yazın kürtler tarafından sarılmaktadır.

2 — Akpınar yaylâsı: Vaktiyle bu yaylâ Halep'ten gelen aşiretlere ait imiş. (Herhalde güneydeki Türkmenlerin bir kısmı da bu yaylâya çıkarlarmış).

3 — Beysöğüt yaylâsı: Bizim Ali'nin yaylâsı burası imiş.

4 — Yamrıtaş yaylâsı: Kesiklerin obası daima bu yaylaya çıkarmış.

5 — Issırganlı yaylâsı: Eski köy obası bu yaylâda yaylârmış.

6 — Yapraklı yaylâsı: Bu yaylâyı bugün Aynişel oymağı kullanıyormuş.

7 — Abeş yaylâsı: Bugün sahipsizmiş. (Bu yaylânın vaktiyle Barak aşiretine ait yaylâlardan olduğuna dair elimizde belgeler vardır).

Ali, bu yaylâları sobanın başında anlatırken:

— "Ah, gözünü sevdiğim pınarlar, dedi ve Nurhak'ta daha pek çok yaylâ bulunduğunu fakat isimlerini bilmediğini anlattı.

Bundan sonra sözü değiştirdim. Ali'ye Nurhak dağında yetişmiş âşık ve sazçalan adam olup olmadığını sordum. Ali tekrar heyecanla söze başladı:

— "Bizde herkes âşık ama büyük âşıklarımız da vardır. Aşık Recep'le İbrahim Koca ne için istersen ona türkü düzer."

Burada Ali birdenbire coştu ve hizmetçi olduğunu unutarak ağasının odasında elini kulağına koydu; çok çirkin bir sesle okumağa başladı:

Karaçullu derler Nurhak dağında,
Şunda bir güzelin şirin dili var.
Yaz bahar ayında esme çağında,
Alyanakta öz açılmış gülü var.

Bu türküyü Ali o kadar düzgün söyleyememişti. Fakat ben vaktiyle bu parçaları Gaziantep'te Çingifeli Molla Mehmet Efendiden yazmış olduğum için doğru olarak okuyabiliriz:

Karaçullu derler Nurhak özünde,
Kaşları çatılmış, sürme gözünde,
Her nutka gelende şirin sözünde,
Umarım da şeker şerbet balı var.

***

Dayanılmaz cilvesine, nazına,
Doyanacak bakamadım yüzüne,
Karaçullu kâhyasının kızına,
Her nazarında bin altına yolu var.

Âşık Rasim, onbeşinde tazedir,
Telli suna gibi boynun uzadır,
Gönül onu güneş, aya benzetir,
Kopam diyom, ince belde kemer var.

***

Aşık Rasim'in 1888 tarihinde söylediği bu türkü Nurhak dağında Karaçullu isminde bir obanın da bulunduğunu göstermektedir. Bundan sonra Ali, "Ala geyik" efsanesine dair şöyle bir türkü okudu [1]:

Karşımızdan babam anam gelirse;
Top top edip sakalını yolarsa,
Hani benim nazlı oğlum ararsa,
Sap kaldı den de ona kardeşler.

***

Benden selâm eylen Hemze dayıma,
Varsın eğerlesin binsin tayıma,
Bir daha gitmeyin geyik avına,
Ben gayri gidiyom kötü, kardeşler!

***

Uyku geldi gözlerime süzüldü,
Geyik geldi annacıma [2] düzüldü,
Tetiği çekerken elim çözüldü,
Geyiğe gitmeyin sakın yoldaşlar!

***

[1] Bak; Birinci Cild, (Boz geyikli hikâyesi)
[2] Karşıma (S. E.)

Tüfeğimi kazıklara assınlar,
Esvabımı bohçalara bassınlar,
Nişanlımı kardeşime yazsınlar,
Vardım öldüm kayalarda avcılar!

***

Zıbınımı verin beni yuyana,
Göyneğimi [1] verin suyum koyana,
Bu yiğidin aslı nerden diyene,
Varın deyin Nurhaklıdır yoldaşlar!

Ali'nin geyik türküsü hakkındaki hikâyesini aynen yazdım. Ben, bu hikâyenin zamanımıza kadar gelmiş bir Alageyik efsanesi olduğu düşüncesindeyim. Ali diyor ki:

— "Nurhaklı bir yiğit ava gidiyor. Avda mağara kıyısında bir sürü geyik davarına rastlıyor. Bu geyiklerin yanında bir koca adam görüyor. Bu koca adam Yusuf'a (avcının ismi) -Beni kimseye söyleme, sana bir geyik çepişi vereyim- diyor. Obalı koşuyor, geyik sürüsünün yanına varıyor, yağma etmeğe başlıyor. Koca bunu görüyor, kendisi hemen bir geyik tekesi oluyor. O sırada Yusuf'a yuf diyor. Yusuf kayadan atlıyayım derken bir çadırın kazığına saplanıyor. Bağrından yaralanıyor, bir türkü söyledikten sonra ölüyor."

Bu hikâyeden sonra Ali geyik hakkında ağır ağır şu ata sözlerini de söyledi:

1 — Geyiğin avına biyol (bir kere) giden bir daha tövbe eder.

---

[1] Gömleğimi

2 — Geyiği iyi sayarlar, onun pîrî varmış.

3 — Bir adam su içen bir geyiğe ok sıkmış, geyik hemen aksakallı bir koca olmuş; adam ettiğine tövbe demiş...

4 — Bir davarın uğruna bir geyik çıkarsa o obaya zeval olmaz.

Ofo ile İraz:

Nurhaklı Ali şimdi de bir hikâyeye başladı:

— "Bizim obada bir kız varmış; ismine Iraz derlermiş. Bu kızı Helete köyünden Ofo isminde biri bizden kaçırmış, kendisine avrat yapmış. Bizim oba bu işe çok kızmış ve Ofo'yu vurmuş. Sonra bizim Nurhaklı İbrahim âşık bu yiğit için bir ağıt düzmüş."

Bu olaya ait türküyü okudu:

Şahandan aşağı koyunlu kuzu,
Yıldız düşmüş gülmüyor yüzü.
Ofo'nun sevdiği Nurhaklı kızı,
Arslanı çakala boğduran Iraz.

⁂

Helete köprüsü dardır; geçilmez,
Soğuktur suları; bir tas içilmez,
Iraz'ın saçı da telden seçilmez,
Neniyle neniyle Iraz neniyle

"Neniyle" kelimesi Nurhak dolaylarında bizim (Ninni) yerine kullanılır.

Iraz atlas giyer, Aşo[1] alaca,
Aşo başlık bağlar, Iraz salaca.
Yetimler kaldı hüküm sılaca,
Neniyle neniyle Iraz neniyle.

***

Ofo'yu dersen Nurhaklı vurdu,
Postalın içini al kan doldurdu,
Helete köyüne kıranı girdi,
Neniyle neniyle Iraz neniyle.

***

Ofo'nun ölüsü Zorkun'da yatar,
Gümüşlü kayışın göğsüne sokar,
Iraz karaları boynuna takar,
Neniyle neniyle Iraz neniyle.

Nurhakta Ölü Âdetleri:

Nurhaklı Ali'den birkaç ölü âdeti yazdım. Sırasıyla onları sunayım:

1 — Nurhak dağında ölünün mezarı başında ateş yakmak âdettir. Bunun mânâsı; öbür dünyada ölüye ışık sağlamakmış.

---

[1] Aşo: Ortağı Ayşe

2 — Nurhak dağında ölü aşı yapmak esaslı bir alışkanlık halindedir. Ali diyor ki: "Ölü aşı yapmayanın ölü başını yer".

3 — Ölülere ağıt yakmak Kur'an okumak kadar gerekli âdetlerdendir. (Bütün Anadoluda olduğu gibi)

Ali'den bir ağıt istedim. Biraz düşündü ve şu ağıtları okudu:

Yol üstünde kutlu kise,
Aldım ağzın bağlamaya.
Eller düğün, bayram etmiş;
Ben koyuldum ağlamaya.

***

İsmail'im okutamam,
Hüseyn'i fakı edemem,
Gitme benim sarı efem,
Her işini hak edemem,

***

Satarlar kara katırı,
Saymazlar bir de hatırı,
Günde bin ağılar yerdim,
Doymaz kaya karalarım.

***

Aşa'ma[1] *belik sallatmam,*
Abanın içine korum.
Kadanı alam da hırka[2]*,*
Ben ağlarım korka korka.

Ali burada durdu ve bana:

"Ah Efendi, benim bildiğim ağıtlar çok öhlezdir. Bizim köye gelsen de sana Durdu yengeyi getirsem, bir görsen... Ondan ne kadar oflaz oflaz ağıtlar yazardın."

Ali'inin bu sözü üzerine Karacaoğlan'ın şu kıtası aklıma geldi ve kendi kendime:

Diyorlar ki; gam yükünü gel götür,
Katar deve kervanım mı var benim?
Ezrail gelmiş de, benden can ister;
Can vermeğe dermanım mı var benim?

Ali'ye ateş hakkında başka neler bildiğini sordum. Bana buna ait iki madde daha verdi:

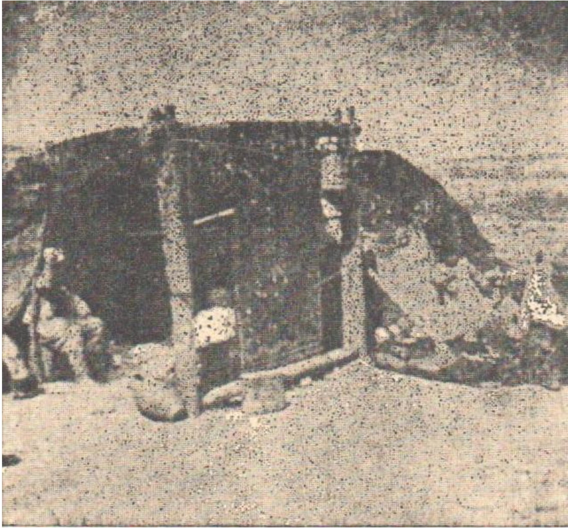
1 — Cuma günleri bizim Nurhak'da ocaklara bir kıymık yağ atarlar da kokusu ölülerin canına değsin derler.

2 — Hamur yoğururken bizim avratlar hamur kıvamını bulunca iki parmaklarını basarlar. Buna "İş etme ana" nın parmağı derler.

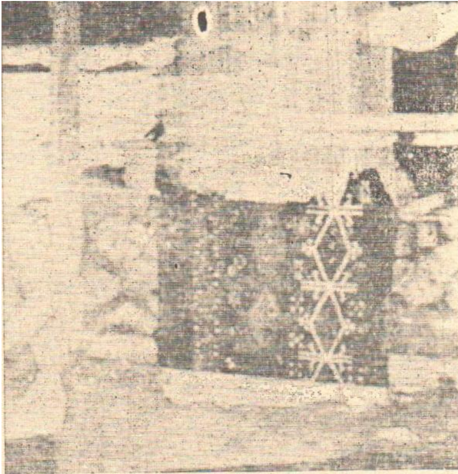
---

1 Ayşem'e demek.

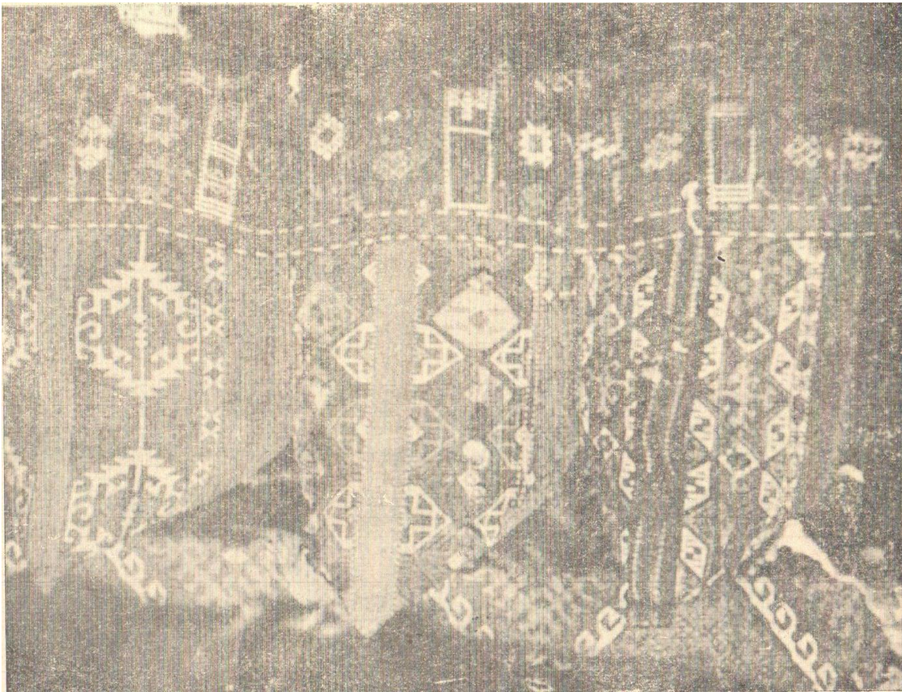
2 Ölünün hırkası karşısında söylenmiştir.



Alaçık çadırında Istar çalışırken



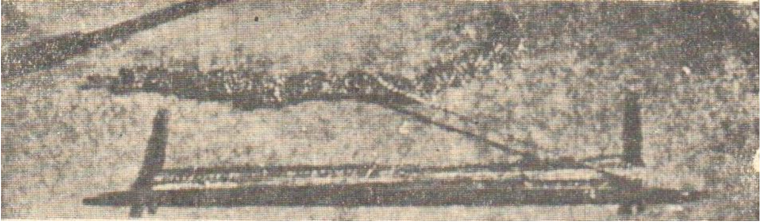
Çadır önünde yarı dokunmuş Istar



Müzede giysi (Elbise) çuvalları, soldan birinci çuval (Altun terlik), ikinci çuval (Taban), üçüncü çuval (Balıklı) ismini taşır.



Köseelli oymağı karaçadırda, Koyuncu oymağı alaçık evde.



Ilğıdır (Bükülmüş iplikleri kelep yapar)

Bakşışlarda çadır kenarında çalıştırılan çıkrık.

Balkar Köyü :

Ali'yi Perveri'de bırakarak sabah sabah Balkar köyüne geldim. Balkar köyünün karşısında üç küçük göl vardır ki; bunların ortasındaki gölün ismi "Balkar veya Baykal" imiş. Bu göllerin kuzeydoğusunda ve göl başı tünelinin batısında ise, "Ozan" isminde küçük bir göl vardır. (Şimdi kendimi Orta Asyada sanıyorum. Bu isimler karşısında kim olsa böyle düşünmek zorundadır) Balkar köyünün kuruluş tarihi belli değildir. Köyün mimarî tarzı ile sokaklarının biçim ve darlığı buranın çok eski bir köy olduğunu gösteriyordu.

Karşımda ve ova üzerinde altı yedi çadırlık bir aşiret görünüyor. Bunların kim olduğunu sordum; "Tencili" dediler. Bu ismin yanlış olduğunu karar verdim. Ve Tecirli sanarak önceden incelediğim aşiretlerden biri olduğu için aralarına girmedim. Meğer bu düşüncemde aldanmışım.

Tencili Aşireti:

Osmaniye'de bir arkadaşın yardımıyla Tencili aşiretinin içine girdim. Hamzalar oymağından ve aşiretin büyüklerinden Süleyman oğlu Ali ile görüşerek bu aşiret hakkında edinmem gereken küçük bir bilgi edindim.

Tencili aşireti tarihi bilinmeyen bir zamanda Malatya taraflarından batıya doğru göçmüş bir oymaktır. Bugün aşiret, 800 nüfus ve 150 çadırdan meydana gelmiştir.

Bu aşiret, kışın Dörtyol Osmaniye arasında, Leçe'de, yazın ta Konya Ereğlisi dolaylarındaki Hasan Dağında Egecik ve Sultan çayırı yaylâlarıyla Maraş'ın Ahır dağında bulunur. Ali Ağadan alınan bilgiye göre; aşiretin sekiz obası vardır. Ve bu obaların en seçkin olanı, yani aşiretin şor evini içine alan oba, Hamzalar obasıdır.

Tencili Obaları:

1 — Karabacak

2 — Süzenli

3 — Başıbüyüklü

4 — Kestelli

5 — Menekarı

6 — Hamzalar (Şorevi)

7 — İslâmeli

8 — Haytalı

isimleriyle anılan bu obaların içinde yalnız Haytalı ismindeki oba Balkar etrafında ve kısmen Nurhakda kalmıştır.

Geri kalan yedi oba ise, kışın bir arada, yazın önce söylediğim gibi Hasan Dağı ile Ahır dağında yaylârlar.

Köçekli Obası:

Eloğlunun kuzeyindeki etekte perişan birkaç çadır gördüm. Yanlarına vardım. Bu obacık Köçekli

isminde bir aptal kafilesi idi. Bu oba daha çok Komarlı aşireti arasında yamak olarak bulunurmuş. Bu küçük obanın sanatı düğünlerde, derneklerde çalgı çalmak ve halkı eğlendirmektir.

Obanın genç, ihtiyar bütün erkekleri kadın kıyafetine girerek dansederler. Bunlarda kadınların bizzat oyun oynamaları âdet değildir. Kendileri bu oyunlara saygılı bir inançla bağlıdırlar. İyi oyun oynayanlar herkesin saygısını kazanır ve fırsat düşdükçe övülür.

Oyun havaları:

Köçeklilerin belli başlı oynadıkları oyunlara Şirvanî, Kerebaz, Kerkit Halebi, Üç Ayak, Adana üç ayağı, Yağlıkenar, Karafakılı, Menevşe, Golbak, Berber, Karaçor isimleri verilmiştir. Bu oyunların hepsine birden "Kırık hava" denir. Kırık hava ise, oynak ve kıvrak olan oyun havalarının ismidir.

İnsan bu aptalların oyunlarını seyrederken kendisini "Şaman" ayinlerinden birine katılmış sanıyor.

Çengilerden ihtiyar bir adamla karşılaştım. Çadırın geri kalan halkı sabah sabah cerre çıkmıştı. İhtiyarın ismi Musa idi. Kendisi tahminen 75 yaşlarında olduğu halde çok dinç ve hareketliydi. Musa'dan bir türkü istedim. Pek çok naz ettikten sonra güçlükle yavaş yavaş şu türkülü hikâyeye başladı:

Dulkadıroğlu:

Dulkadıroğullarından biri yaylâya giderken atından düşmüş. Düşünce bayılmış helikler[1] arasın-

---

[1] Helik: Küçük küçük taş.

da kalmış. Adam adama "baban gibi olma, adam gibi ol" der, bu da adam gibi doğrulamamış ve bayılakalmış.

Arkadan küçük bir oba halkı yaylâya göçüyormuş. Oba halkı bunu görünce ölü sanarak toprağa gömmüş, çekilip gitmiş. Oğlan, birkaç saat sonra mezarında ayılmış, bağırmağa başlamış. Allahın verdiği can ölmez derler; oradan bir atlı geçerken bunu duymuş, mezarı açmış, bu oğlan hortlak olmuştur diye kamasını çekmiş. Başını keseceği sırada oğlan derdini dökmüş.

Atlı bu oğlanın hayatını nişanlısına bağışlamış, dah diyerek atını sürüp gitmiş. Oğlan mezarın başında nişanlısını düşünmüş, ağlamış ve şöyle bir türkü okumuş:

Başıma bir hal geldi de, gelip gelişim,
Bir ölüm öldüm de, ölüp ölüşüm.
İbili de Şam eline varışın,
Sor suval et; o yâr benden geçti mi?

Bir Dulkadıroğlu olan bu genç, karşısındaki ibili kuşuna hitap ediyor:

Garipçe garipçe öten ibili,
Bizim eller yaylâsına göçtü mü?
Doğru söyle; beş yavrunun başı için,
Sunacın kirez bellerinden aştı mı?

***

Olam olam oldu kattı yazılar,
Ceyran kovar şu boncuklu tazılar,
Arap atlı bizim şahbaz gâziler,
Alay kurup göç uğruna düştü mü?

⁂

Biz de binerdik de arap atlara,
Zalim felek koydu beni dertlere,
Konduğumuz ala karlı buzlara,
Benli sunam mayaların geçti mi?

⁂

Arap atın beş yaşında tutarlar,
Kanrili da ciritlerin atarlar,
Benli sultan mayaları katarlar,
Katar ordu göç uğruna düştü mü?

⁂

Güzelleri top top olmuş sekiyor,
Ak çağşaklı pınarları ötüyor,
Şu dağın başına da duman çöküyor,
Yoksa yaylâm vakitçiğin geçti mi?

⁂

Görünüyor Elbistan'ın ovası,
Hiç bitmiyor, başımızın belâsı,
Dulkadıroğlu'nun tül'ü mayası,
Katarlanıp göç uğruna düştü mü?

Maniler: 2

Bu maniler Söğütlü köyünde Ayşe isminde ihtiyar bir kadından yazılmıştır:

Elme diktim, yetiremedim,
Konak yaptım, oturamadım,
Şu meniğin dudu kızın,
Gelin edip yetiremedim.



Sırasıralı kirazlar,
Ah.. Neden meyva vermezler,
Şu bizim ilin kızları,
Hiç hatır gönül bilmezler!



Belim verdim sıra taşlar,
Dallandı mı gür ağaçlar?
Gökyüzünde uçan kuşlar,
Selâm söylen nazlı yara.



Yürü suna boylum, yürü,
Hayran oldum dudu dilli,
Yürü dedim yoruldun mu,
Sözlerime darıldın mı?

Ya sen bana yâr olalı,
Sıdkilen de sarıldın mı?

Derdimi sana bağladım,
Sen söyledin ben ağladım,
Ağzına şeker doğraladım,
Yâr da dertli, ben de dertli.

***

Kazmasız kabrini kazdım,
Küreksiz mezarın düzdüm,
Bana davacıdır diye,
Yamçımı altına yazdım.

***

Baş ucunda altı patlar,
Kurtlar öleşini haklar,
Yarın mahşer günü kurtlar,
Sizden yarimi isterim.

***

Bir Cönkten: 3

Balkar köyünde hediye olarak ele geçirdiğim bir cönkten de iki parça türkü:

AŞIK KEREMİN ÖLÜMÜ

Gider oldum, yâremlerim geliyor,
Bol olsun ekmeği, aşı dünyanın.
Şimden kelli[1] *defterimiz dürülsün,*
Sürmelensin gözü kaşı dünyanın.

***

[1] Bundan sonra.

Erenler kurduğu yoldur; kesilmez,
Doludur bâdesi birden içilmez.
Buna dünya derler, hakka küsülmez,
Lâht-i güher olsun taşı dünyanın.

***

Bal ile yağ olsun çöller, sahralar,
İsterse su dolsun bütün yaylâlar,
Meyve versin bütün dağlar ve taşlar,
İsterse yaz olsun kışı dünyanın.

***

Dertli Kerem eder, dünya fânidir,
Niceleri aptal eder sarıttır[1] dünya
Kimse bilmez ne zamandan beridir,
Hiç hesaba gelmez yaşı dünyanın.

1858 tarihinde Âşık Osman isminde bir Halep şâirinin cöngümüzde leyleklere dair şöyle bir destanı var. Onu da görelim. Bu destanın içinde ismi geçen efsaneli "Tepegöz" ü kaydediyorum:

Mülkü Medine'nin üstüne varır,
Muhammed makamın orada bilir,
Arafat dağında vakfeye durur,
Orada pervaz açar leylekler,

***

[1] Sarıtmak: Şaşırtmak, bocalatmak,

Birgün varır şekerin yer kamıştan,
Onların yediği cümle yemişten,
İki dağ var; altun ile gümüşten,
Sarraftır kıymetin biçer leylekler.

***

Bir mahlûk var ağaçta yeter,
Kırk gün varışın hep ömrü biter.
Deçcal meçcal derler biri ok atar,
Onlardan yan yan kaçar leylekler,

***

Bir mahlûk var (tepesinde gözü var),
Deve gibi tabanı var, dizi var,
Ondan öte halkan hanesi yar,
Onlardan da sakınır, kaçar leylekler.

Şevki: 4

Çünkü bu ayrılık verildi bize,
Bir dahi çatanın yüzün görmedim,
Alaydım nikabın nazik yüzünden,
Sürmelemiş ala gözün göreydim.

***

Beni anar mı ola; ol çeşm-i nergis,
Hâşa unutmadım canânı bir kez.
Oturaydım yarim ile diz dize;
Söyleyeydim, şirin dilin duyaydım.

Şevki, nice dilden kılmasın nazı.
Gözümden çıkar mı yârin hayali?
Günde beş on defa gördüğüm yâri,
Razı oldum bazı bazı göreydim?

Şevki, Maraş şairlerindenmiş. Fakat kimin nesi olduğu belli değildir.

Bir Kadıya Dair: 5

Şambayadı köyünde Tahir Efendi diyor ki:

— "Bir kadı Behisni'ye gelmiş. Bu kadı çok rüşvet yermiş. Bütün halkın nefretini kazanmış. Buna, Beyzade Ahmet isminde bir şair şöyle bir beyit uydurmuş:

"Bu yıl Behisni'ye geldi kadı olarak bir ehl-i fesad, Düzdürüp sünni kızın, oldu kızılbaşa kavvad..."

Sahipsiz Bir Ağıt: 6

Maraş'tan da çıktı seymen[1]*,*
Aksu'da oturdular.
Ne vefasız yalan dünya,
Haçça kızı götürdüler.

***

Durmuyor söylüyor dilim,
Hiç görmedim böyle ölüm,
Haçça kızdan soyka kalmış,
Yedi halı, onbeş kilim.

---

[1] Gelin alıcı atlılar.

Beş altılık sırma izar[1],
Gör bak; kanlarında yüzer.
Seymen kol kol olmuş gezer,
Haçça ölmüş haberi yok.

ÇADIR

Çukurova Türkmenleri arasında üç tip çadır evi vardır. Bunlar; Alaçık, Topak, Kara çadır veya Çul çadır ismini taşır.

Bu çadırlar, etnoğrafya bakımından Oğuz Türklerinin güney Anadoludan geçerken bölgemizde bıraktıkları incelemeğe değer eserlerdendir.

A — **Alàçı:** Birbirine sırım ile bağlanmış birçok değneklerden meydana gelir. Bu değneklerin 3-4 tanesi bir araya bağlanarak kanad yapılır; üç dört kanat bir çadır kurar. Bu kanatlarla sıkıştırılan değnekler gerildikleri zaman boş dörtgenler meydana getirir; böylelikle iskelet meydana geldikten sonra üzerine keçe örtülerek çadır bir tünel gibi kurulmuş olunur.

B — **Topak Ev:** Topak evin Çukurova'da bir ismide; Bekdik çadırıdır. Bekdik bir aşiret ismidir ve Nevşehir'li İbrahim Paşanın anasının oymağıdır. (İbrahim Paşa Boynuinceli aşiretindendir.) Bu çadır yine alaçık gibi değneklerden ve kanallardan yuvarlak olarak kurulur. Topak evin yarısından fazlası küre halindedir. Ailenin kalabalıklığına göre kanat sayısı

---

[1] Çarşaf, başörtüsü gibi şeylerdir.

artar, azalır. Kanadların üzerinde yine değneklerden yapılmış bir daire vardır ki, buna **tepelik** denir. Bu tepeliğin tam merkezinde çadırın ortasına gelecek direğin odundan yapılmış bir yatağı vardır. Yatağın iç tarafı oyuntuludur, dış tarafı uzaktan görülecek gibi bir tuğ ile süslenmiştir. Bu tuğ bir öküzün kuyruğudur. Tostoparlak ve beyaz renkte olan; bugün orta Asyadaki kırgız evlerine çok benzeyen topak evin kanat ile tepeliğini kuşatan geniş dokunmuş bir kolanı vardır. Tepeliğin merkezinden kaidesine doğru olan kısım yukardan aşağı olmak üzere 18-24 adet yine dokunmuş kolanlarla sağlamlaştırılır ve süslenir.

Bu çadırı bütün aşirete Evciler oymağı ismindeki bir oymak hazırlar. Bölgemizde **"Tahtacı"** diye anılan alevî türklerinin eski oymak isimlerinin Evciler olduğunu yine kendilerinden işittim.

Topak evi Bekdiklerden başka yirmi yıl öncesine kadar Türkmen oymakları arasında da düğün ve misafir evi olarak kullanılıyordu. Şimdi alaçık ve kara çadırlar içinde yaşıyan Türkmenler yalnız gerdek gecelerinde topak ev taklidi bir çadır kurarlar ki, bunun ismine **dürümevi** veya **derimevi derler** (Dürüm portatif, derim: yığınak anlamındadır.)

C — Kara çadır ve çul çadır: Bunlar 1,2,3,5,7 direkli olabilir. Obalarda direği çok olan çadırlar ulu evidir. Bu evler oymak başının evidir. Bunlara **"Şorevi"** de denir.

Şorevleri oymaklarda aynı zamanda bir mahkeme yeridir. Başı derde uğramış yürükler bu eve dert

yanarlar ve deva bulurlar. Kara çadırların dokumaları, 50 santim eninde keçi kılından örülmüş ve **"Kat"** ismini alan ipliklerle ısdarlarda veya kon tezgâhlarında dokunmuş kıl kumaştan meydana gelir. Bu kumaş kıl olduğu için çul ismini almıştır. Dokuma malzemesi; ip, atgı, saçak, en isimleri alır.

Çadır direkleri yürükler arasında **çağ** ismiyle anılır ve bunlar, sonu kapıya gelmek şartiyle "Baş çağ, orta çağ, aşağı çağ" diye üçe ayrılır. Her çadırın dayandığı yere direğe oyulmuş bir tahta dikilir ve buna **çağlık** denir. Bütün çağların boyları birbirine eşittir. Baş çağ, çadırın sonunda, misafir köşesinin yerindedir. Aşağı çağ, çadırın kapısı yanına dikilen çadır direğidir. Geri kalan bütün direkler orta çağ ismiyle anılır. Aşağı çağın diğer bir ismi de; **Çoban çağı**'dır. Baş çağ çivilerine silâhlar asıldığı gibi Çoban çağına kaşıklık, tuzluk, kaval ve kepenek (Çobanların giydikleri dikişsiz, kolsuz, keçeden yapılmış üstlük) gibi şeylerin asılması adettir. Su tuluğu da bu çağın dibinde bulunur.

Çadırların uzunluğuna asılan eteklerin ismine **"Sitil"**, darlığına indirilmiş eteklerin ismine **"Kapak"** denir. Bu kapakların birinde bir delik bırakılır ki, buna **"Tütsü gözü"** ismi verilir. Çadırın içinde yanan ateşin dumanı buradan çıkar. Çadırın dört tarafında sarkan püsküllü eteklere **"Saçak"** derler ki, yağmur ve kar damlaları buradan sızar.

Kara çadırlarda ocak çadırın güneyindeki sitilin ortasındadır. Çünkü; bölgemizdeki oymaklar gündüzleri çadırlarının yalnız güneye bakan sitilleri-

ni açmaktadırlar. Çadırın içine doğu tarafından girilir. Çoban çağının karşısındaki sol köşeye **"Yiğit durağı"** ismi verilir ve buraya bir posteki döşemek gerekirse bunun bir kurt postu olması tercih edilir. Ev sahibi misafirin yanında, yiğit durağı yerinde oturmağa mecburdur. Eğer ev sahibi yiğit durağına oturmaz da, başka yere oturursa eski zamanlarda misafire düşman olduğunu belli ettiği anlaşılacağından bugün daima ev sahibi veya vekili burada oturmayı güvenlik bakımından tercih eder. Fakat Türkmenlerin bir kısmı bunun böyle olduğunu bilmediği halde adettir diye burada otururlar.

Osmaniye'nin Çamçatağı yaylâlarında Has Köse oğlu Ali Ağa bunu çeşitli hikâyeler ve hatıralarla doğrulamıştır.

Çadırın yiğit durağı karşısındaki köşenin ismine **Dede bucağı** denir, misafirler buraya hürmeten oturtulur. Bu köşeye bir şey sermek gerekirse yumuşak ve zarif olmasına dikkat edilir. Genellikle bu köşeye ayı postunun serildiği bir çok çadırlarda görülmüştür.

Dede bucağı'nın soluna doğru uzanan yerde misafirin ziyaretine gelen obalılar oturur. Bakşişler bu yerin ismine **komşu oturağı** derler.

Çadırın baş tarafındaki kapak ve kuzeyindeki stilin önüne çuvallar dizilir. Bu çuvallar çok güzel dokunmuş olup, çeşitli isimler alarak süslenmiş ve motiflenmiştir. Bu çuvalların içi evin insanlarına ait çamaşırlarla doludur. Herkesin birer ikişer çuvalı vardır. Yük ve giyecek için kullanılan çuvallara

"Giyesi çuvalı" denir. Çoban çağının hizasına ve kapı yanındaki kapağın önüne yiyecek çuvalları ve dağarcıklar (meşin torbalar) konur; bunlara da **"Azık yükü"** ismi verilir.

Ocağın yanı başındaki çağın ismi **ocak çağı** veya **ışık çağıdır.** Kadınlar çadırda misafir varken ışık çağından ileriye geçemezler.

Kara çadırların bir çeşidi daha vardır; bu çeşide aynı zamanda oymağın ismi olan **"Keşli evi"** denir. Keşli evinin diğer kara çadırlardan farkı **"sitilsiz"** olmasıdır.

NOTLAR:

A — Düğünlerde çiftlere beyaz çadır kurmak uğurludur. Bir gecelik de olsa, bu âdete uyulur.

B — Misafir varken ev sahibi kapının yanında yatar.

C — Misafir varken evin kadınları ocak çizgisinden ileri geçmezler.

D — Işık ve çoban direklerine (Çağa) hissedilir bir kutsallık verilir.

E — Dedebucağı ismini taşıyan köşe de değer verilen yerlerdendir.

F — Has Köse Ali Ağa, Çakır İbrahim ve İdris Kâhyaya göre; Topakevi Evciler aşiretinin kızılbaşı olan "tatevci" oymağı hazırlarmış. Bu oymağa şimdi "Tahtacı" derlermiş.

Kara Çadır Plânı[1]**:**

Sağ taraftaki sayfada görülen plân çadırın içinde her yerin aldığı ismi gösterir.[2]

T — Karşılıklı (Sitil) -Bu örtülerin güneye karşı olanı gündüzleri açılabilir.-

Y — Karşılıklı (Yankapak) -Daima kapılıdır.

Plân:

1 — Ocak - Çok kutsaldır; üstüne yemin edilir.-

2 — Yiğit durağı - Misafiri koruyacak adamın yeridir. -

3 — Dede bucağı, misafir yeri - Misafirin oturacağı önemli bir köşedir.

4 — Komşu oturağı

5 — Yatalağ: yatak yükü - Yatakların konduğu yerdir.

6 — Azalağ; azık yükü - Un ve zahire çuvallarının dizildiği yer.

7 — Giyesi yükü ve gözenek - Elbise ve çamaşır çuvallarının yeri. -

8 — Işıkçağı (ocağın yan direkleri) - Fener ve lamba yeri. -

9 — Çoban çağı (At, çoban, su takımları ile tuzluk bu direktedir)

10 — Başçağ

11 — 12 — Orta çağlar.

13 — Kaplık (Belki kapılık, belki de kap kaçaklıktır)

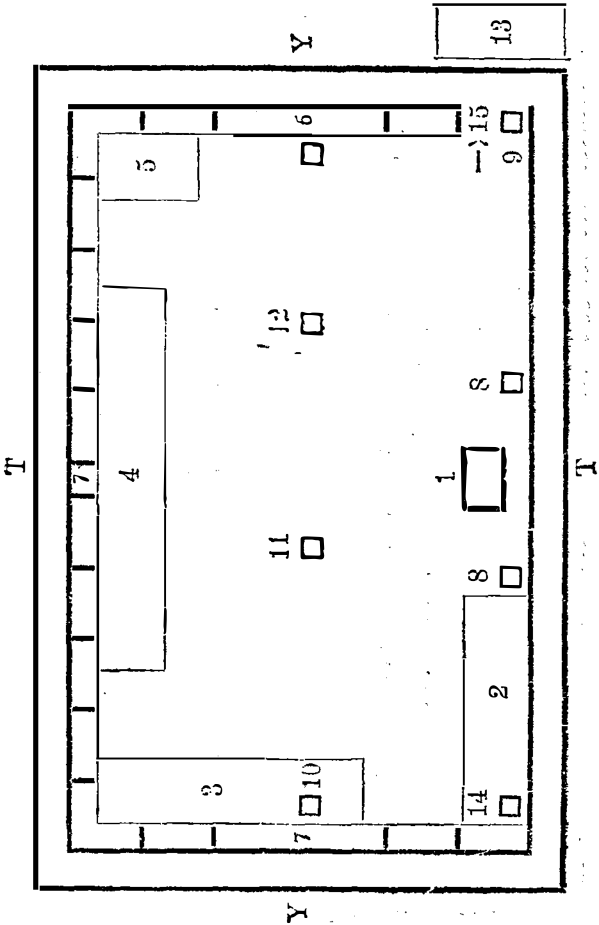
14 — Köşe çağı (Bu çağlar çadırın güney tarafındadır)

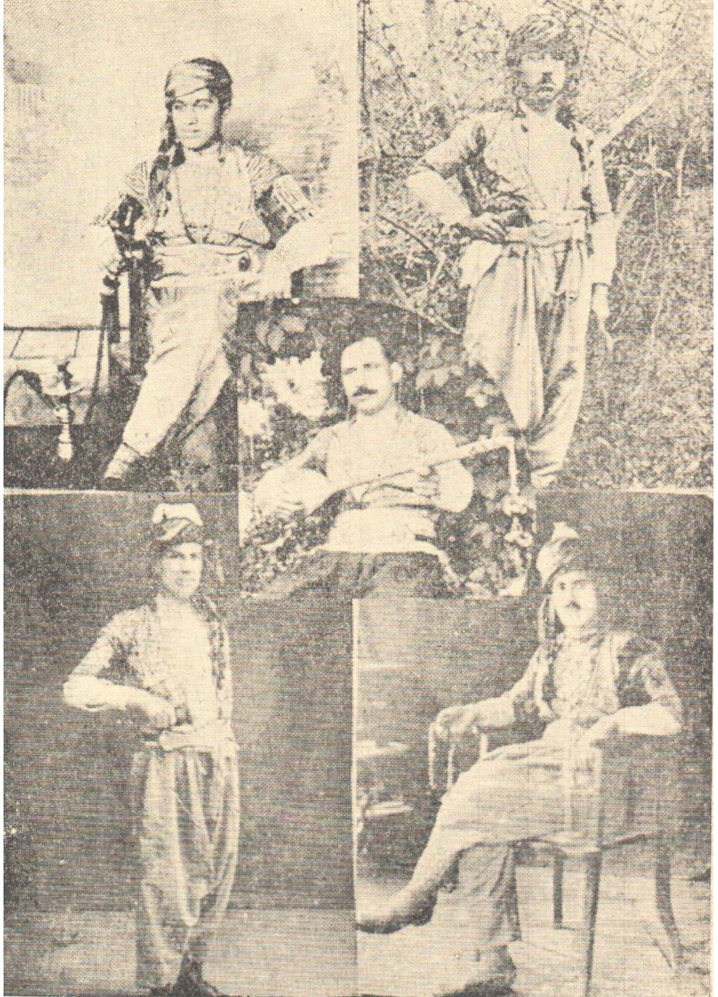
15 — Kapı.

---

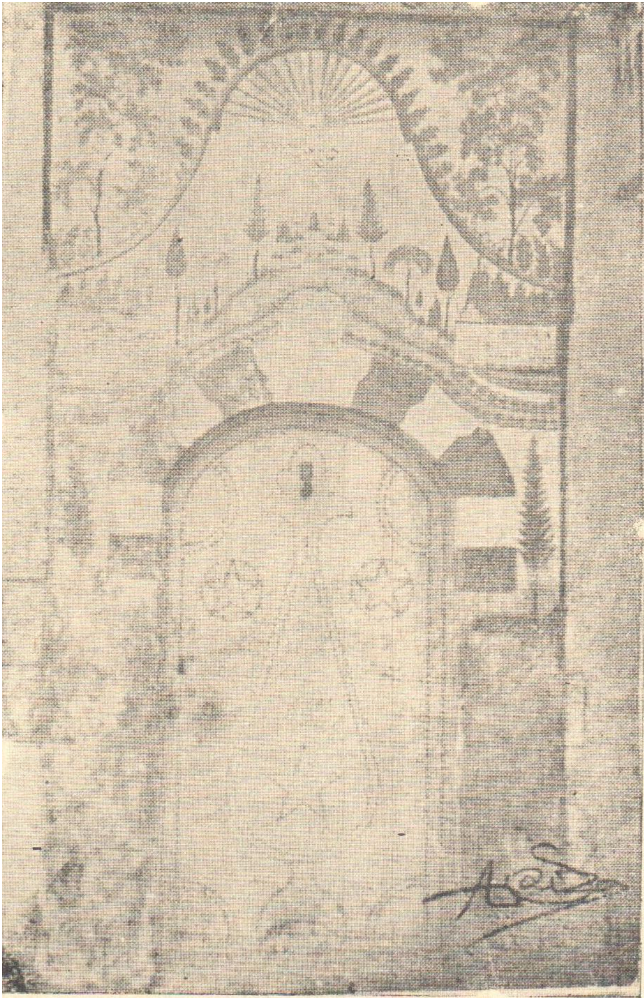
[1] Bakınız sy. 424

[2] Bütün bu bilgiler Alevi Honamlı oymağında Çakır İbrahim'den alınmıştır.

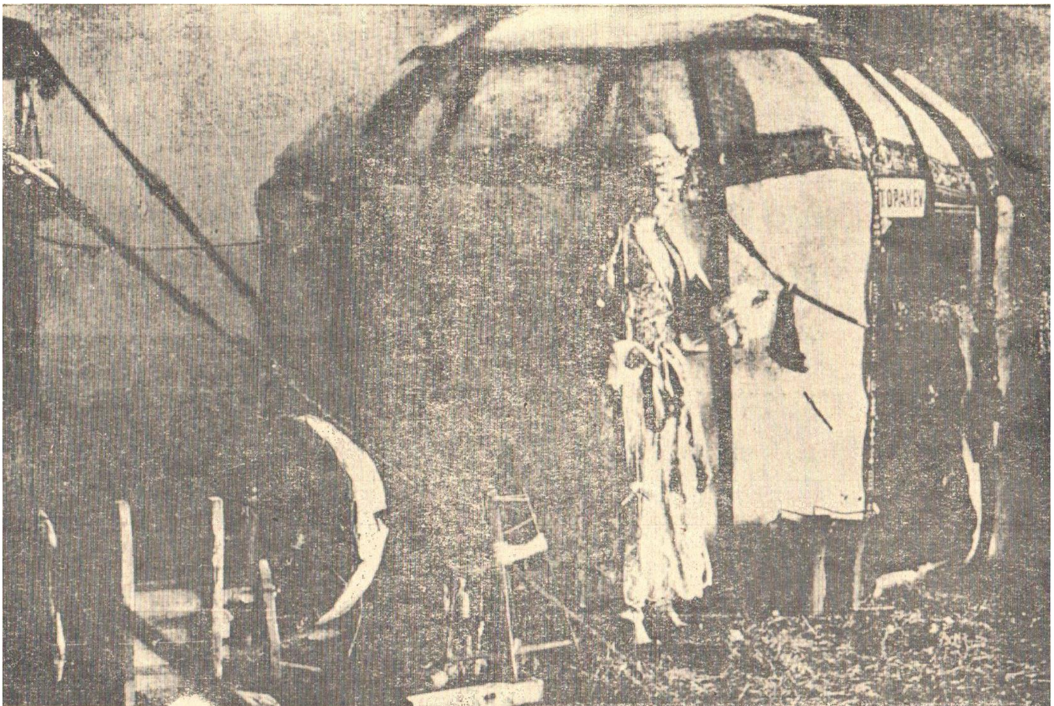

Y
13
T
6
15
9
5
12
8
1
11
4
8
2
3
10
14
7
T
Y



Maraşta Erkek Kıyafetleri.



Kiliste Hacı kapısı (Kilis'te Hicaz'a giden bir adamın ailesi evinin kapısını böylece süsler. Hacı dönünce evinin kapısını değişik görür.)



Adana müzesinin Türkmen ve Yürük Etnoğrafya bölümünda Bekdik oymağından alınan topak ev.

ATLAR [1]

1 — At döllerinin hepsine birden **"Gölük"**, ve bunların sürülerine **"Öğrek"** denir.

2 — Altı aylığa kadar olanlara **"Kulun"**, altı aylıktan üç yaşına kadar olanlara **"Tay"**, üç yaşından yukarı olanların erkeğine **"Beygir"**, dişisine **"Kısrak"** ismi verilir.

3 — Kısrakların doğurmasına **"Kulunlama"**, erkek istemelerine **"Güre ve Dalap"** denir.

4 — Kancık (dişi) hayvanların rahimlerine **"Geyin"** ismi verilir.

5 — Gölük beygirlere **"Aygır"** ismi verilir. Bunların alınlarında kıvırcık kılları olursa **"Uğur"** kuyruğunun ve hayalarının altında beyazlık olursa **"Ala"** ve meselâ; arka ayaklarının sağı, ön ayaklarının solu beyaz olursa **"Çapraz"**, alnından itibaren alt dudağına kadar beyaz olursa **"Gemli ve Kilidi"** derler
dağına kadar beyaz olursa "Gemli ve Kilidli" derler
ki, bu nişanlar iyi sayılmaz.

6 — Atın bir boynunda ince uzun çizgiler bulunursa ona **"Selvi"** derler. Bu nişan iyi sayıldığı halde ön ayaklarının veya bütün ayaklarının (sekili) beyaz olması iyi sayılmaz.

---

[1] Silifke'de B. Said'in notlarından yararlanılmıştır

7 — Al, doru, yeşil, yağız, kır, Baklakır, kula, bekmez, kefi gibi renk isimleri vardır. Bu renklerin en gözde olanı "kır" ile "doru" dur.

AT NOTLARI:

Gölüklere binmek için üzerlerine konulan âlete **"Eğer"**, eğerin üstündeki örtüye **"Yamçı"**, eğerin üzengi takılan kayışlarına **"Zahmı"**, atın beline bağlanan bağa **"kolan"**, Göğsüne takılan kayışlara **"göğüslük"**, kolanın uçlarındaki bağ sırımlarına **"Kayasa"**, kuyruk altına vurulan geçmeye **"Kuskun"**, Eğere **"Kaltak"** da denir.

Gem ile göğüs kolanını birleştiren kayışa **"Gülevşer"**, atın başına takılan muhafazaya, kendirden olursa **"Yular"**, kayıştan olursa **"Reşma"** ismi verilir. Yuların düşmemesi için boğaz altına geçirilen kayışa **"Tasma"** denir.

Ağza gelen gemin demir kısmına halkalı ise **"Kantarma"**, damaklı ise **"Gem"** derler. Gemin kayışlarına **"dizgin"**, gemin başa geçen yerine **"Başlık"** denir. Gölüklere eğerden başka **"Palan"** ve **"Semer"** le de binilir. Gölüklerin cinsleri iyi olursa erkeklerine **"At"** denir, bunlar cirit oyunlarında ve koşuda kullanılır. Diğerleri taşıma işlerinde, harman ve çift sürmede kullanılır. Köy ve aşiret arasındaki düğünlerde gelinler atla götürülür. At nalları bir parçadan ibaret olup ortalarında ufak bir delik vardır. Atın dört ayağı da nallanır, bu işleme **"kayarlama"** denir.

Atın tırnaklarını kesmek için kullanılan âlete **"Sunturaç"** nala çakılan çivilere **"Mıh"**, hayvanları

bağlamak için çakılan demir çivilere **"Sikke"**, hayvanların ayaklarına vurulan kösteklere **"Payvant**, köstek", hayvanları çayırda yaymak için kullanılan uzun iplere **"Örk"**, hayvanların sırtını kaşıma işlemine **"tımar etme"** denir. Tımar, "kaşağı" denilen bir âletle yapılır. Kaşağılama yapıldıktan sonra toz alınmak için kıldan yapılma keseye **"gebre"**, hayvanların saman, arpa yedikleri keselere **"torba"** denir. Bu torbaların eğere bağlanması için konulmuş karşılıklı iplere **"Terki bağı"**, eğerin arkasına atılan heybeye **"Terki heybesi"**, atın eğeri alındığı zaman arkasına çekilen kilime **"At çulu"** ismi verilir. Atların rahvan, eşkin, yorga dörtnala gibi birtakım yürüyüş şekilleri vardır. Atların bağırmasına **"Kişneme"**, erkeklik aletine **"Çavun"** derler.

Atların çiftleşmesine **"Aşmak"**, kısrağın gebe kalmasına **"Kunaycı"**, aygırın dölünün tutmasına **"Almak"** gibi isimler verilir.[1]

UĞURSUZ ATLAR:

ÇAPRAZ: Sağ ve sol ayakları beyaz olan atlara çapraz denir. Bu atlar uğursuz sayılır.

PUŞT NİŞANI: Atın ayağının tırnağı arasındaki beyazlığın içinde çeyrek kadar bir siyahlık bulunursa bu da pek fenadır. At ya kendisini, ya da sahibini felâkete sürükler.

---

[1] Ata ait başka bilgiler gerekirse bak: Cenupta Türkmen Oymakları, 1, 2, 3, 4. Kısımlar.

SELVİ NİŞANI: Atın boynunda puşt nişanı gibi bir kıvırcık olur ve ucu atın kulağına doğru gitmeyip ters tarafa uzarsa bu at da çok uğursuz sayılır.

PANCAK: Uğursuz atı uğurlu etmek için o atın göğsüne kurt veya domuz dişinden bir pancak takmak adettir.

AT, İNTİKAM VE MATEM:

Bu bölgede matem ve intikam maksadiyle atların kuyrukları kesilir.

1 — Bir adam bir köye veya bir obaya misafir olur, kadınlara herhangi bir sebeple lâf atar ve köyden ayrıldıktan sonra köyü bir takım ahlâksızlıklarla suçlarsa, köylü, o adamın bir kere daha obaya gelmesini bekler. Ve ilk fırsatta, kendisine haber vermeden atının kuyruğu kesilir. Bu, müthiş bir intikamdır.

2 — Pazarcığın Aşağımülk köyünde ziyan yapan atlarla, sahibi ahlâksız olan atların kuyrukları kesilir. Bu, o aile için büyük bir hakarettir.

3 — Nurhak ve Binboğa aşiretleri arasında namuslu bir kadının ahlâkını bozmakla bir atın kuyruğunun kesilmesi arasında fark yoktur. Atının kuyruğunun kesildiğini gören sahibi utancından gece yarısı kaçar veya at kuyruğunun kesildiği yerde büyük bir cinayet olur. Çünkü, at kuyruğunun kesilmesi at sahibinin namusunu lekelemek sayılır.

4 — Attan başka; matem belirtisi olmak üzere genç kadınlar da kendi elleriyle kendi saçlarının iki üç örgüsünü keserler. (Nizip'in Kuşdam, Cavud, Çanakçı, Kirtişe köylerinde bu âdet hâlâ hüküm sürmektedir).

5 — Bir atın sahibi çok cesur ve çok gençken ölürse, at sahibinin yakın akrabalarından bir genç kadın veya karısı, atın kuyruğundan bir parça keser ve bu kılları yakar. Fakat bunu kimseye söylemez[1].

6 — Bu adeti yaşatan bir ağıt:

Doru atın yemlenemeyo,
Kesilmiş kuyruğu yellenemeyo,
Ali'nin ölümü yürek sızlatır,
Atınla anacığın söylenemeyo.

7 — Hâlâ bitmeyen bir mahkeme:

Gaziantep'in Pazarcık Kazasının Egrice köyü muhtarı kör Şeyho Ufacıklı köyünde Ali oğlu Tatar Hasan tarafından misafir ediliyor. Fakat gece vakti misafirin ahırdaki atının kuyruğu kesiliyor. Şeyho mahkemeye başvuruyor. Tatar Hasan affediliyor. Hatta elli lira veya bir çift öküz vermeğe razı oluyor. Fakat Şeyho bir türlü barışmağa yanaşmıyor. Mahkeme bu önemli davanın incelemesiyle meşguldü. Pazarcık: 21.7.1937

8 — Hasibe Teyze diyor ki: "At benim üç muradım var demiş; kuyruğum yere deysin, üstüme gelin seğsin, bir de sülembeği döşün döğsün" (Sülembek at göğüslüsünün ismidir)

---

[1] Bayındırlı'da Aboş Ağadan dinlenmiştir.

9 — Al, Doru, Kır atların dedikleri:

Al at da der ki: cinsimizde olur alımız,[1]
Çataldır dilimiz de küheylândır ünümüz,
Kavgayı görende, sağalır ölümüz,
Çeke dizgin, çeke bayrak gidelim.

***

Doru at da der ki, ben donumu satarım[2]*,*
Kaçtığımda kurtulurum, koğduğumu yiterim,
Zengiyi sıkarsalar azrâili tutarım,
Çeke dizgin, çeke bayrak gidelim.

***

Kır at da der ki; ben atların başıyım,
Yiğidin altında serdar kuşuyum,
Zengi sıkışanda, can kurtarmış kişiyim.
Çeke dizgin, çeke bayrak gidelim.
(Hafız Efendi-Hunu'lu)

10 — Dadaloğlu'ndan bir parça:

Ağca ceren gibi ardını atar,
Ablak sığın gibi uğrunu yiter,
Ağalar da medhini ettiğim ata,
Uygun yoldaşılan ırak yol gerek.

***

1 Belki hilekâr manasındadır.
2 Doru renkli atların pahalılığına işarettir.

Atın kalem kulaklısı da, çekiç başlısı,
Hüyük santırlı[1] kalkan döşlüsü,
Severim ben atı bile yâr gerek.

⁂

At koşu tuttukta çıktığı zaman,
Bükende yalın kaval gibi öttüğü zaman,
Güzelin dalabı yiyip yettiği zaman.
Severim kır atı bile yâr gerek.

⁂

Dadaloğlu, kusur komaz işinde,
Çok yiğit görmez atı düşünde,
At dört de, güzel onbeş yaşında,
Severim ben atı bir de, yâr gerek.

11 — Nesir gibi bir parça:

Gene der Dadalım, esahın söyle,
Noksanın var ise, gel doğru söyle;
Yiğide ister bir atınan, bir güzel,
Bu güzele beş ayların da biri.
Bir yaylâ alakarlı, akçağşaklı[2],
Kamalaklı, Kara ardıçlı, gök söğütlü,
Gök yarpuzlu[3], mor sünbüllü yer gerek.

---

[1] Santır: Kıç yanakları.

[2] Şelâle.

[3] Yarpuz: Kokulu bir ot adı.

12 — Perverî'de Nurhaklı aileden:

Nurhak dağında kahraman bir genç ölürse eşeğinin üstüne, üzerinden çıkanlar yükletilerek oba oba gezdirilir ve avratların da ağıtları dinlenir. (Nurhak dağlarında taşıt araçları az bulunur, çünkü arazi bozuktur). Gaziantep'in güneyindeki Türkmen ve Beydili oymakları arasında at tamamen donanır ve onun karşısında ölenin biniciliği ağlanarak övülür).

YÜRÜKLERDE KOYUN HASTALIKLARI

Bu yıl temmuz ayında Macaristan Etnoğrafya müzesi Türkiyat kısmı şefi Türkistanlı Bay Dr. Âlimcan Tağan ile birlikte Bulgar ve Aladağlarında bir inceleme gezisi yaptık. Bu gezi yalnız etnoğrafya ilminin maddî kültü çevresi içinde geçti. Torosların 2700-3000 metre yükseğinde gezip "Yeni Yürük, Buranlı, Bakşiş, Keşli, Karahacılı, Sarıkeçili ve Kacar oymağının Harmandalı" obaları arasında halk bilgi ve sanat etnoğrafyasını inclerken 500 tane başarılı fotoğraf çektik. İki arkadaş bunları kendi aramızda bölüşürken incelemelere ait notlarımızı da değiştokuş ettik. Yani, görgü ve bilgilerimizi böylelikle kardeşçe paylaştık.

İncelediğimiz koyun hastalıklarına ait halk bilgilerini sunuyorum: Hastalıklar; Çiçek, dalak, Şebek, gülütme, karaçıkın, kantutma, gebelik, savak, kılkurdu, çelerme, ciğerağrısı, sanrağa, çatalaksak, tabak, kızılkurt, yavaşak, memeağrısı, salkımıkara, başhastalığı, südügidik ve kuzugöbeği isimlerini alır.

1 — Çiçek Hastalığı :

Bu hastalığın bir diğer ismi de **"Gül"** dür. Hayvanın yüzünde, karnının altında ve çeşitli yerlerinde bir takım yaralar çıkar ve bu yaralar biraz da irinli olur.

Tedavisi: Çiçeğe ilk tutulan hayvanın yarasından bir miktar irin toplanır. Bu irinler su görmedik balla karıştırılır. Ve meydana gelen ilâç bir iğne gözüne geçmiş ipliğe sürülüp hastlığa tutulmamış koyunların kuyruğu dibinden derisine geçirilerek aşılanır.

2 — Dalak Hahtalığı :

Bunun fennî ismi olan **"Şarbon"** u herkes bilir. Halk arasında yorgunken su içen hayvanlarda dalak şişmek suretiyle "Dalak" meydana geldiği inancı vardır. Dalak hastalığına tutulan koyunlar kan işer ve hemen ölür. Yürükler arasmda bu hastalığa ait tedavi usulü yoktur. Yalnız, hastalığa yakalanmadan önce baytara başvurmak oymaklar arasında adettir.

3 — Şebek Hastalığı :

Koyunların ayakları tutulur, yürüyemez olur; romatizmalı gibi sendeler ve sık sık düşer. Bu hastalığın çok zarar vermediği ve kendi kendine geçtiği söylenir. Halk arasında bu hastalığa ait tedavi usulü yoktur.

4 — Gülütme Hastalığı :

Bu hastalık şebek hastalığının biraz daha hafifi ve aynısıdır. Halk tedavisini bilmez.

5 — Karaçıkın Hastalığı :

Koyunun bağırsaklarının dolaştığı inancı halk bilgileri arasındadır. Hastalığın bazı otlardan veya sert bir rüzgârdan ileri geldiği düşüncesi de vardır. Halk arasında tedavisi bulunmamıştır.

6 — Kantutma Hastalığı :

Bu hastalıkta koyunun karnı şişer ve koyun inlemeğe başlar. Tedavisi; göz damarından keskin bir çakı ile kan almaktan ibarettir.

7 — Gelebek Hastalığı :

Koyunun ciğerinde birtakım canlı ve küçük hayvancıklar belirir. Bu hastalığın halkın tanımadığı birtakım otlardan, daha çok su kenarlarındaki bitkilerden geçtiğine inanılır. Tedâvisi, hemen baytara başvurmaktır.

8 — Savak Hastalığı:

Bu hastalık hayvanın delirmesinden ibarettir. Koyun, şuursuz hareketler gösterir ve kendisini delice yerlere atar. Halk arasında bu hastaığın tedâvisi; "Bıçak" tır. Başka bir tedâvi usulü bilinmediğinden, savak hastalığına yakalanan koyun hemen kesilir.

9 — Kılkurdu Hastalığı :

Koyunun akciğeri içinde ve omuğunda (boğazında) iplik gibi beyaz ve canlı kurtlar belirir. Halk buna sebep olarak hayvanın aç olmasını gösterir. Tedâvisi; koyunu taze otla beslemek ve tedbirde geç kalmamaktan ibarettir.

10 — Çelerme Hastalığı :

Koyun bu hastalıkta gözlerini oynatır ve ayaklarını toplayamaz. Adetâ zehirlenmiş gibi olur. Biraz sendeler ve hemen düşer. Halk arasında bunun da tedâvisi yoktur.

11 — Ciğerağrısı Hastalığı :

Bu hastalık, yürükler arasında hayvanın akciğerinde çıkmış bir yara olarak düşünülür. Bunun fazla kış olması ve yağmurların devamlı yağması ile açlıktan ileri geldiği kanaatı vardır. Tedâvisi bulunmaz. Yalnız, böyle koyunlara acele olarak yaylâ otu yedirmek biraz faydalı sanılır.

12 — Sanrağa Hastalığı :

Bu hastalık, bir çeşit koyun nezlesidir. Hastalığa toprak ve toz sebep olarak gösterilir. Bunun da tedâvisi bilinmemektedir. Fakat fazla kayıp vermediği için önemli bir hastalık sayılmaz.

13 — Çatalaksak Hastalığı :

Koyunun ayakları arasında bir yara belirir. Bu yaranın koyunların çamurlu yerlerde gezmesinden ileri geldiği sanılır. Hastalık o kadar kayıp vermez. Yalnız, fazla zayıflatır. Tedâvisi; kurt düşürmemesi için koyunun ayaklarını katranlamaktan ibarettir.

Hayvanın vücudunda bir sızı belirir, ayaklarının tırnakları düşer ve çok kayıp verir. Yürükler arasında tedâvisi bilinmemektedir.

15 — Kızılkurt Hastalığı :

Koyunun sarkanağının içinde (Peynir mayası yapılan yerinde) kıllı bir kurt belirir. Bu kurt küçük bir fasulya iriliğindedir. Kurtlar çabuk ürer ve koyunu öldürür. Bu hastalık çok kış görmüş, zayıflamış ve aç kalmış hayvanlarda görülür. Halk arasında tedâvisi yoktur.

16 — Yavaşak Hastalığı :

Bu hastalıkta koyun ölür, eti sapsarı bir renk alır. Türkmen oymakları arasında bu hastalık pek az görülür. Yavaşak hastalığının koyunun açılmış ağaç ve çiçekleri yemesinden ve aynı zamanda taze otlardan ileri geldiği inancı vardır. Tedâvisi bilinmemektedir.

17 — Meme Ağrısı :

Bu hastalıkta hayvanların ansızın memeleri ağrıyor ve şişiyor. Sonunda hayvanlar düşüp ölüyor. Tedâvisi yoktur.

18 — Salkımı kara Hastalığı :

Bu hastalıkta koyunun akciğerlerinin ucu kararır. Hastalığın açlıktan ve kıştan ileri geldiği sanılır. Tedâvisi hemen yaylâ otu yedirmektir.

19 — Baş hastalığı :

Bu hastalıkta koyunun akciğerinde bir ur belirir. Buna sebep hayvanın "Eski" de kalması ve fazla tuz yemesidir.

Eski: Hayvanın başka koyunların yatağında yatması demektir.

Bir koyun başka bir sürünün yattığı yataklardan birinde yatarsa bu hastalığa kesin olarak yakalanacak sanılır. Oymaklar bu hastalığın tedâvisini bilmezler.

20 — Südügidik Hastalığı :

Koyunun sütünün birdenbire kesilmesine "Südügidik" hastalığı denir. Bu hastalık daha çok keçilerde görülür. Halk bu hastalığın sebebinin Eski'den olduğunu ileri sürer. Bunun da tedâvisini ve tutulmama çaresini bilmezler.

21 — Kuzu göbeği hastalığı :

Bu hastalığın da (Eski'den olduğu ileri sürülür. Hastalığın belirtisi kuzuların göbeğinin düşmemesi, göbek etrafının kararmasıdır. Aşiret, mümkün olduğu kadar kuzularını başka bir sürünün yatağında yatırmamak suretiyle tedbirler alarak kuzuları bu hastalığa yakalatmamağa çalışır. Hastalığa tutulan, ölen veya boğazlanan koyunların derileri hemen kepek ve tuzlanır ve bu yere serilir. Ölen koyunların kursağı da peynir mayası yapmak üzere tuzlanarak saklanır.



Hunamlı Yürükleri koyun sağarken.

AŞİRETTE GIDALAR

YAĞ : Yağ üç türlü yapılır; yoğurttan, kaymaktan, söndürmeden.

A — Yoğurttan yağ yapma usulü :

Süt sağılır, süzülür, kaynar; içine bir miktar yoğurt mayası katılır, yoğurt meydana gelir. Bu yoğurt tuluktan yapılmış "Yanlık"a konur. İçine bir miktar su katılır ve "Pişek" ile yoğurt döğülmeğe başlar. Bu işleme bir iki saat devam ettikten sonra tuluğun üstüne yağ birikir ve çömçe (Gevgir, kepçe) ile yağ ayrılır.

Tuluk içinde yalnız ayran kalır. Yoğurt yağından ayrı kalan bu ayran kazana konur. İyice kaynatılır ve süzülür. İçinde kalan tortu "**Keş**" veya "**Çökelek**" ismini alır.

B — Kaymaktan yağ yapma usulü:

Süt sağılır, süzülür, pişer. Yirmi otuz kadar, derin olmayan kaplara bölünür. Her kabın üstü kaymak tutar. Bu kaymaklar sabahleyin toplanır, kazana konur ve ocakta kaynatılır ve sonra içine bir miktar yoğurt damızlığı (mayası) konur; kaymak yoğurdu meydana gelir. Bu yoğurt tekrar yoğurt yağı gibi tulukta işlem görür ve yağ olur. (Bu yağ aşiret arasında pek tutulmaz). Bu yağdan arta kalan

"Su" hiç bir işe yaramaz. Fakat bazı fakirler bunu da kaynatırlar ve içinden bir miktar çökelek alabilirler.

C — Sündürme Yağ yapma Usulü :

Hazırlanmış olan yağlı peynir kazana konur.. Ve suda iyice kaynatılır. Peynir sündürülerek tuluğa konur. Geri kalan (Su) tekrar ve pek çok kaynar. Sonunda suyun üstünde bir miktar sarı yağ (Peynirden ayrılmış olan yağ) görülür. Bu da süzülerek toplanır. Bu çeşit yağa sündürme yağı ismi verilir. Şimdi bu çeşit yağ yapan kalmamıştır. (Bu yağlar aşirette tuluğa tepilir).

PEYNİR YAPMA USULLERİ:

Peynirler, yağlı, yağsız, katkılı olmak üzere üç kısımdır.

A — Yağlı Peynir: Süt sağılır, süzülür ve içine yüz kilo süte yarım kilo maya katılır. Süt bir saat sonra peynir olur. Bunlar torbalarda süzülür. Ve oğularak toz halinde tuluklara tepilir ve iyice sıkıştırılır. Tuluğun ağzı bağlanarak soğuk bir mağaraya konur. Kışa yakın, yani sonbaharda satışa çıkarılır.

B — Yağsız peynirin südü süzülür, pişirilir, kaplara dökülür. Ertesi günü yüzünden kaymakları toplanır. Geri kalan süde maya katılır. (A) da olduğu gibi hazırlanır, yağsız peynir meydana gelir.

C — Katkılı peynir: Yağlı ve yağsız peynirlerin yağsızı daha fazla olmak üzere karıştırılmasından meydana gelir.

KIMIZ:

Kımızın bir ismine de **"Yepinti"** derler. Süt pişirildikten sonra içine az mîktarda yoğurt yani, damızlık katılır, karıştırılır ve bulanır. Süt koyulaşır, soğutulur; "kımız" meydana gelir. Bunun bir ismi de **"Bulama"** dır. Bugün aşiret, bu kımızı ekşitmeden acele olarak yer. Eğer bu madde birkaç gün kalmışsa ekşir. Bu yemek biraz uyku verir.

YOĞURT:

İki kısımdan ibarettir; yağlı, yağsız. Yoğurt yapma usulü yağ yapma usulünde görülmüştür.

DAMIZLIK VE MAYALAR:

Damızlık : Yoğurt yapmak için kullanılır. Bir miktar yoğurdun ismine de denir.

Maya : Kuzunun kursağından ve koyunun sarkanağından [1] aynı zamanda sığır sarkanağından da olur. Bunların hepsine peynir mayası denir. Bazan bu mayaya bir miktar üzüm, incir ve nohut da eklerler. Bunlar mayayı kuvvetlendirir.

Sütten yapılan yemekler:

1 — Döğme çorbası

2 — Yarma çorbası

3 — Kelpeşir

4 — Sütlü

5 — Sütlü pilâv

---

[1] Sarkanak: Kuzularda sarkanağa (kursak) derler.

6 — Sütlü kabak

7 — Bulamaç

8 — Muhallebi

Yoğurttan yapılan yemekler:

1 — Çorba

2 — Kıyma çorbası

3 — Tutmaç

4 — Tatar

5 — Mantı

6 — Tovga

7 — Ayran

Et yemekleri:

1 — Sac kavurması

2 — Yahnı

3 — Külbastı, çemen

4 — İçli köfte (Araptan gelme)

5 — Et böreği

6 — Sini köftesi

7 — Etli kıyma çorbası

8 — Leğen çöreği

Sütlü Aşlar:

1 — Döğme çorba:

Buğday dibekte döğülür. Kabukları çıkar, sonra kaynatılır ve sütle karıştırılarak meydana getirilir.

2 — Yarma:

Buğday eltaşında yarılır, yarma olur, sonra sütle pişer. Buna yarma sütlü çorba denir.

3 — Kelpeşir:

Süt pişerken içine ekmek doğranır ve buna kırmızı biber eklenir.

4 — Sütlü:

Süt, pirinç, şeker (veya tuz) beraberce kaynar ve koyulaşır. Soğuyunca yenir.

5 — Sütlü pilav:

Bulgur süt ile kaynar pilâv olur.

6 — Sütlü Kabak:

Kabak biraz suda pişer ve üzerine süt dökülür, içine biraz kırmızı biber konur.

7 — Bulamaç:

Süt kaynamağa konurken içine un eklenir ve karıştırılarak koyu bir gıda meydana getirilir.

8 — Muhallebi:

Süt kaynar, içine pirinç unu ve şeker konur, koyu bir tatlı olur. (Bunun tuzlusu da olur).

Çorbalar:

1 — Sütlü çorbanın sulusu

2 — Kıyma çorbası: Altlı üstlü yufka hamur içine löğme et konur, ince ince kesilir. Kaynar suya atılarak pişirilir.

3 — Tutmaç: Bir miktar unun içine su konur karıştırılır ve leğen içine ufalanır, oğulur, sonra içine bir miktar yaylâ otlarından konur. Kaynar suya atılır, üzerine sarımsaklı yoğurt dökülür.

4 — Tatar hamurunun içine et, soğan, kara biber konur. Sıcak suda kaynatılır. Üstüne sarımsaklı yoğurt dökülür.

5 — Mantı: Hamur parçaları içine et konur ve yağda kavrulur. Sonra tatar hamurunda olduğu gibi pişirilir.

6 — Tovga: Buğday yarması, et, kekik otu yoğurtla kaynar; yemek meydana gelir.

7 — Ayran: Yoğurt yanlıkta döğülür, Yağı alındıktan sonra kalan suya ayran denir. (Bu gibi yemekler fakirler tarafından yapılır).

Et yemekleri:

1 — Saç kavurması: Et doğranır ve ekmek sacının içinde kavrulur. Kavurmanın ortasına bulgur pilâvı konur.

2 — Yahni: Et doğranır ve içine soğan katılır, suda pişirilir. Sulu ve bol soğanlı yemek meydana gelir.

3 — Çemen (Külbastı): Doğrudan doğruya ızgara demektir.

4 — Sini köftesi: Bulgur hamur edilir, içine kavrulmuş kıyma konur. Fırında veya saç altında pişirilir.

5 — İçliköfte: Bulgur hamuru içine soğanla ve yağla kavrulmuş et kıyması (döğmesi) konur. Bunlar elma gibi yuvarlanarak suya atılır ve çok kaynatılarak pişirilir.

6 — Etli kıyma çorbası: Et kıyılır ve hamurla oğulduktan sonra kaynar suda pişer. Buna etli kıyma çorbası denir.

7 — Leğen çorbası: Hamurun içine kavrulmuş et ve soğan konur ve el büyünlüğünde kesilerek tepsiye dizilir. Üzerine kızgın saç konur, pişer.

8 — Et böreği: Hamurun içine döğülmüş et ve kavrulmuş soğan konur. Fırında veya saç altında pişirilir.

9 — Kölle: Darı unundan yapılan bir çeşit kaçamağın ismine köle denir.

A — Ekmek Hazırlama Aletleri:

1 — Sacayağı: Sayacık

2 — Sac (Sacın küçüğüne pıranık denir, en eski ismi budur), Saç küçüğünün üstü kulplu olanına kapak denir. Eskiden bu âlet topraktan yapılırmış.

3 — İteği: Ekmeklerin altına serilen bez.

4 — Ekmek Tahtası : Senid-Hamurun sendirilmesi manâsındadır. Yani rutubetinin biraz alınması

5 — Oklava

6 — Evregeç: Ekmek çevirmeğe yarayan ince tahta.

7 — Hamur leğeni: Teş, leğençe.

Ekmeklerin Çeşitleri:

1 — Hamur

2 — Ufra: Hamurun üzerine ekilen un. Buğday hamurunda genellikle arpa unu kullanılır; çünkü, hamurun açılmasına daha çok yardım eder.

3 — Beze: Hamurun top top edilmiş parçaları

4 — Bezdirme: Top top olmuş bezlerin on santim çapında pide haline gelişi.

5 — Bazlama: Pidenin iki misli kadar büyütülmüş cinsi.

6 — Ekmek: Yufka halinde, 80 santim çapında.

7 — Şepit: Bazlamanın daha büyük cinsi.

8 — Bükme: Sekiz numarada büyük ekmeğin üç parçaya bükülmesi. Yola gidecek yolcuya yapılır. Yolcular ve çobanlar bunu heybelerinde bulundururlar.

9 — Sıkma: Soğan ve peynirden ibaret piyazın bazlamanın veya bezdirmenin içine konup sigara sarar gibi sararak meydana gelen yiyecek.

10 — Yağlı ballı:Ekmek yapıldıktan sonra pekmez ve bal (Şekerle de olur) yağla ısıtılır. Bezdirme veya bazlama hazırlanan bal ve tatlı kabına doğranarak bu yemek meydana gelir. (Bu, en sonra yenen yemeklerdendir).

11 — Çekme: Büyük ekmeği sıcak sıcak silindir haline getirmektir.

12 — Tutmaç: Bazlama saç üzerinde ısıtıldıktan sonra çekme haline getirilir. İstenildiği gibi bıçakla veya sında (makas) yla ufak ufak kesilerek parçalarıyla çorba yapılır. (Bir çeşit erişte gibi olur)

13 — Kömme: Leğende veya herhangi bir kapta bulaşık halde kalan hamurların ziyan olmaması için yumurta biçimine getirilip ekmekten sonra kalan ateşli külün içinde pişirmektir. Çocukların sevdiği bir yiyecektir.

14 — Yağlı: Bazlama ve bezdirmenin sıcakken üzerinin yağlanmasıdır.

15 — Un çorbası (Ummaç) : Bulamaç ismini alır.

YÜRÜKLERDE DERİCİLİK

Bütün ömürlerini çadır içinde geçirmek zorunda kalan Yürükler arasında dericilik (Tabaklık) işi ilkel dericiliğe örnek sayılır.

Göçebeler, kullanlıkları eşyaların dayanıklı, sağlam, konup göçmeye elverişli ve portatif olmasını baştan düşünmek zorundadırlar. Onun için eşyaların daima bu cinsten olması aranılır. Yürükler koyun, keçi, sığır ve avladıkları av derilerinden birçok eşya yaparlar. Bu eşyalar; posteki, çarık, kocuk, sofra, su tuluğu, yanlık, su kovası ve dağarcık gibi isimler alır. Bunlar, çadırın içinde müstakil ve manâlı birer mobilya halinde hâlâ Çukurova yürükleri arasında kullanılır.

Yürükler iki türlü deri imali bilirler; bunların birincisine "TABAK", ikincisine "EY" derler.

Birinci çeşit tabaklamayı post ve sofra gibi düz, yayılacak ve asılacak derilere yaparlar. Yürüklerde tabakçılık genellikle şöyledir:

Tabaklanacak deriler tüyleri yere ve içi dışarı gelmek üzere ağaç kazıklarla toprağa gerilir. Üzerine bolca tuz serpilir. Eğer bu derinin yumuşak olması isteniyorsa, deri, üç gün tuzda piştikten sonra bir miktar şap tozu derinin üzerine serpilir. Bunun üstüne ılık süt dökülür. Bıçak gibi yontulmuş bir ağaç parçasıyla yaş derinin içi kazınır ve temizlenir.

İkinci defa tuzlanır. Üç gün daha güneşte kaldıktan sonra tuzu iyice silinir ve üzerine yağ konarak derinin içi iyice oğuşturulur. Tabak işlemi şimdi tamamlanmış olur. Böylelikle tabaklanan deriler çok yumuşak olduğu için aşiretde buna "Fındık kabuğuna sığan tabak" derler.

Bu deriler namazlağ (seccade), sofra ve oturma ile kaplan derilerinde olduğu gibi at cinslerine yardım edecek aletlerde kullanılır.

(EY) işine gelince; hayvanın derisi bütün olarak çıkarılır ve içine zahire konacak şekilde deliksiz olmasına önem verilir.

EY YAPMA USULÜ:

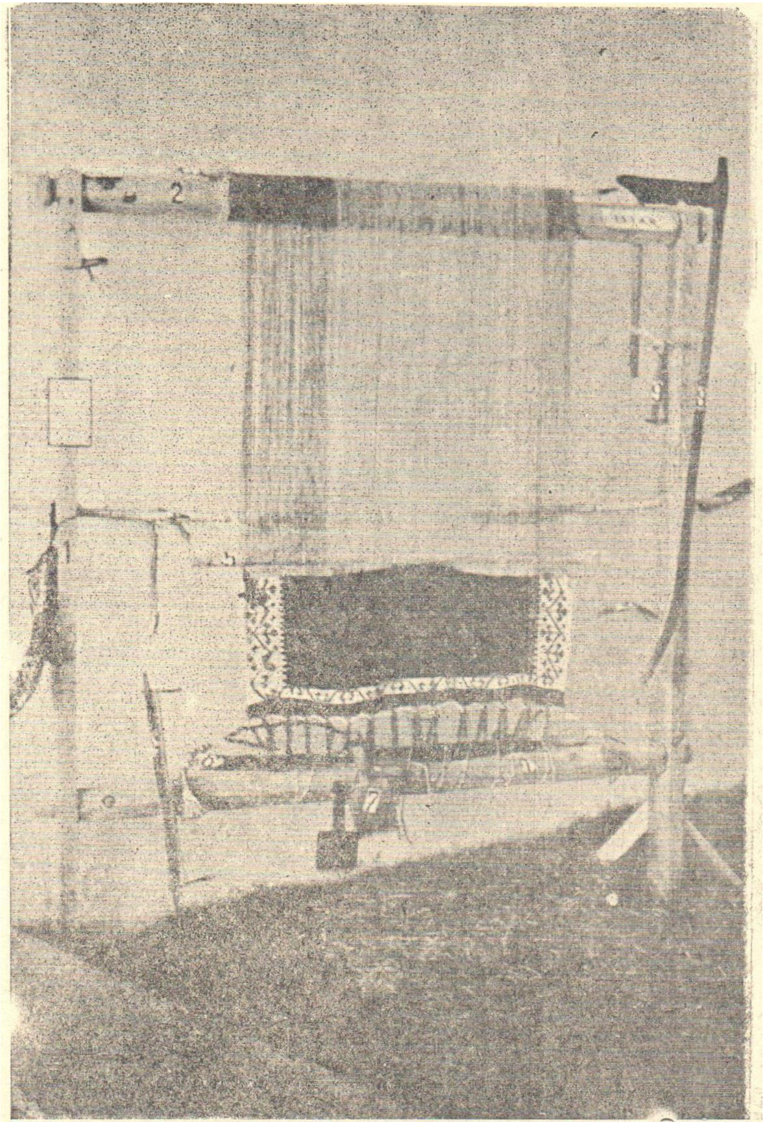
Deri güzelce yıkanır. Tabakta olduğu gibi iç tarafı tuzlanır. Güneşte üç gün kaldıktan sonra Ey reçetesi hazırlanarak tulumun içi bu eriyikle doldurulur.

Ey Eriyiği şöyle meydana gelir:

1 — Çevt tozu (Dövülmüş palamut tozu demektir).

2 — Sakızlık ağacının gök yaprakları (Sakızlık Melengiç yani Antep fıstığının aşılanmamışı; yabanî fıstık ağacı. Gök yaprak ise yeşil yaprak demektir)

3 — Pırnar ağacının kabuğu soyulduktan sonra ağaç kısmının dövülmüşü.



Adana Etnoğrafya müzesi salonunda Istar tezgâhı



İşe hazır bir halde Kirmen.

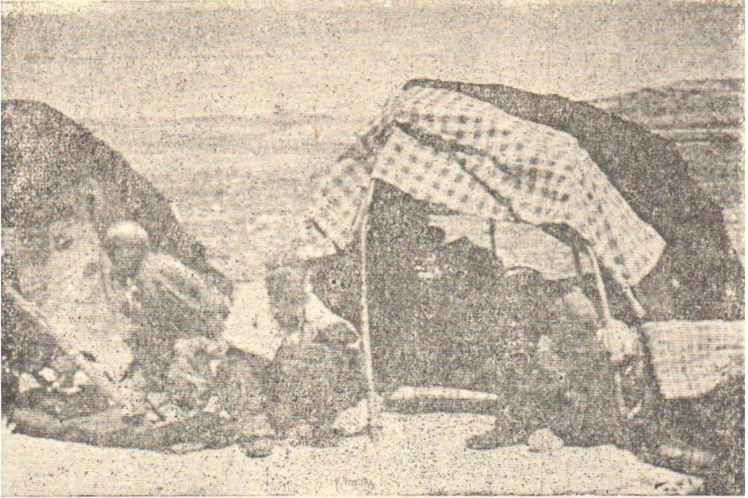
4 — 15-20 adet mazı çekirdeği.

5 — Bunlar su dolu bir kazanın içine atılır, iyice kaynatılır. Bu soğuduktan sonra "ey" yapılması kararlaştırılan tuluğa doldurulur. Ey eriyiği dolu tuluğun üzerine bir tahta ve tahtanın üzerine ağırca bir taş konur; bir hafta çadırın bir köşesinde kalır.

Bu işe BASTIRMA ismi verilir. Sonra, eriyik dökülür, bir ay kadar içine su doldurulur. Ondan sonra da ey işi bir defa daha tekrarlanır ve bundan sonra tulumun üzerindeki kıllar kolayca sökülmüş olur.

Güney yurtta tuluklar keçi derisinden yapılır. Bunları en iyi yapanlar Tahtacı yürükleridir.

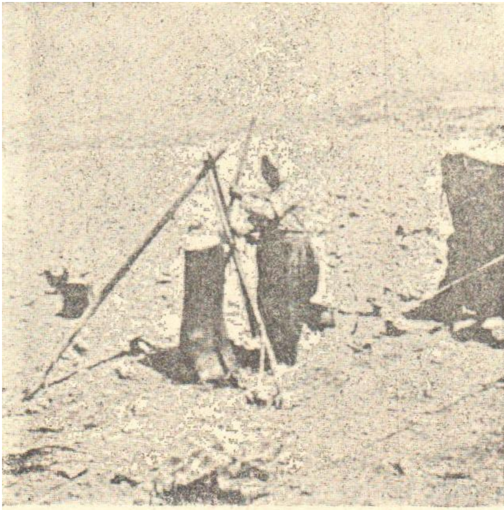
Yürükler ey yaptıkları tuluklara dağarcık, su tuluğu, yağ ve peynir tuluğu ismini verirler. Her çadırda bunlardan beş on tane bulunması hatta çeyiz olarak bile verilmesi âdettir.



Alaçık çadırlar ve Boranlı evlerden bir tip.



Boranlı obalarında evin önünde kurulan ıstar tezgâhı.



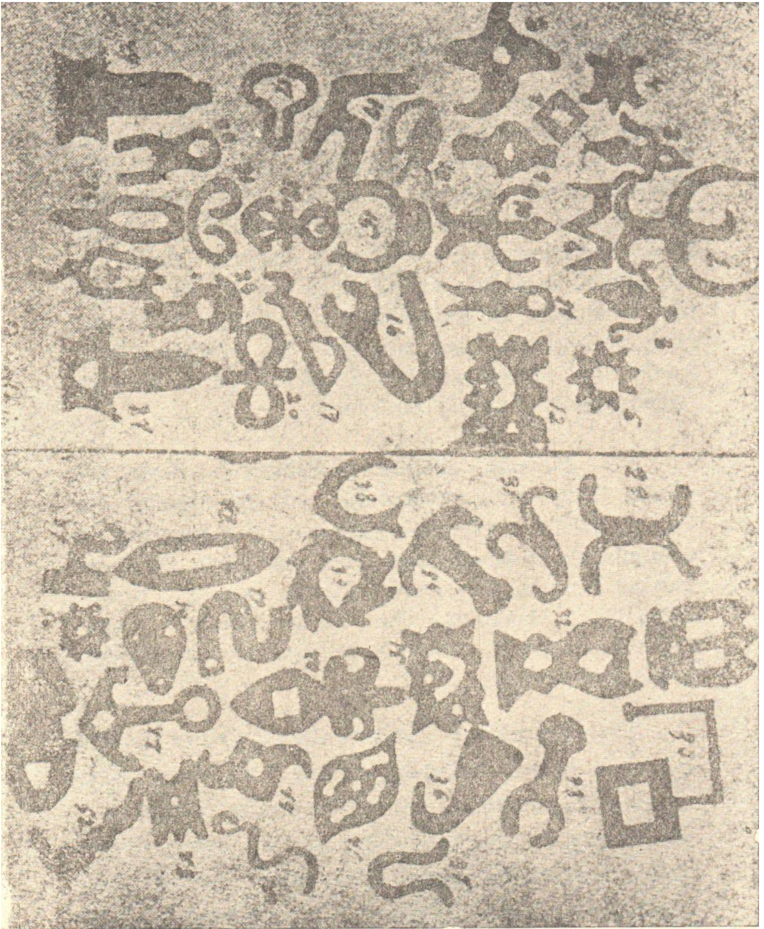
Çadırın yanında yayık ile yağ hazırlayan bir kacar kadını.

DAMGALAR, RAKAMLAR, MOTİFLER

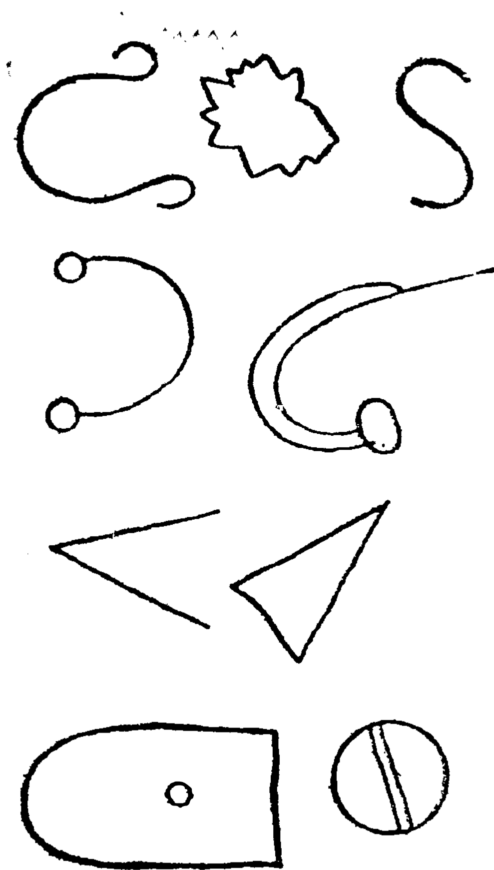
1 — Güney yurt halkı arasında rastladığımız damga ve işaretleri tespit etmekteyiz. Bunlardan rahvan at damgasıyla Gaziantep bakalları arasında babadan oğula kalmış demir damgalar hakkında Millî Eğitim Bakanlığının çıkarmakta olduğu "Türk Tarih Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi "isimli eserin üçüncü sayısında ve 193 üncü sayfasında genişçe bilgi vermiştik. Bu damgaların bir klişisini de kitabımıza geçiriyoruz (Bak. sy. 758). Bu damgalar hakkında bilgi isteyenlerin yukarıda adı geçen dergiye başvurmalarını uygun buluyoruz.

2 — Binboğa'dan inerken Elbistan'ın Sevin köyünün Kurukandil yaylâsında tahtadan yapılmış su kapları (Külek) gördüm. Yine demirden yapılmış ve kızdırılarak basılmış damgalara rastladım. Bu damgaların 1 numaralısı Durdu Ağanın evinde, 2 numaralısı Çalık Hasan'ın evinde su küleğinde, 3 numaralısı Abdullah'ın evinde, 4 numaralısı Mevlût kâhyanın çadırındadır.

3 — Yaptığımız araştırmalarda okuma yazma bilmeyen halkın kullandığı hesap işaretleri gözümüzden kaçmamıştır. Güney yurdunda okuma yazma bilmeyen bakkal, bahçıvan ve buna benzer işçiler kahvelerde oyun oynayanlar arasında kullanılan bu rakkam işaretleri çok enteresandır. Yaptığımız soruşturmaya göre bu işaretler Kıbrıs, Irak ve Suriye'de de aynen kullanılmaktaymış.



* Bay muhtar Göğüs: "Orhan, Yenisey abidelerinin üzerindeki yazılarla bazan benzeyiş, bazan tıpkılık gösterir" (Bak. Gaziantep Halkevi Broşürü, sayfa 71, sayı: 6, sene 1935)



Kurukandil Yaylâsındaki Damgalar

Okuma yazma bilmeyen halkın rakamları

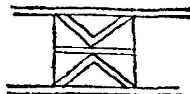
4 — KİLİM MOTİFLERİ [1] "YANIŞLAR"

4 — Yürükler arasında motiflerin isimlerine "Yanış" ve "Çekipi" deniyor. Gerek tezgâhlarda, ve gerek elde ve kasnaklarda işlenen bu nakışların hepsine birden "Dokuma Yanışları" ismi verilir. Ancak, dar olarak dokunan kolanlar özel olarak "Çekipi" diye isim alır.

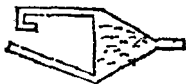
Kasar Harmandalı obasında kilim yanışları



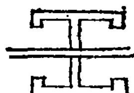
Sinek yanış



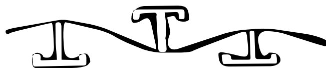
Zenzer yanışı



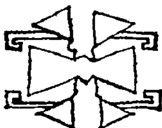
Çil yanış



Çakmak yanışı



Çadır tokmağı yanışı



Gül yanışı



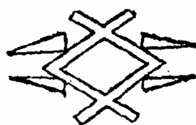
Bebelek yanışı

---

1 Cenupta Türkmen oymaklarının 4. kısmında iki motif klişesi daha çıkmıştır.

MOTİFLER: (x)

Yanış (Nakış)



Gül yanışı





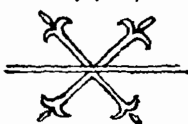
Hatan yanışı



Yay yanışı



Bıtrak yanışı



Çifte yay yanışı



Çakmak yanışı



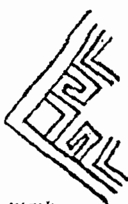
Çığırgan



Sıtrak



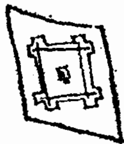
Muska



Karnı yarık



Su altı



Sıçan gülak

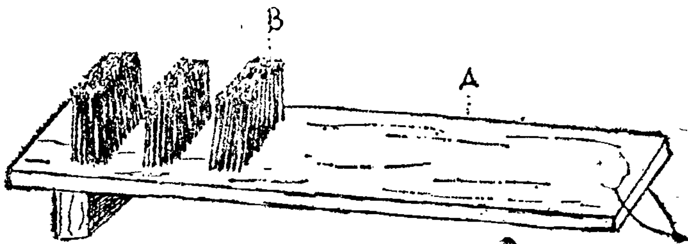
YÜRÜKLERDE DOKUMA TAKIMLARI

Yürüklerde dokumacılık, belli başlı ve önemli işlerdendir. Özellikle bu ilkel âletlerin, maddî etnoğrafyanın en orjinalleri olması bakımından etnoğrafya âleminde korunması gereklidir. Bunların yalnız resimlerinin değil, yürükler çalışırken âletin bizzat kendisinin satın alınarak saklanması da ayrıca incelemeye değer vermiştir. [1]

Bu bahse girecek âletler yalnız dokuma işlerinde kullanılanlardır ki, bunlar da; yün tarağı, yay, kirmen, teşi veya İğ, çıkrık, Tecçe, Ilgıdır, kolan tezgâhı, Istar, mutaf tezgâhı, çolha ve çırçırdan ibarettir.

1 — YÜN TARAĞI:

Belirli mevsimlerde koyun, keçi ve develerin yünleri kırkıldıktan sonra bu yünlerin bir kısmı çadırlarda dokuma işlerine ayrılır. [2]



Yün Tarağı : A — Oturak tahtası
B — Dişlik yahut tarak

[1] Bak: 2. ve 4. kısımlar.

[2] Yapağı: Yeni kırkılmış çepeli üstünde ve taranmamış kıllar: Yün, Temizlenmiş ve Yün tarafından geçmiş olan kısma denir.

Dokuma için ayrılan yapağılar önce yün tarağında güzelce taranarak çepelleri[1] temizlenir. Yün tarağında taranmış ve temizlenmiş olan yapağılar yün haline konulduktan sonra top top edilerek çuvallara doldurulur.

Türkmen kadınları yapağıyı tararlarken iki ayaklarını tarağın dişlisine doğru açarak oturak tahtasına otururlar. Ve iki elle yapağıyı tarağın dişlerine geçirerek tararlar.

Bakşış aşiretinden Halil Bakşi, yün taraklarının altmış yıl öncesine kadar dişlik denilen tarak kısmının şimşir ağacından yapıldığını ve bunun demir taraktan iyi olduğunu, yün liflerini örselemediğini söylemiştir. Biz, aşiret arasında bu eski sistem tarağı her ne kadar aradıksa da bulamadık. Bugün taraklar ilkel olmakla beraber dişlik kısımları tamamen demir olarak kullanılmaktadır. Taranmış yünlerin top top edilmiş olmalarına "**Tomak**" denir.

2 — YAY:

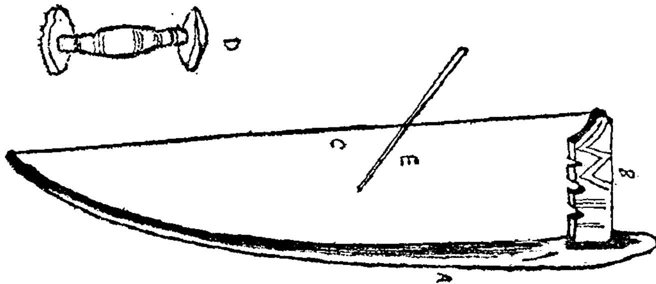
Taraktan çıkan yün tomakları düzgün olarak ve parça parça, şehirlerde "Pamuk atacak veya hallaç" ismi verilen bu âletten geçer ve atılır.

Yay, şehirlerde kullanılan âletten daha basittir ve yürüklerin kendilerinin yaptıkları bir âlettir.

Bu âletin bünyesini eğri değnek teşkil eder. Bu eğri değneğe kiriş germek için konulan tahtaya "**dayandıra**" denir. Bu dayandırak, koyun barsağından

[1] Çepel: Koyun pisliği ve ot dikenlerinin yüne karışmış olanlarına derler.

çekilip yıkanmış, gerilmiş ve yayın ucuna yaşken bağlanmış kirişin kuvvetini arttırmış olur. Bundan sonra yürük kadını, atacak veya **"ilahat"** denilen iki ucu tokmaklı odunu yaya vurarak bu yayın altındaki taraktan çıkan yünlerin liflerini açar ve yanındaki **"çırpı veya çıbık"** ile lifleri açılmış yünleri hafifçe döverek düzgün bir top haline kor.



Yay : A — Eğri deynek, B — Yay dayandırağı, Ç — Kiriş ipi, D — Atacak yahut İlahat, E — Çırpı yahut Çıbık.

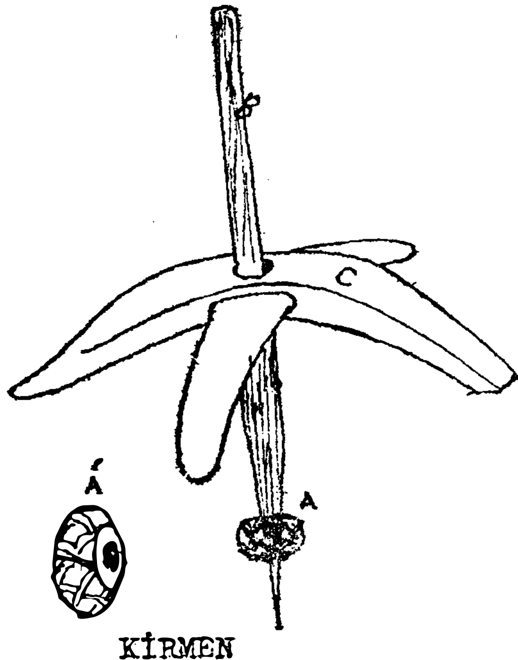
Taraktan ve yaydan geçmiş olan yünler artık iplik haline girme kıvamını bulmuş olur.

3 — KİRMEN:

Bu âletin yaygın ismi bütün Anadoluda (Kirmen) dir. Âlet, çınar ağacından bir mile geçirilmiş dört kanattan meydana gelir. Kirmen ile yün ve pamuk iplikleri hazırlanır. Bu işe yün eğirme, pamuk eğirme ismi verilir.

Yünden bükülmüş ipliklere "Yün ip", keçi kılından bükülmüş iplere "Kıl ip", pamuktan bükülmüş

ipliklere de "Pamuk İp" denir. Pamuk ipinin biraz kalınca eğrilmiş olanlarına "Tırlık" derler. Tırlıklar kilim ve savan ile çuval işlerinin alt kısmında kullanılır.[1]



Kirmen : A — Ağırşak, B — Mil,
Ç — Dönelge ve parmak

---

[1] Dokumaların uzun iplerinin ismine Atkı, genişliğine olanına (yani dokumayı meydana getiren iplerin ismine) Ezgi denir.

Kirmen ile bükülecek iplerin yünleri sol kol bileğine bilezik gibi geçirilir ve sağ el ile kirmen döndürülür. İp, büküldükten sonra kirmenin kanatlarının üstüne sarılır. Yürükler gezginci oldukları için genellikle bu usulü takip ederler.

Kırmenle ip bükme ve eğirme yürüklerde erkek ve kadınların ortak işlerindendir. Çok zaman kışın giyilecek çoraplar bile obanın erkekleri tarafından örülür. Bu işi yalnız biraz ihtiyarlamış adamlar yaparlar. Delikanlılar daha ağır işlerle uğraştıklarından ne kirmen bükerler, ne de çorap örerler. Yaylâlarda bir çok ihtiyar deve güder, türkü söyler. Bununla beraber ellerinden kirmeni bıraktıklarını görmedim.

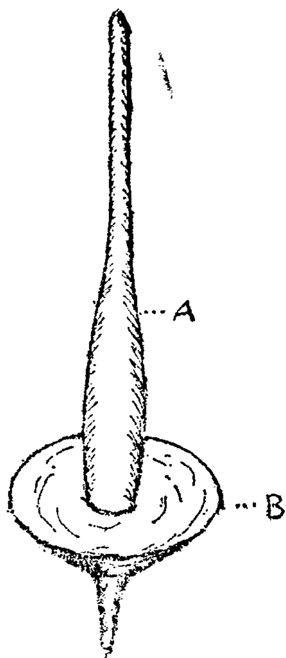
4 — TEŞİ VEYA İĞ:

İğ veya teşi ismini alan bu âletin gördüğü iş kirmeninkinin aynıdır.

Orta Anadolu ile doğu Anadoluda çokça kullanılan bu âlet, güney yurt yürüklerinde yok denecek kadar azdır.

İğ veya teşi ile bükülecek ipler kirmende olduğu gibi ya bileğe geçmiş yün demetinden veya bir sırığa bağlanmış olan yünden eğrilir. Sırığın boş ucunu koltuk altına veya belkuşağına geçirmek âdettir. Sırığa geçen yün veya pamuğun ismine EĞİRMELİK ve sırığın ismine de SAP denir. Bazen, yalnız yerli köylerde oturarak çalışmaya alışkın kadın-

lar sapın dibine bir tahta ekleyerek bu tahtanın üstüne oturmak suretiyle sapı sol koltukları altına geçirirler. Bu tahtanın ismine de OTURAK denir.



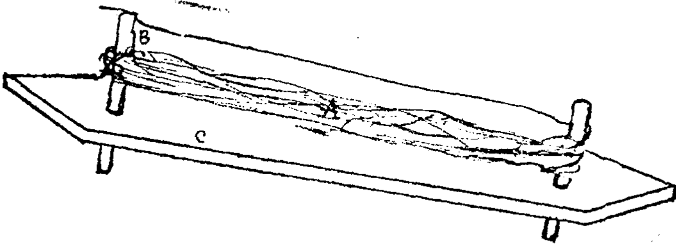
İğ veya Teşi
A — Mil, B — Ağırşak

5 — ILĞIDIR[1] :

Kirmen, İğ veya Teşiden çıkmış iplikler top haline konur. Bükme işi tamamen bittikten sonra sıra

[1] Bazı zayıf kimselerin ayaklarını buna benzetirler de bu gibilere (Ilğıdır incikli) derler.

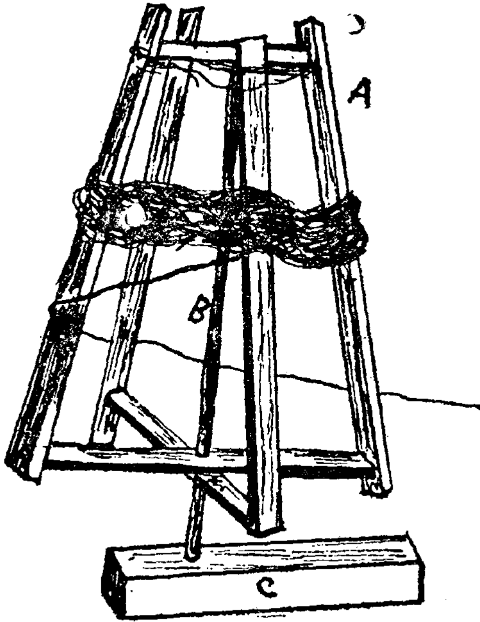
Ilğıdıra gelir. Ilğıdır, aynı zamanda bir iplik ölçüsüdür. Buna top halindeki ipler dolanarak dokunacak kumaşın sarfiyat miktarı da tayin edilmiş olunur. Taban ismini alan tahtanın üzerine "gergi" ismiyle konulan iki değneğin arasına sarılan iplikler yürük kadınlarının dokuyacakları eşya için çok güzel bir ölçüdür. Burada birleşen iplikler çıkınca meydana gelen çilenin ismine aşiret GÜLEP ismini verir. Bu gülep boy bakımından dokunacak kumaşın birimidir. [1]



Ilğıdır : A — İp, B — Gergi, C — taban

6 — TEÇÇE:

Ilğıdırdan çıkan iplik Teççeye geçtikten sonra KELEP ismini alır. Çıkrığın işlemesine biricik sebep olan bu teççe, iplik kelebini çözmeğe yarar. Bu âlet, kalınca bir odundan kaideye dik olarak yerleştirilmiş bir eksenin etrafında kolayca döner. Ve çıkrığa



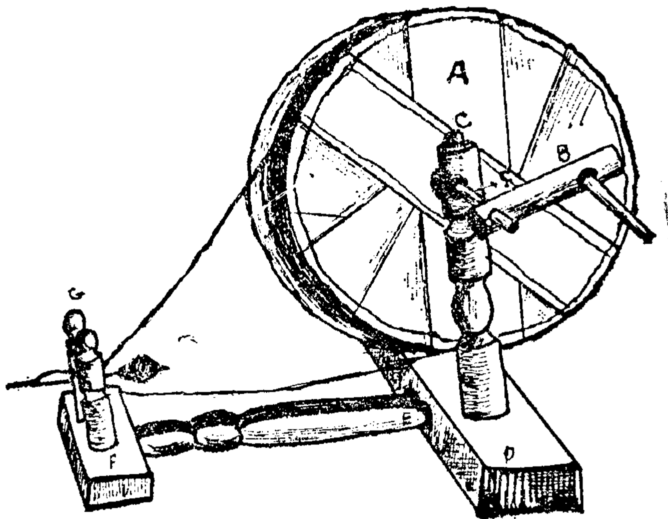
Teççe: A - Çark, B - Ağaç mil, C - Yatak

bağlı olan ipliğinin ucu tezgâhlara girecek mekik makaralarını hazırlar. Antakya dolaylarında Teççenin ismine "Gülecen ve Kelepçen" denir.

7 — ÇIKRIK:

Kirmen, teşi veya iğ ile bükülmüş, teççeyle ılğıdırdan geçmiş, kelep olmuş ipleri masura yapmağa yarayan bu âlete bütün Anadoluda ÇIKRIK denir.

Bazı yürükler de bu âlete ÇARK ismini vermiştir. Bu âlet, ağaç, kanat, koçak, mil ve yastıktan meydana gelmiştir. Kaidesi sağlam bir oduna yerleştirilmiş ilkel bir çarkın dönmesiyle yatakta hazırlanmış demir mil de döner. Mil, yani masura saracak kamış döndükçe, teççeden dönerek çözülen iplik bu kamışa sarılır ve masuralar meydana gelir. Bu masuralar tamamen bittikten sonra dokuma işine başlama zamanı gelmiştir. Bundan sonra tezgâhlara geçebiliriz. Yalnız Yürükler tezgâhın ismine TEZGEH dedikleri için yazacağımız isimlerin kendi deyişlerine uygun olması için kelimeleri aynen kullanacağız.



ÇIKRIK (Çark)
A — Kanad veya Çağ. B — Kolçak, C — Mil direği. Ç — Ağaç mil, D — Daban yahut yastık. E — Yatak. F — İğ direği G — Yastık.

8 — KON TEZGÂHI:

Yürüklerde genellikle sonradan yerleşmiş aslı göçebe köylerde kısmen ve pek eski yerli köylerde seyrek olarak kullanılan bu âletin ismine "Kolan veya Kon" tezgehi ismi verilmektedir. Bunların en ilkel olanına orta Anadoluda Dolak, Güney Anadoluda Yer ıstarı, doğu Anadoluda yer tezgehi ve Kürtçe[1] konuşan Türkler arasında ise KONI ve TEVEN ismi verilir. Bunda dar kumaşlar dokunursa dokuma ÇEK İPİ ismi alır.

Şimdilik dünya etnoğrafya müzelerinde bir eşi bulunmayan bu tezgâhın iki çeşidi vardır:

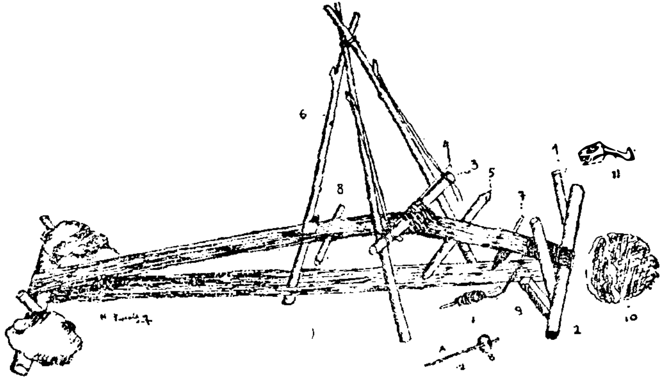
1 — Kolan tezgâhı ismini alan tezgâhtır. Bu tezgâh karşılıklı direklere tek kat olarak bağlanan, istenilen ölçüye göre boy salan tezgâhtır.

2 — Kon tezgâhı ise, klişelerde görüldüğü gibi iki direk arasında uzun şeyleri dokumağa yarayan ve sarma iplerden meydana gelen tezgâhtır.

Dört kazığa yerleştirilen iki tevni direği önce iplerin dolanmasına yarar. Sonra, başka iplerle bir altlı, bir üstlü bir tarak yapılarak gül ağacına geçirilir. Dolanmış uzun ipler bu tarak sayesinde ikiye bölünür. Tarağın üzerine konulan bir kamış bunun açılıp yapanmasına yardım eder. Tarağın açılıp kapanması ve ipliklerin aşağı yukarı açılması için bir sehpa kurulmuştur. Bu sehpa gül ağacı ve tezgâh tarağını gerginleştirmeğe yarar.

---

[1] Kürt çadırının ismine KON derler.



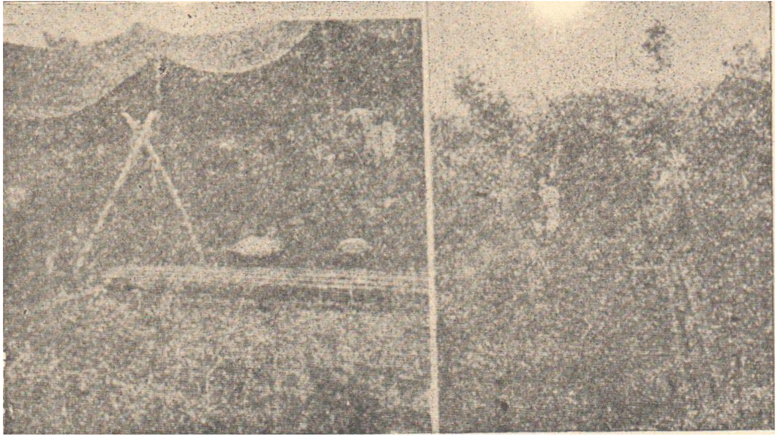
KON TEZGAHI

1 — Kazık, 2 — Tevni odunu, 3 — Gül ağacı, 4 — Dezgeh yahut tarak deyneği, 5 — Bunun da adı beştir, 6 — Çatma yahut üç ayak, 7 — Mekik, 8 — Darpışt 9 — Köşeyen, 10 — Oturak, 11 — Kirkit, 12 — Teşi veyahut iğ, A — Mil, B — Ağırşak.

Bundan sonra "Beş" ismini alan bir tahta vardır. Bu tahta aşağı yukarı çıkan ve masurayı gezdiren iplerin arasında tarak gibi dokumayı sıkıştırmağa yarar. Beş âletinin yanı sıra dokunan kumaş bir kere de kirkitle sıkıştırılır. Bu âlette masuranın ismi çalışırken mekiktir. Uzun ipler aşağı yukarı inerken mekik her açılışta aralarından geçer. Eğer işlenen kumaş renkli ise, bu mekikler renk adedine göre çoğalırlar. Tarağın arkasında yuvarlak bir değnek daha vardır ki bunun ismine "Darpışt" denir. Darpışt daima ipliklerin karşılıklı açıklığını sağlamakla beraber ip koptuğu zaman ucunu göstermeğe

de yarar. Tezgâhın en sonunda kadının oturacağı şilte veya çuval gibi bir şey vardır ki, buna "oturak" derler.

Bu âleti ilk defa Gaziantep'in Pazarcık yaylâlarında gördüm ve fotoğrafını çektim. Anadolunun çeşitli yayla bölgelerinde hâlâ kullanılmakta olan bu ilkel dokuma âletinin örneklerine Kerkük, Musul, Van, Bitlis, Maraş ve Toroslarda rastlanır.



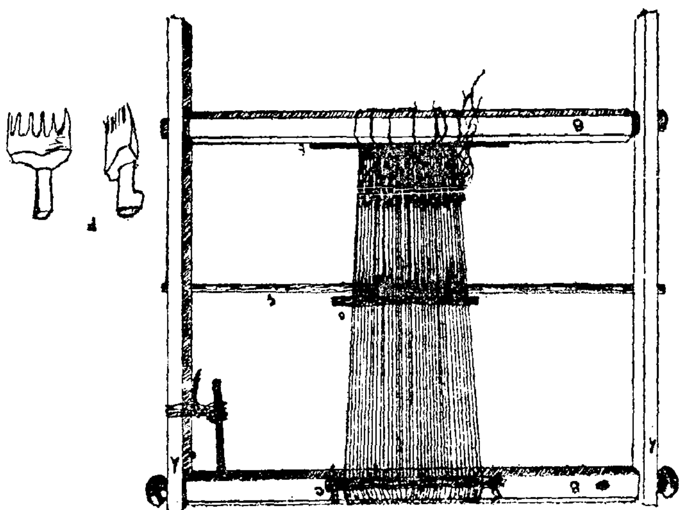
Pazarcık yaylâlarında kon tezgâhı çalışırken.

Türkmen yürükleri genellikle çadırlarını Kon'da dokurlar. Kona benzeyen tek atkılı kolan tezgâhı da tıpkı kon gibi dokunur. Bugün yürükler arasında en çok ÇEKİPİ dokuyan kolan tezgâhı kullanılmaktadır.

9 — ISTAR TEZGÂHI:

Kilim, çuval, heybe namazlağ vs. yi dokumaya yarayan bu âletin iki yan direği ile üst ve altında

iki de yuvarlak ağacı vardır. İplikler alt ve üst ağaca dolandıktan sonra (D) direği iplikleri biri alta, biri üste olmak üzere çaprazlama geçirir. Ve örme vaziyetini almış olur. Yukarı bazuya bir ağaç daha geçer. Bu ağaca askı denir. Sonra aşağı bazuya daha ince bir ağaç geçerek dokunan kumaşı gerer. Buna "çondar ağacı" denir. Bu iş bittikten sonra kadınlar, ezbere bildikleri modelleri hafızalarına yerleştirerek parmaklarını renkli ve küçük iplikler üzerinde işletmeğe başlarlar. Her ip geçirişte Varan-Gelen ağacını gevşetme ve sıkma suretiyle kumaşın motifini tespit ederler.



ISTAR: A — Istar direkleri, B — Üst ve alt Bazular, C — Aski ağacı, Ç — Gücü ağacı, D — Varangelen ağacı, E — Çombar ağacı, F — Cepheden ve yandan Kirkit

Bütün güney yurd oymaklarının yaylâlarda ve kışlalarda önemli bir iş âleti olan bu tezgâh sayesinde elbise, un ve azık çuvalları, heybeler ve kilimler dokunur.

10 — MUTAF TEZGÂHI:

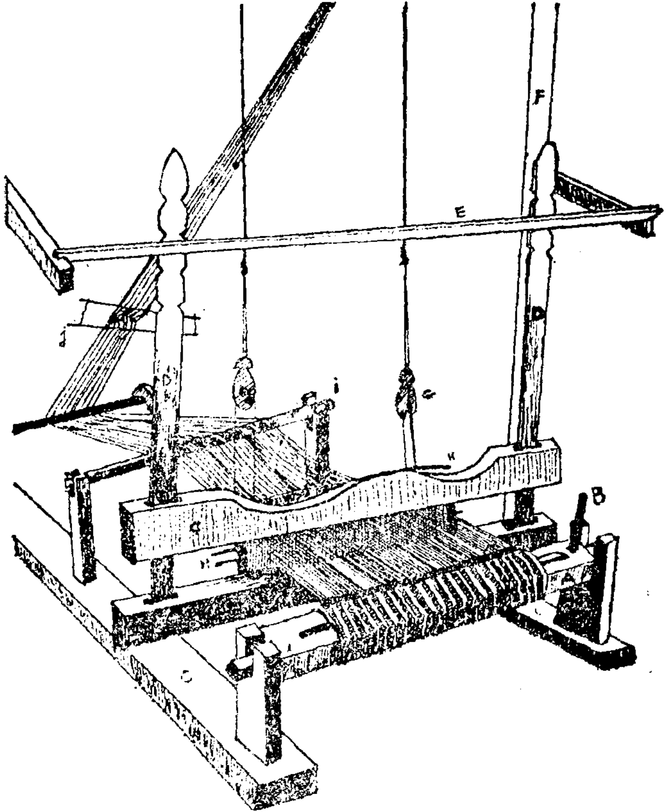
Istar ile Kon tezgâhının ayrıntıları birleştirilerek meydana getirilmiş olan bu âlet, ıstar gibi dikine fakat kırkbeş derece meyilli kurulmuştur. İplikler ıstarda elle altlı üstlü geçirildiği halde, bu tezgâhta iplikten yapılmış tarak vasıtasıyla bu külfet hafifletilmiştir. Mutaf tezgâhlarından Adana ve Tarsus şehirlerimizde yalnız birer tane kalmıştır. Bu tezgâhlarda pamuklu dokumalar ve kıl çulları dokunmaktadır. Mutaf tezgâhlarını bugün yalnız erkek ve ihtiyarlar kullanmaktadır. Vaktiyle Çukurova dokumalarının büyük bir kısmının bu tezgâhlarda dokunduğu söylentilerden anlaşılmıştır.

Kitaba geçirilen resimler halen işleyen bir mutaf tezgâhıdır. Tarsus'un Adana caddesinde ve Ocak mektebi karşısında çalışmakta olan bir ihtiyar, bana gençliğinde bu tezgâh sayesinde çok kazançlar sağladığını yana yakıla anlatmıştır. Halen dokumakta olduğu kumaş kırmızı beyaz yollu bir çuval örneğidir. Pamukçu olan bu bölge halkı çuvalların içine pamuk kozası ve çırçırdan geçmiş pamukları doldurup pazara getirirler.

11 — ÇULHA:

Türmen yürükleri arasında en modern dokuma âleti çulhadır. Bu tezgâhta iç çamaşırı ve kibar dış

salta (Yakasız iliksiz, kolları bolca bir çeşit kısa ceket), don gibi kumaşlar dokunur. En düzgün kumaşlar bu âletle elde edildiği için aşiret çulhaya (Görenek tezgehi) ismini de verir.



ÇULHA
Önden Görünüş

Bütün etnoğrafya müzelerinde baş dokuma âleti olarak görülen bu âlet hakkında çok incelemeler yapılmış ve çalışma tarzları anlatılmış olduğundan ben burada yalnız âletin çeşitli kısımlarının yürükler arasındaki isimlerini kaydetmekle yetineceğim.

A — Selmin: Bu âlet, dokunan kumaşı üstüne sarmak için Selmin ağacı denilen bir sap ile geriye doğru döndürülür.

B — Selmin ağacı: Dört tarafı delikli olan Selminin her deliğine rahatça girebilecek ve her anda Selmini çevirebilecek şekilde hazırlanmıştır.

C — Kızak veya Oyma ismini alan bu direk çulhayı yere bağlayan bir kaidedir. Bunun dokuma ile ilgisi yoktur. Kızak yalnız çulhanın kuvvetidir.

Ç — Tefe: Bunun görevi; dişli tarağı yukarıdan kapamak ve arasına aldığı tarağı altlı üstlü ve düzgün olarak dokunan kumaşa vurarak ıstardaki kirkit işini görmektir.

D — Tefe Kolu: Bu tahta tarağı koruyan kolların ufkî bir dayanağıdır. Tarağın ileri geri giderken sağa veya sola yatmamasına yardım eder.

E — Tefe askısı: Bu askı tefe kolunun yalnız bağlantı yerini korur.

F — Çulha direği veya çatal: Tefeyi askıya alan direktir.

G — Vici vici veya çırmağan: İpliklerin dokuma değişikliklerini düzenleyen bir makaradır.

Ğ — Keşkene veya Terevce: Ayakları veya pabuçları değiştiren iptir. Klişede görülmeyen bu âlet bilinir. Yürükler çulhayı doğrudan doğruya toprağın üstüne kurarlar. ve oturdukları yerin önüne bir çukur açarlar. Âletin bu çukurda Keşkene denilen düz bir nalın gibi tahtalara bağlanan iki basamağı mekik geçtikçe sağ ve sol ayağı oynatmak suretiyle örgüyü üste çevirir.

H — Gücü veya keşgen: Bu âlet, ipin alt ve üst dengesini sağlayan iplikten yapılmış bir tarağın ismidir.

K — Tarak: Tefeler arasına sıkışmış ağaçtan yapılmış dişli âletin ismidir. Bu tarak dokunan kumaşı döverek sıkıştırmağa yarar.

L — Pabuç veya taban tahtası: İplikleri işleten ve örgüyü değiştiren ağaç kasnaklara verilen isimdir.

M — Cumbar: Dokunan bezi geren demir veya tahta ölçüdür. Bu ölçünün uçları kumaşa batabilmek için kertikli ve dişlidir.

N — Mekik: Bütün tezgâhlarda kullanılan bildiğimiz âlettir. Yürüklerin mekikleri ağaçtandır.

I — Bel ağacı: İpliklerin düzenlenmesini sağlayan gergi ağacının ismidir.

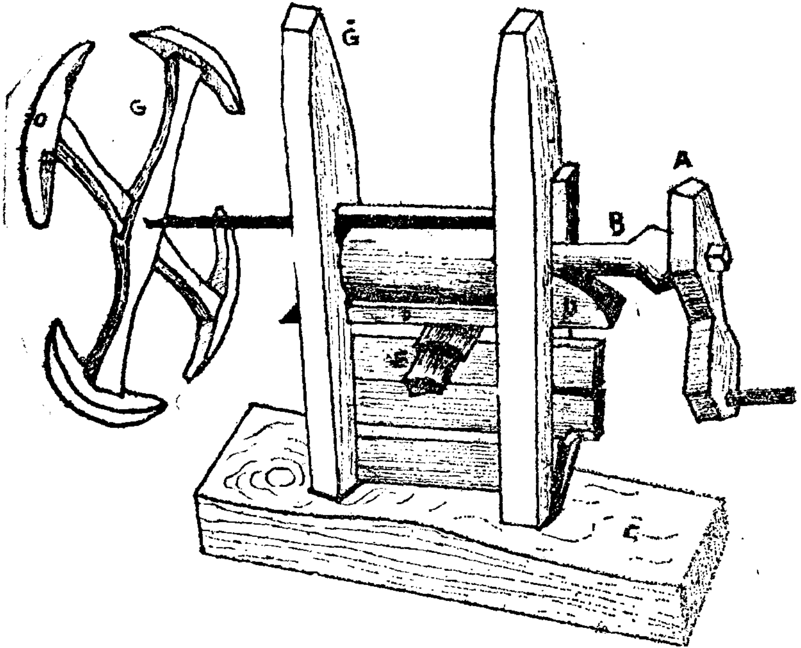
İ — Yastık ve Baş kazığı: Bel ağacının yatağına verilen isimdir.

J — Yay veya Çile Başı: Atkı ipliklerinin dengesini sağlayan birbirine geçmiş iki deyneğe verilen isimdir.

O — Mamer: Atkı ipliklerini geren ve bağlayan son dayanağın ismidir.

ÇIĞIRGAN [1]:

Pamuğun çekirdeğini ayırmağa yarayan bu âlet çırçır fabrikalarının başlangıcı olan ilkel bir halk makinasıdır. Bölgemizin en çok dağ köylerinde hâlâ kullanılmakta olan çırçırlar, halk arasında, Mavri koza denilen iri pamuk kozalarını çıkarmağa yarar.



ÇIĞIRGAN

[1] Yürüklerin (çırçır)a verdikleri isimdir.

(Evliya çelebi bölgemizdeki pamukların ismine penbe der)

Çiftçilerin Adana'ya getirdikleri, çekirdeği bu halk makinasıyla ayrılmış olan pamukların ismine "Kapu malı" derler. Adana piyasasında kapu malı pamukları diğer pamuklara kıyasla daha pahalı satılmaktadır. Buna kapı malı denmesinin sebebi, hususi ve ayrı ayrı evlerde yapılmış olmasıdır; bazı söylentilere göre kapış kapış satılan mal olduğu için böyle söylenmektedir. Makine ayrıntılarının aldığı isimler şunlardr:

A — Kolçak: Çırçır topunu çeviren kolun ismidir.

B — Çırçır topu: Ağaç silindir

C — Yatak: Çırçırın taban ağacı

Ç — İğ üstü: Pervaneye giden değneğin iç kısmı (işareti yapılmamıştır).

D — Eşek: Topa kaidelik eden ağaçtır.

E — Dalak: Düzen ağacı ismini de alan bu ağaç, silindirle altındaki demirin aralık miktarını tayin etmeğe yarar.

F — Demir mil: Pamuğu tohumundan dönerek ayıran silindir.

G — Pırpır: Döner kanatlı ağaç pervane

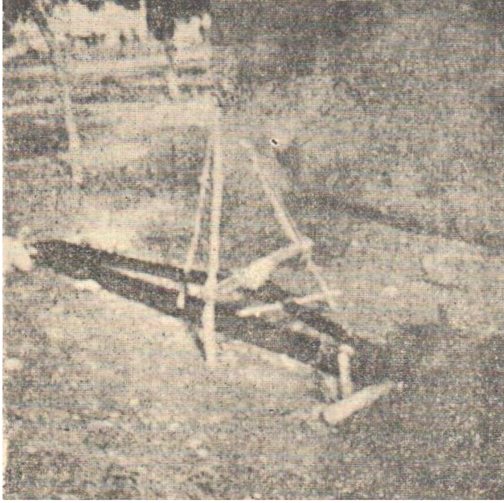
Ğ — Çırçır direkleri: Kaideye saplanmış yan sütunlar.

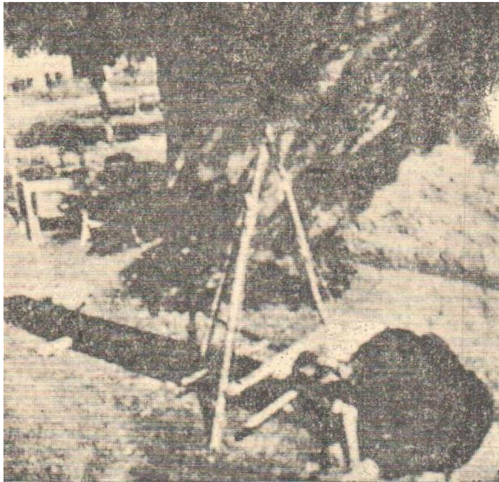


Kacar kızları.



Kacar kadını çocukları ile





Kon tezgâhları.



Bulgar dağında bir göç.



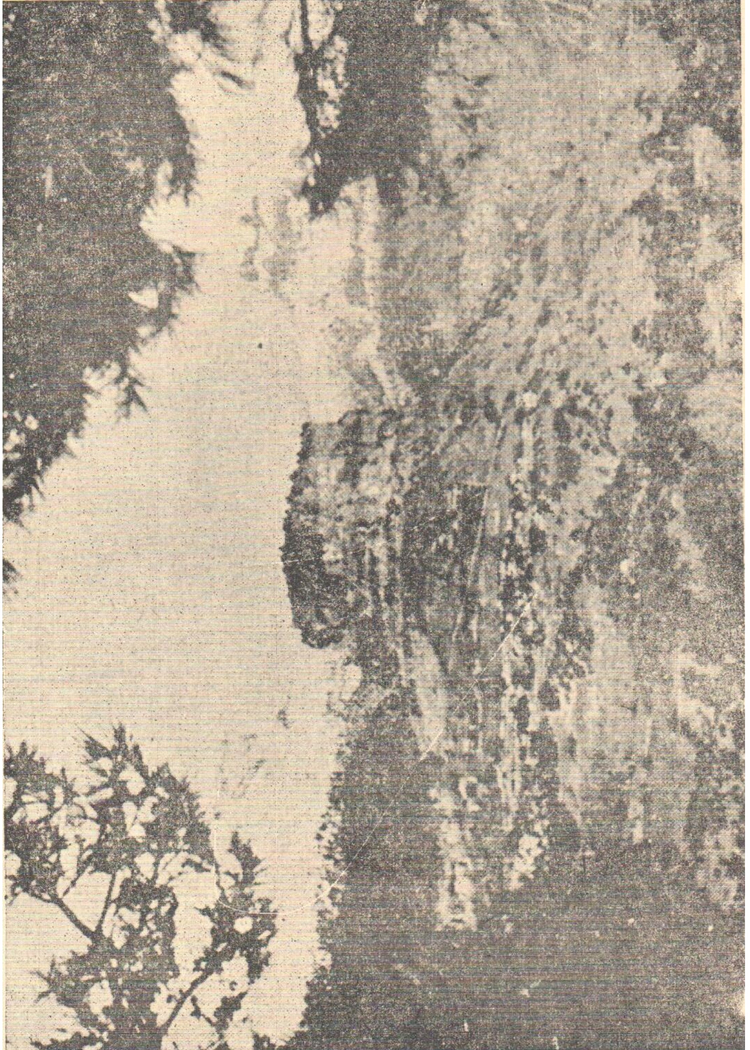
Bay Béla Bartok kumarlı obası içinde.



Şehirde bayram yapan yürük.



Toroslarda manzara.



İbrahim Paşa Tabyeleri.



Kirmen çalışırken.



Yürüklerde kız çocuğu kıyafetleri.

GÜNEY YURTTA ORTAK VE YAYGIN İNANÇLAR

Urasalar, Sanakalar, Parpılar

Hastalıklar, nazarlar, uğraklar için yapılan tılsımlarla kurşun dökme, kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi kocakarı tedâvilerinin ismine "Urasa" denir. Urasa gurubuna giren halk inançlarından bazıları şunlardır: meselâ, dolu yağarken sokağa bir demir parçası atılması sarılığa yakalananın yüzüne habersizken tükürülmesi, meyve vermeyen ağaca balta ile hücum ederek "Bırak şunu keseyim" deyip atılması, gebe bir kadının bir taş alıp meyve vermeyen ağacın dibine yerleştirmesi.

SANAKA: Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine "Sanaka" derler. Meselâ; "Elemtere fiş kem gözlere şiş" temennisi bir sanakadır.

PARPI: Bir âletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın ismine "Parpılama" denir. Meselâ, başı ağrıyanların şakaklarını sarılık hastalıklarına karşı bir ustura ile çizmek, dalak kesmek, uğur dövmeleri yapmak gibi şeylere Parpı derler.

URASALAR:

Güney yurtta sayılamayacak kadar çok urasa vardır. Ben bunlardan toplayabildiğim birkaç tanesini sunduktan sonra en meşhur olan kömür sön-

dürme, kurşun ve mum dökme usul ve âdetlerini bizzat uzmanından gördüğüm gibi anlatmağa çalışacağım. Fakat bundan önce şu urasaları gözden geçirelim.

1 — Sevindirik Urasası: Gerdeğin ilk gecesinde iktidarsızlık gösteren erkeğin bu hastalığına "Sevindirik" derler. Brnun urasası; hastayı çok kızmış bir kiremit üzerine işetmekten ibarettir.

2 — İktidarsızlığın daimî olanına "Ev olamıyor" denir. Bunun urasası o adama bir çelik zırh gömlek giydirmektir.

3 — Çok ağlayan çocukların urasası; cuma günü öğle vakti anne veya babasının çocuğun ağzına pabuçlarının tersi ile vurmaktır.

4 — Köstek Kırma: Yeni yürümeğe başlamış çocukların ayaklarına bir simit çöreği geçirerek, çocuk emeklerken o çöreği ayağında kırmak çocuğun çabuk yürümesi için bir urasadır. Bunun ismine **köstek kırma** denir.

5 — Şirinlik Urasası: Yeni evlenecek bir erkeğe alacağı kızın karnına veya .... aletine sürtülmüş bir şeker parçasından yapılmış şerbeti içirmek "Şirinlik" urasasıdır.

6 — Gelinin başında şeker kırmak ve pekmez gezdirmek de yine "Şirinlik" urasasıdır.

7 — Donmayan ve olduğu gibi kalan ölülerin üstünde bir oklava kırmak ve karnının üstüne bir bıçak veya demir bırakmak meşhur bir urasadır.

8 — Dolu yağarken avluya bir bıçak atmak dolunun hemen kesilmesine yarayan bir urasadır.

9 — Nazardan ileri gelen baş ağrısı için hastanın avucuna bir miktar tuz ve ekmek vermek, bunları ağrının bulunduğu bölgede gezdirdikten sonra ateşe atmak şifa urasasıdır. (Bu tedâvi hayvanlara da uygulanmaktadır).

10 — Köpeğin uluması sırasında evde bir ayakkabıyı ters çevirmek urasadır.

11 — Albistan'da Şeyh Abdurrahmanzadelerin evinde bir ardıç direği vardır. Kadınlar bu direğin etrafında mevlûd okutarak dilekte bulunurlar.

12 — Dağ tepelerinde bulunan ziyaretlere, babalara dilekte bulunurken çaput (paçavra, bez) bağlanır. Dilekte bulunanın dileği kabul olursa, o kimse çaputu çözüp yerine kurban keser.

13 — Pazarcık ve Mülk köyleri dolaylarında biri öldüğünde ölünün gömüldüğü yer köyün güneyinde ise, kadınlar köyün kuzeyine çıkarak tarlaların birinden ağlaya ağlaya taş toplarlar ve bu taşları bir kenara yığarlar. Bu işe "Düştü" ismi verirler ki, bu inanış bir çeşit ağıttır. (Bu işlem her kimin tarlasına rastlarsa o adam, tarlasının temizlendiği için sevinir).

14 — Haylanma: Yürüklerde al basma hastalığının bir ismidir. Doğan çocuğun yanına bir ayna koymak urasasıdır.

15 — Yeni doğmuş çocuğun haylanmaması için baş ucuna bir tane "at kemiği" asmak urasadır.

16 — Al basmaması için lohusalara 5 veya 7 gün su içirmemek ve yağla pekmezden başka bir şey yedirmemek urasa sayılır.

17 — Nefsenin haylanmaması için bir hafta kadar evin bütün kaplarının ağızları örtülür. Bunun sebebi "Al ana" denilen hayalî yaratığın eve geldiğinde ortada su bulup lohusaya zarar vermemesi içindir.

18 — Haylanmamak için lohusa olanı bir hafta yanmış süpürge ile süpürmek urasadır.

Şambayadı köyünde Tahir Ağanın odasında misafirim. Burada Torun Hacının el yazması bir kitabı varmış. Onu aradım fakat bulamadım. Köy, Behisni'nin üç saat güneyinde Beydili köyünün doğusunda sulak ve verimli bir köydür. Bu köyde not ettiğim urasalar şunlardır:

19 — Cuma gecesi bir evi süpürmek gerekirse önce süpürgeyi biraz ateşte yakarak şunu okurlar: "Bu ev, benim evim değil, sahibinin evi". Sonra süpürürler.

20 — Köstü: Köstebeğin buralarda bir ismi de köstüdür. Bir adamın gece yastığı başını ağrıtırsa o adamın tedavisi için köstebek öldürmüş bir adam bulunur; başın ağrayan yerleri o adama masaj ettirilir.

21 — Öksürük taşı: Bu civarda, daha çok Nurhaktaki çocukların başlarında boyunlarında renkli taşlar vardır. Bunların manasını sordum. Meğer bu

taşlar çocukların öksürükten kurtulmaları ve tutulmamaları için bir urasaymış.

22 — Gülek yaylâsında İbrahim Paşa tabyalarının yanında delik bir kaya vardır. Buna halk "Öksürük deliği" ismini vermiştir. Öksürüğü olanların bu delikten geçmeleri urasadır.

23 — Nurhak dağı dolaylarında tilki kutsal hayvanlardan sayılır, kurttan daha uğurlu olarak tanınır. Bunun kıllarından tütsü urusaları da yapılır.

24 — Hıltan: Diş karıştırmaya yarayan bildiğimiz ot çöpüdür. Alevî Nurhaklılar bu otu tavşan kadar fena sayarlar. Ve evlerine koymazlar.

25 — Hiç bir evden gece vakti dışarıya veya komşuya ateş, tencere, kazan verilmez. Bunu her kim verecek olursa, o evden mutlaka bir cenaze çıkar inancı hakimdir. Kaza olursa, taş üstüne taş koymak ve etrafına tükürmek, urasadır.

26 — Bir evden ölü çıkarsa üç gün, üç gece ateş yakılmaz. Yakılmış olsa da, dışarı çıkarılmaz. Buna ölü urasası derler.

27 — Katır: Katırın doğurması çok uğursuzdur. Eğer bir katır kazara doğurmuş olsa katırı yavrusu ile öldürmek urasadır.

28 — Sakal öpmek: Binboğada, daha çok Nurhak dolaylarında evlenecek adamlar sakal salarlar. Bu sakal bırakmak bir merasim ve düğüne bağlıdır. Sakal salanın düğün ziyafetinden sonra sakal öpme merasimi yapılır.

29 — Nisan yağmuru: Nisanda yağan yağmurun altına kızlar toplanır. Başlarını ıslatırlar. Çünkü nisan yağmuru saçları uzatır. Aynı zamanda çocuğu olmayan kadınlar bu yağmurun suyunu içerler. Ve çocuklarının olacağına inanırlar.

30 — Su aygırı: Göksun'lu öğretmen Hasan Bey anlatıyor: "Göksun'a giden Eğerbeli yolunda alabalıklarıyla meşhur Tekir suyunun gözü 200 metrelik bir alanı kaplar. Hem bu suyun derinliği de pek çokmuş. Köylüler, bu suyun o derin gözünde bir aygır bulunduğuna inanırlar. Vaktiyle bu pınarın etrafında bir kısrak yayılırken kaynaktan bir aygır çıkmış ve kısrağı aşmış. Kısrak çok güzel bir tay doğurmuş. Bir yıl sonra kısrak tayla birlikte tekrar pınar başında otlarken aygır sudan çıkmış ve tayı yelesinden yakalıyarak suya çekmiş, bir daha görülmemiş diye bir halk efsanesi söylenir."

31 — Üzerlik urasası: Tarsus'un en eski ailelerinden Nakipzadelere ait elli yaşlarında Emine Hatundan dinlenmiştir: "Üzerlik urasası nazarlanmış (nazar değmiş), cin, periye tutulmuş, korkmuş olanlara iyidir. "Buğu olmak için hastaya üzerlik yakılarak tütsü yapılır. Reçetesi şudur: 1 — En aşağı yedi tane üzerlik, 2 — Üç tane çörek otu, 3 — Üç tane kekik otu 4 — Üç tane tuz, 5 — Bir kıymık balmumu.

Bu beş madde bal mumu ile ezilerek bir hamur yapılır ve ateşe atılarak buğusunda hastalar tütsülenir.

Emine Hatun diyor ki: "Bu tütsü çok sınağlı" dır. Üzerlik eriyiği ateşe atılırken hatun şu sanakayı okudu: "Üzerliksin havasın, her sayrıya devasın, arslan Ali Mürteza'nın zülfükarın kurtaransın. Bizi yavuz dilden, kem gözden, cinlerin, perilerin, devlerin şerlerinden emin eyleyen sensin."

32 — Kömür söndürme, kurşun ve mum dökme urasası: Emine Hatuna bir çocuk getirerek yaptırdığım urasa şöyledir. Emine Hatun urasaya başlarken "Niyetim kuşluk, sen ver dışlık" [1] diye bir sanaka okudu ve bu işe ait malzemeyi ortaya koydu:

Kurşun urasası malzemesi:

1 — Bir elek (içine şunlar konmuştur:)

2 — Üç parça ekmek.

3 — Bir bakır kâse su.

4 — Kâse ve suyun içinde bir iğne

5 — İçlerine birer miktar tuz konmuş üç kaşık

6 — Bir ayna

7 — Bir baş soğan, bir baş sarımsak

8 — Üç çıbık gül dalı (Herhangi dikenli bir bitki de olsa olur)

9 — Bir topak şeker

10 — Bir makas

11 — Bir kur'an

---

[1] Sıhhat, rahatlık demektir.

Sarımsağın soğanla birlikte gösterilmesine bakılırsa bu urasa malzemesinin sayısı on ikidir ve hepsi de eleğin içindedir.

A — Birinci Kurşun:

Getirdiğimiz çocuk arka üstü yattı. Urasacı hatun çocuğun üstüne bir al bez örttü. Mangalda erimiş olan kurşunu sağ eline ve içi çeşitli maddelerle dolu olan eleği sol eline alarak çocuğun başı üstünde birinci kurşunu su dolu kâsenin içine döktü. (Birincisi başa dökülür). Urasacı Hatun hem birşeyler okuyor ve hem de iğrenç ve ürpertici bir surette durmadan geyiriyordu. (Bu geyirtinin okuduğu duanın tesirinden ileri geldiğini öğrendim).

Suya akan erimiş kurşun suyun içinde çeşitli şekiller almıştı. Kadın kurşunu eline aldı ve inceleyerek geyire geyire: "Bu çocuk bir arabaya binmiş ve bu sırada kem göze uğramış" dedi ve sözüne devam etti: "Mezarlarda yatan ölülerin dörtte üçü kem gözün uğrağıyla ölmüştür". Kurşunu tekrar havaya atarken ekledi: "Eter lâzım." Emine Hatuna eterin ne olduğunu sordum. Hatun:

"Nazara gelmiş adamı nazardan kurtarmak için kimin nazarına uğradığını öğrendikten sonra o adamın (nazarı değenin) saçından veya elbisesinden habersizce bir parça kesmeli. Ve bu parçayı ateşte yakarak nazara gelmişi dumanında tütsülemeli; buna "Eterleme" derler. Hafif nazar var, ağır nazar var. Bu çocuk ağır nazarlıdır; "Eter" ister."

B — İkinci Kurşun:

İkinci kurşun yüreğe dökülür ve tıpkı birinci kurşun törenine bağlı tutulur. Arada hiçbir değişiklik yoktur.

C — Üçüncü kurşun:

Üçüncü kurşun; Bir kimse nazara cepheden uğramışsa kurşun ayağına, eğer bu nazara arkadan ve yokluğunda uğramışsa, arkasına dökülür. Bu gerçek dökülen ikinci kurşunda belli olur fakat bunu işin ustaları, yani urasa yapmağa izinli ve "Ocaktan" olanlar anlar. Bu arada Emine Hatun dedi ki: "Kurşun yalnız nazar için değildir. Onu uğrak cin ve peri şerrine de iyi sayarlar".

D — Dördüncü Kurşun:

Dördüncü kurşun yere dökülür. Suya dökülürken birtakım acayip şekiller alan kurşun, yere dökülünce tertemiz bir manzara gösterdi. Şimdi urasacı hatunun besbelli koltukları kabardı. Çünkü hasta tedavi edilmişti.

Ben bazı şeyler sormak isterken ihtiyar hatun kendi kendine "Kurşun bitti, başka bir şey daha soracaksan sor" dedi.

— Kurşun ne günleri dökülür?

— Hergün dökülür ama cuma günü öğle vakti, cumartesi günü, gün doğarken, pazar günü gün aşarken dökmek iyidir.

— Bacı, başka urasalar biliyor musunuz?

— Daha bitmedi. Kurşun döktükten sonra kömür de dökmek âdettir.

Hemen eleğin içindeki su dolu kâseyi eline aldı ve maşa ile mangaldaki kömürleri birer birer suya attı. Tam yedi ateş söndürdükten sonra kâseyi ağzına tuttu, bir yudum su içti ve bir yudum da çocuğa içirdi. Sonra bir miktar suyu eliyle çocuğun göğsüne serpti. Kadına geri kalan suyun ne olacağını sordum.

— Geri kalan suyu gün kavuşurken evin gün batısı tarafında ayak değmedik ve değmeyecek bir yere döker ve "Her ne derdi varsa güneş ile batsın" diyerek arkama bakmadan geri dönerim.

— Bacı, şu eleğin içindekiler ne olacak? dedim. Hatun:

— Onları da suyu dökerken dökerim. Yani, tuz, ekmek, soğan ve sarmısak da dökülür. Onları kurtlar, kuşlar yerler.

— Eleğin içine koymuş olduğunuz şeylerin bir manası var mıdır?

1 — Tuz arılıktır. Bu tuzlardan üç tanesini çocuğun başında doladıktan sonra ateşe atmak iyidir. Tuzu ateşe atarken şu sanaka okunur: "El benim elim değil, Fatma Ananın eli". Tuz ocakta patladıktan sonra da "Uhruç" duası okunur.

2 — İğne düşman gözüne şiştir. Çocuğa nazar çok değseydi bu iğne kurşuna yapışırdı.

3 — Kaşıklar iyi saatte olsunlara, aş içindir. Kurşundan sonra kaşıklar üç kere yere atılır. Ağzı yukarıya doğru açık gelirse çok iyidir.

4 — Dikenli ot, gül dalları ayıklıktır.

5 — Şeker ağız tadıdır.

6 — Soğan ve sarmısak arılıktır. Acıların geri yana dönmesi içindir.

7 — Ayna aydınlığa çıkmadır. Nazarlı çocuğu aynaya baktırmak gerekir.

8 — Makasın çocuğun başında dolanması dertlerinin kesilmesine yarar. Artık Urasa tamamen bitiyordu. Emine Hatun gizlice birşeyler okudu ve bu sanakayı yazdırdı.

Kurşun dökmenin son sanakası şudur: "Köprüden geçenin, eğilip su içenin, dömelip de .... nın, hezere, hüzere, öküz girmiş pazara, kim söylediyse onun gözleri ağara bozara".

33 — Çok yeni bir sanaka: Yaklaşık olarak yüz on yıl önce Mısırlı Mehmet Ali Paşanın oğlu İbrahim Paşa, Çukurovayı kuşattığı zaman işçilerin bir buçuk gün tatil yapmalarını ve tatil gününden önceki işlenen yarım gün için tam yevmiye almalarını sağlamış. İşçiler buna sevinerek bir sanaka hazırlamışlar ki, bu sanaka hâlâ şehir pazarlarından bir gün önce okunmaktadır:

"Akşama hürmet, sabaha niyet, ağamıza devlet, kesemize bereket, kolumuza kuvvet, İbrahim Paşaya rahmet, büyüklerimize nusret (Ben bunu Mustafa Kemal'e nusret" diye duydum), kör şeytana lânet, peygambere salâvat"

Bu sanaka bir işçi tarafından okunur ve bütün işçiler hep bir ağızdan bu duaya "Amin" derler.

DAĞINIK YEDİ MADDE[1]

1 — Peynir Mayası:[1]

Türkmen oymaklarında üç türlü peynir yapılır. Bunların üçü de tuluklara basarak saklanır.

1 — Yağlı peynir: yağı alınmamış halis sütten yapılan peynir.

2 — Katıklı peynir: Yarı yarıya yağı alınmış sütten yapılan peynir.

3 — Yavan peynir: Yağı tamamen alınmış sütten yapılan peynir.

Bu peynirlerin yapımında maya kullanmak şarttır. Oymaklar arasında mayalar iki türlüdür. Biri bitkisel ve hazırlık niteliğinde olan mayalar, diğeri ise doğrudan doğruya hayvanların midesidir. Yürükler birinci mayanın ismine "Yapma", ikincisine ise "Mal" derler.

Yapma Mayalar:

1 — İncir südü: Bu maya, incir ağaçlarının kırılınca dallarından sızan acı ve akıcı maddeden yapılır. Bu madde beyaz süt halindedir. Bundan bir

---

[1] "Gıda" bahsine ektir.

kilo süde tahminen iki üç damla konup karıştırılırsa o süt peynir olur.

2 — Olgunlaşmış bir iki incir, üç dört harnup, bir avuç nohut, bir miktar şap eriyiği güzelce döğülür, macun haline getirilir ve bir yere saklanır. Bu macundan iki üç gram beş kilo süte karıştırılırsa o süt peynir olur.

Bu mayalar tabiî maya bulunmadığı zamanlara hasdır. Tabiî maya varken bu mayaların kullanılması âdet ve iyi değildir.

Tabiî Mayalar:

Yürüklerde daimî olarak kullanılan peynir mayaları koyun ve kuzuların midelerindeki maddelerden sağlanır.

1 — Ölen kuzu ve koyunların mideleri güzelce tuzlanarak saklanır. Peynir midelerin içindeki maddelerden mayalanır.

Süt emen ve daha ot yemeğe başlamamış kuzuların ismine "Emlik" denir. Emlik bir kuzu ölünce hemen yalnız sütten ibaret olan midesi alınır. Bu gibi kuzuların midelerinin ismine "Kursak" denir.

Kuzu kursaklarından yapılan peynirler yürükler arasında çok gözdedir. Çünkü bunların mayası yine süttür. Hele keçi oğlağının kursağı kuzununkinden daha değerlidir. Çünkü keçi oğlağının kursak mayasının peynire ayrıca bir de çeşni eklediği söylenir.

3 — Ölen koyunların da mideleri kuzularda olduğu gibi saklanır. Bunlara "Sarkanak" ismi verilir. Sarkanaklardan yapılan peynirler kursaktan yapılandan iyi sayılmaz. Ve daima bir ihtiyaç olmayınca kendi yiyecekleri peyniri sarkanak mayasıyla hazırlamazlar.

3 — Sığır sarkanağı da peynir mayası için tuzlanıp saklanır. Fakat sığır sarkanağının maya olabilmesi için içine bir miktar nohut, incir ve şap atılması gerekir.

Peynir Mayalarının hazırlığı:

Yapma mayaların birincisi olan incir sütünden yapılmış maya ile gerek hazırlanmış yapma ve gerekse mal mayalarının miktarı bir ölçüye bağlı değildir. Her kadın bunun bir meleke ile kullanır ve buna "Karer" denir. Kadınlar maya kullanma kararını bilirler.

Gerek incir, nohut, şap ve harnuptan yapılmış macun ve gerek saklanmış kursak ve sarkanakların gerekli olan miktarı ayrılır ve sıcak bir suda yumuşatıldıktan sonra bir tülbende bağlanır, peynir olacak sütün içine konur. Peynir donduktan sonra bu tülbent bir çömçe (Kepçe) ile alınarak atılır.

Yoğurt Mayasının bir başka çeşidi:

Yürükler yoğurt yapmak ister ve yoğurt yapmak için maya olacak kadar yoğurt bulumazlarsa taşlar altında barınan karıncaların çok küçük olan yumurtalarını avuçları içinde ezerler. Bunu yoğurt

yapılması kararlaştırılan sütün içine atınca o süt yoğurt olurmuş.[1]

II — EVLÂD VE KADIN

Kak[2] *demeden kalkan evlâd,*
Tut[3] *demeden tutan avrad,*
Günde devlet günde devlet,

Avradın iyi; ne işin var düğün evinde?
Gir gir oyna, çık çık oyna!

Avradın kötü; ne işin var yas evinde?
Gir gir ağla, çık çık ağla!

III — Yürükler güzeli nasıl tanır?

Hasibe Teyze bunu şöyle anlatıyor:

"Kulunç yastı (yassı), döş enli (Göğüs geniş), çiğni (omzu) düşkün, gerdan kakık (dik), kirpik ok, çene gamzeli, ağız kallemis kutusu (aşiretin kullandığı biryantin kutusu), renk ak üstü güllü (beyazın üstü kırmızımtrak), burun nohut, kaş yay, alın açık, diş Mısır pirinci. Kimseyi incitmeyen, konuk seven erin bilen (kocasını sayan) güzeldir."

---

[1] Bu bilgi, 1938 de Horzum, Kumarlı, Yumutlu ve Tecirli aşiretlerinden dinlenmiştir.

[2] Kak: Herşeyle ilgili olma; şuna bak demeden kendiliğinden işine bağlılık.

[3] Tut: İşin manasına kullanılır.

IV — Çoban köpeği:

Bakşişte Halil Efendi köpek hakkında şu bilgiyi vermektedir:

1 — Köpeğe günde iki defa yal verilir (Yal: kaynamış suya ezilen undur).

2 — Köpeğin havlamasına ürme derler. Çobanlar köpeğin ürüntüsünü anlarlar. Köpeğin adama, kurda, boş yere havladığı besbellidir.

3 — Adama üren köpek süratli bir çıkış yapar, sonra kesik kesik ürmeye başlar.

B — Kurda üren köpek acı acı ürer ve gittikçe ürüm hızını arttırır.

C — Boşyere üren köpek, ya yerinde yatarak veya her tarafa dönerek ürer. Çobanlar köpeğin bu ürüşünü tanıdıkları için oturdukları yerde sürüye ne geldiğini bilirler.

V — Yağmurlar:

Yağmurların gece ve gündüz yağışlarına ait halkın şöyle tecrübeleri vardır:

A — Yağmur gece yağar, gündüz durursa (kul azgını), yani, ürünün çok olacağına ve kulların azacağına.

B — Yağmur gündüz yağar, gece durursa (yıl azgını) yani, o yılın ürününün bereketsiz olacağına, hüküm verilir. (Kadirli'de çifçi Necip'ten işitilmiştir).

VI — Arfa:

Güneyde Türkmen oymaklarının birkaç yerinde geçen Şorevi, yani obaların en büyüklerinin evi, aşiretin mahkeme evidir. Bu eve Binboğada Şorevi denmekle birlikte "Arfa" da denir.

ESKİ ESERLER YUVASI

Beşinci kısmı teşkil eden "Binboğa" mıntıkası Maraş ile Gaziantep havalisini çevirmiş olması dolayısiyle eski eserler yuvasıdır. (*)



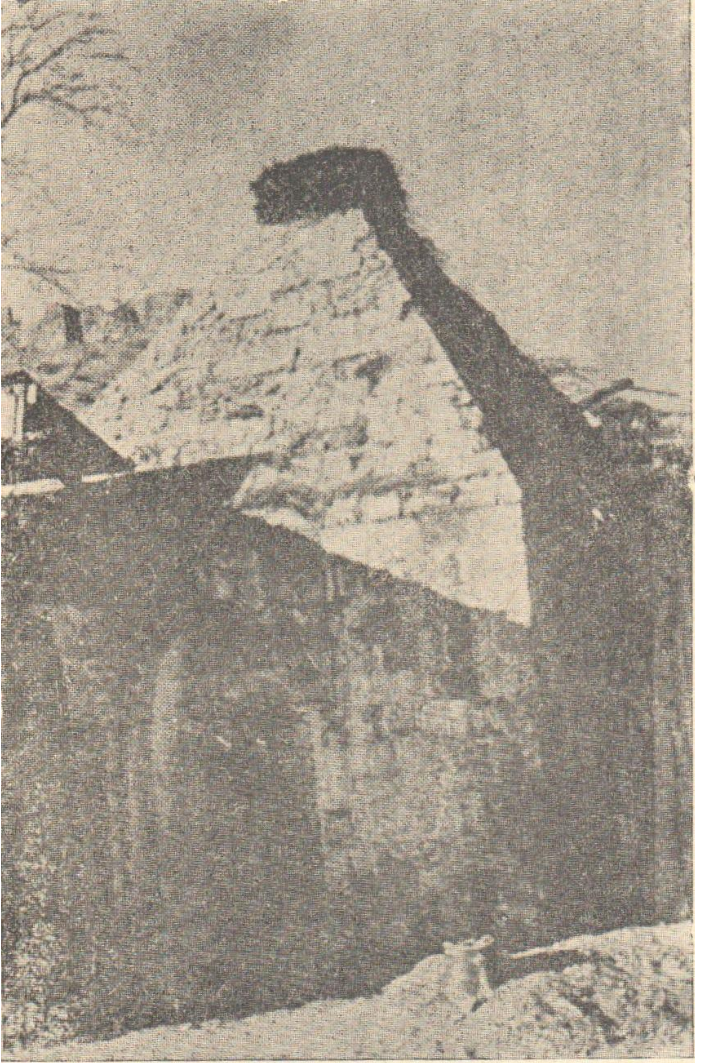
Pazarcığın Söğütlü köyünde bulunan Eti eserlerinden biri.

(*) Sunduğum Cenupta Türkmen Oymakları içinde çıkan resimler doğrudan doğruya tarafımdan çekilmiş ve negatifleri Adana Müzesinin foto arşivine kaydedilmiştir.



BİR ETİ
TANRISI :

1931 Mayıs ayı içinde Gaziantebin Çağdınköyü harman yerinde bulduğum bu eser 1937 de Adana Adana Müzesine kaldırılmıştır. Bu eserin boyu 142, eni 62, kalınlığı 23 santimdir. Kahverengi granit cinsten sert bir taş üzerindeki bu kabartmanın üstü yarım daire ve aşağısı düzdür.



Maraş'ta Kalenin altında Dulkadıroğullarına ait bir Kümbet

DAĞLAR

— Karayiğitli'den: Mehmet Avcı —

Dinleyin ağalar da, birem birem söyleyim;
Arşa kadar gider yolun var dağlar!
Kamalaklı, Karardıçlı sekiler,
Selvili, söğütlü şarın var dağlar!

Ahır dağında gördüm Maraş Beğini,
Engezek'te derler ilin çoğunu.
Mehti (?) saraycıktan Konur dağını,
Göksün güzelinden ilin var dağlar!

Binboğayı dersen, dağların beyi,
Görünen Soğanlı, hemmi Koçdağı.
Aladağ, Bakırdağ, Bulgarın teğı (dengi, akranı),
Erciyes, ulunuz, piriniz dağlar!

Dadaloğlu, bunu böyle diyeli;
Üç yüz altmış altı dağı sayalı,
Altında Kateri, tülü mayalı,
İlin kol kol olmuş geliyo dağlar!

GÜNEY YURTTA BULUNAN OYMAKLAR[1]

Güney yurdun yaylâ ve kışlalarında barınan yüzden fazla Türkmen oymakları vardır.

1 — Maraş'ta: 15 oba, 900 çadır ve 5800 e yakın nüfuslu obalar vardır.

2 — Gaziantep'te: 8 oba, 720 çadır ve 2950 nüfusluk aşiret vardır.

3 — Çukurova'da: 40 oba, 2200 çadır ile 1400 nüfus tahmin edilmektedir.

4 — İçel'de: 26 Oba 1700 göçebe vardır.

Bu hesaba göre, benim bulabildiğim obaların sayısı yüzden fazla olup 5220 çadır 33450 nüfusa kadar çıkarılmaktadır. Bu hesabî bilgiyi kendim tespit ettikten sonra aşiret okullarının kuruluşu dolayısıyla Millî Eğitim Bakanlığının vilâyetlere yaptığı tamimler ve aldığı cevaplarla da karşılaştırdım. Bakanlığın tespit ettiği miktar galiba biraz daha fazlacadır.

A — Maraş Obaları: Elbeyli, Honamlı, Haytalı, Tecirli, Cerit, Avşar, Sarılar, Ulaş, Karalar, İdilli, Türkmen, Beydili, Yahşılar, Nedirli, Horzumlu, Sarıgeçili isimleriyle anılırlar.

---

[1] Bu bilgi 1934 yılında 1 Kasım tarihli ve 3061 Numaralı Türksözü gazetesinde çıkmıştır.

B — Gaziantep Obaları: Barak, Savculu, Bayındırlı, Honamlı, Beydili, Hamatlı, Kösyanlı, Karalar, Demirci, Çepni isimleriyle anılırlar. Bunlardan Savcıların dışında kalanlar tamamen denecek derecede yerleştirilmiştir. Bu yerleştirilmiş köylerin bir kısmı, daha çok Elbeyliler, Suriye sınırları içinde kalmıştır.

C — Çukurova Obası: Beydili, Akçakoyunlu, Karalar, Koyunlu, Bozdoğan, Sarıkeçili, Bakşiş, Saçıklı, Keşşaflı, Karahacılı, Haytalı, Tecirli, Cerit, Çeçeli, Menemenci, Avşar, Varsak, Karakayalı, Karatepeli, Çimeli, Tekeli, Köserelli, Kaçar, Harmandallı, Honamlı, Karagöçer, Telli Bolacalı, Karageçili, Horzum, Çakal, Karasaçlı, Ulaşlı, Elbeyli, Çepni, Tahtacı (Tatevri)[1], Evci, Sarıtekili, Karakoyunlu, Bayındırlı, Körükçüler,Çetirevli, Araplar, Ballıcalı, Yumutlu, Kumarlı isimlerini korumaktadırlar.

---

[1] Tahtacı aşiretinin asıl ismi "Evci" dir. Şu halde Evci aşireti Alevî ve sünnî olmak üzere iki bölüğe ayrılmıştır. Sadece "Evci" ismini alan oba halkı sünnidir. Gâvurdağı Çamçatağı köyünde görüştüğüm 110 yaşındaki Hasköse oğlu Ali Ağa Tahtacıların isimlerinin eskiden "Tatevci" olduğunu söylemiştir. Bu aşiretin bir kısmı yayazın Binboğa'nın Kaman dağı ve deresi dolaylarında yaylâr

Not: Yukarıda ismi geçen Tekeli, Yumutlu oymakları hakkında şöyle bir notum var: Yürükler arasında hissedilen bir noktaya daha işaret etmek gerekir. (Evci, Demirci, Fakçı, Kuşçu, Davulcu, Çengi) gibi isimler alan obacıklar Türkmen boylarının içinde "Yamak" ismiyle sanat ve görev almış olanlarıdır.

D — İçel Obaları: İmamlı, Tırtar, Koyuncu, Çiriş, Kayacı, Sandallı, Karakeçili, Kocahasanlı, Köserelli, Karaçadırlı, Boynuinceli, Bekdi, Keşşaflı, Karahacılı, Avşar, Cerit, Bolacalı, Honamlı, Karakoyunlu, Karamanlı, Karagöçer, Haytalı, Karakıllı, Bakşiş, Telli Kacar isimleriyle anılırlar.

Afyon dolaylarında Sarıtekeli, Karahacılı, Kızılışıklı, Manav, Sarıgeçili, Türk, Manarlı, Güzelbeyli isimleriyle yaşamakta olduğunu öğrendiğimiz 172 çadır,

Denizli dolaylarında Çallıbal, Babaoluk, Akoluk, Karababa isimli 15 çadır,

Milâs'ta Karamanlı, Baharlı, Oval isimli 60 çadır,

Antalya'nın Almadağı yaylâsında 40 çadırlık Tonbul obası vardır. Bu obaların altmış, yetmiş yıl önce Çukurova ve güney yurtta yaşamakta oldukları Çukurova aşiretleri arasında söylenmektedir.

BEŞİNCİ KISMIN SONU

SÖZLÜK

Aba: Bir çeşit kaba ve kalın şayak
Abdal: Gezgin derviş
Ablak: Yuvarlak, yaygın yüz
Abu: Aslı ebu olup paşa, baba demektir
Adam Ata: Adem Baba
Adem Eti Yimek (Yemek): Dedikodu etmek
Ademoğlu: İnsan
Adû: Düşman
Acem: İran
Ağ: Ak
Ağı: Zehir
Ağyar: El, yabancı
Aha: İşte
Ahar (Akar): Para getiren mülk
Ahd-ı Bütün: Bütün devirler, zamanlar
Ahır Zaman: Halkın inanışına göre, dünyanın son günleri, kıyametin kopmak üzere bulunduğu günler veya yıllar
Ahlat: Gülgillerden, kendine yetişen ve üzerine armut aşılanan ağaç ve bu ağacın armuda benzeyen yemişi
Ahrat Bacısı: Ahret kızkardeşi
Ah ü zâr: Ağlayış ve inleyiş
Akibet: Son
Al: Hile, oyun
Ala: 1) Av âleti, 2) Büyü, hile, 3) Elâ (Göz için)
Aladorlak (Kabadorlak): Kaçar oymağında göç kafilesini çeken kız
Alasonya: Yunanistan'ın Teselya Bölgesinde Olimpia dağının güneybatısında bir kasaba (1897 Osmanlı-Yunan harbinde önemli hareketlere sahne olmuştur)
Alırın: Alırım
Alma: Elma
Alnını karışlamak: Haddini bildirmek

Altıpatlar: Altı mermi alan tabanca
Amel: İş, niyet
Annaç: 1) Karşı, 2) Alın, Meyilli cephe
Apışıp Kalmak: Şaşırmak, ne yapacağını kestiremez durumda olmak
Ar: Utanma
Ardıç: Kozalaklılardan, güzel kokulu, yapraklarını kışın dökmeyen yuvarlak kara yemişleri ilâç olarak kullanılar bir ağaçcık.
Arılık: Temizlik, safiyet
Ârif: Akıllı, bilgili, sezgisi kuvvetli (kimse)
Arş-ı Rahman: Allahın katı
Arzuhal: Dilekçe
Aşa: Ayşe
Aşa soğuk su katmak: Hal yoluna giren işi bozmak
Aşmak: (Erkek Hayvan) Dişisiyle çiftleşmek
Ateş-i aşk: Aşk ateşi, aşk acısı
Avanî: Tabak, çanak, çömlek gibi mutfak eşyaları
Avlak: Av yeri
Avşar (Afşar): İran'ın kuzeyinde ve Anadolu'nun daha çok güneyinde bulunan ve Afşar boyunu meydana getiren Türkmenlerin ismi.
Ayan Olsun: (Burada) Malûm olsun anlamında
Ayat: Kur'anın cümleleri
Ayıntap: Gaziantep ilinin eski ismi
Ayn: Göz
Ayrıt etmek: Ayırmak
Azrail Olmak: Zorba kesilmek

B

Bacı: Kızkardeş
Baç: Rüşvet
Badas: Harman kırıldıktan sonra ortada kalan taneler
Bade: İçki
Bağırtlak: Bir cins kuş
Bağrı delinmek: Büyük bir acı duymak
Bahane-i cuy-i vuslat: Kavuşma bahanesi araştıran
Bahri: Bir çeşit deniz ördeği
Bahsetmek: Sunmak

Ba irade-i Seniyye: Padişahın emri
Balaban: Bataklıklarda yaşayan, balıkçıla benzer, eti yağlı iri bir kuş
Bâri: Yaratan, yaratıcı
Bartıl: Rüşvet
Başını ezmek: (Birini) Bir daha kötülük edemeyecek hale getirmek
Bay: Zengin
Beden: Kale duvarı
Bedelî: Osmanlı İmparatorluğunun eski ordu örgütlerinde tımar ve zeamet sahiplerinin hazırladıkları silahlı ve zırhlı asker
Bedir: Dolunay
Beğliğe yetmek: Beyliğe ulaşmak
Behr: Uzaklık, mesafe
Bel: Ucu sivri bir tarım âleti
Belek: Kundak
Belemek: Kundaklamak
Belen: Bel
Belî: Evet (Arapçadan farsçalaştırılmış)
Belini bükmek: (Birini) çaresizlik içinde burakmak
Bencilen: Benim gibi
Bend: Türkmen Bölüklerinin yerleştiği yerler
Benevşe: Menekşe
Benî Âdem: İnsanlar
Berat: Bir kimseye madalya veya herhangi bir ayrıcalık verildiğini bildiren belge
Bergüzar: Hediye, hâtıra
Berhay: Haykırış
Berk: Sert, katı, sağlam
Beş beter: Çok kötü
Beyt-ullah: Allahın evi, kâbe
Bider: Tohum
Bile: İle, beraber
Bilemirem: Bilemiyorum
Birbirine düş olmak: Birbirine düşmek, kırılmak
Bire kadar kırılmak: Tek insana kadar ölmek
Birim İkim: Birer ikişer

Bitelge: Toprağın bitki yetiştirme gücü
Bitmek: (Bitkiler, tüy, saç gibi şeyler hakkında) çıkıp yetişmek
Boran: Fırtına, lodos rüzgârla karışık kar
Boşlamak: Bırakmak, bir daha aramaz olmak
Boylatmak: (Birşeyi) Bir yere kadar varmak zorunda bırakmak
Boz: Açık toprak rengi
Bozarmak: Rengi boz olmak
Bozkır: Ağaçsız ve sonsuz düzlük
Bozlak: Halk ezgilerinden biri
Bönce: Aptalca
Börümcek (Börümcük): İnce bez
Bukağı: Atların ayağına vurulan köstek
Buluşmuyok: Buluşmuyoruz
Bühtan: İftira
Bük: Akar su kıyısında bulunan ağaçlık

C

Canan: Sevgili
Can gözüyle incelemek: Dikkat ve ilgiyle bakmak
Canı hulkuna gelmek: Usanmak
Cebr: Zor
Celâl: Büyüklük, ululuk
Cemâl: Yüz güzelliği
Cemaat: İnsan topluluğu
Cenketmek: Çarpışmak
Ceran: Ceylân
Cerci: Tuhafiyeci, ramazan aylarında imamlık edip karşılığında eşya alan hocalara verilen isim
Cerrah: (Eskiden) Ufak tefek yararları tedavi eden alaylı hekim.
Cerre çıkmak: (Eski zamanlarda) para ve erzak toplamak üzere sayılı aylarda köylere dağılıp imamlık ve müezzinlik etmek
Cevahir: Elmas, yakut gibi kıymetli taşlar
Cıda: Bir çeşit mızrak
Cidavu: 1) Silah, 2) Atın omuz kısmı

Cindarı: Elek içinde aleve tutularak patlatılan bir çeşit ufak taneli mısır
Civan: Yakışıklı genç
Cönk: Birçok kimselerin eserleri bulunan ensiz, uzun bir çeşit şiir dergisi
Cura: İki veya üç telli tambura
Cümle âlem: Bütün, herkes

Ç

Çakır dikeni: Yuvarlak meyvalı bir çeşit diken
Çakşak (Çavçak): Dağların enginlere doğru inişi
Çarhaç: Askerlikte öncü kolu
Çarh-ı felek: Sihir, talih
Çeki: Yirmibeş okka
Çeküben: Çekerek
Çepiş (Çepiç): Keçi yavrusu
Çeri: Asker
Çerge: Derme çatma çadır
Çeşmek: Düğüm çözmek
Çezilmek: Çözülmek
Çığarlar Düzmek: (Tavus kuşu için) Tüylerini yelpaze gibi açmak
Çığırı Yitirmek: Yolu kaybetmek
Çıngırdak: Çıngırak, saplı çocuk oyuncağı
Çırmak: Yırtıcı kuşların pençesi
Çiğit: Pamuk çekirdeği
Çini maçin: Çin ülkesinin güney bölgesine verilen isim
Çopur: İleri derecede çizekbozuğu olan
Çorap söküntüsü gibi: Birbiri ardınca
Çuha: Tüysüz, dümdüz, ince ve sık dokunmuş yün kumaş

D

Dalkılınç (Dalkılıç): Kılıcını çekmiş olduğu halde
Dam: 1) Ev, 2) Ahır
Damızlık: Yalnız dölü alınmak üzere yetiştirilen yüksek vasıflı hayvan veya bitki
Dâra çekmek: Asmak
Dâr-ı fena: Dünya

Deççal: Kıyametten az önce çıkacak ve Hz. İsa tarafından öldürülecek olan yalancı ve zararlı şahıs, yalancı Mesih.
Dedikine: Dedi ki
Def: Kumaşın özel adı ve yüzü
Defteri Dürülmek: Unutulmak
Değirmi: En miktarınca boy belirten ölçü
Dellâl: Tellâl, satılacak şeyi satan, alıcı ile satıcı arasında vasıta olan kimse
Delolmak: Deli olmak
Dem: An
Dem sürmek: Vakit geçirmek
Dem vurmak: Bahsetmek
Dene (Dane): Tane demek
Denk: Taşıtılmak üzere döşek, kumaş, yün, pamuk gibi şeylerin sarılıp sımsıkı bağlanmasından sonra meydana gelen kocaman bohça
Derdin danışmak: Derdini söyleyip çare araştırmak
Derman: 1) Çare, 2) Güç, takat
Derya: Uçsuz, bucaksız deniz
Dest: El
Devlet: Baht, ongunluk
Devşirmek (Deşirmek, dermek): Toplamak
Dinmek: Ayakta durmak
Dini bütün: İmanlı, dinin gereklerini yerine getiren (kimse)
Dirhem: Eski bir ağırlık ölçüsü olan okkanın dört yüzde biri
Diş çalmak: Isırmak
Divan durmak: Saygı gösterilen bir kimse karşısında el kavuşturup ayakta durmak
Don: Elbise, iç pantolunu
Doyanacak: Doyuncaya kadar
Döğme (Dövme): Kızgın halde iken dövülerek şekil verilmiş madenî eşya
Dölek: 1) Ağırbaşlı, 2) Dağların tepelerinde rastlanan düz yollar
Döş: Göğüs
Dudu: Papağan

Durna (Turna): Göçebe uzunbacaklılardan iri bir kuş
Dündül (Düldül): Hz. Muhammet'in Hz. Ali'ye verdiği kır katır
Düzülmek: Koyulmak

E

Ebru: Kaş
Ecel: Ölüm
Edik: Her tarafı yumuşak ve renkli sahtiyandan yapılmış yarım konçlu pabuç
Edim: Olup gerçekleşmiş amel, fiil, varlıkta yetkinlik
Eğlenmek (Eylenmek): Durmak, kalmak
Eğrice (Eyrice): Hıdırellez
Ehl-i kâr: Kazananlar
Ekmekten aştan olmak: İştahı kesilmek, yiyip içemez olmak
Elâlem: Herkes
Elaman: Zorlu bezginlik ve sızlanma anlatır
Elaman çağrışmak: Bezginlik ve güçsüzlük içinde olup merhamet dilemek
Elbistan: Maraş'ın ilçelerinden
El-Hükmü-Li-llâh: "Hüküm Allahındır, kulun elinden ne gelir" manasına başsağlığı için kullanılır
Elıstar: Dokuma âleti
Elvermek: Uygun gelmek, yetmek
Elyaf: Lifler
Emlik (Emlek): Emen
Emmi: Amca
Ene abdek: "Ben kulunum" anlamında
Enli döşlü: Geniş göğüslü
Ervah: Ruhlar
Erven (Ervan): Canavar
Esah: Doğru
Eshâb-ı Kehf: Kur'anda kendilerinden bahsedilen ve bir mağarada uzun süre uyumuş kişiler
Eşe (Aşa): Ayşe
Eşik: Kapı boşluğunun alt kısmında bulunan alçak basamak

Eşkin: 1) Atın bir çeşit hızlı yürüyüşü, 2) Böyle yürüyen (hayvan)
Eşme: Kumluk yerlerde yer eşilerek açılan pınar
Eyi: İyi
Eylik: İyilik
Ezelden ezeli: Çok eskiden beri

F

Fakı: İslâmî hukuk âlimi
Fani: Geçici, ölümlü
Farz: 1) Allah'ın işlenmesi kesin olarak gerekli, terki günah olan emirleri, 2) Zamir, gerekli
Fitne fücur: Fesad, kötülük arayan
Felek: Talih, kader
Fellâh: Arap
Fend: Hile
Fermanlı: Padişah tarafından hakkında emir veya izin çıkarılan kimse
Fesat: Bozgunculuk çıkaran kötü kişi, hain
Fırka: Tümen
Fışkı: Atgillerin tersi
Firkat: Ayrılış
Futa: İpek peştemal

G

Gabza (Kabza): Kılıcın elle tutulan kısmı
Gafil: Çevresinde olup bitenleri sezmeyen
Gani Süphan: Allah
Garbî: Batıya ait
Gavat (Kavvât): Pezevenk
Gayri: Artık, başka
Gedik: 1) Yıkık yer, 2) Dağ geçidi, 3) Delik
Gem: Atı zor altında tutabilmek için ağzına takılan demir alet
Göçün çekmek: Göçmek, gitmek
Göknüme: Gönlüme demektir
Gölük: At
Gönlünün pası kalkmak (Silinmek): Üzüntüsü, sıkıntısı geçmek

Gönül vermek: Sevmek
Görükmek: Gözükmek
Göze girmek: İlgi ve önem kazanmak
Gözer: İri gözlü kalbur
Gözlerinden fer kaçmak: Halsiz ve donuk bakmak
Gözüyün: Gözünün demektir
Güfte: Şarkı ve türkü sözleri
Güher (Gevher): Elmas

Güherçile: Kimyada potasyum azotatı olarak bilinen, tarımda gübre ve kimi vakit hekimlikte ilâç olarak kullanılan, barut gibi patlayıcı maddeler yapımında kullanılan beyaz renkte ve ince billurlar halinde birleşik bir cisim.

Güheylân (Küheylân): Cins arap atı
Gümanlı: Karışık, dalgalı, zanlı, şüpheli
Gün aşarken: Gün batarken
Gün görmemek: Feraha ve huzura kavuşamamak
Gürz: Eskiden silah olarak kullanılan bir çeşit ağır topuz.
Güvel: Yeşil
Güzlek: Güz mevsiminin geçirildiği yer

H

Hab: Uyku
Habib: Sevgili, dost (Tanrı)
Hacerülesvet (Hacer-i Esved): Kâbenin duvarında bulunan meşhur karataş
Haçan (Kaçan): Ne vakit, ne zaman ki
Haddeden Geçmek: Birinin hali, huyu denemeden geçmek
Hak Söylemek: Doğru söylemek
Hakka Yetişmek: Ölmek
Halay: Orta Anadolunun davul ve zurna çalınarak oynanan bir halk oyunu. Halay çekmek: Bu oyunu oynamak
Halhal: Bazı yerlerde kadın ayak bileklerine takılan bilezik
Halketmek: Yaratmak
Hallâk: Yaratıcı, yaratan, vareden
Hamaylı: İnsanın cebinde veya boynunda taşıdığı kur'an veya kur'anın bir kısmı

Hamd: Tanrıya olan şükran ve minnet duygularını belirtme

Hane: Ev

Hanedan: 1) Tarihçe anılmış bir kimseye dayanan soy, 2) Belli ve büyük soydan gelme vergili ve konuksever (Kimse)

Harlamak: Har har diye ses çıkarmak

Harnup: Keçi boynuzu

Has: Katışıksız, en iyi cinsten

Hasiyet: Bir şeye özgü olan nitelik, fayda

Havf: Korku

Hayf: Zulüm, haksızlık

Hazne (Hazine): İçinde çok miktarda değerli şeyler, özellikle para ve mücevherat saklı yer

Haznedar: Bir hazneyi bekleyen, yöneten kimse

Hecin: Bir deve cinsi

Hemmi: Bütün, hepsi

Hendek: Geçmeye engel olacak şekilde uzunlamasına kazılmış derin çukur

Hengâme: Patırtı, gürültü

Hepisin: Hepsini

Herek: Asma, fasulya gibi sarılgan bitkilerin tutulması için yanlarına dikilen değnek

Hesaba gelmemek: Sayılamamak, sayılamıyacak kadar çok olmak

Heyelân: Toprak kayması

Hezeli (Hezel): Lâtife yollu söylenmiş söz

Hızma (Hırızma): 1) Buruna takılan halka, 2) Azgın hayvanların ağzına geçirilen demir.

Hicran: Ayrılık

Hilaf: Yalan

Him: Temel

Himmet: Yardım

Hitit (Eti): Anadolu'da eski Yunanlılardan çok önce güçlü bir imparatorluk kuran ve uygarlıkların kalıntıları Yurdumuzda yapılan kazılarda sık sık ortaya çıkan bir Türk devleti.

Hoşbeş etmek: Sohbet etmek

Hotoz: Süslü Başlık

Hoyrat: Rakip, düşman, kaba adam
Hödük: Görgü ve anlayışı olmayan, aptal
Hörgüç: Devenin sırtındaki tümsek
Hulk: Ahlâk, tabiat
Humus: Bitkilerin çürümesiyle meydana gelen koyu renkte organik toprak
Hurç: Meşinden yapılmış büyük heybe
Hurdolmak: Harap olmak, hırpalanmak, incinmek
Huylanmak: İşkillenip tedirgin olmak
Hüda: Allah
Hükümetelli (Devletelli): Hükümet, devlet adamı
Hünkâr: Padişah, sultan
Hüyük (Höyük): Kazılınca çok defa eski yapı kalıntıları ve eski eserler çıkan yayvanca toprak, tepe.

I

Ilgın: Akdeniz Bölgesinde bir ağaç veya ağaçcık cinsi
Irağ (Irak): Uzak
Iramak: Uzamak
Irgalamak: Yerinden oynatıp sallamak, sarsmak
Irgat: Kaba işlerde çalışan, işçi, rençper
Islatmak: Dövmek

İ

İane: Yardım
İbili: İbibik kuşu
İbrâz-ı Kemâl eylemek: Olgunluk göstermek
İflâh Olmak: Kurtulmak, onmak
İkicikli: İki tane
İkisin: İkisini
İkrar: Saklamayıp söyleme, kabul
İlen: İle
İleş: Leş
İller: Aşiret, halk
İndifaî: Yanardağ püskürdüğü
İntizar: 1) Bekleme, gözleme, 2) Beddua
İnziva: Yalnızlık
İp Takmak: Asmak
İptida: İlkönce, ilkin, başlangıçta

İspir: Şahinden sonra avcı kuşların en mahiri
İşi duman olmak: İşlerin halli çıkmaza girmek; zor olmak
İşi pişirmek: Aralarında gizlice anlaşmak.
İşmar: El, göz veya baş ile yapılan işaret
İt: Köpek
İyi Saatte Olsunlar: (Kapalı bir anlatışla) Cinler, periler
İzzet: Değer, kıymet, yücelik, ululuk, kuvvet, kudret, saygı

K

Kabü Kavseyn (Kabe Kavseyn): İki kavis arasındaki mesafe. Miraç gecesinde Hz. Muhammet'in Cenâb-ı Hakk'a olan yakınlık derecesine kinaye.
Kada: Kaza, belâ,
Kadan alayım: "Sana gelecek kaza bana gelsin" anlamında bir dua.
Kadim: Eski, yıllanmış
Kadir: Değer
Kahpanalı: Kahpe analı demek olup sövgü yerine kullanılır (Ege bölgesinde)
Kahr: Üzüntü, sıkıntı, eziyet
Kail Olmak: İnanmak
Kalan: Şimdiden sonra, artık
Kalem almak: Yazmak
Kamalak: Çam cinsinden bir ağaç
Kamet: Boy
Kan (Han): Padişah, sultan
Kan ağlamak: Çok şiddetli acı ve üzüntü içinde bulunmak.
Kana karmak: Kan içinde kalmak, kana bulanmak.
Karakuş: Kartalın bir türü
Karamuk: Karanfillerden, ekin tarlalarında biten, yaprakları karşılıklı, çiçeği pembe, mor renkte zararlı bir bitki.
Karardıcı: Karanlık
Karardıç (Kara Ardıç): Ardıcın bir türü
Kargı: Kamış, ucu sivri demir çubuk.
Karımak: 1) Çok yavaşlamak, 2) Kızmak
Kasavet (Kasafet): Sıkıntı
Kaş: Sırt, kemerli veya çıkıntılı şey veya yer, sınır.

Kaşını yıkmak: Surat asmak
Kaşkaval: Oldukça yumuşak, tekerlek biçiminde hazırlanmış peynir.
Katar: Taşıt dizisi
Kav: Ateş ve sigara yakmak için çakmak çakarak tutuşturulan madde
Kavkır: Bir yer adı
Kavl: Söz, anlaşma, karar.
Kavşud: Nehrin denize karıştığı yer
Kaygu: Üzüntü, tasa
Kayın: Kayıngillerin örnek bitkisi olan kerestelik bir orman ağacı
Kaytan: Pamuktan veya ipekten sicim
Kelâm: Söz, Kur'an, Allah'tan ve Allah'ın birliğinden bahseden ilim
Keler: 1) Sürüngen, 2) Dağ tepelerinde dökülen kil tabakalarından meydana gelen boşluklar, mağaralar.
Keleş: Güzel, yakışıklı, yiğit, cesur, mert.
Kelir (Keli): Üzerinde suların birikmeyeceği sathî meyiller.
Kelle kucaklamak: Ölümü göze almak.
Kelli: Artık, sonra.
Kem: Kötü
Kendir (Kenevir): Kendirgillerden olup sapındaki tellerden halat, çuval gibi kaba örgüler yapılan bitki.
Kem göze uğramak: Nazar değmek
Kepek: Un yapmağa yarayan taneler öğütülüp elendiği zaman elek üstünde kalan kabuk kırıntıları.
Kepenek: Çobanların giydikleri dikişsiz, kolsuz, keçeden yapılmış giyecek.
Keramet: Bazı ermiş insanların gösterdiklerine inanılan ve onların doğaüstü birtakım yetenekleri bulunduğuna verilen hayret uyandırıcı hal.
Kerem etmek: Lûtfetmek
Keven (Geven): Baklagillerden, dikenli bir çalı olup kimi çeşitlerinden kitre denilen zamk çıkarılır.
Kıble: 1) Namazda yönelinen yön, 2) Güneyden esen yel
Kıran: Hastalık, ölüm
Kızılbaş: Şiilere ve alevîlere verilen isim.

Kile: Ölçek
Kirmen: İplik bükmeye yarayan âlet
Kisb (Kesb): Kazanılan
Kise: Kimsesiz ölü
Kispet: Dar paçalı meşin pantolon
Kişizade: Soylu kişi
Kişver-i dil: Gönül iklimi
Kitabe: Taş üzerine yazılan yazı
Kivre (Kirve): Sünnet çocuğunu sünnet edilirken tutan kimse.
Koca: İhtiyar, yaşlı (kimse)
Kocamak: Yaşlanmak
Kolan: Atın semerini veya eğerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer.
Koltukları kabarmak: Gurur ve kıvanç duymak.
Komoyor: Koymuyor demektir.
Konalga: Durak yeri.
Konmak: Oturmak, yerleşmek
Koşum: Araba hayvanının kayış takımı
Kovulmuş: Koşturulmuş
Koyak: İki dağın arasında kalan dere boyu, vadi, derin olmayan çukur
Kozmopolit: Karışık uluslardan olan insanları içine alan
Köşker: Kundura tamircisi
Köz: İçinde küçük küçük kor parçaları bulunan kül
Közleme: Pirzola
Kubarlanmak: Tozlanmak
Kubur: Eskiden kullanılan bir çeşit tabanca
Kuğu (koğu): Çok uzun ve kıvrık boyunlu, geniş gagalı, geniş kanatlı kazdan iri, güzel bir su kuşu,
Kula: Al ile kır arası bir at donu
Kulaç: İnsan, kollarını açtığı zaman birinin ucundan ötekinin ucuna kadar olan uzaklığı karşılayan bir ölçü ki, derinlikleri ve ip gibi uzun şeyleri ölçmek için kullanılır.
Kulun: At ve eşek cinsinin henüz doğmuş yavrusu
Kumru: Güvercinlerden, güvercini andıran, ondan az küçük, boz renkli bir kuş.
Kurada: Eski püskü veya harap ve bitkin, işe yaramaz.

Kuşluk: 1) Sabahla öğle arası, 2) Öğle yemeği
Kutlu: Uğurlu, mübârek
Kutnu: Pamuk dokuma ve daha çok iplikle karışık bir çeşit dokuma.
Kuvâyı Millîye: İstiklâl Savaşı boyunca Anadolu'da kurulan hükümet ve hükümetin askerî kuvveti.

L

Lâfı Gediğine Yerleştirmek: Uygun konuşmak, söylediği söz maksat ve konuya uygun düşmek
Lâht-ı Güher: Elmas Parçası
Leb: Dudak
Lebleri Şikar Olmak: Dudakları uçuklamak
Lenger: Kenarları yatık ve geniş karavana
Lepiska: Sarı ve yumuşak saç
Leşker: Askerler
Libade: Kısa hırka
Loğ: Tarlalarda toprakları ezmek için gezdirilen taş silindir
Loğlamak: Üzerinde loğ gezdirip bastırmak

M

Mağ: Evin bir bölümü
Mahşer: Kıyamet günü dirilenlerin toplanacaklarına inanılan yer.
Mahrama: Sokağa çıkarken manto üzerine giyilen geniş örtü (Eskiden)
Mail olmak: Sevmek, tutulmak
Maksud: İstenen, kastedilen.
Malamat (Melâmet): Ayıplama, kınama, azarlama, çekişme
Malûm olmak: (Birinin) İçine doğmak
Manca: Yiyecek (daha çok kedi köpek yiyeceği)
Mâr: Yılan
Masara: Üzüm suyunu vs. yi sıkacak yer
Maşlah: Altı üstü bir ve kol yerine yarıkları olan bir çeşit üstlük
Mavzer: Tüfek

Maya: 1) Damızlık dişi hayvan, 2) Bazı besinlerin yapımında mayalanmayı sağlamak için kullanılan madde
Mecbur olmak: Tutulmak, âşık olmak
Mecidiye: Eskiden kullanılan ve o zamanın yirmi kuruşu değerinde olan gümüş sikke
Medet: Yardım, imdat. Medet Allah: Zor bir durumda kullanılan bir ünlem.
Melâik: Melekler
Meleke: Yeti, yatkınlık, alışkınlık
Melûl: Üzgün
Menend: Benzer, eş
Meniden: Yok eden
Menkıbe: Kahramanlık hikâyesi
Meral (Maral): Dişi geyik
Merâtip: Mertebeler, dereceler, rütbeler
Merç: Çayır, çayırlık
Mersiye: Ağıt
Mertebe: Derece, basamak, rütbe
Mesire: Gezinti yeri
Mestane: Sarhoş gibi süzgün
Meşk: 1) Tulumbadan yapılmış su kabı, 2) Yazı örneği, 3) Alışmak, öğrenmek için yapılan çalışma
Meth: Övgü
Meyil aldırmak (Döndürmek, vermek): Sevmek
Meyt: Ölü
Mihnet: Sıkıntı
Muhabbet: Sevgi
Muhanat: Korkak, alçak kişiler
Muin: Yardımcı
Mundar: Pis
Mushaf: Kur'an
Muştu: Müjde, sevindirici haber
Mutabık: Uygun, uyan
Mutasarrıf: Eskiden bir sancağın en büyük yönetim görevlisi
Muzır: Zararlı
Mübadil: Türkiye'deki Rumlarla değiştokuş edilerek Yunanistan'dan getirilen Türkler.
Mücahid: Kutsal bir ülkü uğruna savaşan (kimse)

Müdafaa-i Hukuk (Cemiyeti): Kurtuluş Savaşından önce Atatürk tarafından kurulmuş olan bir cemiyet
Müfrit: Aşırı, sınırı geçen
Mülâyim: Yumuşak huylu
Mülteci: Sığınan
Mümin: İnanmış (kişi)
Münasip: Uygun
Mürde: Ölmüş
Müzayede: Açık arttırma

N

Nacebetmeli: Ne yapmalı?
Naçâr: Çaresiz
Nadas: Yabanî otları çürütmek için tarlayı sürüp toprağını altüst etme
Nam: Ün, şöhret
Name: Mektup
Nâr: Ateş
Narh: Biçilen fiat
Nazar: Bakış
Nazar etmek: Bakmak
Nazik Soymak: (Meyvayı) İnce soymak
Nazire: Başka bir koşuğun konusuyla ilgili olarak aynı ölçü ve vezinde yazılan koşma.
Necid: Yürekli (adam), arslan
Nefs (Nefis): Öz varlık, beden istekleri
Nere: Nereye
Neşter: Hekim bıçağı
Ne yapak (Neyleyek): Ne yapalım
Nışadır: Sülfatı
Nice: Nasıl
Niderim: Ne yaparım?
Nidüp nitmeli: Ne yapmalı, ne etmeli
Nifak: İki yüzlülük, arabozuculuk
Nikap: Örtü
Niyaz: İstek
Nizam-ı Cedid: Yeni kanun, yeni sistem asker "III. Selim zamanında kurulmuş olan yeni askerlik"
Nusret: Yardım, Allah'ın yardımı, başarı, üstünlük

O

Oflaz: 1) Eflâtun rengi 2) Çok iyi usta, olgun
Okşalamak: Okşamak
Ol: O
Olanca aklını derdine salmak: Yalnız üzüntüsünü ve acısını düşünmek
Onmak: Daha iyi hale gelmek, ferahlığa ve mutluluğa ermek, hastalıktan, dertten kurtulup şifa bulmak
Oyluk (Uyluk): Kalçadan dize kadar olan bacak kısmı

Ö

Öleş: Leş
Örd: Fazilet
Ören: Yıkık dökük yer, virane, harabe
Örselemek: Bozmak, sarsmak
Öylen: öğle vaktinde
Özge: Başka
Öz İnan: Arzu, istek

P

Palan çekmek: Eyerlemek
Palaz: Kaz veya ördek yavrusu
Para para (Pare pare): Parça parça
Perçem: Kâkül, saç tutamı
Pervane olmak: (Birinin) Herhangi bir bağlılıkla yanından ayrılmamak, onun çevresinde dönüp dolaşmak.
Pervası Olmamak: Korkmamak
Pervaz Açmak: Uçmak
Peşref (Peşrev): 1) Türk müziğinin en meşhur saz eseri, 2) Güreşten önce pehlivanların ellerini birbirine ve dizlerine çarparak ve biraz sıçrayarak yaptıkları oyun.
Piştov: Tabanca
Polat: Çelik
Postal: Kaba potin
Pusmak: 1) Dumanlanmak, 2) Sinmek, saklamak
Püsküllü dert: Büyük belâ

R

Rahvan: Atın ağır yürüyüşü
Rayha (Râyiha): Koku
Razzakı (Razakı): Kalınca kabuklu, iri ve uzunca taneli, şekeri çok bir çeşit yaz üzümü
Redif Askeri: Eskiden askerlik ödevini tamamlayarak salıverilen ve yedeğe geçirilen erlere verilen isim.
Remil: Fal, özellikle kum falı
Rençber: Çiftçi
Resul: Peygamber

S

Sabahlen: Sabahleyin
Sâdık: Doğru, gerçek, bağlılığı içten olan
Saf bağlamak: Dizi'mek
Safer (Safer): Arabî aylarının ikincisi (Yılbaşı muharrem olması itibariyle)
Sağlamak: (Hasta için) İyi olmak
Sağıt: Methiye, övünç
Sahrıç (Sarnıç): Su haznesi
Saka: 1) Su taşıyan, 2) Başında ve boynunda kırmızı ve sarı tüyler bulunan, güzel öttüğü için kafeste beslenen küçük bir kuş.
Sakar: 1) Hayvanın altında bulunan küçük akıtma, 2) Elinden her zaman ufak tefek kazalar çıkan (Kimse), 3) Atın hafif topallaması
Sakarca: Bir cins yaban ördeği. Çiğdem mânasına da gelir.
Sakın olmak: Sakınmak
Sal: 1) Tabut, 2) Düzlük, yaylâ
Sala: Cuma namazına ve bazı yerlerde cenazeye çağırmak için minarelerde okunan salâvat.
Salak (Salağ): 1) Davar avlusu, toplantı yeri, düzlük, 2) Sağ taraf 3) Ucu toplu zincirli bir çeşit eski savaş tokmağı
Salâvat: Hz. Muhammed'e edilen dualar
Salgın: Gerektiği zaman herkesten toplanan para, mal şeklinde verilen geçici vergi
Salta: Yakasız, iliksiz, kolları bolca bir çeşit kısa ceket.

Samranı: Suratla, istemeyerek, omuz silkerek, burun kıvırarak
Sam yeli: Sıcak ülkelerden esen ve insanı bunaltan rüzgâr
Santır (Santur): Kanuna benzeyen ve tokmaklarla çalınan bir çeşit çalgı
Saraf (Sarraf): Kuyumcu
Savran (Savran): 1) Çadır, gölgelik, tahtadan yapılmış balık sırtı şeklindeki çatma, 2) Kervan başı
Satır atmak: Kırıp geçirmek
Saya: 1) Etekli entari, 2) Köy entarilerinin ön etekleri içine konan ve çiçek şeklinde kesilen bez, 3) Ayakkabı tamircilerinin gön parçası, 4) İşçi gömleği, 5) Koyunları sayarak vergisini alan tahsildar.
Sayrı: Sağlığı yerinde olmayan, hasta
Sehil: Sahil, kıyı
Seki: 1) Set, oturtulacak taş, 2) Düz ve yüksekçe yer
Sekmek: Seke seke yürümek
Serasker: Osmanlı İmparatorluğunda asker ve savaş işleri bakanı
Serdar: Askerlerin başı, kumandan
Serfirâz olmak: Yükselmek, benzerlerinden üstün olmak
Serpuş: Başlık
Server: Baş, başkan, ulu, reis
Serv-i revân: Yürüyen servi; uzun boylu sevgili
Set: Oturulacak yer
Setre: Eskiden giyilen düz yakalı, önü ilikli, bir çeşit ceket
Seyfî: Asker zümresi
Seyran eylemek: Seyretmek
Seyretmek (Seğirtmek): Koşmak
Seyyâl: Akıcı, akan, akışkan
Sıdkile: İçten bağlılıkla
Sığın: Çatal boynuzlu, iri benekli geyik
Sığırcık: Serçegillerden, en çok çatılarda yuva kuran, siyah benekli, uzunca gagalı, serçeden iri kuş.
Sıla: Memleket
Somranı somranı: Üfleye üfleye
Sonkur (Sungur): Akdoğan

Sormak: Emmek

Soyha: Cenazenin üstünden çıkarılan elbise, çamaşır.

Soyha kalmak: Çıplak ve yalnız kalmak

Sözü ayağa düşmek: Sayılmamak, sözü dinlenilmemek

Sultan Süleyman (Hz.): İsrailoğulları soyundan gelme peygamber ve hükümdar. Hz. Davut'un oğlu olup Mısır Firavununun kızıyla evlendi. Hz. Süleyman, çok kültürlü ve bilgili idi. Rivayete göre; bütün hayvanların dilinden anlardı.

Suna: 1) Su gibi güzel, boyu bosu yakışıklı sevgili, 2) Bir ördek cinsi

Suvarmak: (Hayvana) su içirmek

Sünnet: 1) İyi ahlâk, iyi huy, 2) Hz. Muhammed'in sözleri ve tasvibleri (cemaatle namaz kılma gibi)

Sünnî: Sünnet ehlinden olan kimse

Sütleğen: Yaprak, sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir özsu bulunan bir bitki

Ş

Şahan (Şahin): Doğan

Şahbaz: İri cins bir akdoğan

Şaman: Sibirya'da oturan bir takım Türk boylarında tef çalarak, dansederek ve şarkı söyleyerek ayin yapan ve böylece ruhlarla ilişki kurarak hastaları iyi ettiğine, istenilen bir takım sonuçları sağladığına inanılan kimselere verilen isim.

Şar: Şehir

Şartlak: Şelâle

Şavk: Işık

Şefaatkân: Şefaat kaynağı

Şevkâ: Yakınma, şikâyet

Şem'a: Mum

Şer: Kötü

Şeriat: Kur'an ayetlerine dayanan müslümanlık yasası

Şılamak: Parlamak

Şıvga: İnce fidan dalları, yeni sürmüş ince, düz dallar

Şikâr: Av

Şişhane (Şişane): Eskiden kullanılan, namlusu altı yivli tüfek

Şol: Şu

Şor: 1) Söz, sohbet, 2) Tozlu yer, 3) Ot
Şule: Alev, parlaklık

T

Tabiatsız: Hırçın, huysuz (Kimse)
Tağ: Dağ
Tâkat: Güç, derman
Tandır: Yere çukur kazılarak yapılan bir çeşit fırın
Tasa: Kuruntu, üzüntü, sıkıntı
Tatar: Posta sürücüsü
Tavlanmak: (Hayvan için) Semirmek
Tayin (Tayın): Er azığı
Tazı: Tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, pek çevik bir köpek cinsi
Tebellenmiş: Musallat olunmuş, ele geçirilmiş
Teberrük: Mübarek sayma, uğurlu, mutlu
Tedbili (Tedbiri) Şaşmak: Ne yapacağını kestirememek
Teke: Erkek keçi
Temaşa Kılmak: Seyretmek
Teneşir: Ölüyü üzerinde yıkadıkları kerevet
Tez: Çabuk
Tonuklaşmak: Karşılıklı elbiseler yapıp donanmak
Tor: Acemi, toy, yeni alıştırılan
Torlak: Genç ve beceriksiz hovarda
Toy: Kazdan büyük yabanî bir kuş
Tuğ: Sorguç
Tuhfe: Hediye (Kitapta geçen parçada bir kitabın ismi de olabilir)
Tul Tul: Türlü türlü
Turaç: Bir cins sülün
Turalanmak: 1) Halat gibi örülmüş iplik çilesi haline gelmek 2) Avlanmak
Turunç: Göğüs
Tutu (Dudu): Papağan
Türemek: Meydana gelmek, bir kökten yıkmak

U

Uçalga: En yüksek yer
Uğru (Uğur): Ön
Uğrun uğrun: Gizli gizli

Ukba: Ahiret, öbür dünya
Umman: Büyük deniz
Urban: Çöl arapları
Urum: Anadolu

Ü

Üce: Yüce
Üleş: 1) Leş, 2) Pay
Üsküf: Tepesi devrik, ucu püsküllü başlık
Üveyik: Korularda yaşayan ve eti için avlanan güvercini andırır kuş
Üzerlik: Çiçekleri beyaz renkte olup susama benzeyen, tohumları acı bir bitki.

V

Vadesi yetmek: Ölmek
Vakfe: Hacıların Arafatta durmaları
Veli: Ermiş, evliya
Velveleye vermek: Telâş ve heyecana düşürmek
Vuslat: Kavuşma (sevgiliye)

Y

Yaba: Harman savurmakta kullanılan çatal biçiminde tahta kürek
Yadel: Gurbet, yabancı memleket
Yağlık: Mendil
Yakut-u ahmer: Kırmızı yakut
Yamak: Yardımcı, uşak
Yamçı: Uzun tüylü, kalın yün dokumadan yağmurluk
Yar: Sevgili, dost
Yaraları göz göz olmak: İçinin yarası depreşmek, acısı artmak
Yaken: Arkadaş
Yarma: Tahıl
Yas: Keder, üzüntü, matem
Yavuz: Pek sert, yaman
Yaylım etmek: Yayılmak
Yazı: 1) Kader, 2) ova, yaylâ
Yazlamak: Yazı geçirmek
Yedmek: Çekip peşisıra götürmek, yedeğinde götürmek
Yel almak: İşkillenip şüphelenmek
Yelgin (Yelkin): Sür'atli, rüzgâr gibi
Yenile: Şimdi



Yermek: Aşağılamak, hor görmek, beğenmemek, alaylı bir dille kusurlarını söylemek, hicvetmek
Yesir: Esir
Yetirmek: Ulaştırmak
Yetmek: Yetişmek, büyümek
Yitmek: Ortadan kaybolmak, elden gitmek
Yitirmek: Kaybetmek
Yol bağlamak: Yol kesmek
Yoz: Doğada olduğu gibi kalarak işlenmemiş olan, kısır
Yoz kalmak: Yalnız, kimsesiz kalmak
Yönü öte olmak: Arkası dönük olmak
Yörün: Yürüyün anlamında
Yular: Hayvanın başlığına veya tasmasına bağlanan ip
Yumak: Yıkamak
Yalın: Sade, çıplak, tek

Z

Zağlı: Keskin
Zahmı: Eğerin üzerine takılan kayış
Zâr: İnleme, ağlayıp bağırma
Zay etmek: Yitirmek, kaybetmek
Zebun: Düşkün
Zem (Zemm): Yerme, kınama
Zembereği çözülmek: Çok ve gereksiz konuşmak
Zekât: Müslümanlık gereğince herkesin her yıl artan malının veya parasının yoksullara dağıtmak zorunda olduğu kırkta biri
Zeval: 1) Düşkünlük, bozulma, 2) Yok olma, yok edilme
Zibillik: Çöplük
Zinet (Ziynet): Süs, bezek
Zıbın: Üç etekli entari
Zındık: Asıl "Zerdüştî" demek olup "Allaha ve ahrete inanmayan" anlamında kullanılır.
Zonturlu (Sunturlu): Yaman
Zorsunmak: Güçlük çıkarmak
Zulüm: Eziyet
Zülfekâr (Zülfikâr): Hz. Muhammet'in Hz Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç (Hz. Ali'nin kahramanca kullanmasıyla ün kazanmıştır)
Zülüf: Yüzün iki yanından sarkan saç